

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

B. 47. G. 12.

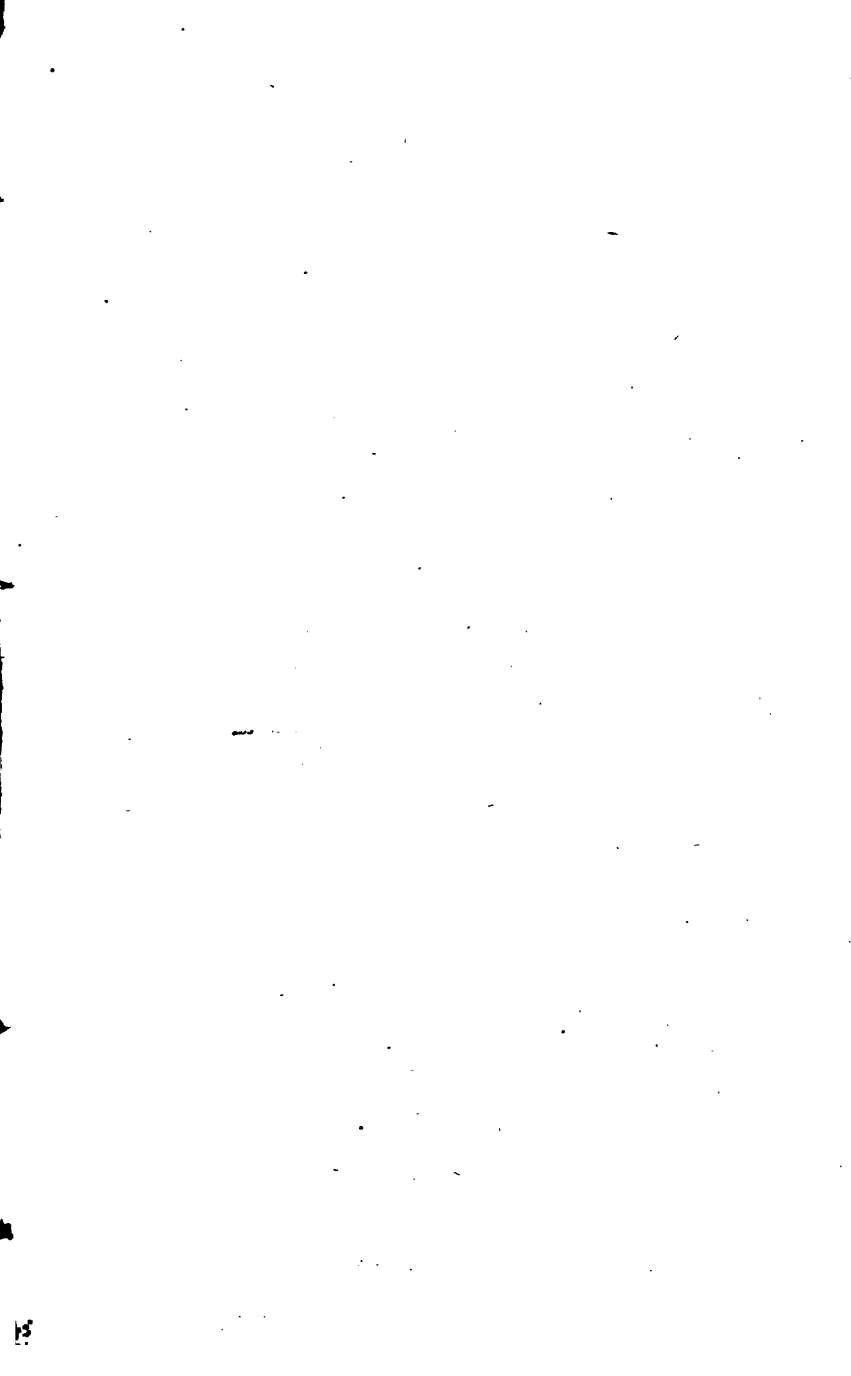

E. BIBL. RADCL.

76.13.8

2345, c. 55

HISTORIA
DE
ABIPONIBUS

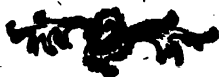
EQUESTRI, BELLICOSAQUE
PARAQUARIÆ
NATIONE

LOCUPLETATA
COPIOSIS BARBARARUM GENTIUM, URBIVM,
FLUMINUM, FERARUM, AMPHIBIORUM, INSECTORUM, SER-
PENTIVM PRÆCIPVORVM, PISCIVM, AVIVM, ARBORVM
PLANTARVM, ALIARVMQVE EIVSDEM PROVINCIÆ
PROPRIETATVM OBSERVATIONIBVS,

AUTHORE
MARTINO DOBRIZHOFFER

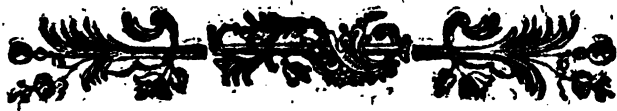
PRESBYTERO, ET PER ANNOS DUO DE
VIGINTI PARAQUARÆ MISSIONARIO.

PARS TERTIA.

VIENNÆ,
TYPIS JOSEPHI NOB. DE KURZBEK,
CMS. REG. AUL. TYPOG. ET BIBLIOP.
ANNO 1784.

I N D E X.

Caput.

- I. De exitiali Abiporum, iisque fœderatorum Mocobiorum in Hispanos odio.
- II. Qua ratione equorum compotes facti sint primum Abipones, & horum ope quam formidabiles evaserint vicinis.
- III. Quantum in Sanctæ Fidei, & Assumptionis urbes sit lævitum.
- IV. Quam infesti fuerint Abipones Quaranicæ oppidis.
- V. Quid in urbis Correntinæ agro gestum ab Abiponibus.
- VI. De Abiporum contra Sancti Jacobi de Storea Colonias excursionibus.
- VII. De Francisci Barreda Jacobopolitanorum Ducis adversus Abipones, & Mocobios expeditionibus.
- VIII. De quibusdam militum Jacobopolitanorum navis, eorum centuriis, & Præfectorum militarium Classibus.
- IX. De Abiporum atrocitate adversus Cordubenses.
- X. De irritis Cordubensium in Abipones excursionibus.
- XI. Nostorum hominum in Abiponibus ad Hispani Regis obedientiam, & ad Romanæ sacra traducendis crebri Conatus.

I N D E X

- Caput.**
XII. Colonia Mocobiis condita, Abiponensium
 subinde Coloniarum occasio.
XIII. Prima Colonia S. Hieronymi Abiponibus
 Rülkahes condita.
XIV. De Ychoalay, & Oaherkaikin, belli autho-
 ribus, memorabiliora.
XV. Plura in laudem Ychoalay.
XVI. De hostili incurfione, quam Debayakaikin
 cum foederatis Barbaris adversus S. Hie-
 ronymi oppidum tentavit.
XVII. De aliis, atque aliis expeditionibus in Oaher-
 kaikin, cæterosque Abipones Nakaik-
 tergehes ab Ychoalay susceptis.
XVIII. De novis oppidi perturbationibus ex obten-
 ta victoria enatis.
XIX. Ychoalay Hispanis conjunctus Abipontum
 hostilium agmen Capit; Alias cum Oa-
 herkaikin feliciter pugnat.
XX. Abiponum gens universa tribus in Colonis
 collecta; Sed Hispanorum in Quarantos
 bello infelicitè rursus disturbata.
XXI. Hispanorum in Abipones grassatores irrita
 expeditio.
XXII. Debayakaykin Caziquius ab Yeholay in
 acie obtruncatus. Ejus caput e furca su-
 spensum.
XXIII. Coloniz Abiponum a Conceptione Divi-
 nae Matris nuncupatae origo, & prin-
 cipia.
XXIV. Abiponum ex conceptionis oppido fuga,
 & redactio.
XXV. Coloniz vicissitudines, & perturbatio-
 nes.
XXVI. Meum in Coloniz negotiis ad urbem S.
 Jacobi iter.

XXVII.

I N D E X.

Caput.

- XXVII. Mca in S. Jacobi urbe commoratio. Alay-
kin Cáziquii nostri ad Gubernatorem
Saltensem profectio.
- XXVIII. Iteratus, molestusque ex urbe ad meam
Coloniam reditus.
- XXIX. Conceptionis oppidi turbationes perpe-
tue.
- XXX. Barredæ adventus. Oppidi ad flumen sa-
ladum translatio.
- XXXI. Recentis ad saladum flumen Coloniz cala-
mitates, ac repetitæ mutationes.
- XXXII. Colonia ab Abiponibus Yaaukanigis habi-
tata, & S. Ferdinandi, ac S. Francisci
Regis nominibus insignita.
- XXXIII. Oppidi S. Ferdinandi progressus, quos
Debayakaykin retardavit.
- XXXIV. Novæ turbæ ab exteris, ac ipsis incolis
concitata.
- XXXV. Coloniz Abiponum a S. Rosario, & S.
Carolo dictæ origo, ac situs.
- XXXVI. Coloniz principia.
- XXXVII. Coloniz egestas incredibilis, variazque ca-
lamitates.
- XXXVIII. Belli tumultus assidui.
- XXXIX. Mocobiorum, Tobarumque incursiones
variaz.
- XL. Variolarum pestis calamitatum novarum
semen, & cruentarum aggressionum oc-
casio fuit.
- XLI. Hispani equites quadringenti Abiponibus
conjuncti numerosum Tobarum contu-
bernium expugnant.
- XLII. Abiponum de Tobarum vindicta sollicitu-
dines. Tertianæ febris contagium.

I N D E X.

Caput.

XLIII. Sexcentorum Barbarorum assultus anno
1765. die 2 Augusti.

XLIV. Corollaria ad idem argumentum. Con-
troversia de S. Thomæ Apostoli adven-
tu in Americam.

XLV. Quam arduum sit Abipones ad colonias,
religionemque Christi traducere.

XLVI. Fructus non modici ex Abiponum colo-
niis collecti, quamvis majores expe-
ctati.

F I N I S.

HISTORIA
DE
ABI PONIBUS
PARS III.

CAPUT I.

**De exitiali Abiponum, iisque foederato-
rum Mocobiorum in Hispanos odio.**

Indos Paraquariis indigenas magna ex parte sub ju-
gum misit Hispanus, militum aliquando, saepius sa-
cerdotum opera, qui inermes eo penetrarunt, quo
miles nunquam potuit. Plus illi potuere globulis
vitreis, quos dono Indis dederant, quam iste plum-
beis. Abipones tamen alterum in seculum contra-

maces nec donis, nec armis se vinci unquam patiebantur. Hispanum nunquam amicum voluere, minus dominatorem, & ne subacti aliquando hostem experirentur, libertati suæ jam pugnando, jam, ut res ferebat, fugiendo consultum ibant, armis usi interdum, sæpius astu, ac velocitate. Stativorum, quæ sibi delegerant, natura securitatem illis præstitit, timendasque Hispanorum patente in campo vires elusit. Vinci haud poterant, quia non poterant adiri vel paludibus vel sylvis impervia defensa, maxime dum equis carebant adhuc. Elurire, sitire, latere maluerunt, quam advenis servire. Adeo & Hispanorum Regem & Numinis supremi legem, felicitatem nempe suam, perditissime regularunt. Certe jam inde à Caroli quinti ævo, qui nobilissimas Americæ portiones Hispaniæ adjecit suæ, ubique victor, per bina, & quod excurrit, secula Abiponum bellicosa natio sui juris perstiterat, etiam postquam finitimi, populi victas passim manus dedere. Neque Hispanorum modo amicitiam aspernabantur, protervissime, sed in omnes quoque nocendi occasiones intenti universam provinciam infestis armis percursandi nullum faciebant finem. Gladium, quæ postremis seculi currentis annis intulerant, quoties meminimus, venit nobis in mentem cogitare: Abipones, eorumque fides Mocobios, ac Tobas a vindice Deo ad mulcanda Christianorum flagitia fuisse reservatos, ut Philistæi quondam, Jebusæi, ac Pherecei in regione Chanaan ad Judæorum perviciam coercendam divinitus superstites erant, internecione deletis cæteris hostibus, vel in ordinem reductis.

Mocobios, Tobasque, equestres Barbaros, ut numero, sic strenuitate formidabiles in belli societatem adsciverunt sibi præterea, qualiterque enutrandæ ad-

adversus Hispanos odio impares se se solos autumabant. Vix uspiam edita strages memorabilior, ad quam foederati hi tres populi vires non conjunxissent suas. Concors Europæorum hominum detestatio, prædarum spes certa, libertatis avitæ amor, gloriæ militaris commune studium pro classico illis fuit. Hinc ubi Abiponum facinorâ memoravero, si qua inde seu gloriæ, seu infamia in illos redundaret, Mocobios profecto armorum socios in communionem vel laudis, vel vituperii admittendos jam nunc pronuncio. Verum & id noveris: ut Europæ gentes mutuis foederibus amicitiam colunt aliquamdiu, consociatisque viribus in unum aliquem, seu communem hostem depugnant, mox convulsa foederum religion in mutuas exardescunt clades; Sic Mocobios, Tobasque Abiponum, dum contra Hispanos res erat, amicos nuper, paulo post acerrimos hostes toties vidimus, quam primum bellum præ pace sibi utilis fore existimaverint. Desultoria adeo ubique gentium amicitia est, quia privatis fere utilitatibus nascitur, aliturque. Mocobios, quibuscum diu, sæpeque versatus sum, nec proceri corporis forma, nec alacritate militari Abiponibus inferiores quis dixerit unquam, quin & nativo, quo in Hispanos à pueris feruntur, odio, atrocitateque illis superiores, audenter affirmo. Superiore certe sæculo in Tucumaniz excidium conspirasse videbantur, non solitariis modo Hispanorum prædiis, sed & ipsis urbibus quotidie formidandi. Cælibus, rapinis, incendiis vastata provincia. Salta, Luxui, S. Michaelis urbs, corduba, præcipue Tucumanorum urbes, ad desperationem: Elicoco opulenta quondam civitas ad incitas redactæ. Urbs Conceptionis fluminis subri litoribus incubans civibus per insidias perfide contrucidatis penitus deleta. Num Abipones tot cruentarum incursionum partici-

pes sociam Mocobiis operam navaverint, annales non produnt. Alphonsus Mercado, Angelus de Paredo, alique, qui his successerant, Tucumania Gubernatores Barbarorum conatibus obstiterunt equidem. Quotquot suis e Colonii milites seu Hispanos, seu Indos Christianos poterant, in Chacum, Barbarorum latibula oppugnatos duxerunt identidem itinere semper molestissimo, fructu plerumque nullo. Quamvis enim Mocobiorum, Tobarumve in contuberniis aliquos ceperint interdum, ceciderintque, contubernalis reliqui superstites, iactura suorum efferrati, iras duplicarunt suas, viresque iræ pares ultioni impendere cessarunt nunquam, successu votis semper respondente. Iritæ tot Tucumanensium copiarum expeditiones confirmabant scilicet Barbarorum opinionem: Hispanorum arma sibi haud metuenda videri: contra illos sibi nativis in latebris lat præfidi esse, quæ Hispanis vel ignota, vel inaccessa. Quod si illorum numero forte opprimerentur, fugam pro victoria reputari, cuius opportunitatem viarum cognitio, natandi, equitandique promptitudo sibi præstaret semper, dum Hispani equis longo, asperoque itinere fractis ipsa vestium, armorumque prolixitate impediti fugientium terga premere vix queunt maxime, si paludes, flumina, inviique saltus transmittendi essent. His considerationibus audentiores Barbari quid non in Tucumaniam tentarunt? Salta, Gubernatoris sedes, ceteraque, quæ illam circumstant, loca quotidianis hostium assultibus patere.

Stephanus Urizar utprimum eam provinciam Gubernaturus ex Hispaniis adfuit, de calamitatis publicæ remedio capit cogitare, quod ut optatum singulis, sic omnibus desperatum. Circumspectis sagacissime omnibus, vir belli generis, animique intrepidus & vir-

& viribus, & ingenio, & quod rei caput, celeritate scilicet opus esse perspexit, ne cunctatione hostium petulantia simul, simul provincie periculum cresceret, iterumque, dum Romae deliberatur, Saguntus periret. Expeditionem in Chacum parat. Delecti ad eam ex omni Tucumania mille septingenti octoginta Coloni Hispani, Indi Christiani quingenti, quibus Chiriquanorum, id temporis amicorum, turma accessit. Adhuc suppetias vocati ex urbe Assumptionis quingenti, trecenti ex urbe S. Fidei, ducenti ex urbe de las Corrientes. Eo fine tantum agmen constitutum, ut Barberi a fronte, a tergo, a lateribus, censeret in circo, concluderentur undique. Tucumani milites eorum latibula explorare, & eos, quibuscunque licuerit modis, deprehenso opprimere jubebantur. Hispanis ceteris, Austro propioribus, ut viam fugitivis praecluderent, datum negotium. Si quanto consilio a provido Gubernatore constituta sunt omnia, tanta item accuratione morem gessissent ceteri, tot capitum hydra confici uno ictu, tota Barbarorum in chaco colluvies poterat debellari. At enim Hispani milites, qui Australibus ex Colonia evocati, cunctati alii, alii tergiversati sunt, ut adeo meridiem versus via pateret Mocobiis, qui, dum Hispanorum numero oppressos se viderant, quaque versus impune delapsi Abiponum se contuberniis junxerunt. Cum vero illa stativa nec a saltensium Hispanorum insidiis, neque a periculo satis abesse existimarint, furtivis itineribus progressi, ambo populi in valle Calchaki, ejusque finibus conqueverunt denique. Quo factum, ut salta, parsque Tucumanie superior per annos aliquot Mocobiorum vexationibus libera respiraret quidem, sed tota belli procella in urbes S. Fidei, S. Jacobi de storea, Corrientes, ceterasque, quae occasum solis, Austrumque spectant, Hispanorum

rum Colonias incumberet, a Mocobiis, & Abiponibus jam solis, jam conjunctis miserandum in modum dilaceratas, quod late mox exponemus. Quod Malbales equites Mocobiortum societate, suo nempe robore, destituti oblatam ab Hispanis amicitiam seu acceptarint, seu sinxerint; Quod Vilela, ac Chuni-pies pedites quietis semper amantissimi pacem porro sponponderint; Quod Lules item pedites, sed numerosi in oppido collecti (situm Miraflores vocant) & a nostro P. Antonio Machoni Sardo religionem sanctam edocti fuerint, is demum expeditionis tantæ fructus exstitit non poenitendus quidem, Hispanorum tamen votis, ac expectatione multo inferior. Sed jam ad scopum historię accedamus propius, quamvis nec ista, quæ præmittere mihi visum, extra scopum fuerit.

CAPUT II.

Qua ratione equorum compotes facti
sint primum Abipones, & horum ope quam
formidabiles evaserint Vicinis.

Seculo quinto decimo ubi terrarum in chaco egerint Abipones, quid gesserint, haud constat. Illos id temporis pedites Indorum aliorum more inglorios delituisse, crediderim, ac de Hispano evadendo magis, quam invadendo cogitasse. Et vero Europææ dominationi succumbentibus passim vicinis, conservata semper libertas clarissimi trophæi instar Abiponibus fuerit. Anno sexcentesimo quadagesimo primo supra millesimum illos jam equis instructos, iisque dexterrime usos fuisse, ex Paraquariæ annalibus liquet. Sub eadem tempora bellum movisse identidem leguntur adversus Indos Mazaras, quos, Hispanis scilicet obsequentes, implacabili odio averfabantur. Quidquod & aliis populis pedestribus terrori esse coeperant Abipones vel hoc nomine, quod jam equitarent. Nil dubium, Americanas nationes ab Hispanorum minime numerosis manipulis cito subactas, quod illi bellatores equis sublimes in conspectum se dabant, & fistulis ferreis fulmen imitabantur; Primum Indorum oculos, aures alterum, utrumque animos percellibat. Quid, amabo, negotii fuit primo aspectu conterritos vincere, quique, quod Europæorum ferro, ac plumbo opponerent, præter lignum & arundinem.

dines habebant nihil. Haud secus Abiponibus equi præcipuum belli instrumentum, pro armis, verius dicam, præ quibusvis armis semper fuere.

Sed unde Abiponibus equi primum obtigerint, ex me queris? Dicam, quod ex Abipone seculari, viro ingenuo intellexi. Majorum suorum aliquot, aiebat, adhuc pedites longo itinere ad campos, nunc urbis sanctæ fidei juribus obnoxios clanculum adrepisse, quos Calchakies bellicosi, equestresque Indi tum occupabant, equosque pauculos cum aliquot cultris ferreis illic ereptos in patriam adduxisse. His equis sobinde usi sunt ad alia, aliaque equorum agmina Hispanorum e solo rapienda. Quæ quidem res parum difficultatis, artificii nihil habet in Paraquaria. Campus quaque versus latissime patens equorum, uti & cæterorum pecorum, innumerabilium stabulum, gramen pabulum est quavis anni parte, diebus perinde, ac noctibus. Sæpe oulicum importunitate, sæpe tigridis suspitione territi equi longissime excurrunt, & per plurimum leucarum spatia sparguntur. Custodes pecorum aliquando nulli, plerumque pauci, & inermes, semper meticulosi, quos vel absentes suo e tugurio trucidare, vel dormientes eludere quid facilius Barbaris? Isti timentur, dum propinquant; Dumque cum præda avolant, nemo est custodum, qui prædones insequi vel aufit, vel assequi possit. Equorum suorum malunt, quam capitis facere jacturam. Dolent pecorum raptum, sed de raptorum fuga sibi gratulantur. Equosum, mulorumque tantam etiamnum superesse multitudinem, quantam vix usquam terrarum, norunt, quotquot in Paraquaria versati. Hispanorum sæpe, Indorumque Christianorum prædia singula bis mille equos, ephippiis aptos: Interdum viginti equarum, equorumque generatio-

ai defignatorum millia numerant. His neuthquam
 appenso tot centena equorum millia, qui sunt, ut
 cum juris consultis loquer, primi capientis perinde,
 ut passeret nostra in Europa. Immenſa planities,
 quæ per quadringentas facile leucas a Boni aeris agro
 quaquaverſus porrigitur, equis ejusmodi nullius
 juribus obnoxiiſ undeque contegi videtur. Barbari
 innumerabiles fretum Magallanicum inter, ac dictam
 urbem mediæ equina carne veſcuntur quotidie, equi-
 nas pelles pro veſtibus, pro tentoriis, pro armis, &
 ephippiis adhibent. Corduba ad urbem ſanctæ fidei,
 vel inde per Parana, & Uruquayi ripas iter facienti-
 bus denſa equorum variantium agmina quotidie oc-
 currunt, moleſtiasque faceſſunt non raro; Nam vel
 viam præcludunt, vel equos cieſres, quibus utimur,
 ſecum abripiunt. Ad quæ vitanda induſtriis opus eſt
 non paucis. Iſta jam alias a me, niſi fallor, dictæ
 in memoriam revoco, ne fabulari me putes, ſi di-
 xero: Annorum quinquaginta ſpatio Hiſpanorum e-
 prædiis Centum ſcilicet equorum millia ab Abiponi-
 bus abacta. Hac Paraquarienſium vetus opinio. Ex-
 aggeratum ne putes numerum. Nam ſubductis con-
 jectura rationibus, ducentis millibus plura, opinor.
 Nil mirum. Uno ſæpe affultu quatuor equorum
 millia rapuerunt Abipones adoleſcentens, præ adultis
 multo furacior. Aſtu, ſagacitate mediocri opus
 eſt, non viribus. Ad meliorem frugem reducti
 quamvis prædari deſinant, equi, qui domino carent,
 paſſim in promptu ſunt; quos ſui juris facere, erudi-
 neque licebit omniſibus. Novis in oppidis Abipones
 novi non paucos, quingentorum ſcilicet equorum poſ-
 ſeſſores. Jam in quantam Hiſpanorum perniciem
 abuſi ſint equis olim Abipones, reſtat explicandum.

Calchakies, formidabile quondam Hispanis nomen, postquam iteratis cladibus sanctæ Fidei agrum funeissent, uno denique conflictu in ordinem redacti sunt. Quaranii ex Uruquayensibus oppidis a Rege Gubernatore in subsidium vocati strenuam, ut itæpe alias, hac in expeditione operam navarunt Hispanis. A strage illa superstites Calchakies variolarum pestis denique consumpsit. Tristes bellicosissimæ nationis reliquæ ad Carcaranal amnem translatae supersunt hodie, & viginti circiter capitibus definiuntur. Abipones in Calchakinensi illo solo confederant, non patriæ illorum duntaxat, sed hostilis in Hispanum animi hæredes etiam. Quidquid terrarum a flumine grandi ad sanctæ Fidei urbis limites; Quidquid a Paranzæ & Paraguayi litoribus ad sancti Jacobi territorium usque est, suum fecere, Hispanis nequidquam repugnantibus, & ni mori mallet, avita statione cedere coactis. Anno labentis sæculi octavo decimo ex urbe sancti Jacobi ad sanctæ Fidei, & inde Cordubam ultro, citroque vel seminae citra periculum commebant, plurimum licet dierum equestri itinere. Id noster Pater Joannes Franciscus Aguilar octogenario major mihi asseruit. Profecto tanta fuisse omnia, & extra hostium suspicionem, argumento sunt Hispanorum prædia copiosa, quæ, uti semel, ac iterum illorum rudera per transfennam vidi, continuata ex dictis urbibus serie vias omnes occupaverant, sed mox ab Abiponibus, semper infestis, in solitudinem redacta adeo, ut jam istic præter dirutarum ædium ruinas deprehendas nihil. Campi tamen possessorum suorum antiquæ nomine retinuerunt. Hanc stationem Don Gil; istam Doña Lorenza, illam Alarcon, aliam la Vidua, cincon de oano &c. etiamnum vocant, quia olim ab istis hæc loca condita, & habitata. Sed jam ager est eheu! ubi Troja stetit.

Nec

Nec iugurium per Centum facile leucarum viam usquam videas.

Regio, quam Abipones veluti suam impune pervagantur, ab Austro ad serpentrones centum viginti leucas: Ab oriente sole occidentem versus prope totidem multis in locis patet. In multa pro Caziquiorum numero contubernia divisi hac illac tentoria mutant sua, eumque sibi situm deligunt, quem tempus, metus, venationis opportunitas suaserint. Feminis cum sobole, decrepitisque membris fida in statione collocatis adulti velut ex centro ad circumjertas Christianorum Colonias latrocinaturi excurrunt identidem, non nisi demersis Hispanorum capitibus, aliisque spoliis onusti ad suos redituri. Captivorum turba, equorum greges, comperta expeditionis felicitas alios mox, atque alios ad idem audendum excitabat, ut adeo, dum hi redirent, redeuntibus confestim illi succederent. Vix mensis abiit, quo Hispanarum Coloniarum aliqua hostili aggressionem non Laceraretur. Ut, fulmen, etsi unum feriat, omnes conterret; Sic quamvis unus duntaxat invaderetur locus, omnis vicinia trepidabat eoque magis, quod tutiora videbantur omnia. Experientia enim didicerant, id genus hostium nunquam jugulo esse propinquius, quam dum longissime abesse, perperam credebatur.

Enimvero intelligi aegre potest, qua demum ratione Barbari circiter milleni (Bello idoneis vix plures tunc universa Abiponum natio numeraverit) vastissimae provinciae exagitandae sufficerent. Animum, dum petendus est Hispanus, concordia, caliditas, laborum tolerantia, Mocobiorum societas bellicorum paucitatem supplevit utique. Franciscus

Bar-

Barreda supremus armorum Praefectus Jacobopoli prae sua experientia iterum, iterumque affirmaverat: Si reliquis Abiponibus occisione occisis denos illorum duntaxat superesse, intelligeret, ubique locorum per Paraquariam perinde excubandum fore. Adeo unicam Abiponum decuriam toti provinciae perturbanda parem existimavit. Nulla est latebra, quam foriarum instar non percussissent; locus nullus tam omni ex parte a natura clausus, quem sibi impenetrabilem iudicassent. Paranam, & Paraquayum, vastissima flumina, etiam uno jam alveo conjuncta natando, quoties collubuit, trajecere, quin & hilariter confabulando. Ardua rupium praecipitia jam ascendendo, jam, quod vel visu horridum, descendendo, equites superarunt, dum Cordabae, illique finitima S. Jacobi loca aggressi sunt, & heu! quantum istic sanguinis fluxit! Sylvas invias, arundinum, arborumque condensatarum serie horrentes, paludes item, & lacus profundo Corno lubricos nullo negotio transierunt. Ingens illa centum & quinquaginta leucarum planities, quae Paranae ripis, fluvioque Salado interjicitur, lacus instar aquis turgescit aliquando, si pertinaciores praecessere nimbi, qui si plures, ut sollet, menses defuerint, ardente Caelo ita siccantur immanasi illi terrarum tractus, ut aquae dulcis Guttur jam vel avicula nusquam inveniat. Utrumque ipse ego spectavi aliquoties. Abipones, quidquid horum intercesserit, multorum dierum itinere jam per aquas, jam sine aquis ad Hispanorum domicilia pervenerunt, quos vel necare vel spoliare cupiebant. Cum Hispanis militibus simul, simul cum Abiponibus jam illorum amicis iter faciens expertus sum frequenter, ab his citra tergiversationem paludes profundissimas equitando transmitti, quas illi omnino sibi impervias, jurabant. Praeae pinguioris, gloriae militaris spes

incultior affulgeat, trecentas, plures etiam leucae
 conficere, nemo Abiponum recusabit; Adeo nec via-
 rum asperitate, neque locorum longinquitate terren-
 tur. Immenſum ni intercederet pelagus, quidni no-
 biliffimos Hispaniæ, vel Angliæ equos furaturi in
 Europam dudum excurriffent Abipones? Id ſeſſive,
 ſed vere cogitatum a nobis, ſæpeque dictum in Para-
 quaria. Certe, ut quædam in Aſia gentes crocodi-
 lum, ſimium, draconem ceu diuinum quid colunt,
 ſic Abipones equum adorarent, ſi idolorum cultus
 apud eos invaluiffet. Nec abs re pluriſimi faciunt e-
 quos, præcipua belli instrumenta, quorum uſu &
 formidabiles & pernicioſiſſimi euaſere Hiſpanis Colo-
 nis. Barbari pedites etſi eandem voluntatem nocen-
 di Hiſpanis, haud eandem opportunitatem habent,
 ac vel ideo ad ſe ſe defendendos ſæpius, quam ad
 Hiſpanos offendendos armis utuntur ſuis. Si igitur
 a Barbaris equitibus, ab Abiponibus, Mocobiis, To-
 bis, Charruis, Malbalais, Mbayis, Quaykuruis, Ser-
 ranis, Pampis, aliisque Indis Australibus maxime ve-
 xantur, ſibiſmet culpam tribuant, quippe qui equos
 Paraquariæ intulerunt. Sed en rerum viciffitudinem!
 Indi, Hiſpanorum dono, equis aduerſus eodem ve-
 luti armis præſtantiſſimis uti didicere. Hiſpani equi-
 tes magnam Indorum partem vicerunt olim; Hodie
 ab Indis equitibus non raro vincuntur. Illatas va-
 riis provinciæ partibus ſtrages jam ſingillatim expo-
 nam.

CAPUT III.

Quantum in sanctæ Fidei, & Assumptionis urbes sit sævitum.

Vrbem sanctæ Fidei, quia sibi propinquiorem, quotidianis olim incursibus pressere Abipones jam soli, jam Mocobius conjuncti, parumque absuit, quin opprimerent denique. Colonorum contrucidati pluri, non pauci in captivitatem abducti. Complures alterutram sibi sortem prudenter veriti in tutiora loca cum familiis commigrarunt. Eo loco res erant aliquando, ut de civitate penitus deserenda palam ageretur. Locuples sancti Antonii prædium, ut pleraque alia, eversum. Pecora innumera omnis generis vel dominis eorum, vel curatoribus interemptis direpta passim, aut quaqua versus dispersa. Spoliata identidem mercibus plaustra. Negotiandi securitas, fons opum istic unicus, istu uno veluti concisa quidni famem, rerum omnium penuriam invexerit? Vix omnes a grassantibus diu, nocturneque Barbaris insessæ, ut pedem domo efferre nemo, nemo rute commensum urbi inferre tuto unquam posset. Quidquod intra ipsam urbem trepidatum quotidie. Equestres Abiponum, Mocobiorumque turmæ toties per plateas conspectæ. Forum ipsum frequenter incrimium sanguine tinctum. Barbarorum magnanimitati id, cave, tribuas. Timentur equidem illorum pauci a multis; Sed & illorum plurimi sæpe timent vel unicum, quem sclopo sibi minantem viderint. Urbes

Para-

Paraquariæ ad unam, omnes muris, portis, fossis, sepibusque carere, patere omni ex parte seu ingressuris, seu hostiliter aggressuris, primis jam historię meæ foliis dixi. Nil mirum igitur, Barbaros equorum pernicitate confisos pro arbitratu suo irruisse identidem. Anno 1750. Corduba ad Mocobios iturus dum in sanctæ Fidei urbe ad templi nostri fores consistere, Hispanus nobilis: En! Pater, ingemiscens mihi aiebat, quo loco res nostræ fuerint ante annos non plurimos. Lege publica cautum erat, ne quis nostrum, nisi sclopo armatus, hoc templum adiret. Adeo ne foro quidem inambulare citra periculum nobis licuit, Barbaris quotidie affilientibus. Anno 1754. decima Aprilis eandem Urbem revisenti mihi matrona nobilis, ætate gravis, & antiquitatum urbis tabularium multos inter gemitus dixerat: Quantum vobis, Patres mei, beneficium, quantas pro illo gratias debemus! ferocissimas gentes cicuratis, per quas nobis tot annos respirare non licuit (Ego Abipones inter, socius meus inter Mocobios tunc versatus) vix memini, prosequabatur eadem matrona, eam hebdomadem, verni jejunii postremam nempe, hæc cadibus hac in urbe nobis fluxisse. Dum seu supplicantium, seu cruces humeris bajulantium pia longa per calles ordine procederet, quoties adstant Barbari hastati fulguris instar & raro nisi crucem manibus abiere. Fratrem meum germanum, dum recepto more has ante ædes publico in foro aram concinnaret, ab illis cheu! Crudeliter confossum annuum fleo. Hæc tum rerum facies. Tranquilla tamen, securitatemque, qua hodie fruimur, vobis inceptis referimus, per quos pacati Abipones, Mocobios, & ad humanitatem reducti. Hæc illa. Nec alius fuit urbis universæ sensus; Namque ejus incolæ summi, & infimi ad unum omnes semper nos,

qui illis Barbaris erudiendis operam dedimus, ceu libratores ac tutores suos venerati, omnique benevolentia, & beneficentia sunt prosecuti, tristissima calamitatum priorum imaginē semper oculis obversante,

Non defuere illa in urbe viri intrepidi, qui vim vi strenue repellerent; In ceteros tamen, in quibus jam vigilantia, jam arma, jam animi desiderabantur, pertinaciter latitum est a Barbaris nec pacem, neque inducias unquam indulgentibus. A Boni aeris Gubernatore fatiscenti jam urbi suppetias missi pedites legionarii, sed hi, dum in campo ad manus ventum esset aliquando, risui magis Abiponibus, quam usui Hispanis fuere. Ast denique rebus ad exitum inclinantibus, & propemodum conclamatis propitium velut sidus in decumana procella urbi affulsit Echague vir eximius, qui Gubernatoris nomine illi praefectus Barbarorum audaciam repressit, nunc cunctatorem Fabium, nunc callidum Hanibalem imitatus. Novit effratos Abiponum animos muneribus demulcere, novit armis terrere, & crebris excursionibus coercere. Respiratum est tantisper. Verum haec tranquillitas tamdiu duravit, quamdiu ejus vita, cui illa debebatur. In demortui locum dein suffecti varia fortuna usi sunt, Indis modo antiqua Latrocinia repētentibus, modo pacem spondentibus cum in finem, ut toto pondere in Hispanos aliarum urbium insectandos incumbere, & extorta ab illis spolia in urbe sanctae Fidei sibi amica cultris, ensibus, hastis, securibus, globulis vitreis, vestibus possent permutare. Ea fuit, quam suspicias, Barbarorum astutia, ut, licet reliquam pro viribus oppugnassent provinciam, una cum urbe pacem diligenter cohererent, ubi scilicet, oblati pretii loco praedis necessariam sibi armorum, aliorumque utilitilium suppellecti.

lectilem compararent. Verum & acerbissima fuit
 Cordubensium, Correntinorum, Paraguayensium,
 Jacobopolitanorumque querela: Urbem sanctæ Fidei
 Barbarorum Latronum perfugium esse, ac empori-
 um, ubi ferrum his porrigitur, quo ad se jugulandos
 uti consueverunt. De hac Indorum nundinatione
 multa, quæ risum, plura, quæ indignationem mere-
 antur, ex idoneis authoribus intellexi. Vel unum
 hoc accipe: Abiponum aliquis sanctæ fidei urbem,
 pace vigente, ingressus saccum coriaceum (Zurrón vo-
 catur ab Hispanis) bis mille scutis Hispanicis gravidum
 equo vectabat suo. Hispanus quispiam nobilior in
 foro forte obambulans, quid sub illa sarcina lateat,
 probe gnarus rubrum, quo tegebatur, pallium Indo
 porrigit, qui illa purpura ad insaniam lætissimus, to-
 tum argenti pondus tradit illico, quod alibi paulo
 ante cum sociis e plaustris argento Peruviano onustus
 rapuerat. Id genus alia ex militari Præfecto, viro
 integerrimæ fidei accepi. Magna Mocobiorum, To-
 barumque, maxima Abiponum parte ad pacem, co-
 loniasque varias, quas condidimus, a nobis traducta,
 quies demum miseræ dudum civitati indulta est, nec-
 dum tamen periculi omnis vacua securitas ejus præ-
 diis. Nam earundem nationum barbari, pacem per-
 tæsi, non nunquam equorum gregibus infidiaban-
 tur, sed populabundi magis, quam more belli. Ad
 hos prædones cohibendos Hispanorum equitum (Blan-
 denges vocabantur) centuria ære publico alebatur, &
 a Michaelæ Ziburro eorum centurione egregio guber-
 nata non mediocri usui fuit, vel latrunculis, ne
 prædentur, absterritis, vel, cum & bonus sæpe dor-
 mitet Homerus, præda fugitivorum e manibus erep-
 ta. In loco, cui Anapirè nomen, his equitibus da-
 ta fuere stativa, inde ad tuendos fines, viasque specu-
 landas identidem excurrabant. Tres potissimum sta-

tiones Barbarorum olim latibula, theatraque latro-
ciniorum fuere: La cruz alta, El Pozzo redondo pu-
teus rotundus, & sancti Thomæ prædium; Hic flu-
vii saladi ad urbem est trajectus; Illic via regia cum
plaustris ultro, citroque commeantium mercatorum.
Prædia item, quæ chacum respiciunt, periclitabantur.

Amplissima Assumptionis provincia, quæ vulgo
el Paraguay appellatur, colonis licet abundet pug-
nacissimis, Abiponum tamen, Mocobiorumque armis
plus, quam credi possit, usque exagitabatur. Quis
hominum cædes, equorum, mulorumque direptio-
nes, pagorum incendia, prædiorum depopulationes,
imbellium captivitatem enumeret? Non ad Para-
quay ripas modo, in locis quoque, quæ a flumine
absunt longissime, tot, tantæque strages edebantur
passim impune, maxime in prædiis Tebiquary fluvio
propioribus. Paraquariæ victoribus olim Hispanis
Barbarorum colluviem audacter adeo insultasse, ne,
quæso, mireris. Affiliunt hi, ubi, qui sibi repug-
nent, abesse, suis ex speculatoribus cognovere, vel in
imparatos per insidias irruunt. Hæc Paraquariæ Præ-
fectura præ aliis latissime patet equidem, pro colono-
rum tamen numero angustior videtur. Quot vi-
ros, totidem milites numerat, sed ruri sparlos, mul-
tis a se leucis divisos, in sylvis, ubi herbam Para-
quaricam parant, remotissimis, in flumine, in muni-
tiunculis provinciæ tutandis maxima anni parte occu-
patis. Has ad Paraguayi litus orientale e sudibus,
luto, & palcis structas speculas rectius dixeris ad ob-
servandos hostium motus, quam munimenta ad eos
arcendos. Aliquas istarum cum Regio Gubernatore
Don Josepho Martinez Fontes ipse lustravi, & ut ea-
rum miseriam liberaliter risi, sic præsidiariorum for-
tem ex animo sum miseratus. Pauculi, qui in sin-

gulis munitiunculis excubant, solo nomine milites hostis, quem eminus conspexerint, adventum tormenti bellici ictu significant; Hic finitimis in munitiunculis repetitur, ut de periculo admonitus quisque sibi consulat, ut ipse Gubernator (Nam ad urbem usque repetitum in diversis stationibusonstru propagatur) opportuna imperet subsidia, & quotquot militiam profitentur, confluant armati, ubicumque fuerit hostium suspicio. At enim, dum equi rure semper vagantes conquiruntur, dum apparantur, dum vel pauculi cum armis milites se se conjungunt, dum eorum ductor expectatur, quot horæ abeunt! Interea temporis jam patrata cædes, jam spoliata prædia, jam incensi pagi, jam eadem, qua advolarunt, celeritate avolarunt Barbari. Quod si ex adrepentibus tandem Hispanis aliquot coalescat agmen, major plerumque illis lætitia de hoste jam dilapso, quam de assequendo cura esse solet. Sed fingamus recedentes Barbaros in conspectu adhuc, certe haud procul esse, Paraquarii ductores nisi illis multo numerosiores milites sibi esse videant, temeraria aggressionem raro audent ancipitem belli fortunam tentare; Prævident enimvero omnibus se probris onerandos ab uxoribus, & petendos lapidibus forsitan, si qui mariti occubuisse in velitatione. Quidquid sinistri acciderit, sibi a vulgo tribui militares præfecti mihi conquerebantur sæpe. Fremuerunt aliquando animis Hispani equites, invehique in Barbarorum fugientium terga peroptabant; At enim ductores militarem coercabant æstum etiam mortis poenam iis comminantes, fugientem qui hostem laceßere, vel insequi auderent. Non semper culpanda ducum in refrenando militum ardore; Nam sapienter Tacitus 3. histor. *Militibus cupidinem pugnandi convenire; duces providendo, consulendo, cunctatione sapius, quam re-*

meritate prodesse. Livius 21. Sæpe contemptus bestis eruentum certamen edidis, & inclysi populi, Regesque perlevi momento vincti sunt. Cruentarum dimicationum recordatio cantiores reddidit Paraquarios, & prope dixeram formidolosos. Ut reliquas taceam, in campo, quem a fluminis angustius la angostura appellant, sexaginta Paraquarii cum Abiponibus nescio, an cum Mocoibis, credo, cum utrisque manus conseruere, & quinquaginta novem illorum occisione occisi sunt, unico superlute, qui vulnere non uno faucibus equi pernecitate mortem evasit, & ad urbem Assumptionis delatus tragoediæ testis ac nuncius fuit. Paraquarios, semper strenuos, vel parum armatos, vel per insidias fuisse oppressos, lubens credidero.

Sæpe alias victoria penes illos stetit. Abipones multi, qui Paraquariensem in agrum venerant, Hispanorum capita domum allaturi, sua amittere. Abiponum Yaucanigarum ductor clarissimus Nachiralarin (ut supra memini) & Paraquariensibus coloniis diu perniciosus in sylva, ad quam refugerat, Tebiquarý litoribus adfita a Paraquario milite cinctus, & cum commilitonum suorum manipulo denique cæsus fuit. Fulgentium de Yegros, qui huic expeditioni præfuit, & milites aliquot, qui illi interfuerunt, novi. Nachiralarin, quia centum aliis fuit nocentior, cædes triumpho digna videbatur. Interdum Abipones equorum, quos rapuerant, Captivorumque turba impediti dum in fluminis trajectu cunctabantur diutius, ab insequentibus Paraquariis pessime mulctati fuere. Et faustis ejusmodi casibus gloriæ aliquid, utilitatis prope nihil in colonos redundavit. Barbari equidem more suo vindictæ studiosi cladem cladi reddere solent, atque muscas imitantur. Hæ, dum vultum occupant, manu terrentur facile, sed mox reduces eadem,

dem, quæ fugatæ sunt, manui insident iterum, iterumque ac tertio fugandæ. Res sane prodigio similis mihi semper visa, Assumptionis provinciam non interiisse dudum, quæ cum tot validissimis hostibus tot annos conflictatur. Hinc enim in conspectu ferocissimorum Quaykurù & Mbayarum metuenda semper vicinitas; Inde Abiponum, Mocobiorum, Tobarumque quotidiani assultus multum & negotii, & periculi circumjectis coloniis dedere. His adde Paya-
 yaquas piratas perfidissimos pace, quam bello periculosiores. Taceo Barbaros sylvicolas, quos monteses, montarrazes, vel Quarantica lingua, Caayguas vocant, Hispanis Paraquariis (dum in remotissimis ab urbe sylvis, uti in Caremà, in Curiy, in Monday, Acaray litoribus, quæ ducentas facile leucas a metropoli Assumptionis distant, herbam illam Paraquaricam conficiunt) quamvis non semper infestos, semper tamen insensissimos, ac de fide suspectos. Videndum bene cui fidant. En! quot nationes Paraquariis colonis minitentur. Neque Hercules olim contra duos. Paraquayos Hercule majores jure dixerimus, quia tot hostibus pares.

CAPUT IV.

Quam infesti fuerint Abipones Quaranicis oppidis.

Nihil admodum egisse sibi videbantur Abipones, nisi & ad Quaraniorum oppida evertenda animum adijcerent. Implacabili in hos odio ferebantur vel hoc nomine, quod ad Romana sacra a nobis traducti Catholico Regi non modo obedientiam ut subditi, sed operam quoque in Castris ut milites præstiterent, quoties a Regiis Gubernatoribus accersiti. Pro hostibus habiti a Barbaris, quia integerrima in Hispanos fide nulli mortalium secundi. Nullis aut precibus aut minis adduci poterant, ut cæterarum nationum, quæ ad necandos, expellendosque e Paraquaria omni Hispanos toties conspiraverant, impiæ conjurationi aures præberent. Quin imo nullis perpercerunt artibus, laboribus nullis, ut periculosa seditiosorum consilia detegerent, rebellesque Hispanis infestos armis profligarent suis. Relege, quæ in libro prodromo de Arcayâ scripsi. Hanc Quaraniorum in Hispanos propensionem nulla unquam ætas Barbarorum ex animis obliterabit; Hanc omni virium contentione ulciscendam sibi semper putarunt Abipones, eorumque focii. Oppida Quaraniorum, vastissimæque prædia, quæ Paraquayæ, Paranaque litoribus viciniora, pluribus ab hinc annis hostium furori, rapacitatique quotidie magis patuere. Indi crudeliter trucidati, abacta omnis generis pecora, capti adolescentes nu-

merum prope excedunt. Complures suis in ædibus cremati, ubi hostilium mucronum metu latuerunt. Oppidum sancti Ignatii quazū antiquitate, incolarum, amentorumque multitudine, templi elegantia olim florentissimum splendoris amisit plurimum, parumque ab exitio absuit. Eo enim situm est loco, qui opportunitatem insidiarum maximam præbet Barbaris; Nam sylvis adjacentibus tecti, quin eminus sentirentur, & prædio, & oppido ipsi imminebant. Vix mensis abiit, qui cæde, ac latrociniiis vacaret. Fidem superat, quantum populi, pecorumque numerus assiduis incursionibus fuerit imminutus. Multis diu noctuque excubantibus licet securitatem sibi polliceri nemo audebat. Abiponum seu calliditas, seu audacia vigilantiam omnem, & quantascunque incolarum industrias elusit. Die quodam festo dum sacris populus officiis in templo interesset, longissimum Barbarorum agmen in ipsum forum irrepsit. Incolæ pro aris, & focis sibi pugnandum rati, quidquid telorum ad manus fuit, in aggressores coniecere. Dimicatum est a Christianis virtute, quam felicitate majori. Procures oppidi, & senatores tricenis plures, plurimi alii plebejorum, qui omnes acerrime, sed alieno loco cum Barbaris aliquamdiu pugnauerant, eadem in statione prope templi fores occubuerunt. Cæsi, fauciatique Abiponum non pauci. Captus a Quaraniis Hispanus, qui captivus Abipones inter adoleverat, & hac in expeditione, ut sæpe alias, iisdem viæ ducem se se præbuit. En! quod asserui: Christianos Barbarorum captivos ipsis Barbaris evadere perniciosiores. Franciscus Maria Rasponi Bergomas, Sacerdos noster, veteranus oppidi Parochus e templo, vix sacris vestibus exutus, accurrens quibus oculis, quo animo spectaverit cadaverum strues, plateas sanguine spumantes? Talia quis fando explicet? Idem vir op-

timus ferale hujus diei spectaculum quot verbis, tot gemitibus mihi proposuit quondam, dudum per omnem Paraquariam vulgatum licet. Cruentissima hæc pugna Abiponum animos crexit, Quaraniorem de-
 pressit, prostravitque. Majori mox audacia, frequen-
 tiaque cum in prædio, tum in adjacentibus oppido
 agris repetitæ Indorum cædes, pecorumque direptiones.
 Uno die quatuor boum millia, ingentes equo-
 rum catervæ latronibus in prædam cessere. Neque
 tibi ista legenti in mentem veniat, Patrum, qui op-
 pido prærant, inertiam, vel ignaviam accusare. Ni-
 hil sane ab illis omissum, quod ad suorum securita-
 tem facere videbatur. Præclusi hostibus aditus, jam
 fossis, iam sudibus præfixis muniti, additis custodi-
 bus, quæ sclopi porrigebantur. Missi quotidie ex-
 ploratores viarum. Excubitores suspectis in stationi-
 bus velut in specula collocati. Sed quid demum ea
 omnia? Qui speculari, qui excubare jubebantur, mo-
 rem suum tenuerunt. Periculum ubi sæpe præsen-
 tissimum, tuta putarunt omnia. Illud suum *Nama-
 raichene* incolumes erimus, ajebant, & somno urgen-
 te utramque in aurem dormire, Inde factum per-
 sæpe, ut dum publicæ securitati invigilare debuerant,
 etiam suæ immemores ab Abiponibus oppressi jugu-
 larentur.

In vicino sancti Jacobi oppido, quod quinque
 Caputum millibus definiebatur ipsa illibato divinæ
 Matris conceptui sacra die dum sacerdoti verba facien-
 ti aures daret collectus populus, aderant Abipones,
 & ex iis, qui per domos excubabant interea, cente-
 nis plures partim captivitate, partim morte multa-
 runt, centuriis aliquot equorum, quos inter Astur-
 cones, seu gradarii permulti, uno impetu abreptis.
 In ejusdem oppidi conspectu cum incursiones ple-
 rum-

rumque aruentissimæ identidem repeterentur, dies
perpâci terroribus, rumoribusque vacui fluxerunt.
Idem prope satum numerosissimo oppido Nuestra
Señora de fœe annis pluribus fuit. Hinc illud ad
Barbaros equites detinendos fossis cinxit undique no-
ster Joannes Baptista Marquiseti fluminensis ejus loci
Parochus, scloposque sat multos, quos coemerat,
Indis jaculatoribus suppeditavit maximo certe operæ
pretio. Diu namque pacata istic omnia. Ex eodem
oppido quadraginta Indi milites, totidem fere ex op-
pido sanctæ Rosæ ad prædiorum suorum tutelam
missi quinta Februarii perire, pauculis equorum ce-
leritate servatis, e quibus cognitum, illos acriter, diu-
que pugnasse, sed denique Barbarorum multitudine
oppressos. Hoc die quanta eheu! in utroque prædio
equorum, mulorumque jactura! Abducta sunt ali-
quot millia. Alias ex S. Rosæ oppido herba Para-
quarica mercatoris Hispani plaustris plurimis ad Pa-
ranz litus vehebatur a Quaraniis, quibus Hispanus qui-
dam minime ignavus, septemque lectissimis sclopis
armatus moderator, defensorque fuit datus; sed hic,
quin vel illi vacaret de sclopis exonetandis cogitare,
ab accurrente Abiponum globo cinctus, & cum Indis
prope omnibus obtruncatus est, duobus illorum dun-
taxat, equorum, boumque turba etiam abreptis.
Ad quinquaginta cadavera in campo reperta. Has
frages memorare visum, quæ recentiores, & me istic
agente illatæ. Infinitus sim, si omnes, tot annorum
spatio a Quaraniis toleratas singillatim referrem. Ha-
rum recordatione propemodum exanimati miseri,
quoties jam cum Abiponibus res fuit, non tam de
morte inferenda, quam ferenda cogitare videbantur.
Ipsa hæc Quaraniorum trepidatio Abiponum in latro-
cinando audaciam quantum exacuit, tantam victoriæ
fidu-

fiduciam iis præbet, ut, dum cum illis congregandum, non quot Quaranii essent, sed ubi essent, spartanorum ritu interrogarent.

Perspecta Quaraniorum formidine e Regii Gubernatoris Consilio Hispani aliquot milites conducti, qui ad oppidorum illorum securitatem vias obequiterent identidem, Barbarorum itinera observarent, illos repellerent, certe de eorum adventu incolas commonerent. Sed Hispanorum equitum vigilantia quavis Abiponum sagacitas superior plerumque fuit. Eadem frequentia, etsi maiore astutia, repetiti hostiles assultus. Cumque adeo utilitatis parum, incommodi plurimum ex istis præfidiariis, qui magno eorum sumptu alebantur, in oppida rediret, domum redire permitti sunt. Remediis tot inveterato malo nil proficientibus deplorari poterant Quaranii, nequam juvari. Ferendaque erat calamitas, cui removendæ nulla par industria videbatur. Haud tamen Grassandi licentia semper impune abiit Barbaris. Alienæ mortes suis mortibus luerunt non raro. Interdum, dum assultum parabant, detecti, rejectique. Fuga præcipiti avolantes alias ab insequentibus Quaraniis deprehensi, maleque multati sunt, præda sæpe eorum e manibus extorta. Opporune memini Lamelsaikin Abiponis, mihi noti. Homo erat frugis pessimæ, & cæteris passim nocentior. Hic in S. Ignatii prædio, dum citatissimo cursu fugiens palustri solo tantisper adhæresceret, sagitta a Quaranico insequente ejus jugulo infixæ misere interiit. Sæpius profecto de Abiponibus triumphum cantassent Quaranii, si vigilare, quam mori, maluissent. Contra Barbaros, ut sæpe memini, præstantissimum armorum genus est vigilantia. Metuendi sunt Abipones, dum longissime abesse putantur, spernendi, dum ad-
sunt.

sunt. Parum equidem audent adversus paratos, maxime, si sclopo minitentur; Nihil inausum relinquunt, quamprimum se formidari advertant. Miraberis his perfectis, Quaranos domi suæ adeo lepores esse, qui in castris Regiis toties leonum instar adversus lusitanos, adversus Barbarorum etiam phalanges depugnasse ab historicis dicuntur. Ita prorsus esse, nemo, nisi ignorantissimus inficiabitur. Rem præclare gesserunt Regiis in castris, sed nempe ab Hispanis Ducibus Gubernati. Domi, dum contra Barbaros eundum, sibi relictæ, parum fere possunt. Impetu, quo cuique lubet, feruntur, atque adeo nec boni militis, nec boni ducis partes implent. Membra robusta sunt equidem, sed quia sine capite, languent. Immortali Petro Zeballos, quo duce plura Quaraniarum millia in Lusitanos militarunt diu, aliisque alias Hispanis Ducibus omni ex parte se probaverunt semper, ob egregiam, quam in obsidionibus iteratis Coloniz Lusitanicæ, in variis dimicationibus navabant operam Catholicis Monarchis mirum in modum dilaudati frequenter. Gomez Freyre de Andrada Lusitanus fluminis Sancti Januarii in Brasilia annos plurimos Gubernator, & barbarum ex septem oppidorum Uruquayensium permutatione author precipuus palam, sæpeque Quaranos bonos, si bene, & a bono duce regerentur, milites esse affirmavit, seque si sui juris forent, eorum opera insigniter usurum, addidit. Ejus viri judicium perinde, ac testimonium magni apud omnes fuit ponderis, cum illi Uruquayensem limitem cum copiis suis invadenti Quarani, pro patria sua acriter pugnantes multum sæpe negotii faceffiverint, feliciter utique, si Ducem Europæum nacti fuissent, rem suam acturi. Sed nempe miles etiam optimus, optimo duce destitutus palmam desperabit perinde; ut navis validissima, sed Gubernacu-

culo, & Gubernatore idoneo carens, portum. Ensis, quo castriotus (Scanderbeg vulgo) Epirotarum Dux Turcorum millia concidit, languente brachio vibratus vix extimam hostis cuticulam fauciat. A leonum exercitu, cui cervus, vel asinus pro duce sit, ecquis strenuitatis miracula expectet?

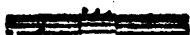
C A P U T V.

Quid in urbis Correntinæ agro gestum
ab Abiponibus.

Urbecula, quam de las siete Corrientes vocant Hispani, orientem versus incumbit litori, ubi Parana, & Paraguay fluvii Paraquariæ principes commiscuntur. Hæc, & alia de correntina civitate memorabilia in libro prodromo adnotavi. Illam vivida incolarum ingenia, formæque liberalis plus, quam opes, magnitudo, ac ædium mitor commendant. Hæ enim e luto fere constructæ, palmisque tectæ pagum verius referunt. Urbis præfectus Regius, Regii Gubernatoris in urbe Boni aeris vicarius Hispanorum, Indorumque colonias aliquot juribus suis obnoxias in territorio sat vasto, ac fertili habet; Colonos, armati qui possint, vix trecentis plures numerat, Barbaris propulsandis neutiquam pares, ni militaris virtus eorum paucitatem pensaret. Payaguas, piraticam qui faciunt, navigantibus non magis, quam propius litora habitantibus hinc formidandos, inde charas, eques-

equestres Barbaros, occasum versus in chaco Abipones, Mocobios, Tobas, Quaycurus sibi infestos annis abhinc plurimis habuerunt. Abipones equidem, quos Yaaukanigas dicunt, aduerso in litore palantes solo fluminis Paranae interiectu ab urbe dividuntur, quin tamen ab illius accessu arceantur; Illud equidem, quoties collubitum est animo, quamvis vastissimum arrepta equi natantis cauda natantes transmittunt in ipso urbis conspectu. Hac vicinitate allecti incredibile, quantum repetitis incursionibus Correntinum agrum vastaverint. Olim tamen cum illa urbe amicitiam, pacemque coluerunt aliquamdiu, ut scilicet praeda in aliis Hispanorum coloniis corrasas rebus sibi necessariis permutare illic possent. Hoc animo dum commeaerent frequentius, ab incolis liberaliter habiti, ab ipso Praefecto Regio Calafus, amicitiae firmandae desiderio, hospitio etiam accepti sunt. Hospitum e numero fuerat Abiponum Caziquius Chilome. Concubina nocte is Progubernatoris aedibus clanculum egressus, nescitur causa, Hispanis semper cautis suspicandi occasionem praebuit: Barbarum insidias perfide meditari, ex opposito litore ad prodicionis consilia exequenda suorum suppetias expectare. Vulgato ejusmodi rumore concurritur undique. Clamoribus forum perstrepat. Consternata tumultuantemque multitudine Caziquius cum sociis, ni fallor, viz comitibus noctu obtruncatur. Occidioni qui interfuerant, id mihi retulere. Hae Caziquii caedes cedium innumerarum semen, bellicae cruentissimi principium fuit. Sic saepe alias paucorum noxam luerunt universi.

Abipones de Hispanorum facinore edocti Caziquium Chilome innoxium, perfideque caesum, vociferantur. Tantam injuriam ferro, & sanguine vindican-

dicendam a se protinus, jurant. Et vero, quidquid sibi virium, irarum, astutiarumque fuit, in insectandis Correntinis exhauserunt, Mocobiis quoque, ac Tobis, in subsidium accitis. Civibus paucæ hebdomades sine cædibus fluxere; sine terroribus dies nulla. Novis quotidie de Barbarorum adventu rumoribus urbs, omni ex parte hosti patens, perstrepuat. Incolas, mortis metu identidem percussos, jam jam vitæ pigebat, cujus tuendæ modus ignorabatur. Aedes enim luto tenui, illitæ ut firmitatis, sic securitatis nihil habuere. Tempa parietibus solidis munita, quod alio loco memini, trepidanti multitudini perfugium sæpe præbuerunt. Eoque magis indies ingravescbat calamitas, quo pauciores semper propugnatores numerabantur, plurimis per quotidianas cum hoste velitationes consumptis. Milites pauci supersites commilitonum mortibus consternati desponderunt animos, & jam fugere Barbaros, quam fugare malebant. Ruri quoque turbata omnia, & funeribus plena. Prædia, coloniarumque, quæ Paranz litoribus imminebant, hostium furorem, rapacitatemque frequentius sensere. Sanctæ Lucæ oppidulum ab urbe abest Leucas circiter quinquaginta ab Indis & paucissimis, & minime bellicosus habitatum, atque ideo a Barbaris pertinaciter vexabatur.

Illo ex oppidulo aderat forte Indus nuncius, qui Abiponensium exploratorum vestigia fuisse illic detecta, Pro gubernatori cevallos significabat. Hic periculum hostilis incursionis discussurus cum equitum suorum turma in viam se dat illico. Ad locum, quem las lagunas a lacubus Hispani vocant, delatus a sanctæ Lucæ Parocho (ex observantium Divi Francisci regulam coetu) literas accipit, e quibus tuta in præsens tranquillaque esse illic omnia dum intelligit,

de suo jam in urbem reditu caput cogitare. Ast enim eodem temporis puncto eques advolat Hispanus dudum apud Abipones captivus, nunc vero transfuga; Is nunciat: Propinquo in litore, ac propemodum in conspectu frequentissimum esse contubernium Caziquii Ychamenraikin, alias Neruigini, qui cum Abiponibus suis Cordubam Latrocinaturus nuper abierit: solas domi cum prolibus mulieres relictas, quibus non nisi vetuli aliquot praesidio essent: Numerosum hunc inimicae gentis gregem tuto invadi posse, atque nullo negotio capi. Cevallos, ut erat strenuus, rei bene gerendae opportunitatem ambabus mox manibus sibi amplectendam putavit, militum suorum plerisque ejus consilium damnantibus licet, ac diu tergiversantibus. Haud equidem captivo transfugae fidem habendam, ajebant, temere, quod quidem hominum genus venalis fidei esse, experientia sua nossent: Paucos se hostili in litore ab accurrente fors latentium Barbarorum multitudine opprimi posse: Victoriā quantamcunque tanto suae interneccionis periculo neutiquam sibi emendam videri. Ast contemptis, quae militibus in mentem, buccamque venerant, contemplationibus Cevallos expeditionem urget, scaphasque ad Paranā cum Paraquayo flumine jam junctum citra cunctationem trajiciendum admoveri jubet. Paucae intra horas transfuga illo viarum duce detectum Barbarorum contubernium ingens, & ne iis effugium pateret, a circumfuso milite indagine cinctum. Venationem, non pugnam dixisses. Haud equidem armis, sed nudis Hispanorum manibus fere peractum est negotium. Captae cum prolibus matres, quibusdam tamen fugam insolenter prensantibus, vel repugnantibus in frustra concisis. Fuere etiam complures, qui vel astutia, vel celeritate usi Hispanorum oculos, manusque evaserunt, quod

utique inter sylvarum salebras facillimum. Præda numerosis equorum agminibus, variaque rerum, quas Abipones Hispanis rapuere olim, argentearum suppellectili definiebatur. Iter fugientium ritu quam celerissime remensi milites captivorum ingenti turba urbem, incolas admiratione, lætitiæque incredibili impleverunt. Difficile est ad fidem, quot omnis sexus ac ætatis ceperint, exacto numero affirmare; Centurias fuisse aliquot proximum vero opinor. Caziqui conjux ipsa ejus cum filiolo Kicemke adolescente oventium militum ornavit triumphum. Alter juvenis Raachik ejusdem Caziqui Ychamensikin nepos, cum miles custos nimium illi per viam consideret, celeri equo elapsus, in patriam reversus, multosque post annos in Caziqui demortui locum suffectus est, quod Capite 12. de Abiponum magistratibus exposui. Kicemke cum multis aliis, dum denique pax cum Hispanis composita, suis redditus toti provinciæ nocuit plurimum, captivitatemque suam multorum mortibus, atque plurium annorum latrocinio vindicavit. Cum enim captivus Hispanicam, Quaranicamque linguam, Hispanorum præterea mores, locorum situm egregie didicerit, nemo unus illo felicius speculatoris munere fungebatur. Captivarum aliquot a Correntinis ad remotiora Uruquayi & Paranz oppida misse sunt, ut præcisa transfugii ad suos spe Quarani Christianos inter Romanis sacris initiarentur. Iharum unam in sanctorum Apostolorum, matremque ejus Monicam in Conceptionis, tertiam in candelariæ oppido sorte sua contentissimas, Quaraniis nuptas, passimque a moribus, solertiaque laudatas & vidi ipse, & Abiponum lingua allocutus sum, quod illas mirifice recreavit, quin tamen patrii soli desiderium proderent, bellicis tumultibus etiamnum turbulenti.

Expeditionis memoratæ felicitas ejus auctori Ceballos dum gloriam conciliare debuerat, suorum invidiam ei conflagavit, exiliumque. Tantis Correntinorum civium odiis exagitatus est, ut urbe demum excedere coactus ad sanctæ fidei portum miserrimo lentre sua cum familia navigaret. Infesta scilicet semper viris fortibus fortuna. Ne hallucineris, huic, de quo mihi jam sermo, cum celeberrimo Boni aeris Gubernatore Petro Ceballos nullam prorsus propinquitatem seu sanguinis, seu patriæ intercessisse, admonitum te volo. Post viri de urbe Correntina optime meriti diceßum incolarum res non gradu, sed præcipiti cursu indies in deterius ruere. Caziqutis Ychamenraikin se absente raptas ab Hispanis tot feminas, proles, conjugem suam cum filio, equorum præterea suorum greges abactos ex paucis fuga servatis dum corduba redux intelligit, sui impos insanire videbatur. Tum jactura, tum vindictæ cupidine ardenti efferatus, quotquot amicas sibi in chaco nove rat gentes, ad Hispani facinoris ultionem evocavit. Correntinum territorium advolantes ad vindictam. Barbaros vix capiebat. Locustarum instar viæ protinus hostiles campo obequitantium turmæ. Conquisti, & ex tutissimis latebris in lucem protracti, qui seu mactari seu capi possent, incolæ. Prædia, pagi, coloniz, viz omnes miserorum sanguine passim resperæ. Sæpius, ut ex illius temporis ephemeridibus memini, unum intradiem septuaginta, quin plures aliquando obtruncati. Tot cadavera plaustris rure advehebantur in urbem, ut ad templi Parochialis utrumque latus eorum acervi, ceu lignorum strues, quandoque cernerentur, non singula singulis sepulchris, sed omnia præaltæ scrobi injecta subinde. Ex Francisci Sosa correntini, cujus pater, materque eodem die ab Abiponibus jugulata, testimonio id refero quam.

quamvis a plurimis aliis superstitibus me audiente confirmatum. Cumque remotioribus in campis, quos cederent, agrius invenirent, urbem ipsam vi tanta, tantoque agmine circumfuderunt, ut citra capitis periculum nemini abire, urbem adire nemini liceret diebus aliquot. Viris diu noctuque excubantibus, inbellis turba obversante oculis periculo a templis vix unquam recesserant, ubi veniam irarum cœlestium, finemque calamitatis tantæ supplex exposcebat. Deficiente jam jam annonâ, nullaque liberationis spe affulgente ut vires corpora, sic animi animos defecerunt. Et vero comprecantium votis, gemitibusque annuisse clementissimum Numen videbatur denique; Namque octavo obsidionis die præfidiarii milites se ipsis repente animosiores eruptionem fecerant, quæ terri magis, quam multati Abipones ad sua trans Paranam stativa properarunt, ubi eo mense maturis jam filiquis grâcis computationes quotidianas sibi auspicias noverant, sub quibus & reportatas de Correntinis victorias læti celebrarent, & de futuris in eosdem expeditionibus consilia conferrent sua.

Certe quidem post breves, quas hostium discelsus indusserat, ac computatio, inducias recrudescere in se bellum senserunt Correntini. A circum volantibus denuo Abiponum turmis coloniis, prædiisque ab urbe remotioribus vis illata quotidie. Illorum e numero erat locus, qui rincón de luna dicitur, & ad illa usque tempora cuicumque hosti inaccessus putabatur, quia Paludibus, stagnisque & altissimis, & latissimis undique cinctus, ad quæ superanda Hispanis cymba erat necessaria. Abipones equites, Tâietchin suo præeunte, natando illud pelagus transmisere. Plurima illic pecorum millia, parque illis custodiendis æthiopum mancipiorum numerus verlabatur. Nemo
iste-

istorum, nisi qui Barbarorum oculos fugisset latitans, necem, captivitatemve evasit. Vicenis adolescentibus plures abducti: Natu grandiores quam plurimi jugulati. Sacre Deo ades sacris utensilibus spoliatae. Campanae quatuor magnae molis ablatae, & aquis, inveniri porro ne queant, injectae. Equorum, mulorumque incredibilis multitudo abacta. Verbo: Praedium, quo opulenter, tutiusque nullum, paucarum horarum spatium ad incitas redactum. Quamvis enim plura bouum millia superessent, nemo unus, qui ad illa dein custodienda vel amplissimo stipendio conducere se pateretur, uspiam repertus est, omnibus Abiponum redditum metuentibus. Pecora, custode remotum, sibi relicta quaquersus spargebantur. Nemo, qui boves ad urbis macellum inde adduceret, mittere poterat, Barbaris vias omnes insidentibus. Ipsa longinquitas (quingenta facile Leucas ab urbe aberat hoc praedium) auxit periculum, & difficultates. Eandem fortunam alia pleraque Hispanorum praedia subierunt, quibus carne bubula destitutis jam, quod roderent, vix quidquam suppetebat, frugibus, quas ager suppeditat, dudum absumptis. Carnem bubulam Paraqueriensibus fere omnibus panis instar esse, pridem affirmavi. Augescente indies annonae penuria, cum nec vitam tolerare porro, neque calamitati publicae mederi possent, eo res erant loco, ut urbi patriae terga vertere, & quaque per flumen tuto licuisset, alio commigrare statuerent, mortem praexilio reformidantes. Mihi equidem multos post annos in urbe Correntina versanti Regii Progubernatoris Nicolai Patron Catalauni uxor firmissime iterum, iterumque asseveravit: Certum fuisse tunc omnibus migrationis consilium, ut primum Jesuitas suo ex Collegio migrasse conspexerint, qui tamen arumnarum patientiam, fiduciam in providentissimo

Deo collocandam & exemplo, & voce incolis per-
svaserunt, urbis utique conservatores.

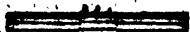
Barbaris Correntinum agrum depopulantibus
nec milites, neque militum præfecti partibus defuere
suis. Repetebantur strenue contra illos excursiones.
Multi motus, atque impetus hinc & illinc facti. Qui
hostium itinera clanculum observarent, diu, noctu-
que missi; Sed enim quis argus sufficiat illis obser-
vandis, quorum, ne videantur, maxima sollicitudo,
dexteritas singularis. Frequenter congressi cum Bar-
baris hispani, exitu semper vario; Jam victi, jam
victores. Clades altro, citroque durante bello &
illatz, & acceptæ. Abiponum, si quisquam alter,
fama inclytus ductor Ychoalay laqueo, quo ad equos
capiendos utuntur, in velitatione aliqua a milite col-
lotenus implicatus est quidem, raptandus utique, &
suffocandus, nisi sua se celeritate extricasset illico.
Alii alias a Correntinis interfecti. Sæpissime in fu-
gam præcipientem acti. Causam vero, cur Latroci-
nantibus Barbaris ad votum cesserint toties susceptæ
incurSIONES, non Hispanorum timiditatem, quin po-
tius audaciam, magnanimitatemque fuisse, asseverant-
ter pronuncio, quæ ducti pericula imminencia vel ne-
scierunt, vel contempserunt, ut adeo vigilantiam,
celeritatemque, præcipua contra callidos Abipones
arma, sibi sæpe supervacaneam judicarent. Argu-
mento sit eventus, quem referam. In statione ho-
stibus obnoxia, ceu in specula, collocatus est equi-
tum Hispanorum manipulus. Dum patente in cam-
po circumspicere omnia eos oportuit, sub umbra
confidentes ad fallendum tempus pictis chartulis lu-
sare aliquamdiu. Hæc inter fulminis instar advolat
repe nte Abiponum turma, equos Hispanorum luden-
tium cum sclopis, quos ex ephippiis suspenderant
suis,

seis, illis spectantibus impune rapit, nemine repugnante. Si videntes, vigilantesque sic eluserant, artificie erat; sopitos sui que securos toties opprimere, cadere, spoliare?

Provido sane majorum consilio Hispanorum prædia, Indorumque jam cicuratorum coloniarum arduis Paranae litoribus impositæ fuerant, ut ex iis, ceu turribus adventantes e chaco hostes eminus spectari, cæterique coloni remotiores de præsentis periculo, de capessendis armis, certe de fuga maturanda commoneri possent: Flumen Parana his in tractibus plures in alveos insularum plurimarum interjectum secatur, quæ, cum in singulis equi nando fatigati interquiescere per intervalla queant, trajectus opportunitatem maximam offerunt Abiponibus. Hinc ut litoralium colonorum propinquitate subiti coercerentur assultus, præter complura Hispanorum prædia quatuor Indorum oppidula, quæ ab observantibus sancti Francisci regulam procurantur, sanctæ Lucie, santiago sanchez, ohomà, ac ytati, leucarum aliquot intervallo prope Paranae ripas condita sunt olim. Abipones cum clandestinis, quibus ad interiora provinciarum loca irrepere solebant, itineribus obstare has colonias, prodique se ab illis sæpius viderent, ad eas evertendas Animum applicuere. Neutiquam irriti fuere conatus. Oppidum Santiago sanchez dudum desit. Missis enim ad arundines secandas Indis robustioribus, dam foeminarum, juvenum, decrepitorumque imbellis turba sacerdoti sacrificanti aures, oculosque adverteret, oppidum, templumque ipsum repente obsessum a Barbaris, injectisque flammis absumptum. Nullus supererat effugio locus. Sacerdos, cæterique omnes in cineres abiire. Oppiduli, hortique rudera hodie visuntur. Propinquum oppi-

dulum Ohomà incursionibus assiduis perinde vexatum., ne eandem subiret fortunam, ultro desertum incolis in loca tutiora translatis. Ytati per Payaques, Abipones, Mocobios miserrime dilaceratum olim; Sed pacatis denique hostibus resloruit denuo, pecorum multitudine, incolis non item, hodie opulentum. Sanctæ Lucæ colonia oppugnata identidem annos plurimos, expugnata nunquam, quamvis ad incredibilem incolarum paucitatem redacta. Decem circiter familias alit, ex transfugis Quaraniis potissimum constatas. Modicissimi itaque cum sit ambitus, muro tenui tota cingitur, cui incolumitatem debet suam, securitatemque, uti ipse transeunti mihi id affirmaverat loci Parochus Franciscanus. Hic duplici ad sui, suorumque defensionem usus est industria; Edibus suis altum superimposuit cubiculum, e quo Barbaros eminus per campi planitiem adventantes diligenter speculabatur. Machinam adhuc bellicam molis infimæ in promptu habuit semper; Illius explosione suis extra murum agentibus, ut domum se recipiant, urgente periculo significavit, simul Barbaros, ne sibi propinquent, absterruit. En præsidia! quibus hoc oppidulum servatum hæctenus. Ad oppidum recens sancti Ferdinandi appulsus ab Abiponum quopiam: Qua via iter fecerim? interrogatus, per sanctæ Lucæ oppidulum transisse me, respondi. Heus tu, reposuit Barbarus, truculentus istic, & pessimus Pater habitat. Sclopo (tormentum illud intellexit) ingenti utitur. Ejus fragorem prorsus fulmineum nostri nunquam ferebant equi, dum ei propinquare sæpe adlaboravimus. Hæc ille, sed addere, si ingenuus fuisset, debebat quoque: Non equos tantum, sed eorum etiam sessores machinæ bellicæ crepitu in fugam conversos toties fuisse.

Hoc sanctæ Lucæ oppidulo, correntini agri Austrum versus limite, quamvis incolumi oppida, prædiæque Hispanorum cætera interierunt vel ab hoste vastata, vel ab Hispanis hostis metu alio dilapsis deserta. Dum litoralis itaque ora Christianorum domiciliis undique exuta vastæ solitudinis instar jaceret diu, Abipones, ubi ubi libuerat, impune Paranam flumen trajecere, & non jam latrocinantium rita timide, sed veluti indigenæ patrio in solo confidenter obequitabant campo, ut non grassari istic, sed prorsus habitare viderentur. Exploratores Hispani ex urbe missi plerumque a Barbaris elusi, sæpissime cæsi sunt. Ad prædiorum tamen, quæ ad amanes sombrero, sombrerillo, Peguahò, & Riachuelo sita, urbiq;ue viciniora, defensionem Hispanorum equitum turma remanserat, qui præsidio etiam essent boves illis ex prædiis ad alendam civitatem deducantibus. Ubicumque per circumjectos campos pedem fixeris, Barbaræ crudelitatis monumenta oculis deprehendes etiamnum: Hic ædium dirutarum rudera: Illic cruces plures solo defixas. Si, quid istæ sibi velint, ex viæ comitibus quærere lubeat, audies: Triginta, quadraginta, plura etiam miserorum corpora hoc loco olim fuisse tumultata, qui a Barbaris interempti. Campum ostentabunt alibi, Hispanorum infelicitè cum illis dimicantium sanguine, & cadaveribus funestum. Exhorruì sæpe, has mihi per viam tragoedias dum usque decantarent. Mali citrez, Perficæ, Cydoniæ, Punicæ, varia sicorum genera, parietum dirutorum reliquæ in latissime patenti solitudine oculis occurrunt passim, en, aiebant mihi comites, hic hortus quondam, hic prædium fuit, per Barbaros eversum,

Publicis in urbe calamitatibus aliud miseris genus accesserat, lignorum penuria. Orientale, quod civitas occupat, Paranz litus arboribus, quæ focolendo lignum præbeant, non omnino caret; Quæ vero materiam ædificiis, plaustris, navibus fabricandis utilem suppedient, istis nusquam nascuntur. His tamen occidentale litus abundat. Ex ipsa urbe in ripa adversa sylvæ densissimæ spectantur, arborum nobilissimarum omnis generis seminaria, ubi, quidquid lignorum faber sibi optet, ad manum est; Sed, quia illud Abiponum Yaaucanigarum solum, citra capitis periculum Hispani pedibus haud poterat attingi. Audi experimentum. - Fervente bello Pater Josephus Gaete Collegii nostri res domesticas procurabat. Trahebam prælongam, eamque firmissimam domui jam jam ruinas minitanti confestim fulciendæ necessariam judicavit. Talem hostilis duntaxat litoris sylvæ promittebant. Ad illam tuto quærendam navi, qua flumen trajiceretur, non æthiops modo, sed & milites armis ignivomis egregie instructos æthiopum defensores imposuit, seque ipsum comitem adjunxit. Paucis a ripa passibus inventa est arbor idonea, hanc cædi jussit. Sed vix aliquot ictibus securi inflicta truncò, Abiponum vicino e campo accurrentium strepitus personabat. Æthiopes, iisque immixti milites nec hostium adventu, neque Patriæ imperio expectato, securibus, vestibus, cibariis relictis ad navim fugam accelerarunt. Ipsa trabis, quam quæsierant, memoria abjecta adversum litus omni remorum contentione quæsitum, fugiendo crudeles terras, ac litus avarum. Vitæ securitas procurata in beneficiis numerabatur. Hæc Ipse Pater mihi olim. Ex istis, quæ recensui, quo loco Correntinorum res fuerint, prona est conjectura. Hos & crudelius, & pertinacius insectati sunt Abipones, tum quia sibi vicino-

res,

res, tum quia sibi maxime invisos. Solo Parana a Correntinis divisi nullo negotio incurfiones iterarunt identidem, locorum propinquitate ad latrocinandum eos alliciente, & injuriarum, quas sibi illatas dictitabant, semper recenti memoria ad vindictam stimulante. Chilomè Caziquii caedes in urbe patrata, Ychamen-faikin Caziquii contubernium, tot capitibus in captivitatem raptis, impudenter spoliatum nationis universæ animos irritaverat, & adhuc usque tempora acerrime pungit. Pax anno 1747 ab Abiponibus emendicata demum, conditæque illis coloniz diutinis, calamitatibus finem optatum imposuere. Qua quidem industria reliquis in chaco Barbaris vel pacatis, vel certe refrenatis Correntini, ceu fæda tempestate defuncti recreari denique ceperunt, & conquiescere. Quantum nobis harum coloniarum conditoribus, conservatoribusque debuerint, quantum emolumenti ex propinquo, quod Abipones Yaaucanigæ habitarunt, sancti Ferdinandi oppido ceperint, deinde dicemus.

CAPUT VI.

De Abiponum contra sancti Jacobi de
Storea Colonias excursionibus.

In bellicosos sancti Jacobi Colonos quoque ecquid ausi sunt Abipones? Plurimum sane. Rem veri vix similem dicere videbor illis, qui horum timiditatem, illorum strenuitatem noverint. E factis, quæ referam, veritas patebit. Cæteris per Paraquariam coloniis hæc cum hoste dudum conflictantibus, Jacobopolitana regio semper intacta, quid Abipones essent, quid possent, adhuc ignoravit; Namque isti viam, qua illam adirent, usque nescierunt. Sed denique ipsos Jacobopolitanos (Santyagueños vocant Hispani) viz magistros nacti sunt, ac Duces. Sua ex patria ad Paranz ripas ab Abiponibus jam habitatas turmatim ventitaverant, cervos ibi frequentissimos venaturi, quorum pelles magni inter Hispanos pretii, & quotidiani ad thoraces militares usus. Venatores hi jam Abiponibus familiariter usi sunt, jam illorum amicitia abusi eorum aliquando equos rapuerunt, quibus instructi ad suos rediere. Barbari injuria provocati, abeuntium vestigia persecuti provinciam S. Jacobi nosse cæperant primum, mox armis vexare. En belli diuturni fontem, ut ego quidem a Barreda Progubernatore accepi; Ille ab idoneis authoribus. Eam ob rem Abipones tamdiu sibi infestos excusare solebat, quippe a Jacobopolitanis primum lacessitos.

Antequam mutuas strages exponere aggrediar, visum mihi nonnulla de regionis, & incolarum natura præmittere. Cælum, æstivis mensibus Novembri, Decembri, & Januario ardentissimum, hybernis Mayo, Junio, Julio perfrigidum est. Alpes, quæ chilense regnum versus in conspectu, auram adflant rigidissimam. Solum arenis maximam partem confutum, sylvis hinc, inde arbutis humilibus interclusum græmen nec copiosum, ut cæterea Paraquaria, nec pecoribus utilissimum progignit. Equi, bovesque per nemora, ac dumeta sparsi arborum foliis, caprarum more, victitant, quæ si pruina decoxerit, lignum quodvis, lignique corticem mandere solent, quod ipse toties spectavi. Æstate siliquis græcis, quæ nusquam uberius proveniunt, vescuntur ex arbore deciduis, & incredibiliter pinguescunt. Inde est, quod equi Jacobopolitani cæteros Paraquariæ robore, ac firmitate antecellant. Quamvis ad illos firmandos etiam consuetudinem a prima ætate ferendi sessoris multum conferre, opiner; Nam vix annum nati equuli a pueris conscenduntur passim, quæ quidem ratione mirum in modum manscunt, & paulatim ad quosvis itinerum labores obdurescunt plerique. Mihi certe, qui maximam Paraquariæ partem eques percurri, equos e sancti Jacobi solo orbiundos & tutissimos. & præ quibusvis aliis utilissimos mihi fuisse, semper fatebor. Ob camporum angustias, & pabuli penuriam pauciores pro incolarum frequentia equi, bovesque istic procreantur, quam in aliis plerisque Paraquariæ tractibus. Reliqua de sancti Jacobi territoriis memoratu digna in libro prodromo pertractavi.

Hispanos, quæ patet ingens Paraquaria, strenuos, intrepidus, liberali forma, robore, altaque mente

te præditos, agiles natandi, equitandique peritia ad Europæorum invidiam insignes ubique locorum deprehendi; Jacobopolitanos tamen ad insectandos quosvis Barbaros præ cæteris omnibus aptiores, tot experimentis doctus affirmate pronuncio, credoque, qui mihi dissentiat, esse neminem. Clarissimo Duci Petro Zeballos Correntinorum, & sanctæ fidentium equitum in campis percurrendis, transandique fluminibus promptitudinem, me audiente, dilaudanti audacter dixeram: His omnibus Jacobopolitanos milites non uno nomine præferendos videri (quos scilicet ipse nunquam fuerat expertus) respondi. Adstans nobis Marchio Valdelirios Regius, ut ajunt, tum plenipotentarius, in Peruvio natus, & in Paraquariæ rebus versatissimus: Me verissimum asseruisse, Gubernatori dixit. Militares jam illorum virtutes, ex me audi, qui cum illis maxima itinera confeci. Isti perinde, ac equi, quæ utuntur, laboris, viarum, strumina cujusvis sunt patientissimi, cibo obvio contenti. Dum adversus Barbaros subitq; excurrendum, modica farina, quam ex quodam frumenti Turcici genere (quod ab illis Bisingello dicitur, dulcius vulgari alio, blandius, & acuminatæ extremitatis) conficiant, melle, vel saccharo conditam. & cum aqua commixtam bibunt, totum viaticum definitur, quod, cum & sitim & famem levet, illis pro cibo, ac potu quotidiano esse consuevit. Neque mihi cum iis iter agenti unquam displicuit, præsertim Cælo immodicis caloribus æstuante; Nam ad refrigerandum corpus, sitimque depellendam valet plurimum ejusmodi farinæ potus. Hoc maximo temporis, & laboris compendio milites utuntur; Haud equidem opus est lignis, vel igne ad farinam coquendam. Quin ex equis descendant, lacum, vel amnem transeuntes poculo corneo e chorda suspensio inde aquam fi-

bi quisque haurit, cumque farina permistam sumit, itineris nullo prorsus dispendio, qua quidem ratione fugitivos Barbaros feliciter assequuntur. Hispani Cordubenses, Bonaërenses, sancta fidentes, quoties Indorum causa excurrunt, & equorum & bouum greges prae se agere consueverunt tum ad mensae, tum ad viz commoditatem. Dum Jacobopolitanus miles eodem equo plurium dierum, quin & hebdomadam iter prosequitur, isti eodem die alios, atque alios equos alternatim conscendunt, quibus laqueo, ut moris est, capiendis, apparandisque multum temporis conteritur. Caro semper recens ut in promptu sit, boves mactant quotidie, quorum carnibus secandis, assandis, comedendis, lignis ad focum alendum conquirendis magna diei pars abit interea. Ut adeo mirum haud sit a Barbaris, qui fugam non interrupto cursu sua cum praeda prosequuntur, insequentes lente Hispanos eludi plerumque, ac explodi, Jacobopolitanos vero ob suam celeritatem reformidari. Hoc etiam nomine focus, quem Hispani alii per viam excitant, improbandus videtur, quod fumo, qui spargitur, prodantur Indis ad haec omnia attentissimis, & ab illis per insidias opprimantur. Consumpta jam farina, quin iter interrompant, norunt Jacobopolitani per campum escam invenire. Ferarum, quas equi celeritate assequuntur, quotidianis mortibus vitam tolerant suam. Paucissimos eorum sclopiis instructos videas, plerosque hasta non optima, quae tamen pluribus Barbaris, quam aliorum sclopus lethalis esse solet. Parum refert, quam bonis, multisque armis miles ornatur, modo bene iis uti noverit.

Audi aliam istorum prerogativam, incredibilem scilicet ad quidvis investigandum sagacitatem. E leviss.

vissima nota, e tenui, quod deprehendunt vestigio; conjiciunt, odoranturque veluti cætera. Ad indagandas Barbarorum latebras, ad animal, vel hominem fugitivum detegendum, ad res furto sublatas, vel perditas inveniendas nemo illis oculatior. Hinc jam Antonii Patavini, jam magi per jocum dicuntur, quod miro; neminique imitando artificio incredibilia præstent quotidie, ut nempe familiare est vulgo viribus humanis superius credere, quidquid supra ejus captum sit. Non pauca ejus generis ipse attonitus vidi, & ut oculis crederem meis, vix a me impetravi. Tanta rerum pervestigandarum scientia quantum ad Barbaros detegendos, tantum ad terrendos, superandosque valuit, quoties illis bellum illatum. Hostis equidem seu latentis, seu insidiantis deprehensio victoriæ prognosticon, quin & dimidium, certe principium est in America. Qui aggreditur, victor, qui opprimitur repente, victus plerumque est. Illud mihi exploratum, certumque Jacobopolitanos equites ob celeritatem, resque indagandi singularem peritiam præ Hispanis omnibus reformidari ab Abipone, rariusquoque, ac timidius invadi.

Ipsa Jacobopolis, quippe minoribus undique coloniis septa, nil unquam periculi ab Abiponibus, aut incommodi sensit. Eadem libertate gavisa est omnis vicinitas. Namque circumfusa habitationum series munitiuncularum instar aditus omnes præcludit Barbaris, certe reddidit periculosos. Belli procella territoriis, quæ flumen salsum (salado) alluit, & Cordubæ propinquiora, per annos complures incubuisse videbatur. Ad hæc facilis ex chaco transitus. Provinciarum scilicet limites ubique gentium incursionibus maxime patent. Per illos fines grassati semper Abipones Latrocinantium more, Plurimi in
cam-

campis, in ædibus non pauci obtruncati, capti alii, alii fortunis, pecoribus spoliati. Moppa, salabina, Indorum vetusta oppidula, & viciniore iis loca quantum tulere! In Manumo, nunc centurionis Herrera prædio, eodem die interempti plures. In ipso cædis loco noctem egeram aliquando. Viris contubernalibus jam cæsis formina, quam jure Amazonibus accenseas, mulata arrepto gladio Abiponem stravit, sed mox ab aliis necata. Ex urbe sanctæ Fidei Jacobopolim commeantium iter id temporis periculi plenissimum. Identidem Hispanorum cavaderibus viæ horrebant. Promam, quæ mihi certiora, e multis pauca, nullo tamen temporis, quo singula acciderunt, ordine servato. Michael de Luna honesto apud suos loco natus, corporis, quam animi magnitudine spectabilior, campi magistri tamen titulo subinde donatus e sanctæ Fidei prædiis redux equorum, bovinque, quos emerat, longum agmen comitabatur. In campo forte meridianem, humique sub arboris umbra fuscum Mocobiorum, Abiponumque numerosus manipulus opprimit. Sociorum Hispanorum, equis ad pascua jam dimissis, pedites alii, alii etiamnum equites illaqueando, mactandoque bove occupantur. Primo mox impetu Barbarorum hastis confossi Hispani aliquot. Equorum ungulis servati reliqui, impedimentis, pecorumque turba hosti in prædam cedente. Tinko a viarum, vestigiorumque singulari cognitione celebratus, antequam fugam caperet, Michaeli herum suum peditem ambabus arripit manibus, & manticæ instar in extremo equi sui tergore collocatum celerrime secum aufert; Neque enim Michaeli, ut equo rite insidere posset, spatium concedebatur. Fugientem cum hero famulum Barbarorum turba hinc atque illinc insectatur, istum hastis usque intentantium; Sed enim illorum nemo

audet propinquare sclopi metu, qui ex dorso Michaelis jacentis loro suspensus equi procurrentis ventrem pulsabat identidem; Quamvis ille sclopus talis esset, ut ex eo scintillam ignis nec Dominus sperare, nec hostis metuere posset. Sed ad salutem fugientium, ad insectantium terrorem satis erat, sclopum videri, etsi tonare nesciret. Multis post annis & nobile hoc par fugientium, & sclopum illum celebrem vidi, ac liberaliter risi, adeo sclopi umbra solum, & imago fuit. Mocobiorum quoque aliquot, hujus incurSIONIS olim participes, sed jam sacris Romanis in sancti Xaverii oppido initiatos in nova Conceptionis colonia hospitio liberaliter accepi, ubi Michael de Luna mecum id temporis agens illos identidem: Cur fugientem se quondam non occiderint? Interrogabat, ac veluti bene de se meritos fuit remuneratus.

Eadem via, ubi hæc acciderant, Abiponum incurfibus semper obnoxia, plurimisque, qui hæc iter fecere, lethalis fuit. Ut vada quædam, syrtes, ac scopuli naufragiis infames navigantibus metuendi, sic Jacobopolitanis urbem sanctæ Fidei petentibus loca: Alarcon, las tres cruces, la viuda, la punta, las sepulturas, Don Gil, Doña Lorenza, aliasque flumini salado propiora terrorem injicere solent recurrente tot cædium istic patratarum memoria. Per amplissimos hos camporum tractus, ubi & pabuli nobilissimi copia, & lignationis, aquationisque opportunitas, opulenta pecoribus prædia olim florere, sed his per Abipones vastatis tristissima, & latrociniiis opportuna solitudo successerat dudum. Nemo unus per hanc viciniam habitare, nemo, nisi necessitate adactus, transire jam audet. Hinc via, quæ fluvio salado imminet, relicta aliam, quæ a cucurbitis nomen habet, & *el Camino de Los portones* dicitur, sequi-

curitatis gratia frequentandam sibi porro puterunt Jacobopolitani. At vero incidere in scyllam, dum Charybdim vitabant. Nam & illic Abipones vagi turmatim palabantur, obviis quibusque exitiales. Horum e numero, ut innumeros alios taceam, me jam in Paraquaria agente Barassa cum tribus sociis, dum merces ex urbe sanctæ fidei mulis transferrent, miserrime jugulati sunt in campo, quem *Los monigores* appellant. Cadavera a Barbaris, ne proderentur, procul via regia stagno injecta, sed paulo post mulorum odoratu detecta fuere, quos Hispanus quispam viator potaturos eo deduxit.

Luctuosior fuit Jacobopolitanis, & multo acerbior, quam in sylvis, quibus a ferro nomen, passi sunt, clades. Verum, ut intelligatur ejus magnitudo, præfari me oportet paucula. Mel, ceramque per sylvas conquirere, purgare, coquere, aliis vendere proprium Jacobopolitanis est negotium, negotiatioque præcipua. Ab opulentioribus conducti cum in finem servi suo cum moderatore ad remotissimas sylvas mittuntur, ubi nativa passim exesis in arboribus alvearia. Pro operarum numero ex paleis, arborumque ramis eo loco casæ struuntur, ubi campus, aquationisque opportunitas ad manum sit. Semper equidem mulorum, equorumque turbam alunt; His ad iter faciendum, venandumque, illis ad bajulandas annonæ, ceræ, mellisque sarcinas utuntur. Anxia singulorum cura est, equos, qui cursus celeritate emineant, habere in promptu. Istis ad venandas damas, huanacos, strathiones, ursos formicarios, alces, aliasque feras excurrunt quotidie. Ferinam carnem pro cibo, pelles pro utribus, quæ mel claudant, adhibere solent. Esurie sæpe, venari qui raso voluerit. Frumenti Turcici enim, aut panis est

eo parati penus, quam domo adferunt, nec multi temporis fere, nec jucundissimi saporis est, si alia absint. Dum cæteri alvearia quæsituri per sylvam sparguntur, illorum moderator (Capataz dicitur) albatam pridie ceram ad ignem excoquit, cibumque parat reddituris. Locus est, alveariis, si quisquam alius, abundans; Jacobopoli ad centum facile leucas abest, & a ferro nomen habet. De hoc quid sentiendum sit, in libro prodromio historię dixi, & Paraquariam, quantum quidem nobis constat, omnem omni metallo destitutam invictis argumentis probavi. Ad has igitur sylvas cera, melleque affluentes luculentissimi quæstus spe maximi semper fiunt Jacobopolitanorum concursus.

Noverat id Abiponum ductor solertissimus Oaherkaikin. Huc prædaturus excurrit cum fida suorum turma, neque spe delusus est sua; Ingentem enim, qui mel quærebant, Hispanorum numerum eo loco invenit. Hos inter Lisondo eminuit, quo acriorem, strenuioremque militem se habere negavit militię universę Præses Barreda. Servorum aliquis ad hauriendam aquam dum vicinum stagnum accesserat, Abiponem equitem, hastæ suæ innixum, atrisque, quod pugnaturi faciunt, coloribus ora expictum conspicatus: *Amigo amice!* exclamat. Quam salutationem torvo vultu cum abnueret Barbarus speculator, ille perterritus visa Lisondo nunciat actutum. Hic, ut erat semper intrepidus, nil adeo in præsentia pertimescendum sibi videri, ait; Qua quidem animositate cum periculum despiceret, magnanimi famam conservavit enimvero, ast parum cauti, parum providi notam incurrit. *Nemo enim, ut Vellejus pronuntiaverat, celerius opprimitur, quam qui nihil timet. Frequentissimum initium calamitatis securitas.* Pa-

rum temporis ablit, & jam Abiponum manipuli e
variis sylvarum, ubi se abdiderant, latebris profilie-
re. Obviis quibusque obtruncatis in fortissimi Lifon-
do tugurium irruunt. Hic sola securi, & scilicet
animi pręsentia armatus quatuor assilientium hastas
rumpit, sed multitudine demum oppressus succubuit.
Manus, pedesque validissimis locis constrictus foras
protractus, multisque saucius vulneribus expiravit.
Nil timuisse, dum caveri poterant insidię, vel re-
pelli, & huic, & sociorum plurimis exitio fuit. Sed
ignoscenda videtur veterano militi animositas nimis,
qui in tot, quibus feliciter interfuit, contra Abipo-
nes velitationibus dediticit illorum timorem. Ve-
rissima equidem Famiani Strada sententia : *Crebra in-
ter pericula metus exuitur periclitandi.* In nautis vete-
ranis oceani contemptoribus id observare licet, qui
decumana in procella trepidantibus cęteris, & la-
crimantibus ridere solent aliquando. Cęso jam Li-
fondo pauci, qui hostium oculos, manusque evase-
rant, qua cuique licuit, fugiendo vitam servarunt.
Terni, quaternive in eundem equum insiliere. Iter
sine ullo comineatu initum nova mortis pericula fu-
gientibus minabatur. Lenę minimum quinquaginta
per vastam solitudinem, dum prima denique homi-
num domicilia attingerent, iis fuerant cunctiendę.
Per longa terrarum intervalla nec aquę guttam, neq
micam escę sperare licuit. Hinc inedia, siti, terro-
re confecti, multi etiam pedites, ad suos pervene-
runt denique, & quamvis mortem evaserint, mor-
tuis, quam vivis similiores videbantur. Interea in
occidionis loco ingens cerę, mellisque supellex, tot
mensium, totque manuum labor, equorum, mulo-
rumque optimorum grex, pręgrandes ad ceram par-
gandam ex ære lebetes, secures, varia e ferro instru-
menta, vestes, Barbarorum spolia fuere, heris, Ja-

cobopolitanis ut alienas mortes, sic tantam fortunarum suarum jacturam acerbissime deplorantibus. Fuerunt, qui infeliorum dolerent vices; Non deerant, qui eorundem imprudentiam culparent, eosque jure mulctatos dicerent, quod improvidi id periculum adissent. Paucis enim ante mensibus eodem in loco Lobato Hispanus quispiam ab iisdem Abiponibus captus, spoliatusque fuit, binis pueris in captivitatem abreptis. Istorum cautos interitu sapere oportebat reliquos, illarum sylvarum accessu abstinere aliquamdiu, certe, si lucri spes urgebat tanta, non nisi armis, & quod armorum præstantissimum, insigni vigilantia instructos accedere. Harum cadum auctores Abipones Oaherkaikin duce ii exstiterē, qui strugas jam nationi suæ colonias adhuc refugiebant, quamvis haud ita post ad Hispanorum ultionem declinandam iis se se adjunxerint. De hoc copiosius alio loco.

Sed frequentius, insolentiusque sævitum est ab Abiponibus iis in coloniis, quæ ad Austrum vergunt magis, & Cordubæ finibus propinquant. Zumampa, las Barrancas, el oratorio Barbaræ crudelitatis theatrum fuere diu. Pagus integer deletus interfectis aliis, aliis abductis, vix uno, & altero superstite. Hanc viciniam via regia interfecat, per quam plaustra argento Peruviano onusta ad Boni aeris emporium frequentissime expediuntur. Certa prædæ spes, maxima prædandi opportunitas ad has provinciarum partes Abipones dudum attraxerat, incredibili negotiatorum perniciē; Nam vel perdendæ illis merces, vel multi magnis sumptibus milites conducendi, plaustrorum scilicet, & aurigarum defensores, qui sæpius, dum opes, vitæque tuebantur alienas, suas amittere à Barbaris trucidati. Triginta milites ab Abiponibus, ad quos

quos observandos Jacobopoli mittebantur, sub auroram oppressos, & ad unum omnes jugulatos, alias memoravi.

Hæc, pluraque id genus, adversus Jacobopolitanos ausi sunt olim Abipones. At vero nesciebant, iis cum gentibus sibi rem esse, quæ multum relinquant nihil. Hostiles conatus eluserunt sæpe vigilantia, sæpius manibus strenue represserunt. Sæpissime cædes cædibus, vulnera vulneribus reddidere. Illatam sibi injuriam, quam impedire haud poterant, nequam silentio concoxerunt. Fugitivos Abipones ut celeriter insecuti, sic feliciter assecuti sunt non raro. Toties magno numero chacum ipsum ingressi Barbarorum contubernia eo fere successu invaserant, ut captivis custodiendis milites ægre sufficerent. Solos milites Jacobopolitanos Abiponibus, Mocobiisque plus damni intulisse, plusque ab iis timeri, quam ceteros Paraquariæ totius Hispanos, mihi extra controversiam est. Id enucleatius porro explicandum. Jacobopolitanos bellatores commendare haud possum, quin in laudes clarissimæ illorum Ducis Francisci Barreda excurram. Parce, si meo in illum amori tribuam aliquid, sinque prolixior in ejus rebus commemorandis. Sed nil metus veritati. Amicus mihi Barreda, sed præ illo amica semper veritas.

CAPUT VII.

De Francisci Barreda Jacobopolitanorum
ducis adversus Abipones, & Mocobios
expeditionibus.

Astigi, Bæticæ urbs, Hispanis Ezija, patrium illi
solum. Honestissimo ortus genere Regi a teneris
operam addixit suam. Adhuc adolescens, cum Re-
giz deportandæ essent literæ, in Paraquariam Gadibus
navigavit, scribæ navalis officio functus. Hoc
iter, ventis secundioribus, tertio fere, quartove men-
se absolvitur alias; Barreda cum sociis per Oceanum
misere jactatus vix decimo Boni aeris portum tenuit.
Atroces procellæ, sialstri casus, & inde orta iterum,
iterumque quærendi portus obvii necessitas moram
tantam injecere. Confectis in urbe Boni aeris nego-
tiis ad repetendam Europam expedita omnia. Con-
sensa navis. Jamjam tollendæ anchoræ, pandenda
vela. Sed en! fœdissimus ab Austro turbo navim
nec maximam, nec firmissimam oppugnavit diu, de-
nique transversam egit, & ni anchoris fidelibus re-
tineretur, fluctibus utique hauriendam. Flumen
enim argenteum Austro tumultuante præ mari quo-
vis turbulentius esse, magisque fremebundum, ipsi
heu toties experti sumus. Noctem integram navis
procumbentis lateri, quod spumantibus ex undis emi-
nebat, adhærentes in momenta singula mortem præ-
stolabantur. Arti nauticæ locus jam nullus, nullus
huma-

humane spel relictus. Nocturnæ tenebræ ut periculum, ita terrorem auxerunt. Ni albescente die factiscenti jam navi scaphæ auxilio venissent a litore (quod tres omnino leucas abest a navium, quæ anchoras jaciunt, statione) conclamatum erat de omnibus. Barreda tantum hausit fibris intimis navigandi horrorem, ut sociis in Hispaniam regredientibus ipse in Paraquaria remanserit, divino consilio ad alia belli pericula, & ad reprimendam Barbarorum audaciam reservatus, a quibus tantum metuebatur natu grandior, quantum ille adhuc adolescens mare metuerat. Ex Boni aeris urbe Salabinam tenue in agro Jacobopolitano oppidulum est translatus, ubi ob egregiam, qua valebat, scribendi peritiam Clementi Xerez de Calderon loci Parocho, viro optimo & utilis diu, & percharus fuit. Militibus adversus Barbaros excurrentibus sponte sua se socium adjunxit interdum; Postquam repetitis in expeditionibus & sagacitatis, & strenuitatis documenta minime obscura dedisset, primum gubernare militares equitum centurias, mox in hostem ducere, denique universo fluminis falsi territorio Pro-tribuni nomine jussus est præesse. Qua in statione, hostium incurribus obnoxia, rebus præclare, ac fortiter gestis Regio Tucumanorum Gubernatori maximopere se probavit eo potissimum nomine, quod Barbaros, sed Hispanis nequiquam infestos, Vilelas pedites ad amplectenda Romana sacra miris artibus pertraxerit. Illius certe industria bis mille Vilelarum avitis o sylvarum latibulis egressi, in colonias novas tributis, & sacro latice tincti fuerunt. Variolis subinde grassantibus pars eorum maxima interiit; Non pauci contagionis metu sylvas patrias repetierunt; Reliqui primum Cordubensi in agro, tum in sancti Jacobi territorio collocati, demum, quod sub aliis magistris

indies plus défecerint, sacerdotum nostrorum eum commissi fuere. Prima illa Vilelarum e sylvis migratio fructus amplissimos Provincie pollicebatur, & vero votis majores attulisset profecto, si providi Barreda consiliis obtemperatum fuisset. Qui ad clavum id temporis sedebant, cum utilitates privatas spectarunt, communes, publicasque pessumdedere. Creberrima hæc fuit, me audiente, optimi Barreda querela, & vero æquissima. Explicatius ista dicerem; ni aliorum, qui culpandi, famæ consultum vellem.

Quantum Vilelas, pacis studiosos, blanditiis, tantum Abipones ac Mocobios adhuc inimicos armorum rigore persecutus est Barreda. Illorum audaciam si non compressit omnino, certe refrenavit, multavitque cladibus frequenter. Ejus merita remuneraturo Gubernatori Regio visum est, suas illi vires, supremam armorum, jurisque dicendi procurationem in universis sancti Jacobi coloniis conferre. Quantum conceptæ de se opinioni responderit, ex eo conjice, quod hunc magistratum triginta circiter annos gesserit, & non nisi cum vita deposuerit, bonis omnibus semper charus, Barbaris semper formidandus. Nihil in illo culpandum aiebant plerique, præter bonitatem, quæ nimia quibusdam videbatur. In rebus plæcendis conniventiorum potius, quam præcipitem, vel severum se præbuit, dicere solitus: satius esse, decem reos impunitos abire, quam punire vel unum innocentem. Quoties sententiam tulit Judex, Indo patroginari magis, quam Hispano conabatur, illudque suum identidem repetiit: *He de ascender a la parte mas flaca.* Meum est pauperioris partes tueri. Indole erat placidissima, quæ sibi omnium animos devinciebat; forma liberali, amplo, ac pleno vigoris cor-

corpore, ut, quantus in illo habitaret animus, quisque facile conjiceret. Morum integritate, candore mentis, religionis sincerissimo studio, si non superavit omnes, quos quidem id temporis noveram provinciarum, militumque praefectos, superiorem se habuisse neminem mihi semper est visus. Eximia fuit illius, & officiorum plenissima in sacerdotes reverentia. Circumstantibus licet militum, Abiponumque nostrorum centuriis meam pio osculo venerari manum, sacrificanti mihi ministrare nunquam erubuit. Firmissimam ejus in asperrimis itineribus valetudinem, incolumitatem tot inter pericula, in arduis contra Barbaros excursionibus felicitatem perpetuam divina pietatis egregiae praemia sum interpretatus. Publicis commissae sibi provinciae utilitatibus procurandis totum se dedit, ut adeo de coacervandis opibus vel cogitare illi nunquam vacaret, quod Europaeorum in America primum negotium esse vulgo putatur. Verum, quamvis non opulentissimus, in omnes liberalissimus fuit. Quo quidem virtutum splendore, rebusque in Barbaros toties praclare gestis nominis sui, quae nunquam consenescat, immortalem memoriam est consecutus quidem, sed & ignavorum, inertiumque invidiam sibi conflavit; Quod fatum viris quaecunque re illustribus commune, ac prope hereditarium semper fuit. Noctuae solis splendorem odisse, canes lunam, dum maxime fulget, allatrare solent. Historias cujuscunque aetate lustra: Qui plures sibi invidos, obtractatoresque numerarint, eos maximos fuisse deprehendos.

Verum facta eximia ut validissime famam defendunt, sic quasvis invidorum criminationes clarissime refellunt. Barreda noster triginta aliquot jam brevioribus contra Mocobios, & Abipones expeditioni-

nibus non interfuit modo, sed & si ternas excipias, præfuit militum supremus ductor. Victoriarum, quales scilicet in America esse solent, numerus idem, qui expeditionum fuit. Crederes, fortunam illius pedisequam fuisse ubique. Etsi plurimum non fortuna, sed superis propitia, militum suorum alacritati, sagacitæque in acceptis referre consueverit, quasi vero ad prosperos belli eventus ipse aut nihil aut parum contulisset. Nemo tamen unus. Barredæ consiliis, industriis, ac cautionibus felices expeditionum exitus cumprimis deberi, unquam inficiabatur. Haud equidem ex eorum ductum fuit numero, *qui magis animis, quam viribus fressi ad certamen descendunt*, ut cum Livio libro 7. loquar. Nunquam aut gloria, aut prædæ spe hostes sibi lacessendos putavit, nisi dum victoriæ spem cladis quantulæcunque periculo luculentiorē opineretur. Ad hoc perspicendum locorum situm, hostium numerum, itineris, temporisque opportunitates observavit diligenter. *Omnia hostium haud secus, quam sua, non sibi esse, conbat*, quo elogio timendum semper Romanis Hannibalem Livius ornavit. Præmissus quotidie, in quo plurimum momenti, speculatorum manipulus, qui avium, fumi, vestigiorum quorumcunque indagatione seu hostium latitantium insidias detegerent, seu habitationes, ac numerum explorarent, ut illos imparatos, dormientes, compotantes, pedites, sui securos, ac nil hostile suspicantes, tuto, repenteque opprimeret. Et vero non timiditatis nota, sed prudentiæ est rem bene gerendi occasionem captare. Nam, ut Vegetius Romanæ militiæ magister libro 3. capite 22. docet: *Boni duces non aperso Marte, in quo est commune periculum, sed ex oculo semper attentant*. Id quod maxime cordi sit duci Abipones aggressuro, qui hostem opinus odorati fugiunt, vinci ut nequeant, fugamque

que, delusa nempe Hispanis, pro nobilissima, quia incruenta, victoria habent. Detestabatur Barreda quantamcunque Barbarorum occidionein, quæ sibi suorum aliquot mortibus patranda foret. Ubi ego sum, subridens mihi dictitabat, ibi feliciter omnia. Quod si, addidit, Barbaros, quotquot in chaco sunt uspiam, internecone delessem universos vel duorum militum dispendio, næ! ad urbem redux luto, ac lapidibus petendum me a plebe timerem. Hæc Barbarorum mortes peroptat, sed milites suos vult in quavis dimicatione immortales. Hæc verissime Barreda. Nil mirum. Etiam vulgo Europeo solenne est, victoriam singulis militibus tribuere, stragem qualemcunque soli duci assignare. Cum palam esset, experimentisque plurimis confirmatum, Barredæ plus consilii, quam audaciæ esse ad expeditiones suscipiendas, Jacobopolitani omni formidine abjecta promptis, serenisque animis eum, quoquo tenderet, sequebantur. Neque præclari illi milites alio duce plus conficere, aut audere, solebant. Enimvero Ducis fama in spem, metumve impellit exercitum. Sit ille belli artibus, & victoriis clarus, sit circumspectus, lente festinans, futurorum providus, cui amabo, fiduciam, animosque non inspirabit? Sit alter projecte audax, suorum sanguinis, sui non item prodigus, impetu, non consilio irruat passim, sit eorum ex numero, qui toties victi, quoties cum hoste congressi fuere, sub tali Duce ecquis non metuat? Barredæ ductu militare recusavit nemo, talis semper cum fuerit, qualem claudianus pinxit:

— — — Ductorque placebit,
 Qui non præcipiti rapiet simul omnia casu,
 Sed qui maturo vel læta, vel aspera rerum
 Consilio momenta regens, nec tristibus impar
 Nec pro successu timidus: spatiumque morandi,
 Vincendique modum mutatis noscet habenis.

Jacobopolitanos investigandarum rerum scientia præ Hispanis cæteris clarescere, alias dixi; Hac vero eminuisse etiam Landriel, nemini dubium est. Hos victoriarum suarum præcipuo instrumento annos plurimos usus est feliciter Barreda. Hunc Achatem suum, hunc viarum ducem, hunc acerrimum Barbarorum investigatorem, quoquo eundum esset, itineris comitem adhibuit semper. Unus hic pro multis, imo præ omnibus illi fuit. Alii quoque extra sancti Jacobi fines Hispani, quoties vel invadendi Barbari, vel arcendi, eundem sibi viæ ducem adscivere frequenter. Plurima, quæ omnium expectationem, imo & captum transcenderant, ab illo præstita ipsius vidi, suspexique. Victoriâ de Abiponibus Landrielis ope potissimum a Barreda obtentam, jam accipe, & ex hac conjice cætera. Ex sylvis remotissimis, ubi mel, ceramque conquisiverat diu, redux in Barredam, qui forte ad Abipones oppugnandos cum multis equitum centuriis excurrit, per viam incidit. Quiesce hoc loco tantisper, illi ajebat Landriel. Mulos cœræ, ac melis sarcinis onustos, sine, domum deducam. Cras equis idoneis instructus adero. Ad Abiponum stativa, me duce rectissima cum tuis pervenies. Illa equidem hisce vidi nuperrime, & in extremæ famis remedium boves Abiponum aliquot jugulavi. Incredibilis omnium lætitiâ, ceu astrum propitium, Landriel spectatus, nec sine prosperitatis fiducia auditus est Stetit promissis. Postridie ad milites redux itineris totius anima, Barredæ oculus, ac dextera fuit. Diebus aliquot in chaco progressas copias, dum Abiponum haud procul abesse contubernium nosset, fida in statione locat, conquiescere tantisper ac reditum suum præstolari jubet. Ipse cum alio, quem sibi delegerat, commilitone, num eodem, quo prius viderat, loco perstitissent Abipones, exploraturus abit.

Die

Die in occasum præcipite, postquam equum suum socio custodiendum reliquisset, solus, pedesque stationi propinquat, ubi Barbaros habitasse nuper videret; Ast alio, ut solent, migrasse,prehendit. In propinquo esse stagnum, Barbarorum contuberniis opportunum, noverat. Huic, ne sentiretur, lanceis adrepsit pedibus, & ex focorum collucentium numero hic confedissee, quos quæsit, Abipones, advertit. Redux ad stationem, ubi equum cum socio reliquerat suum, & hunc, & ejus custodem abesse, dolet, qui Landriem tot horis cunctantem a Barbaris interceptum ratus, fuga sibi consuluit. Barreda, militesque cuncti, Landrielis reditum tanto tempore nequidquam expectantes idem suspicabantur. Ignorant equidem viam, quam equo prius confecerat Landriel, pedibus jam illi lente remetiendam fuisse. Incolumis demum ad suos ut pervenit, cum illo animus Barredæ, spesque victoriæ, rediit universis maxime, dum detectas hostium latebras ab illo acceperet.

Nec mora: Eodem præeunte iter resumunt omnes. Superato post horas complures campo, qui totus aquis innataverat, stagno similior, Abiponum tentoria simul visa, simul invasa sunt. Paucissimi, qui aderant, viri non tulere Hispani agminis impetum; Neque repugnare ausi, more suo fugam maluerunt, quam arma capere. Enimvero Caziquius Alaykin contubernii illius præses cum strenuioribus plerisque tum domo aberat. Illis equidem præsentibus haud omni ex parte incipientem fuisse futuram aggressionem, nullus ambigo. Non nullis tamen, qui ad fugam lentiores, Indis concisis, foeminarum, puerorum, puellarumque imbelles catervæ, præcisâ jam effugii spe, captæ omnes. Supellex vana, argentum, tot latrociniorum fructus, equorum multæ

centuriæ, boves copiosi ab Hispanis direpti. Cum diei jam parum esse super, eodem in loco nox ab Hispanis non dormientibus, sed excubantibus acta, captivis omnibus (centenis plures numerabantur) intra sæpes, ubi equi clauduntur alias, provide custoditis. Aspernandam hanc ne putes victoriam, quæ solum inermis turbæ captivitate definiebatur. Ego hanc præ adultorum cæde æstimo. Qui pueri hodie, viri erunt aliquando, Hispanorum carnifices. Puellæ matres evadent annis succedentibus, quot filios, totidem Hispanæ gentis hostes in lucem dabunt. Radices arborum evellere perniciosum magis horto, quam fructus decerpere illarum jam maturos. Ex ereptis cum sobole matribus major in progeniem Barbaram perniciēs redit, quam maribus etiam multis ferro consumptis. Huic adde: Præ maritis mortuis fœminas vivas Hispanis esse utiliores, quæ religionem subinde, moresque humaniores doctæ domesticis in usibus hero suo & gnaviter, & fideliter famulari consueverunt. Provinciæ totius experimento id comprobatum. Ut Abipones laboris, qui præter militiam sit, vel venationem, impatientes, sic eorum conjuges otii. Rebus, quæ ad familiæ suæ victum, vestitumque pertineant, non occupari modo, sed etiam fatigari gaudent.

Sed jam Jacobopolitanos spoliatis e tentoriis domum properantes oculis comitemur. Captivarum e numero Hispanæ aliquot fuere ab Abiponibus olim bello captæ. Istarum aliqua non hac, qua advenierant, quin alia commodiore redeundum svasit militibus via, quod consilium ambabus, ut ajunt, manibus sunt amplexi ex hesternæ aquas inter profectio-
ne adhuc madentes. Interea sparsus de Hispanorum incurfione rumor Abipones, quotquot in vicinia dege-
bant,

bant, ad vindictam exacuit. Etenim conjugum, liberorumque suorum captivitate exacerbati in extremum Jacobopolitanorum agmen infecti, sed strenue repulsi fuerunt. Milites tamen aliquot sui, periculique obliti, dum a sociis absunt longius, quin a Barbaris caderentur, parum absuit. Illorum quispiam palustri in loco ex equo præceps jam jam hastis confingendus erat, ni centurio Gorosito sclopi objectu opem tulisset periclitanti. Indis, cum vanas sibi sine viribus iras, inutilesque velitationes fuisse viderint, ad suas latebras regressis, reliquum itineris tranquillum, ac insidiarum expertis Hispanis erat. Expeditionis felicitas ut Barredæ nomen illustravit magnopere, ita Landrielis existimationem magnis accessionibus auxit. Alaykin tot contubernaliū, tot equorum ereptionem molestissime ferens de pace cum Jacobopolitanis sancienda, poscendaque sibi colonia cogitare cepit. Utrumque consecutus est, Barreda ipso adlaborante. Quo loco, quo successu Conceptionis Colonia demum Caziquio Alaykin condita fuerit, deīq narrabitur. Alia, quam Barreda susceperat, in Mocobios infestos excursione interfecti complures, ducenti circiter capti sunt. Tanta clade perterriti Mocobiotum quamplurimi, ne Jacobopolitanorum incurſibus paterent potro, ad S. Xaveri oppidum se se receperant, quod in urbis sanctæ fidei agro Caziquis Mocobiorum Aletin, & Chitahū conditum viginti duntaxat familias id temporis numerabat, sed accessione illorum, quos Barreda vel terruerat, vel captivitate a se absolutos illuc remiserat, mirum in modum augescebat. Hinc idem Barreda facere, sed verissime: Se ejus oppidi conditorem esse, dictitavit. Omitto plurimas ejusmodi, quas eadem felicitate in Barbaros absolvit, expeditiones; Aliquas tamen, dum de Gordubensium rebus sermo mox e-

rit, attingam. Assultus a se factos magis utique cruentos fuisse Barbaris futuros, mihi sæpe ajebat Barreda, si milites suos, quamvis cætera præclaros, sibi magis morigeros habuisset. Audi jam illius querelas.

C A P U T VIII.

De quibusdam militum Jacobopolitanorum nævis, eorum conturiis, & Præfectorum militarium Classibus.

Nullum hominum genus adeo omni ex parte perfectum, omni prorsus ut careat labe. Fulgentissimum Cœli sidus solem maculis infici aliquando cernimus. Jacobopolitani bellatores quamvis tales sint, ut nullam illis celebrandis eloquentiam parem existimaverim, Barreda tamen veteranus illorum ductor tria potissimum in iis culpanda putavit. Primum est, quod Assilientes non omni ex latere cingant Barbarorum tentoria, illisque effugiendi relinquunt libertatem. Id si formidinis est indicium, est etiam laudabilis providentiæ argumentum. Ineolumitati suæ consulere malunt, quam gloriæ inhiare, quæ ex Barbarorum occisione in se redundaret. Hinc a fronte primam aggressionem faciunt, sylva, quo hostis fugitivus se recipere possit, illi relicta. Abipones enim, Mocobiorque locorum angustiis undique clausos ferarum instar atrocissime, pertinacissimeque depugnare, experientia didicerunt. Norunt probe militum

litum duorum occisione plus perturbari provinciam, quam ducentorum Barbarorum cæde possit exhilari. His ducti rationibus Jacobopolitani neglecto tantisper Ducis sui imperio illa ex parte hostes impetunt, quam sibi minus periculosam arbitrantur. Ignoscendum id Paraquariensibus colonis, quos sola necessitas, & hasta misera eorum manibus obtrusa in milites, melius dixerò, in militum simulacra transformare consuevit. Apud legionarios, qui Principi sacramentum dixere, milites hæc locum non habent. Istis integrum non est ab assignata sibi statione vel latum unguem discedere; E mille quamvis ignivomis machinarum faucibus totidem sibi intentari mortes videant, e ducum suorum nutu pendebunt toti. Tanti obedientiam faciunt, quanti vitam, imò & pluris. Querimoniz, quam ex Barreda audiui sæpius, caput alterum fuit: Quod cum silentio primos facere impetus eos identidem juberet, milites cum vociferatione semper, & inconditis, ut ipsi solent Babari, clamoribus iruissent. Silentium eo confert plurimum, ut hostis subita impressione imparatus, inermisque opprimatur. Etsi, ut Plutarchus in Catone majore dicat: *Affiliendum clamor aliquis repentinus magis, quam gladius confert hostem.* Tertium denique, quod in suis jure carpebat Barreda, nimia prædarum sitis fuit. Capto jam mulierum, proliumque inermi gregè, dilapsisque maribus, ipsi per campum sparsi equorum agmina avidè conquirunt, dum potius fugitivis insectandis, mactandisque operam dare oportebat, & solerter excubare, si quando Barbari excussa formidine e latebris in arenam reduces frontem exhibebant, qui terga paulo ante verterunt. Sæpe, ait Tacitus, *obstitis vincensibus prævum inter ipsos certamen, omisso hoste, spolia confectandi.* 4. Histor. Barreda ipse in expeditione adversus Mocobios præsentissimum vitæ

discrimen incurrit. Dum enim expilatis in tentoriis Barbarorum unico stipatus socio, cæteris hostium equos in campo captantibus, remanserat, ex storea, ubi latuit, Mocobius profiliens repente, fugiensque ad ejus pectus sagittam vibravit, ni vestes laneæ obstitissent, lethalem; Sed globo mox trajectus. Putidam tentoriorum hostilium expilationem, ut ex Barreda intellexi, ecquis non rideat? Excutiunt omnes angulos. Cantharos, ollas, cucurbitas, conchas, ferarum pelliculas, struthionum plumas, & quidquid scrutorum est uspiam, colligunt, ac præter pulveres, relinquunt nihil. Ejus generis quisquilias omnes domum solerter, nec citra molestiam reportant, trophæorum instar vicinis accurrentibus & pronepotibus aliquando ostentandas. Displicuere ista Barredæ, quamvis mihi excusanda viderentur. Memini equidem, Europæas legiones, certis legibus adstrictas, dum castrorum hostilium direptio indulgebatur, vix cohiberi potuisse aliquando, & intra disciplinæ limites contineri; Ecceur tumultuariis Américæ militibus tantopere succenseamus, quorum plerisque curtissima domi est supellex. Stipendio militari, quamvis identidem militantes, carent omnes. Suis in equis, suis armis, suo comæatu belli onera, quoties evocantur, ferunt miseri. In alterum sæpe mensem domo absunt sua, rei domesticæ, familiæque negotiis neglectis. Periculorum non minus, quam asperitatum plenissima itinera conficiunt, eam ob causam Hispanis cæteris minus opulenti, quia bellicis excursionibus plus fatigati.

Miles, qui stipendio gaudeat, per omnem sancti Jacobi ditionem nullus omnino. Coloni omnes in centurias tribuuntur; Harum quædam ducentis capitibus, pluribus aliæ, aliæ paucioribus constant. Singu-

gulis centurio, Procenturio, signifer (vacuum utique, quia sine signis, nomen) ac decuriones præficiuntur. Centurionis est milites ad excursionem evocare suos. Procenturionis, equorum securitati invigilare, dum sessore vacui per viam aguntur uno agmine, vel non. An patente in campo pascuntur. Multi equidem eodem equo longissima etiam itinera conficiunt, opulentiores tamen alij quaternos, imo & denos, alternare ut possint identidem adhibent. Signiferi partes sunt, Procenturionis seu absentis seu quiescentis vices agere. In territoriis provinciarum singulis vigiliarum præfectus, qui fargento maior dicitur, centurionibus, centuriisque sibi subjectis imperat, & ad bellum profecturos designat. Iste jam partium studiosior, jam munusculis corruptus opulentiores domi desidere finit frequenter, egentioribus, plerumque minus idoneis, militare iussit. Quoties hac super re conquerentium murmur auribus insonuit meis! Pessimum hunc morem, qui ut universarum provinciarum communis, sic exitialis est, damnant omnes, nemo audet corrigere. Barreda, rerum militarium summus antistes, ut erat eximia in omnes pietate, ad expeditionem designari permisit neminem, nisi qui quatuor saltem equorum dominus esset, domique haberet vel fratres, vel filios adultos, qui in illius absentia rem domesticam curaret, ne quid detrimenti familia pateretur. Me istuc agente universa sancti Jacobi provincia undecim centurias numeraverat, quæ a suo centurione nomen nanciscantur. Id temporis centuriones novi: Herrera, Còria, Galeano, Gorosito, Domingues, Ventura, Hilario &c. Cum singulis & profectus, & Versatus sum diu. His accedit centuria speculatorum (Batidores del campo dicuntur) quæ pauciores quidem numerat, sed sagacitatis, & virtutisque exploratæ omnes; In istis ad res bene Ge-

rendas plurimum sane momenti est. Hujus ætatis facile princeps, & antesignanus Landriel semper fuit; Merita illius, quæ omnes noverant, remuneratus Tucumaniz Gubernator Martinez del Tineo eum magistrum equitum (Maestre de Campo) renunciavit. Sed maluissem eundem opibus, redditibusve æquum, quam inani titulo condecoratum audire. Patre natus est, ut fama fert, minime plebejo, matre, ni ejus facies, lingua, color nos omnes fefellit, Inda. In sancti Jacobi, nescio, quo pago primam lucem aspexit. Characteres legere, & exarare novit, cæterum literarum rudis. Candidus in omnes, integerrimis moribus, perspicaci ingenio, prudentia insigni, corpore mediocri, sed robusto præditus, ac eximia in Deum religione. Semper, quantum memini, cælebs. Ex urbe rediens cum in vili ædicula sua cum matre ad fluvii dulcis ripas haud procul soconcho habitantem invisi, virique tot nominibus insignis paupertatem sum miseratus: Videbar mihi, si in parvis exemplis uti grandibus liceat, videre Marium Romanum tot honoribus, tot triumphis clarum Ducem in villa civernate vitam rusticam agentem. Tenuis est fortunæ Landriel, quod bellicis itineribus identidem occupatus sibi vacare vix permittitur publicæ utilitatis, quam suæ studiosior. Ex iis, quæ porro scripturus sum, id planius cognosces. Gubernator, cujus paulo ante memini, illi in præmium concessit campum Alarcón ad plures Leucas patentem, sylvis divitem, sed qui vasta solitudine cinctus, Barbarorum incursionibus obnoxius citra periculum nec coli, nec usui esse possit unquam. Quod si Rex Catholicus ad remunerandos bene meritos propensissimus militares Landrielis labores, pericula, miserrias, utilitates illius opera procuratas intellexisset, haud dubium est, perpetua illi, amplissimaque stipen-

pendia dudum fuisse assignanda. Id optaverant boni omnes. Id viro optimo precabar semper. Sed enim certissimum, in America maxime, illud Poetæ: *Deusur divitiæ, non nisi divitibus.*

Ultima demum, quam omnium primam, atque adeo Prætoriam dixeris, centuria ex centurionibus emeritis constat, quos vocant capitaneos reformatos. Isti Progubernatorem summum Belli præfectum stipant in excursionibus, cæteris belli oneribus, itineribusque immunes. Ad consequendam ejusmodi immunitatem plures, quibus facultatum plus, minus animorum est, centurionis emeriti titulum sibi emunt, quamvis nec centurionis unquam, neque Procenturionis officio sint functi. Incredibile, quo ardore Americani omnes (Hispani sint, Indi sint, nihil interest) dignitatum militarium nomina sibi ambiant, quantum honorificis his titulis capiantur. Sitiant, esuriant, rumpantur miseriis, centurionis, vigiliarum Præfecti nomine illos consaluta, reviviscant, in Cœlum jusseris, ibunt. Adeo militares tituli eos non titillant modo, sed & implent, & ad ardua quæque impellunt. Esurientissimus quisque nunquam dapi inhiabit ardentius. Miles quispiam Gregariorum e numero calceos mi-confecerat. Ut a Barreda Progubernatore Procenturionis emeriti titulum sibi impetrarem, præmii loco poposcit, nunquam ne decurionis quidem officium promeritus, quin & furca, ut idem Barreda mihi respondit, ob bina homicidia, quæ patravit, bis dignissimus, ni primus ille furor criminis atrocitatem aliquantulum excusasset. Hispanus senex plaustra, portas, molæ rotas facere norat, atque ideo a rudi plebecula mathematicus passim appellatus, quidni & Archimedi præferendus? Istius opera uti cupiebat Barreda ad portas, fenestrarumque scapos in nova

Conceptionis colonia fabricandos. Ast noverat, nullis se precibus impetraturum, ut faber senex Abiponum terras adeat ædibus suis pertinacius, quam testudo conchæ, affixus. Dolo honesto usus est. Illum centurionem emeritum palam renunciat. Pauci fluxere dies; cum Barredæ ad Coloniam iter indicitur. Ad hunc comitandum centuriæ binæ, ac emeriti centuriones omnes recepto more evocantur, quos inter præclarissimus ille, si superis placet, artifex cum nuper adlectus fuerit, haud poterat iter recusare. Rem omnem, ut exposui, in Conceptionis oppido recenti Barreda mihi festive narravit, simulque, ut dictum fabrum grandifono Centurionis nomine identidem consalutarem, me monuit, certissimumque id, quo ad solertiam stimularetur, remedium fore, adjecit. Morem gessi. Quoties officina mihi adeunda fuit, illud: *Señor Capitan*. Domine centurio, singulis prope sententiis inspersi. Ita est, reposuit, Per Dei gratiam sum Capitaneus. Haud possum inficiari. Sed quid? Me id esse, quod sum, plerique ignorant, cum gemitu mihi querebatur. Omnem ego protinus exhausti Rhetoricam in celebranda centurionis emeriti prærogativa, in amplissimis ejus meritis recensendis, idque curavi moximopere, ut hac in panegyri: Domine centurio, *Señor Capitan* cujusque periodi & exordium, & epilogus esset. Idem prorsus, me svasore, fecerunt cæteri, & præ omnibus Barreda. Quo artificio id denique consecuti sumus, ut bonus senex portas, valvas, cætera necessaria quam citissime, etsi non scitissime elaborarit. Tantum apud istos potest vacuus proventibus centurionis titulus. Id quod eodem in oppido, eodem tempore eventu alio confirmatum vidi.

Campum longe, lateque patentem per milites
 sepibus muniri, arari, frumentum Turcicum, pepo-
 nes, Gossipium, & quæ non? Seri mandavit Barre-
 da; quin ipse, ne Abipones aratri puderet, manibus
 aravit suis. Post quatrimum, negotio, nescio, quo,
 urgente illi in urbem redeundum fuit. Hos intra
 dies ager omnis & exaratus, & rite consitus ut esset,
 militi Gregario, agriculturæ scientissimo, negotium
 dedit, centurionis emeriti titulum, præmii instar con-
 ferendum, pollicitus. Esca tam dulci illectus miles
 Barredæ expectationem, seque ipsum superavit. A
 diluculis ad crepuscula volare cum aratro boves, se,
 sociosque sudori innatare suo fecerat ardentissimo
 sole; Solis, prandii, somni, ac prope sui oblitus ea
 contentione laborem profecutus est, ut omnium opi-
 nione citius absolverit. Jam jam abiturus Barreda
 circumstanti equitum suorum turmæ, tympano ad-
 murmurante, strenuum aratorem centurionem eme-
 ritum declaravit. Quis risum teneat? Ego enimvero
 haud potui, quamvis eques equiti Barredæ proximus.
 Ast jam, quam fluxa sint omnia, audi, & ride. No-
 vus, & vix dum triduanus centurio & dignitate sua,
 & ejus, a quo collata fuit, gratia excidit. Operæ
 pretium est ejus causam referre, quæ Jacobopolita-
 norum militum morem sæpe vituperatum detegit.
 Absentes incredibili domus suæ desiderio tenentur.
 Ad Abiponum colonias missi viam magna lentitudine
 prosequuntur, maxima remetiuntur celeritate. Ob-
 servavi illos in itu dies quatuordecim consumpsisse,
 in reditu vix septem. Repere videntur, dum veni-
 unt, volare, dum redeunt. Idem equorum Paraqua-
 riansium mos. Suis e pascuis adducti, ut progredi-
 antur, calcaribus opus est; Ad eadem regredientes
 ægre freno detinentur. Cursu non interrupto, per-
 ruptis omnibus, ad pascuorum socios properant, Ja-

cobopolitani expeditione terminata, solutis jam extra hostis periculum ordinibus haud quiescunt. Quisque primus videre suos, primus a suis videri cupit. Diu, noctuque currendo equos conficiunt suos, ut, quamvis vulnera ostentare haud queant, vivos se se, ac incolumes domi quamprimum ostendant. Novi centurionem, qui tridui iter intra diem, & noctem redux absolvit septem, quos fatigaverat, equis per viam abjectis. Qua quidem revisendi suos cupidine accidit, ut milites certatim festinantes ducem destituant suum. Barreda in hoc, de quo mihi jam sermo, itinere dum paucissimis stipatum se circumspiceret, ægerrime tulit, & illum, quem triduo superiore Centurionem renunciaverat, desiderari suo in comitatu. Præmisit alium, qui gradu dejectum suo eum esse, illi significaret. Percussus hoc nuncio festinationem damnavit suam, tituli que jacturam propemodum dessevit. Landriel author illi fuit: Cornua bubula, quibus pro cantharis utimur, aqua recenti impleret illico: Illam Barredæ propinaturus rediret, diceretque: Se, cum per multas leucas nil aquæ in promptu sit, accelerasse gradum, ut frigidam ex fluvio Turugon adferret. Barreda sitiens hoc officio delinitus, cum fraudem minime odoraretur, centurionis emeriti titulum viro bono reddidit, ac confirmavit. Hæc, momenti haud maximi, eo animo commemoravi, ut, quanti faciant Hispani militarium præfectorum titulos, animo comprehendas. Hinc quemcunque Hispanum, vel semihispanum ruri obvium habeas, ni irritare velis, cave, solo eum nomine, vel cognomine salutes; Militarem ei titulum adjicias, oportet. Infimæ si sit sortis, eum vel deurionem, vel vigiliarum Præfectum (Señor cabo de esquadra, vel Señor sargento) appella. Si rugas in fronte, in vertice canos, in pedibus vel calceos, vel

ocra-

ecreas observaveris, quantumvis obsoleto sit vestim,
 nil dubita, centurionem illum vocare. Si argenteas
 in freno fibulas, si stapedes ex ære (Nam fere ligneis
 utimur omnes) si calcaria ex argento, si scipionem
 conspexeris præterea, supremi vigiliarum Præfecti
 (Sargento mayor) nomine dignum, habeto, vel
 magistri equitum (Maestre de Campo) In Tucuma-
 niz urbe nobili versatus sum diu, ubi, quotquot me-
 lioris fortunæ, magistri campi appellantur, & sunt
 profecto. Agrorum enim, pecorumque colendorum
 scientia istic alit omnes, & nobilitat. Barbarum te
 putabunt, aqua, & igni interdicendum, ni honori-
 ficis, quas sitientissime ambiunt, appellationibus uta-
 ris affatim. Nostrorum hominum aliquis iter faciens
 in bivio Hispanum deprehendit, quem, dum de via
 sibi deligenda consuleret, centurionem appellavit ite-
 rum, iterumque. Is despectum se autumans, heus
 tu Bone Pater, minaci demum obtutu exclamat, ec-
 quando tu bilem mihi ciere defines? Ne tu peregri-
 nus es, parumque sapias, qui supremum me vigilia-
 rum Præfectum esse etiamnum ignores! Adeo ex-
 candescunt, si debita appellatione eorum aures frau-
 dentur. Haud tamen erubescunt, si honorificentio-
 re, quam mereantur, titulo consalutentur. Literas,
 me adstante, Barreda Gubernatori Tucumaniz scrip-
 serat, eumque, etsi solum pedestris legionis Protri-
 bunum (Theniente Coronel) Tribuni nomine hono-
 ravit. Ego Barredam, memoria lapsus, ratus ad-
 monui. At ille mihi: consulto a me, id scriptum,
 non errore, ait. Nescis morem Americæ. Hic ur-
 banitati consentaneum est, dignitatis titulum uno
 minimum augere gradu. In tanta armentorum fre-
 quentia vitulorum feracissima est Paraquaria, sed &
 titulorum, quibus perinde pascuntur indigenæ, ut
 Europæi carne vitulina. De Jacobopolitanis militi-
 bus,

bus, de eorum Duce Barreda, de illius praeursore Landriel etsi dixerim plurima, plura tamen de iisdem per historię decursum mihi dicenda supersunt.

C A P U T IX.

De Abiponum atrocitate adversus Cordubenses.

Corduba, urbs Tucumaniz princeps, Episcopi Sedes, & Academia, qua paucos ante annos in Australi America vix alia illustrior, florens, ædibus sat nitidis, opulentis civibus gloriatur, honestissimisque. Qui urbem, subjectaque urbi territoria amplissima Gubernat, belli, pacisque arbiter, non Gubernatoris, sed Regis vicarius (El Theniente Rey) appellatur. Situs urbis, quam Pucarà amnis exiguus alluit, & colles circumstant, nec amœnissimus, nec saluberrimus. Ager, qua sanctæ fidei, Bonique aeris finibus propinquat, in latissimam pascuis planitiem ultra centum leucas porrigitur; Qua vero chilense regnum, ac sancti Jacobi limites respicit, hinc perpetuis Vallibus submittitur, inde in irriguas alpes assurgit, ubi, que infinitam armentorum, equorum, mulorum, ovium alit multitudinem, e quibus præcipue Cordubensium opes, & propemodum uniez. Sola illorum prædia quotannis ultra decem mulorum millia in Peruvium mittunt, proventu sane maximo. Mulus enim biennalis necdum domitus Cordubæ tribus scutis (sex florenis Germanicis) Limæ decem, interdum qua-

quatuordecim venire scutis solet. Hinc suis in prædiis ut divitias, sic delicias collocant suas Hispani Cordubenses, in variis per campos, Valles, montes stationibus sparsi, multoque terrarum intervallo plerumque disjuncti. Hæc Tucumanis portio salutarî gaudet Cœli temperie (si civitatem excipias) aurâ ob alpinum Chilensium propinquitatem sæpius frigida, populo frequentissimo, incolis ingenuis, robustis, vividis, sed, dum militant, meliori fortuna dignis. Serendo tritico, uberrimam quamvis messem spondeat tellus, paucissimi dant operam. Hinc & plerique extra urbem panem nesciunt, quem, ut passim per omnem Paraquariam, supplet caro bubula. Nusquam vastiores malorum Cydoniarum, Punicarum, Aurearum, maxime Persicarum sylvas, ut Cordubensi in solo, videas. Neque ficus, nuces, fructusque alii Americæ proprii desiderantur.

Felix credi posset Cordubensis ager, Si per Pampas (Barbaros Australes) per Abipones, Mochiosque respirare incolis licuisset. Si Cætera, ut dixi, Paraquaria Abiponum incursionibus vexata est sæpe, Cordubenses Coloniz ea semper pertinacia invadebantur, ut nec aut locus, aut tempus ullum vacuum a metu, ac sollicitudine illis esset. Non prædiis solum solitariis, remotisque, sed urbis etiam finibus securitate tanta imminuerunt crebro Abipones, ut viciniam illam a solis fœminis, vel dormientibus habitatam, bellatoribus masculis vacuum credidisse viderentur. Enimvero provinciz amplissimæ ad profligandos Abipones universos satis, superque virium, ac virorum semper fuit. Animi fere desiderabantur, ac duces, qui ad tutandam patriam popularium animos exemplo suo acuerent, qui viris, viribusque uti nossent suis. Certe equis, equitibusque Cordubensibus

bus vix alii per Paraquariam ad cursum expeditiones. Omitto reliquas corporis habilitates, opportunitatesque, proceritatem, robur insigne, alacritatem, armorum copiam. Opulentiores cum sint cæteris, facilius necessaria belli instrumenta sibi possunt comparare. Se ipsos, suæque utinam nossent Cordubenses, & Panicum illum, sibi que innatum Barbarorum timorem exuerent! Illos omnes nullo negotio vincerent, dummodo auderent. *Maximum enim his semper periculum esse soles, teste sallustio in Jugurthâ, qui maxime timent. Et quo timoris minus sis, eo minus eris periculi.* Livius 28. Abipones Cordubensium trepidationem experti semper impudenter identidem, & plerumque impune assilierunt. Via regia, qua seu in Peruvium, seu ad Boni aeris, sanctæque fidei urbes itur, raro cædibus, latrociniisque, nunquam periculo caruit. Adeo Lethales semper ictus iter agentibus vel inflixerant Barbari, vel minabantur. Nulla usquam securitas. Nec rupium altissimarum iuga, nec tutissimi nemorum recessus quempiam tuebantur. Cænum venaticorum more scrutati sunt omnia Abipones, vacuisque raro manibus ad suos rediere. Clades e plurimis paucissimas, referam, quæ recentiores, mihi que magis exploratæ.

Plurimi illorum, qui per remotiores sylvas melceramque ex nativis arborum alvearibus legebant, jam obtruncati, jam capti. Die Divo Josepho sacra, albescente vix dum Cælo, ingens Abiponum agmen Alaykin Duce in prædium, quod decem circiter leucas ab urbe abest, Sinfacate irruit. Illud secularis Presbyter Carranza procurabât. Aderat id temporis frequentissimus, qui vicinis e prædiis pridie confluebat, populus, in propinquo Jesus, & Maria templo divinis officiis interfuturus. Quotquot a Barbaris

visi vel caesi, vel incaptivitatem abrepti sunt. Captivorum partim æthiopum, partim Hispanorum viginti quinque: Jugulatorum multo plures numerabantur, cæteris fuga servatis. Mulier semi-hispana Abiponem, intentato jam ictu minitantem gladio sauciavit, hastamque ei eripuit, quam aliquot post annis, trophæi instar in prædio Carroya asservatam, & Abiponem, cujus fuerat, ipse spectavi alibi. In sinistate direpta omnia, equis, mulisque, qui vicinos replebant campos, abactis. Muri altiores Jesus Maria prædio salutem fuisse, haud mediocrem tamen pecorum jacturam passio. Tragico summo excitati milites Cordubenses ex urbe accurrunt denique, ut, quamvis reddere vitam mortuis haud possent, captivorum turbam saltem in libertatem vindicarent. Abiponum fugientium vestigia persecuti sunt aliquamdiu, sed, ne eos assequerentur, stagnum ingens obprobstat, quod, ut Indi nil cunctantes transierant, ita Cordubensibus æquor videbatur Cymba duntaxat, non equo superabile. Hinc ne viso quidem hoste receptui cecinerunt. Cordubenses licet equitandi peritia excellant, ad Barbaros insectandos parum valent, cum natare perinde nesciant, ac volare; Plerique illorum in iis versantur locis, ubi natandi occasio deest, vel consuetudo. In Paraquaria certe nihili faciendus miles, etsi cætera strenuissimus, nandi facultate destitutus. In longis enim per vastas, sæpe campestres solitudines jam lacus, jam fluvii, jam vadi expertes rivi occurrunt, ad quos trajiciendos nec pons, nec navis, nec, ex qua parari possent, materies in promptu est. Sed fingamus, hanc adesse, non vacabit pontibus, lincibusve fabricandis operam dare, dum ad assequendum fugacem Barbarum, vel suis instativis deprehendendum & celeritate opus est maxima, & silentio. Securius ictibus equidem, & fabri-

cantium strepitu ipsi se se proderent milites Hispani, quos adventare quamprimum ienserint Barbari, vel accelerata sibi fuga consulent, vel loco ac tempore alienissimo Hispanis insidiabuntur, quod crebrius accidisse memini. Neque, quod in Europæis fieri assolet exercitibus, plaustra; quibus pontes, vel cymbæ advehentur, usui fuerint, quæ præterquam quod equitantium celeritati respondere haud possint, iterque retardent, palustribus sæpe in locis hæsitabunt, & rotarum stridore circumequitantibus Barbarorum speculatoribus Hispanorum adventum cum expeditionis frustrandæ periculo intempestive significabunt. Ut veteres utribus inflatis incubantes tranarunt flumina; sic nos, dum iter facimus in Paraquaria, Corio bubulo quadrato, & a quatuor lateribus, quæ funiculo colligantur, petasi instar elevato insidentes ab alio natante, lorumque illi corio innexum manu tenente in adversam fluvii ripam trahimur. Verum cum singulis coriis (Pelotas vocant Hispani) non nisi singuli insidere queant, quantum, amabo, temporis abibit, dum quadringenti, quingenti milites flumen, etsi non latissimum, transmittant? E quibus tute conjicies milites, qui natatores non sunt, subitis in Barbaros excursionibus minime aptos videri. Quam ob rem Cordubensibus Correntini, fantafesini, Paraquayenses, Jacobopolitani milites utique præferendi; quippe qui a pueris natatui assuescunt, atque adeo latissime patentis alvei fluvios ludendo, ridendoque transire solent. Quantum natandi scientia cordi fuerit Romanis, ex Vegetio Lib. I. cap. 10. patet: *Natandi usum æstivis mensibus omnis æqualiter debet tyro condiscere; Non enim pontibus semper flumina transcursum, sed & cedens, & insequens natare cogitur frequenter exercitus. Sæpe repositis imbribus, vel nivibus solem exardere torrentes, Et ignorantia (Natandi scilicet) non so-*

luta

lum ab hoste, sed etiam ab ipsis aquis discrimen incurrit.
 - - - Non solum autem pedites, sed et equites, ipsosque
 eques - - ad utendum exercere percommodum est, ut
 quid imperitis, cum necessitas incumbit, eveniat. Addit-
 que eodem loco, Romanos campum Martium Ty-
 beri vicinum delegisse, ubi militaris juvenus & pug-
 nandi & natandi artibus erudiretur. Hanc Roma-
 norum maximi ad belli usus momenti industriam
 utinam Cordubenses, utinam Europæi quoque mi-
 lites imitarentur! Sæpe numero superiores hostem
 propinquum, sed anne a se divisum aggredi non au-
 dent, quem nullo negotio superarent utique, fluvium
 natando superare si nossent. Memini eorum, quæ
 nostra ætate ab Hungaris equitibus, a Croatis, Scla-
 vonibusque, eximiis sane natatoribus ad Rhenum, ad
 Padum, ad Moldavam, ad Albim cum insigni Austri-
 aci exercitus emolumento gesta toties fuere. Sed
 jam illatas Cordubensibus clades prosequamur.

Est locus cordubam inter, & Jacobopolim, quem
 Rio seco flumen sicum appellant a torrente arenoso,
 qui Cælo tranquillo exarescit penitus, pluvio aquis
 e monte præcipitantibus fluminis in morem turgescit,
 cursuque fertur rapidissimo. Hinc atque illinc,
 ubi interjecta passim montium juga inplanitiem desi-
 nant, prædiorum, pecorumque omnis generis, ac
 populi incredibilis frequentia. Templum istic & in-
 gens, & elegans e Saxiis afflabre structum divinæ Ma-
 tris simulacro celebritatem debet suam. Ad hoc,
 quippe cælestibus beneficiis, ac argenteis piorum do-
 nis clarum, maximi undique hominum fiunt concur-
 sus. Hispanis e captivis dudum ista intellexerant
 Abipones. Loci opulentia optimæ prædæ spem illis
 injectit. Rebus per speculatores suos solertissime cir-
 cumspectis longo agmine rupium fauces improvise oc-

cupant, viasque una omnes; ne ad fugam Hispani paterent; callide præcludunt. Quotquot vicinis in ædibus, quotquot in campo deprehensi, repugnante nemine, cæsi, vel capti. Quaquaversus vastatus ager. Equorum, mulorumque multitudo ingens præda fuit Barbaris optatissima. Omnibus, qui cadi superfuèrant, præcipiti fuga dilapsis templo ipsi vis illata. Portam laminis ferreis, repagulisque undique munitam securibus perfregere. Quidquid sacræ ex argento supellectilis, turris campanas, ipsam toti provincie dudum venerabilem Deiparæ statuam, aliam item Divi Josephi equis suis avexerunt sacrilegi latrones. Dumque, quod raperent, nihil, nemo, quem obtruncarent, esset super, spoliis, & jugulatorum capitibus onusti fecessere. Divino prorsus consilio accidit, ut sub idem tempus toties a me celebratus Barreda haud procul ab iis locis abesset, qui, equitum iustum turma stipatus contra Barbaros nescio quam excursionem meditabatur. De Abiponum insensate factus certior cum suis advolat illico. Fugientium vestigia diu, noctuque persecutus, illos in duo divisos agmina duplicem subinde viam ingressos advertit. Raptum divinæ Matris simulacrum, illud provincie Palladium, e Barbarorum vindicare manibus Votorum illi summa fuit. Et vero, dum arceps animi, quo iret, hæserat aliquamdiu, ducto Numine, illius agminis, quod sacram imaginem portabat, viam cepit denique. Præcipiti festinatione aliquamdiu progressus Abipones, equis solutis jam, & ad pascua dimissis, sui securos, humique confidentes deprehendit. Jacobopolitanis eminus visis nec expectata aggreffione in sylvam adjacentem pedites se se conijciunt. Hispani in relicta Barbarorum impedimenta involant protinus; Prædas inter Virginis simulacrum, cui inhiatum est maximopere, lati con-

spiciunt. Collecti per campum hostium equi. Cremata eorum æphippia. Sylva a militibus, ne effugii relinqueretur occasio, undique cincta aliquamdiu. Visa demum Abiponum suis in latebris pertinacia, suorumque equos bidui inedia, ac cursu defatigatos miseratus Barreda recedendum sibi putavit. Tempestas fœdissima, quæ pridie eruperat, adeo aquis, cænoque vias implevit omnes, ut equis, ubi tuto gressum fingerent, vix palmus terræ suppeteret. Fidem superat, quantis lætitiæ significationibus Barredam cum Mariano simulacro reducem persecuti sint Cordubenses. Ejus conspectus certe cruentissimæ, quam ante triduum passi sunt, stragis memoriam videbatur absterfisse. De sancti Josephi statua nil porro rescitum, Eam in paludibus altissimemersam, vero proximum est. Aliquot post annis illo in templo dum rem divinam facerem, vix a lachrimis mihi temperavi, quoties in Divinæ Matris imaginem, Abiponum, illorum captivam, oculos defixi, quibus religione informandis id temporis vacabam. Cæterum hostilis in Rio seco aggressio impulit cordubenses, ut templum illud altis c saxo muris cingerent, quaternisque firmarent turribus, tum ne Barbarorum dein pateret injuriis, tum, ut propinqui coloni, si quid discriminis impenderet, in illis munitiunculis se se tuerentur.

Vallem Calamuchitam quoque, licet rupibus clausam, sed armentis divitem, penetrarunt Abipones, athiope quodam svasore, ac duce, qui Hispano hero suo insensu vindictæ cupidinem, quam suis non poterat, Barbarorum manibus exsaturavit. Nam plurimum istic sanguinis fufum. Direpta, quæ oculis occurrebant, omnia. Ad Zumampam, & vicina illi loca cædes, & rapinæ propemodum quotidianæ

fuerunt. In viridi fluvio (Rio verde) sancti Michaelis Parochia repetitis assultibus insolitudinem redacta omnino desit. Templi, ædiumque rudera illic ipse spectavi. Illos cumprimis terrarum tractus, quos fluvius secundus (El rio segundo) alluit, non obsidere modo, sed & pertinaciter insidere solebant Abiponum catervæ, ac in urbes sanctæ fidei, Bonique aeris iter facientibus insidiari. Statio, cui Cruz alta (crux alta) nomen, miram latrocinandi opportunitatem dedit, Terror, quem acceptæ identidem clades sparserant, in dies singulos augebat. Obpræsentissimi periculi magnitudinem plaustra, quæ merces vehabantur, non nisi magno numero confociata (Tropas de Carretas Hispani, Caravanas alii vocant) ultro, citroque poterant commovere. Ad coercendos Barbaros plaustrorum custodes, rectoresque, miserrimi fere ex ultima plebe homines, hastis plerique, nonnulli sclopis instructi quidem, sed animis destituti, & vigilantie immemores ad unum omnes contrucidabantur. Plaustris in cineres redactis merces, equorum, bouumque greges Abiponibus in prædam celsere. Perfrequens hæc tragoedia, & negotiatoribus exitialis fuit. Missis antiquioribus aliis unicam, quippe recentiorum, juvat referre. Quinque supra viginti ejusmodi plaustra Cordubensia, Urbi sanctæ fidei destinata, altero itineris die paucas ab urbe leucas invaserant Abipones. Aurigæ, custodesque more suo in campo meridiantes (uno, qui eques boves pascebat, excepto) obtruncati sunt, quos inter Pater Jacobus Herrera noster pro Quaraniæ oppidis designatus fuit. Hic primo impetu solis vestibus, mox a superveniente alio vita etiam exutus. Corolla Mariana, quadratus pileus, vestis, quam domesticam diximus, a Barbaris trophæi instar asportata; Precum sacerdotalium codices, libri alii per campum

spar-

sparsi. Kebachichi expeditionis ductor interempti sacerdotis veste, quadratoque pileo testus publicis suorum compotationibus interfuit semper, quo facinoris tanti memoriam identidem refricaret. Idem aliquot post annis sancti Hieronymi oppido aggregatus dum nos in recenti Conceptionis Colonia invileret, a Patre Josepho Sanchez socio meo petasum poposcit; Sed cum is non suppeteret, repullam passus minitabunda voce Patri ajebat: Petasum negare mihi audes? Num ignoras tu, me Patrum esse mactatorem? Quamvis, ut ingenue rem dicam, haud ille, sed alter quispiam senex tetricus, mihi dein' perfamiliaris, Kebachichi commilito Patrem Herrera hasta confodit. Sanctæ fidei Pro-gubernator plaustrorum, & qui seu vitæ, seu fortunarum jacturam passi sunt, injuriam ulturus aliquot suorum centurias in chacum duxit, ast successu sibi neutiquam honorifico. Inciderat equidem in Abiponum contubernium aliquod, sed hi peractarum cædium ignaros se se, atque adeo innocentes mentiebantur. Interea vulgato per viciniam Hispanorum militum adventu alii, atque alii Abiponum manipuli confluerant, e quibus sensim agmen tam numerosum coaluit, ut Progubernator, neutiquam animosissimus, Abipones non oeu hostes plumbo, nitratoque pulvere salutandos, quin tutius oeu amicos biscocto pane, aliisque munusculis deliniendos sibi putaverit, militibus ducis sui timiditatem cum fremitu indignantibus. Reditum sibi periculosum, funestumque metuens urbem versus iter acceleravit, Abiponibus præcipiti cum festinatione regredientium Hispanorum terga diu prementibus. Ipsi, qui expeditioni interfuerunt, milites reditum probri plenissimum, & fugæ, quam itineri similiorem me audiente damnarunt. Flagitiorum enim impunitate, & Hispanorum quorundam ignavia ad quidvis porro ten-

tandum indices audaciores Barbari evadunt; Terrentur, si quis audaculus se se illis affilientibus objiciat, sclopumve minitabundus obvertat. Expertus id præter alios complures Galarza Cordubæ Regius vicarius (Theniente Rey) Huic cum plaustris aliquot ex Boniæ urbe redeunti Idem Kebachichi cum Abiponium suorum caterva in campo occurrit. Hostem eminus conspicatus ex equo desiliit Galarza, Sclopo uti ut posset expeditius. Sed dum vestem viariam (Poncho, vel camifeta dicitur) ad cubitos defluentem cum impetu in humeros conjicit, ne manus in armorum usu retardaret, equus territus fugit, & ut erat phaleris pretiosis, argenteis fibulis, sclophisque manualibus instructus ab Abipone accurrente interceptus est. Nemo unus tamen hostium plaustris imminere fuit ausus, quorum defensor Galarza sclopo identidem minitabatur. Hunc plumbo vacuum fuisse, inde conjicio, quod, cum globorum, nitratique pulveris suppellectilem suo in plaustro reliquisset, bilcocti panis frustilla, sclopo onerando servitura, sibi porrigi a famulo suo postularit. Rei gestæ præter alios testis mihi erat Michael Angelus Amilaga Laicus, noster, Galarzæ Comes. Præsentia animi, quam is semper tanto in discrimine retinuit, & quamvis innoxii sclopi ostentatione a mortibus inferendis, diripiendisque plaustris absterriti hostes. Ne tamen boum, equorumque turba a plaustris remotior abigeretur, impediri haud potuit. Illorum custos quoque æthiops juvenis diris adeo verberibus mulctatus est, postero mox die ut expiravit. Plura ausuros utique duo de viginti Abipones (Neque enim plures tunc adduxerat Kebachichi) vicina Mazangani munitio videtur absteruisse. Munitionem, seu propugnaculum Mazangani quoties & nominari, & celebrari audiveram, locum vallis, fossis, muris, aggeribus, tormentorum fug-

suggestibus, praesidiariorum cohorte munitum animo concepi. Ast quantum mea me sefellit opinio! Namque ex urbe Boni aeris Cordubam iter faciens Mazangani aream quadratam, cujus diameter quadraginta pedes Geometricos vix aequaverit, arborum truncis, ramisque spinosis circum septam deprehendi. Hujus lateri tugurium stramine tectum, e ligno, lutoque misere constructum incumbit, & a misero homuncione habitatur, qui Gubernatoris, praesidarii, & speculatoris vices istuc agit, & vulgi lingua Mangrullero dicitur; Nam arborem altam in medio areae collocatam scandit identidem, pum Barbarorum aliqui in circumjuncta planitie immineant, speculaturus. Ad hos terrendos simul, simul ad eorum adventum vicinis significandum sclopum explodit. En horrendi illius propugnaculi verissimam imaginem! Hoc tamen qui attigerant, in tuto, & veluti in portu esse, sibi videbantur. Quam parum sufficiat ad Barbaros illos heroes terrendos, vel ex hoc conjice. Verum tot experimentis facti indies audaciores didicerunt denique ejusmodi munitiunculas ridere. Igne enim sagittis vibrato sepes, tuguria, eorumque defensores accenderunt. Hinc securitati suae consulturi Hispani variis in stationibus munitiunculas e lateribus, vel saxis erexere, machinis bellicis firmatas praeterea, sed parum profuturas, si propugnatores animis careant, & vigilantia. Namque, ut verissime sallustius, *audacia pro muro habetur.*

Campus (El tio) qui Cordubae, sanctaeque Fidei urbibus interjicitur, Leucas plus minus triginta humano cultu vacat, atque adeo commecantibus periculosus semper, saepissime exitiosus fuit. Nam non solitudo duntaxat, sed & longa, quae a septentrionibus ad Austrum planitiem percurrit, sylvae latrocina-

di, insidiandique opportunitatem præbet. Abiponibus, maxime ad lacum rotundum (El pozzo redondo), multis cædibus infamem, de insidiis Barbarorum in adjacente sylva latentium semper suspectum. Quoties enim Cœli siccitas diuturnior præcesserit, vattissimo in campo aquæ Guttulam nusquam reperias, nusquam, quo focum alas, ligni particulam. Utrumque lacus rotundus suppeditat, sylvæ propinquus. Eam ob rem, qui hac iter suscipiunt, hoc loco vel meridiari, vel pernoctare coguntur. Viatoribus aridam illam planitiem emensis nihil hoc lacu optabilius, quippe qui siti tabescentibus vitam servat; Sed nihil quoque illo formidabilius, cum citra vitæ discrimen adiri vix queat. In ista equidem statione, quam identidem ab Hispanis transeuntibus frequentari norunt, insidias illis tendere solent Mocobii, & Abipones. Uti Piratæ Algerienses, & Maroccani circa sancti Vincentii in Algarvia promontorium Graffari affolent, ubi naves ex America reduces facillime, frequentissimeque deprehendunt. Bis mihi cum quaternis sociis Hispanis ad lacum rotundum iter fuit. Prima vice ob recentem cædium ibi patratarum memoriam multum timoræ; Altera plus molestiæ sensimus; Nam biennali cœli siccitate, quæ fluvios non contemnendæ magnitudinis exhauserat, hic quoque lacus exaruit omnino. Siti percundum nobis erat, cunctisque, quibus vehebamur, equis, ni horrendis immugiens tonitribus Cœlum aquæ vim maximam illa nocte effudisset. Trepidantibus nobis metum auxit viæ durx Hispanus senex Hyacinthus Bæz; Hic enim narraverat: Hispanum quemdam Gubernatoris Regii officio, bellisque pluribus in Europa defunctum hac transisse olim, noctemque egisse. Militibus Paraquariensibus, qui cum comitabantur, stationem hanc Abiponum insidiis obnoxiam, timendamque as-

Sentantibus: Americanos hos Latrunculos non metu, sed risu dignos esse, verbis magnificis respondit. Verum afflictiis sub auroram Abiponibus, eorum ululatu, aspectuque adeo perculsus est, ut humanum quid pateretur, quod timidis accidere solet, neque tamen salva verecundia a me scribi potest. Direpti a Barbaris equi, &, quæ eorum arripere oculis, cætera. Vitam Paraquariensibus, qui strenue hosti obstitierant, comitibus debuit Europæus heros, didicitque timere Indos, quos inexpertus pridie contempsit. Hanc historiam sibi honorificam Europæis magnanimitatis sue buccinatoribus decantant cum risu Hispani Paraquarienses. Verum supremis, quos in Paraquaria egi, annis, campo, quem el Tio vecant, latissime, longissimeque patenti procurata est securitas. Duplici in loco munitiones collocatæ, ubi centuria militum excubat semper, & vias, unde Barbari timeri queant, omnes quotidie speculatur. Quamdiu equitum magister Alvarez his limitibus, præfidiariisque præfuit, incredibiliter refrenata est Abiponum licentia, qui prius intactum nihil, nihil intentatum reliquere.

Certe quantum istic terrorem ubique sparserint, ipsi experti sumus, dum e portu Boni aeris, ubi sexaginta focii Europæi paulo ante appulimus, Hispanis indigenis associati Cordubam Tucumanorum centum quadraginta aliquot leucarum iter confecimus. Comitatus noster centum aliquot plaustris definitur, quæ singula a quatuor bobus, si paludes occurrant, ab octo trahuntur. Hos auriga longa pertica clavo armata punit, gubernatque, & plerumque eques, viæ dux, præcedit. Plaustra binis rotis vastæ, magnæque molis incumbunt. Fastigium fornicem refert, & corio bubulo tegitur, ut aqua pluvia decurrat. Latere jam solis flores, jam tabulis clau-

duntur, & ciste speciem referunt. Plaustra e floreâ carretas, e tabulis carretones vocant. In toto opere nihil omnino ferri est. In puppi, ubi porta, per scalam plaustrum conscenditur. In prora fenestram habet. Singula plaustra singulis attribuuntur, quatuor quoque binis. Quodvis plaustrum & domus, & lectus, & triclinium cuiusque est. Nam in ejus medio culcitra locatur, cui incubantes provehimur, succussu tanto, ut, quemadmodum in mari navigantes, primis diebus ad vomitum concitemur. Nocturnis horis plurimum itineris conficitur, cum diurnum solis æstus boves haud diu ferant. Singulis plaustris sex boum paria assignantur, ut alternare possint, & laborantibus aliis alii interquiescere. Ex quo palam fit, centum plaustra mille ducentis bobus indigere. Ad custodiendam, pascendamque tantam multitudinem multis opus est custodibus. Horum singulis equi plures sunt necessarii. Et his, & aurigis, & qui equites plaustra præcedunt præter carnem bubulam vix alius suppetit cibus. Eadem & omnes, qui plaustris vehuntur, quotidie vesci consueverunt. Ad tot semper esurientium stomachos implendos quotidie ingens boum numerus consumitur præterea. Ex his argue, quanta hominum, bestiarumque multitudo conveniat, dum centum, sæpius ducenta ejusmodi plaustra per centum quadraginta leucarum solitudinem consociata progrediuntur, & quantum, superi boni! Stridorem cient, cum rotæ ungantur nunquam ac vel ideo diuturniore axis lignei affrictu flammam concipiunt interdum, & plaustrum ipsum inflammant. Plura, quæ iter ejusmodi advenis Europæis propemodum intolerabile reddunt, mihi dicenda restant. Prædia, tugurique, quæ urbi Boni aeris, & Cordubæ immiscent, paucula si excipias, præter campum incolarum, ædium, arborum, amicum, collium pro-

sus expertem, sed equis, asinisque sylvestribus, struthionibus, damis, vulpēculis fœtidis (Zorritos) & passim tigrīdibus affluentem deprehendas nihil. Ligna pro foco alendo, aqua præterea, ut maris in trajectu, plaustis devehenda sunt ad quotidianos usus. Aqua pluvia, quæ humiliore in solo, vel scrobibus remanet, luto prægnans, & vix aquæ nomine digna nobis haurienda, rectius dixerō, devoranda fuit toties, quamvis nec bestiis, nisi sitientissimis, arriserit aliquando. Quodsi imber dudum defuerit, hac vita iter omne intercluditur omnino. Immensa hæc, quam ingressi fuimus, solitudo molestias indies novas, nova pericula, & iis, quibus in trimestri per Oceanum navigatione defuncti nuper sumus, prope majora nobis minabatur. Vix dici pars aliqua, vix una nox abiit, qua viarum speculatores Hispani Barbarorum vestigia a se visa, eorum sibilos, tibiasve eminus auditas non nunciassent. Cum a rerum peritis fides vagis rumoribus haberetur, plaustra pleraque ad mutuam defensionem in circuli formam quotidie collocata, hastis, sclopisque instructa fuerunt. Sed tot alios majoribus prædiis munitos Indorum ferocium manibus succubuisse per hanc viam quoties meminere, vel tutissima illis suspecta erant, quemvis graminis altioris motum Abiponum adventantium prodromum crediderant, & dum Paraquarienses Veterani indigenæ umbras metuerunt, nos in America novitios iterum, iterumque conterruere. Trepidatum est, plus, quam credi possit, quadam nocte, dum præcipuus plaustorum ductor in ducentos equos spadicei coloris ad unum omnes inciderat. Abiponum præda credebantur, nosque ab iisdem mox invadendos non pauci somniabant. Sed enim duo malæ frugis Hispani, qui nobis eminus visis diffugere illico, hanc equorum ejusdem coloris turbam ex prædio, nescio, quo clam

rapuerunt. Vanus fuit omnis, qui nos usque cornitabatur, hostium metus. Barbarorum nemo se nobis in conspectum dedit, quam felicitatem propitio utique Numini jure in acceptis retulimus, cum viam illam & caedum, & latrociniorum, ferale theatrum plures jam annos exstitisse, constaret. Tot equorum millia, tanti captivorum greges, tot Cordubensium misere obtruncatorum capita in eacum ab Abiponibus translata, Vix omnes, qua Cordubensis ager patet, humano sanguine madentes incolis perinde, ac advenis eam formidinem iniecerant, ut nemo usquam se tutum existimaret. Tantam Cordubensis populi patientiam num mirari magis, an miserari nos oporteat, jam discutiendum restat.

C A P U T X.

De irritis Cordubensium in Abipones excursionibus.

Hecus tu, mihi inquis, usque adeone Cordubensium animus occalluit ad tantas clades, ut eas jam nil sentirent? Tantumne illis refrixerat bilis, ut de vindicta ne cogitarent quidem? Num viri, num arma, num vires Cordubae decrant? Nihil sane istorum desiderabatur in florentissima urbe. Bona virorum optimorum venia dicam, quod Sentio. Duodecim, qui militare queant, virorum millia in promptu habent. Sed nempe viris plerumque duces, ducibus semper fortuna, & nescio, quid aliud defuerat. Equis, si quod

quod aliud solum, robustis, ac pernicious Corduba abundat. Nusquam gentium juvenis alacrior. Equitandi dexteritas non ars apud illos, sed natura. Corpora vigoris, ac succi plena. Animi militaris gloriæ appetentissimi. Non Abiponibus modo profligandis, sed universo etiam chaco expugnando sufficerent. Omnia contra Barbaros possent, ni vano illorum timore præoccupati nil se posse perperam judicarent. Depressis acceptarum cladum memoria animis dum victoriam Abiponibus semper deberi autumaverant, nihil admodum in illos audebant, vel ideo a fortuna destituti, quæ audaces juvare consuevit. Victi sunt Barbarorum aspectu sæpius, quam armis, quibus, sibi met injuriæ, impares se se opinabantur. Adeo, quod Livius 27. asseruit, *fama bellum conficit, & parva momenta in spem, impellunt animos.* Audi aliquas Cordubensium expeditiones vel tristi semper vel ridiculo exitu terminatas.

Fluvii secundi fines populabundi percurfabant Abipones. Ad eos coercendos aliquot Cordubensium turmæ excurrerunt. Deprehensus patente in campo hostis. Hinc Hispanorum, inde Abiponum agmen in acie constiterat. Alii aliis minabantur diu. Nemo ausus pugnam ordiri. Abiponum aliquis moras pertalus ex equo defiliit; Pedes, solaque instructus hasta Hispanorum propinquat ordinibus. Illorum quemcumque ad singulare certamen provocat. Haud æcerant, quibus congregi cum audaculo luberet, milites. Ast expeditionis ductor; Ne quis vel manum moveret, mortis comminatione vetuit confestim. Quo viso, passu lentissimo, Hispanis liberaliter explosis, quo cuique libuit, impune recesserunt Abipones. Enimvero, si unquam alias, hodie ab Hispanis & numero, & armorum genere superioribus occisione oc-

cidi potuissent omnes, si quanta victoriæ oppor-
 tas, tanta Cordubensium duci magnanimitas fuisset.
 Hæc ab Hispano Europeo, Valentiz nato, aliquamdiu
 Cordubensi Colono, dein apud Jacobopolitanos su-
 premo vigiliarum Præfecto, qui expeditioni ridiculæ
 interfuit, accepi. Sæpe alias rei bene gerendæ occa-
 sionem suis clabi e manibus passi sunt militares Cor-
 dubensium præfecti, dumque timiditatem prodidere
 suam, Barbaros ad audendum projectiores reddide-
 runt. Militum incolumitati nimio opere cavabant,
 sed famæ suæ parum consulere. Cauti esse volue-
 rant, sed timidi, ignavique dicebantur. Ad sedan-
 dos populi latrociniorum acerbitate frementis animos
 alia, atque alia in hacum expeditio suscepta est tan-
 to militum numero, tanto strepitu, ut Trojam op-
 pugnandam rursus crederes; Sed nullo prorsus ope-
 re pretio. Causa non una fuit. Ingens equorum,
 boumque agmen præ se agebant semper delicati bel-
 latores, ne variatione equorum equitandi commodi-
 tas, neu caro recens mensæ decisset unquam. Bestia-
 rum multitudine itineris celeritas retardabatur. Cen-
 turiones militibus prope plures numerabant; Hinc,
 qui imperarent, plurimi, qui imperata facerent, pau-
 cissimi. Si quantum militarium dignitatum titulos
 ambiunt, tantum eos mereri satagerent, dudum cum
 Barbaris debellatum fuisset. Adhæc præter mulos
 sarcinis onustos, plaustra quoque ad annonam vehen-
 dam non pauca adhibuerunt, certissima itineris im-
 pedimenta. Quid, quod & supremus militum dux
 essedo ad pompam utebatur. Quis Paraquariensi-
 um risum teneat? Ipsius ego locum vidi in chaco,
 ubi & essedum illud, & plaustra omnia a Corduben-
 sibus quondam cremata, dum paludibus, itagnisque
 circumventi undique nec progredi porro, nec regredi
 potuerunt. Locus ab multis curribus nomen obtinuit:

Anglia, retinetque etiamnum apud Abipones. Longe, lateque, ubi tuto gressum figerent equites, terra palmum haud detexerat oculus, ut adeo vel suis, vel equorum pedibus e Coelo, ac aquis tandem emeruisse, in beneficiis, miraculisque numerarent. Nil dubita, vias, quibus in chaco ad Barbarorum latibula adpendum, ipsis Barbaris esse formidabiliores. Victoriæ principium, atque adeo pars maxima itineris felicitas. Ea equidem est illius soli natura, ut post longam imbrum intercapedinem pumicis instar exarefcit, & vel aviculis potum neget. Quod si nimbi increbrescant, ubi cubes, ubi ambules nusquam siccam humum, quoquo te verteris, deprehendas. Ut fontibus, sic collibus, lapidibusque caret campus, qui dum in imensam planitiem excurrit, molli gleba lubricam, aquis e Coelo receptis turgesceens, timenda lacus imaginem exprimere solet. Alias paludibus, fluviisque restagnantibus via intercipitur, qui militi, etsi natasse sciat, moram injiciunt; Si id nesciat, transitum interducunt, quippe vado, pontibus, line tribus destituti. Corio bubulo hæc omnia suppleri, toties affirmavi. Verum, cum singulis coriis non nisi singuli infideant, quadringenti milites dum hæc ratione in adversum transportentur litus, & multum temporis effluet, & multo strepitu admoniti hostes vel fuga sibi consulent, vel irruent in imparatos, divisosque flumine Hispanos. Cur igitur Cordubenses ac visis quidem Barbaris toties ex chaco inglorii domum redierint, causam præcipuam nosse si cupis, dicam: Natasse nescierunt.

Ejus rei authorem, ac locupletissimum testem habeo Landriel alibi a me celebratum, celebrandumque sæpius... Hunc sibi viarum ducem adscivere aliquando Cordubenses in chacum profecturi; Et vero illius

illius ductu, ac hortatibus multorum dierum itinere ad fluvii Malabrigo (Neboke Latel *mater palmarum* Abiponibus) orientale litus feliciter pervenerunt. In adverso litore Abipones Riikahes non vagari modo, sed & stativa habere sæpius solebant. Arduum erat negotium illorum latibula detegere, quibus oppug-
nandis destinata fuit expeditio. Campus enim om-
nis quaquaversum aquis innatabat adeo, ut nec ho-
minum, nec bestiarum ulla vestigia potuerint obser-
vari. Altissimi duntaxat formicarum tumuli ex a-
qua eminere, in quorum uno favum mellis (quod *Lechiguane* vocant) recentissime decerptum Landriel
spectavit. Hac de propinquis Abiponibus conjectu-
ra ductus ultro, citroque scrutatus omnia illorum
denique contubernium ingens deprehendit. Oppug-
nari, expugnari, spoliari, deleri eodem die poterat
utique, si Landriel Jacobopolitanos, Correntinos, vel
Santafesinos, egregios nempe natatores, non Cordu-
benses, quippe natationis ignaros adduxisset. Nam,
ut hostium itatavis imminerent, trajiciendum erat flu-
men Malabrigo id temporis vadi experts, latissime ef-
fusum, atque adeo pontis impatiens. Milites ad u-
sum omnes corio bubulo sensim transferre in oppo-
sitam ripam oportuerat. Trajectus ejusmodi, quan-
tumcunque acceleratus, intra diem vix absolvendus
prævidebatur. Abipones interea Hispanæ gentis stre-
pitu, quin solo equorum hinnitu exciti, imbelli fa-
milia in tuto collocata, Cordubenses, sibi neutiquam
metuendos, & fluvio jam divisos haud dubie inva-
sissent, profligassentque nullo negotio universos.

Discussis hunc in modum rationibus visum est
reditum accelerare, qui sane periculo haud vacabat,
molestiarum certe, & quod maxime lugendum, pro-
bri plenissimus fuit. Cadendo magis, quam Gre-
dian-

diendo viam remensi sunt ut eluvione lubricam, sic a Scrobibus altissimis, quippe aqua tectis, periculosa. Scrobium istorum originem accipe. Campos omnes infinita boum, qui nullius Dominio obnoxii, agmina opleverant olim. Tauris, quoties furunt, solenne est cornibus humum fodere. Inde tot passim per campum scrobes eo periculosiores equiti, quod aqua tecti nec videri possint, nec vitari. Multi cubitum alti, tantundem lati sunt. Si quis Cordubensium in latentem sub aquis scrobem cum equo prolapsus, ibidem subsequentes socii lapsi plerique. A Landriele moniti, ut dextrorsum, vel sinisterorsum equum flecterent suum scrobis, ubi prior prostratus est, declinandi gratia, raro morem gesserunt; Ita est, reposuere, lapsus istic est noster commilito, sed vidimus illum surrexisse incolumem. Aliorsum si declinaverimus, in scrobem forsan profundiorē incidemus, unde citra noxam surgere nobis forsitan minime licebit. Hæc Landriel cum risu & spectavit, & mihi narravit subinde. Easdem ego vias repetitis itineribus sum expertus. Fateor eadem prope cum anxietate illos inter scrobes equiti incedendum esse, cum qua scopulos latentes, ac breviter inter in mari navigatur. Jure ab Hispanis putei (Pozzos) dicuntur hi scrobes, quod aquam pluviam recipiant, & ad proficiscentium utilitatem conservent per diu, campis, sylvisque diutina Cœli siccitate dudum arefactis.

Ex his, quæ adnotavi, colliges, Cordubensium in hac expeditione non ad plectendos, terrendosque, sed ad confirmandos in latrocinandi proposito Barbaros valuisse; Tanto licentius equidem vexandis Cordubæ Colonis insistere, quanto luculentior jam Cordubensium militum imbecillitas iis fuit, quip-

pe qui, etsi maxime vellent, haud possent injurias injuriis, cædes cædibus referre, ipsisque viarum difficultatibus a chaco, Abiponum sede, arcerentur. Ad majorem igitur commeantium mercatorum securitatem comparandam, milites denique, qui assidue vis, limitibusque invigilarent, ære conducti. Herbæ Paraquaricæ, quæ in Peruvium plaustris devehitur, vectigal impositum, stipendiorum militarium nervus. Sed hæc quoque industria optimo consilio excogitata, etsi mercatorum crumenas insigniter emunxerit, latrociniorum seu licentiam, seu frequentiam vix imminuit, Barbaris exiguam militum manum nunc astu fallentibus, alias numero suo territantibus, plerumque aspernantibus. Atque ista, quæ de pertinaci Cordubensium insectatione, quam in annos plurimos Abipones produxerant, explorata omnibus, typoque etiam Matriti vulgata pleraque, noveris. Posteaquam vero & Mocobiorum, & Abiponum pars major in Colonia per nos locata est, libera jam tot hostibus provincia caput respirare. Reliqui tamen barbarum nationum, qui aviti in Hispanos odii tenaces extra novas illas colonias vagabantur adhuc, quamvis sanctæ fidei, & Assumptionis agrum vexarent, vastarentque identidem, in Cordubensibus tamen territoriis vix hostile quid tentarunt. Fluminis secundi Præfecto militari Alvarez, & in Rio seco militaria procuranti Benavides, origine Jacobopolitano ea tranquillitas debebatur. Uterque in detegendis Barbarorum insidiis Lynceus, in propulsandis impiger, ac ferreus commisso sibi limiti maxima, qua poterat, cura invigilabat. His simillimos duces dudum nactus si fuisset Corduba, totidem victorias, quot strages cruentas luit, olim cantasset. Indigenæ coloni, ut semper boni cives, boni equites fuerant, etiam illorum ductu, & exemplo boni milites evasisent. Equi-

dem

dem quod cor, caputque humano corpori, idem co-
piis præstat ductor providus, intrepidusque. Militum
ignavissimorum, fugacissimorumque animis animos,
sagacitatem, fiduciam inspirat. Illud mihi comper-
tissimum, utprimum viris strenuissimis Alvarez, &
Benavides rem militarem Gubernantibus Cordubenses
vigilantiores, audacioresque, Abipones ad affiliendum
timidiores esse cæperunt, maxime, dum illorum unus
a Cordubensi milite in Campo captus, alter, Alaykin
noti Caziquii filius Pachickè nocentissimus interfectus
fuisset. Novi utrumque. Hæc urbi clarissimæ hono-
rifica Europam celare, nefas sit, ne quis aut Abipones
mori non posse, aut Cordubenses mactare nescire, pu-
taret. Nobis in Europam revocatis Abipones pleri-
que omnes Coloniae suis, quas condidimus, procu-
ravimusque ingenti Hispanorum emolumento, mox
terga veterunt; Amicitiam, pacemque, quam cum
Hispanis rogati iniverant, pertæsi arma resumpserunt
quo successu? Id illi noverint, quibus jam cum ira-
tissimis, nostri que desiderio amentibus Barbaris con-
flictandum fuerit. Pro ea, qua in omnes Paraquariæ
colonos, animi propensione feror, opto certe, ut
vel tranquillitate pacis, vel prospera belli fortuna u-
tantur semper, quam tamen, quid Abipones vel soli
possint, expertus vix ausim polliceri. Hactenus il-
latas, acceptasque ab Abiponibus clades memoravi.
Quam formidabilis toti provincie, quam exitialis fu-
erit hæc Barbarorum natio, ad illam compescendam
quam parum profecerint Hispanorum arma, exposui.
Quis conatum nostrorum in illis domandis, insti-
tuendisque fructus exstiterit, porro dicendum restat.

CAPUT XI.

Nostrorum hominum in Abiponibus ad
Hispani Regis obedientiam, & ad Romana
sacra traducendis crebri conatus.

Morbum a se profligatum medicus dum refert, totus est in ejus impetu, vehementia, pertinaciaque exponendis. Ægri imbecillitatem, dolores, deliramenta, somni fugam, cibi nauseam, phreneticas jactationes, febris accessiones, decessionesque, & quæ non alia? Minutatim explicat, alia, atque alia medicamenta recenset, ut denique, quantæ artis, quam anticipitis negotii fuerit fugientem ægrotantis animam retrahere, labefactatumque restaurare corpus, palam fiat. Victor miles hostium numerum, robur, astutias, repetitas impressiones exaggerat, quæ scilicet ad victoriæ difficultatem ponderandam facere videntur. Sculptor, ut, quanti laboris sit, ac temporis e trunco formare Mercurium, significet, quercus in docilis duritiem, scalpri, securiumque ictus enarrat. Medicos, milites, sculptores mihi imitandos putavi in meo de Abiponibus commentariolo. Barbaros illorum mores, ritus, feritatem, latrocinandi pertinaciam, infensissimum Hispanis animum descripsi hætenus, ut ex rerum illarum meditatione conjicias, quanto labore nobis steterit, has feras humanitate imbuere, dogmatumque, quæ supra captum sint, divinorum cognitione informare. Nostri equidem homines, nec periculis, neque difficultatibus ærumnisve

territi, in alterum jam seculum omnem moverunt lapidem, ut nationem & caput numero, & mille nocendi artibus conspicuam ad frugem revocarent, videbanturque sibi eo majus operæ pretium facturi, quo firmitus sibi persvaserant, nationes Paraquariæ pedestres, si Abipones equites Deo, Hispanoque Regi se subderent, eorum exemplum paulatim secuturas. Qua ratione Coloniarum Hispanarum tranquillitati cōsultum ibant cumprimis, resque Christiana maximis accessionibus augenda prævidebatur. Egregii Quararios inter nostrorum hominum progressus, oppidaque numerosa ex illis ad Parana, & Uruquay ripas conflata in spem eos erexerant uberrimæ in chaco messis.

Eos inter, qui seculo superiori Abiponum institutionem sibi cordi sumpsere, præcipuo loco memorandus venit Pater Joanes Pastor Hispanus. Apostolicis ad Indos excursionibus dudum illustris sancti Jacobi de Storea Collegio Rector præfuit, quando animum adiecit ad Abipones adeundos, subindeque, si morem sibi gesserint, Christo authorandos. Illorum stativa ab urbe sancti Jacobi aberant leucas supra centum sexaginta. Viarum summa, quam quidem animo fingere possis, calamitas, asperitasque fuit. Vicit omnia viri intrepidi animus. Patrem Casparum Cerqueira, in Paraquaria natum, linguæque Tonocotè, pluribus nationibus familiaris, probe gnarum sibi comitem adlegere, visum, quo tantæ expeditionis instrumento feliciter est usus. Vastam centum prope leucarum solitudinem emensi apud Mataras Indos tantisper divertunt. Hi salutaribus undis lustrati omnes a sacro curione, seculari presbytero una in colonia procurabantur equidem, sed præter nomen Christianorum Christiani moris parum habuere

Barbaris omnia similes. Nostri sacerdotes Bárzana, & Añasco, ac ante illos Divus Solanus operam illis navarunt non inutilem; Verum lapsu temporis christianæ, quam docti olim fuerant, disciplinæ memoria penitus defluxit. Compotandi licentia, ut cætera, quæ inde nascuntur, omittam, illis non frequens modo, sed quotidiana erat etiam. Solennes inferiæ, quas quot annis pro suorum manibus celebrarunt, potu magis, quam lacrymis maduere. Triticum Turcicum (Mây)z) vetularum, ut passim mos fert istic, dentibus contritum, & in aqua acescens vinum supplet. Singuli singulos struthiones ad instruendas feralis mensæ epulas conferre jubebantur. Triduum convivati horam lamentis, fletisque, ut in theatro assolet, lacrymis dedere. Mox resumptis poculis, dapibusque luctum abstergebant. Suo calentes vino altercationes, rixas, vulnera, cædesque inutuas, & alia, quæ pudor vetat, anniversariis his inferiis non raro asperferunt.

Tantam populi, qui Christianum se jactabat, impietatem ex omnium mentibus ut delerent, nulli pepercerunt labori pii hospites Pastor, & Cerqueira. Non diebus, non noctibus cessabant sui illos commovere officii. Et vero tum privatis alloquiis, tum publicis in templo sermonibus id impetratum, ut sacra homologesi expiati complures meliora ex animo pollicerentur. Nationis Matarà, quæ numerosissima olim Hispānorum privatorum urbis sancti Jacobi servituti addicta, sensimque consumpta est, paucissimæ reliquæ supersunt hodie ad ripas fluvii falsi in misero oppidulo, quod Matarà dicitur, & a me spectatum. Post dierum aliquot commorationem meditatum ad Abipones iter profecti sunt Patres. Ipse loci Patrochus, præcipui Caziquii cum suorum manipulo co-

mi-

mītes se se Patribus adjunxerunt. Id officii genus non benevolentiae impulsu, sed emolumentum, quod ex hoc itinere sibi pollicebantur, expectatione praestabatur. Sperabant equidem Patrum istorum opera se cum Abiponibus in gratiam redituros, quibuscum sibi antiquae similitudines, cruenta odia intercesserant. Enimvero istorum comitatu opus erat Patribus. Sexaginta leucarum via conficienda restabat, & qualis illa? Incognita, quam neuter viderit unquam. Sylvis, lacubus, stagnis horrida. Profecto ni Mataras duces, adjutores, defensoresque nacti essent, nec tuto iter tantum, neque prudenter ejusmodi negotium aggredi potuissent. Reptandum erat diu per invios saltus, & cum sentibus, cruento plerumque certamine, ad passus singulos luctandum. Sitim a Caelo aestuante, ipsaque corporis defatigatione accensam non nisi aqua putida, e stagnis scilicet, scrobibusque emendicata, restinxit, naribus saepe invitis, ut adeo potus praesenti acerbius miseros excrucicaret. Quocumque circumferrent oculos, tigris vestigia, culicum, insectorumque, quae felix ignorat Europa, conferti greges passim occurrebant. Per horum aculeos, illorum insidias noctu quiescere vix licuit, etsi interdum egregie defatigatis. E sylvis in campum egressi continuis paludibus obsideri se viderant, quae ex fluminis Rubri, seu grandis (Nam utrumque illi apud Hispanos nomen) dum suo exiens alveo ad quinque leucas se effundit, alluvionibus nascuntur. Aquis albescens planities quaquam versus se maris instar oculis explicabat, & si vado perinde caruisset, solum in salum rara metamorphosi abiisse, dixisses. Quantum fluvius grandis anniversaria alluvione omnem late viciniam submergat, ipse vidi, dum in oppido Rosarii, paucas ab illius litoribus leucas distans, per biennium inter Abipones versabar. Ex mo-

lestiarum numero magnitudinem animi metire, quas illas tolerarunt non ipsi modo Patres, sed & vix salebrosissimæ patientiam exemplo suo Indis comitibus inspirarunt, dudum ad suam Coloniam iter relecturis, nisi comitate Patrum, munusculis, precibusque quotidie in officio continerentur. Nullis asperitatibus fracti cæptum iter constantissime una omnes tenuerunt, dum denique Abiponum fines attingissent.

Ab eorum stativis duas leucas aberant, & ne pro hostibus habiti hostes experirentur Abipones, gentem suspicacem, cædiumque avidissimam, subistere hoc loco tantisper nec sine excubitoribus, quorum tamen fuga magis, quam Abiponum aggressio Patribus metuenda fuit, probe gnaris scilicet, Matarras Indos vel audito Abiponum nomine trepidare alios, nunc vero ob eorum propinquitatem propemodum metu exanimari. Tantæ formidini eximendæ omnis Patrum eloquentia vix suffecerat. Ad affirmandam omnium securitatem Patri Cerqueiræ, Duobis comitibus adjunctis, datum negotium præcedere, viamque, qua citra hostilis animi suspicionem Abiponum subire oculos, contuberniaque liceret, speculari diligenter. Vix leucam progressum Patrem ducenti equites Abipones circumfistunt, per emissarios de extororum adventu edocti. Nudi nuda equorum terga pressere. Vultum atris coloribus fucati, manus telis longioribus gravidæ, vertex plumis versicoloribus coronatus, lituorum militarium clangor, barbarus elabiorum percussione ululatus, cætera omnia terrorem spirabant equidem, inspirare tamen Patri Cerqueiræ animo haud potuere. Is ultro propinquans Barbaris lingua Tonocotè usus, quam Abiponum plures ea ætate noverant; Hallucinamini vehementer, ait, si vestro me conspectu terrendum pu-

tatis, quo nihil mihi optatius. Vestri desiderio per immensas solitudines, per trecenta discrimina huc eluctatus adsum denique! Hostem me vestrum, caveto, suspicemini, hostilem me animo petatis. En! quae demum ratione felices esse queatis, docturus vos; inermis venio. Si quidem salus vobis cordi est, ejus authorem me, ac magistrum ne rejicite, quin ceu supremi rerum omnium conditoris me caduceatorem, atque amicum vestrum suspiciatis, oportet. Vel hostium legatis vim inferre ubique gentium nefas semper fuit, quæ lex a majoribus accepta apud vos quoque locum habuit, ut adeo nil mihi a vobis reformidandum putem. Placati oratione Barbari minas in salutationes convertunt, Patremque, quem strictis armis cinxere prius, officiis certatim prosequuntur. Usus benevolentia Pater: Alium ejusdem animi Patrem & annis & pietate eximium paucis cum comitibus in propinquo esse, significat; Eum forficulis, hamis, acubus, globulis vitreis onustum venire, quibus Divinam legem audituros liberaliter esset remuneraturus. Munusculorum expectatione stimulatus proximi contubernii Caziquius Patrem Pastor a suo filio, cui honestum comitatum adjunxerat, adduci confestim jubet. Veniens publicis lætitiæ significationibus, festiva oris pulsatione acceptus in vicino contubernio, magnique Patris nomine (Pay' Latenk) compellatus est. Humus tigris, aliarumque ferarum pellibus convestita pro sedili fuit. Expositis adventus sui rationibus aciculas, & quæ superius meminimus, dona in præsentem sparsit. Hæc ut ridicula Europæis, sic Americanis pretiosa. Allatæ dapes, quæ tamen abstinere, quam vesci famelicis licet hostibus multo jucundius utique fuisset. Epulæ enim rancidis piscibus definiebantur, quibus nullus, nisi ab offerentium benevolentia, sapor. Ne barbaras

asperrari cupedias viderentur Patres, repugnanti licet, tergiversantique stomacho aliquid obtrudere.

Postridie cruce alta humi defixa terram illam Divino servatori authoravit Pater Pastor, ac sub tentorio rem divinam fecit. Sacrificio defunctus, sacrisque vestibus conspicuus Abiponum catervam supplicantium ritu circumduxit simul, simul coram salutari ligno in genua procumbere docuit. Morem, quod stupeas, gessere Barbari. Ad quos verba faciens dum adventus sui causas, religionisque sanctæ capita explanat, auribus, animisque promptissimis acceptus est. Mirifice probavit dicta præcipuus tum gentis illius Caziquius Caliguila, qui ambos Patres ad suum, quod in adverso fluminis rubri litore habuit, contubernium perhonorifice deduxit. Faustis hic quoque acclamationibus recepti hospites, & dum Christiani dogmatis instillare succum, religionemque eorum mentibus insinuare adlaborant, avidissime auditi fuere. Rumore per viciniam percrebescente majores indies advenarum fiebant concursus. In Caziquiis sibi devinciendis, sacræque disciplinæ studio inflammandis præcipuam sibi operam collocandam putarunt. Hi victas dent manus, & dociles habebis e vulgo reliquos. Optimatum exempla leges fere sunt, ac norma plebejorum in America. Enimvero Caziquiorum Princeps Caliguila religionis nostræ inter suos vulgandæ copiam fecit. Sacram Deo ædiculam condere, teneram ætatulam sacro latice expiare, Christianorum scitis imbuere, Patribus integrum fore, palam edixit, ea tamen conditione, ut adolescentes ante, & post meridiem longis comprehensionibus, institutionibusque non detinerentur, ne per otium, ac sessitationem militaris illorum alacritas, armorumque usus flaccesceret. At vero negabant

bant Patres, pietatis exercitiis ardorem illum, scientiamque militarem extinguere, idque juventutis Hispanæ exemplo evicerunt. Illud saltem Patres indubiter, obtestabatur reliquorum nomine Caliguila, ut pueris arcum, sagittasque circumferre semper liceat etiam, quando rebus divinis interfuerint, ne, etsi Christianos se profiteantur, militaris instituti unquam obliviscerentur, neu quoque assiliente, ut fieri assolet, præter opinionem hoste inermes periclitarentur. Id quod, cum nec a Christianis legibus, neque a Christianorum moribus ablueret, ultro permissum; Quis enim nescit aliarum in Europa gentium Christianos jam Gladiis, jam ensibus armatos in templo versari. Iterum, iterumque tamen monuere Patres, ne Barbaris, qui avitam superstitionem olerent, sepulturæ, auguriorumque ritibus porro uterentur.

Acceptatis utrinque conditionibus eo in loco erux, quam ex palma altissima sinxerant, apparatu perquam honorifico est collocata. Quotidianis institutionibus religionis capita edocti Abipones, convulsa barbararum consuetudinum, & opinionum fibræ, omnis ætas, ut occasio ferebat, saluberrimis monitis firmata contra præstigiatorum, quos magos (Keevéc) dicunt, fraudes. Hi malum dæmonem, quem avi sui nomine dignantur, familiarem sibi, beneficiumque jactant, atque adeo, ne detectis fallaciis suis timeri a vulgo, colique desinant, Christi præconibus maxime obstrepunt, antiquæ superstitionis acerrimi propugnatores. Vetulam præstigiatricem jam jam expiraturam conspicatus Pater Pastor, præmissa institutione salutaribus eam undis abluere nequidquam conabatur. Obstitit pervicax anus Patris obtestationibus seu perennes Cœli delicias pollicentis, seu cruciatus a malo dæmone inferendos comminantis.

Haud

Haud esse, subridens reposuit, cur dæmonem metueret, sibi tot annos familiarem. Alii tamen sagaciores Patrum verbis fidem adhibere, præstigatorumque suorum & dictis & artibus diffidere jam palam cæperunt. Quotidianis, ut breviter dicam omnia, industriis id impetratum, ut paucas post hebdomadas Christianum quid velut in herba efflorescere hos inter Barbaros non sine jucundo animi sensu videretur. Posita feritate humanitatis indicia ex illorum moribus, sermonibusque eluxerunt minime obscura.

Patre Cerqueira ad Mataràs remisso Joannes Pastor conatus duplicavit suos. Quamvis ætate gravis, viribusque nequaquam athleticis ædiculam sacram e palis, & paleis, quas luto obleverat, construxit. Abiponicæ linguæ epitomen, verborum notiones, ac indicem pro brevitate temporis operose conscripsit, cujus quidem Vocabularii præter memoriam, me istic agente, nihil omnino fuit super. Sed en! Florentissimas de Abiponum correctione spes, quæ uberimum hoc in agro fructum pollicebantur, non expectatus cursor præcidit, per quem Joannes Pastor, rebus provinciæ urgentibus, domum revocabatur. Neque, qui ejus in locum substitueretur, id temporis suppetiit, in tanta sacerdotum nostrorum paucitate. Enimvero conservandæ cumprimis erant & Hispanorum, & Indorum jam captæ coloniz, dum denique acceptis ex Europa operarum supplementis ad novas subinde condendas animus adjici posset. Hujus ad Abipones expeditionis meminerunt annuæ literæ Provinciæ Paraquariensis ab anno 1638. usque ad quadragesimum tertium scriptæ. Pater Petrus Lozano noster in sua de chaco historia refert: Patrem Joannem Pastorem electorum suffragiis Procuratorem in Europam ad tractanda de more in aula Matritensi, &

Romana Provinciæ negotia missum fuisse, collectumque ab eo variis ex Provinciis nostrorum, qui in Paraquariam secum navigarent, hominum numerum necessarium tot Barbarorum institutioni. Sed e portu Gaditani jam jam cum Apostolicis suppetiis vela facturus, Matritensibus senatus Regii literis prohibitus est repente alienigarum quempiam Paraquariæ invenire. Hinc in Italiam, Germaniam, Belgium, patrias nempe provincias remissis cæteris, plerisque sacerdotibus jam, cum paucissimis Hispanis adolescentibus fere, & non nisi multos post annos recepto apud nos more sacerdotio initiandis in Paraquariam navigavit maxima pro tot coloniarum numero sacerdotum penuria laborantem. Quam funestum hoc Patri Joanni Pastor spectaculum! Maturas messi segetes messorum inopia interire vidit, & non potuit non flere. Matritensium procerum decretum externos sacerdotes Paraquaria excludens ipsis Hispanis certe, si quod aliud, perniciosissimum fuit. Quodsi enim Jesuitæ illi alienigenæ seu Germani, seu Itali, seu Belgæ cum Patre Pastor in Paraquaria appulissent, illorum opera ad Romana sacra, ad Monarchæ Hispani obedientiam perducendos fuisse jam tum Abipones, Tobas, Mocobios haud dubito, qui Sacerdotum ob penuriam per unum prope seculum in sua feritate relictæ omnem late provinciam infestis, plerumque victricibus armis percursarunt, ut ex dictis patet. Fuso tot Hispanorum sanguine & victoriis quotidianis magis indies, magisque efferati ut Hispanorum amicitiam, sic Christianam disciplinam annis succedentibus pertinacissime recusarunt, quamvis nostri homines nullam illos cicurandi occasionem e suis elabi manibus paterentur, vitamque sæpe suam sacrificarent.

Sed nempe ut tempora, sic humana quoque consilia mutari in hoc, quod tractamus, argumento experti sumus. Cum Hispania indigenarum numero minime abundans sacerdotes necessarios vastis Americæ suæ provinciis suppeditare haud posset, aula Matritensis Jesuitas externos, quibus olim Paraquariæ aditum clausit, non invitavit modo, sed & Regiis sumptibus eo transportari fecit, luculentissimo sane Monarchiæ emolumento. Id liquet ex Regiis Philippi quinti literis anni 1743. die 28. Decembris ex Castro Buen retiro datis, ex Hispanico in latinum anno 1745. traductis, quibus titulus: Præscribuntur observanda in Missionibus, & populationibus Indorum in districtibus Paraquariæ, & Boni aeris curæ Patrum Societatis Jesu Commisissis. Puncto duodecimo hæc Regis sunt verba: *Insellecto denique, contra Societatem Jesu inter cetera, etiam spargi: Ab ea in harum provinciarum missiones etiam exterarum nationum subiecta acciri, cumque id per Regia decreta fieri meminissim, & quod anno 1734. meo Decreto decima septima Septembris Generali Societatis indulserim, ut in quavis Missionē (dum nempe Missionariorum supplementa ex Europa in Americam transportantur) Societatis curæ, & meæ Indiarum ditioni subiecta Missionariorum eo mittendorum quarta pars Germani esse possint, qui in omni occasione fuerint fidelissimi &c. &c.* Infinitus sim, si commemorem Italos, Belgas, Germanos singulos, qui plurimis abhinc annis in Paraquaria, aliisque Hispanicæ Americæ provinciis & Hispanorum Monarchiæ, & rei Christianæ insignem operam navarunt semper nostra etiam ætate. Hanc laudem invidere poterunt exteris, nescio, qui homines, nunquam inficiari.

CAPUT XII.

Colonia Mocobiis condita, Abiponen-
sium tubinde Coloniarum occasio.

Fracti quotidianis stragibus Hispani ad pacem revocare Barbaros, peroptabant, quos armis domare tot annos nunquam potuere. Veteri aliarum nationum experimento docti Mocobiorum, Abiponumque amicitiam stabilem nec expectari unquam, neque conservari posse, sibi persvaserant, ni in nostram se disciplinam tradidissent, ad humanitatem tubinde, religionemque erudiendi. Et vero nostris hominibus nihil antiquius fuit, optatius nihil, quam viam denique investigare, qua Barbari illi, ut in coloniis sibi condendis degerent, adduci possent. Urbium præfecti Regii operam ad hoc suam, opesque nobis spon-
dere liberaliter; Ast promissis & raro, & perparce steterunt plerique. Satis erat illis, Abipones, ut fer-
ras cavea clausas, novo in oppido a nobis coerceri, latrociniisque abstinere; Sollicitudinem tamen omnem eos alendi, vestiendique in nos unos rejecere. Rem magnam præstitisse sibi videbantur, dum in nova Colonia e ligno, & limo aliquot construxere tuguria, ubi nos, ubi indi habitarent, ubi res divina fieret. His tumultuario militum labore pauculos intra dies absolutis magnificas mox ad Pro-Regem Peruvia-
num, ad aulam Matritensem dedere literas, quibus se novi oppidi conditores, Barbaræ nationis domito-
res magnifice magis, quam vere jactarunt, sibi-
pina-

pingues dignitates, illustres titulos, meritorum studiorum præmia a Rege deberi, plenis buccis affirmabant, & vero Regias remunerationes illorum meritis fere superiores sum expertus. Quod si boni illi Gubernatores provinciæ sibi commissæ incolumitati, Indorumque, quos erudiendos nobis dederant stabilitati cautum, beneque consultum vellent, id cumprimis providendum erat, ut novæ coloniæ bonum armentis, ovium gregibus, necessariis ad agriculturam instrumentis, securibusque instruerentur, ne carne pro quotidiano victu, lana ad texendas vestes, cultis ad quotidianos usus destituti Barbari incolæ rapto, & venatu vivere, extra coloniam vagari, ac rursus sylvescere cogantur, rerumque omnium egentes nobis identidem objiciant: Hispanorum jam amicos se miseriorese esse, quam olim, dum eorum inimici existerant, atque adeo bellum præ tali pace sibi plus expedire. Neque mirum, Barbaros rerum penuria exasperatos coloniis suis terga vertisse aliquando, arma in Hispanos, lærocinandique consuetudinem resumpsisse. Sed uberius de hoc argumento alibi agendum.

Urbs sanctæ fidei ante alias Abiponum, Mocobiorumque amicitiam sibi conciliavit quondam. Aliquot istorum turmæ suis cum familiis pacis initæ fiducia campos urbi propiores pro stativis habuere, & seu emendi, quæ cupiebant, seu vendendi, quæ aliis Hispanis nondum amicis rapuerant, proposito in civium ædibus, publico in foro impune versabantur. Collegium nostrum adibant frequenter. Quotidiana cum Hispanis consuetudo eorum ferociam sensim absterfit. Aletin, & Chitalin Mocobiorum Caziqui principes nostrorum hominum tum familiari alloquio, tum munusculis munusfacti sanctam doceri

religionem cum suis jam non recuserunt. Ingens operæ pretium facturi sibi videbantur & Hispani, & nostri, si & militari audacia, & numero magis metuendam Mocobiorum gentem Deo, Regique acquirerent. Loco ab urbe paucas leucas distante a nostro Patre Francisco Burges Navarro posita, & sancti Xaverii nomine insignita est Colonia. Primum a solis viginri familiis habitata, sed paulatim magnis venientium accessionibus aucta omnium expectationem superavit. Panci equidem cum essent principio, Hispanorum, & maxime Quaranicorum oppidorum liberalitate adjuti Patres non necessitati modo Mocobiorum, sed desideriis quoque, ac petitionibus facere poterant satis adeo, ut abjecto mox latrocinandi more suam sibi sortem læti gratularentur omnes, aliosque, qui propius septentriones habitaverant, populares suos ad idem vitæ genus, & contubernium stimulare. Mocobii extra sancti Xaverii Coloniam alii, qui popularium suorum exemplum, amicitiamque Hispanorum aspernati eorum adhuc in finibus Grassabantur, a Barreda, ut alias dixi, Jacobopolitanorum duce pessime mulctati sunt cæsis aliquot, ducentis circiter captis. Cladi superstites metu ad S. Xaverii oppidum perfrugere, quo etiam captivos complures optimus Barreda remisit subinde, qui propterea facete quidem, sed verissime oppidi illius se conditorem alterum dictitabat.

Aucta incolarum numero Colonia incredibiles in religionis schola fecit progressus. Lætissima erat rerum facies, & quam a ferocibus paulo ante Barbaris sperari posset, secundior. Patrii ritus sensim eliminati. Mores, qui seu feritatem, seu superstitionem saperent, aboliti, quorum in locum omnis virtutum genus succēssit. Omnis ætas religionis scien-

entia imbuta, & sacris undis, ut quisque his dignus videbatur, expiata est. Quam dociles ad credenda omnia, quæ audierant, tam morigeros in præstandis, quæ jubebantur, se præbuere. Hastis duntaxat, sagittisque assveti hæcæus jam aratrum, jam secures versare manibus, jam agrorum cultu, ædiumque suarum fabrica occupari in deliciis numerarunt. Duplex adhæc schola aperta. Alia, qua pueri legendi, scribendique artem condiscerent magno parentum rudium solatio: Alia, ubi muscen, musicorumque, quæ in templo adhibentur, instrumentorum tractationem docerentur. Magistrum nacti sunt in paucis eximium Patrem Florianum Pauke Silesium, non fidicinem modo dexterrimum, sed & in modulis musicis inveniendis, componendisque insigniter versatum. Quotidiana istius institutione belli fidicines, cantoresque evaserunt complures, a quibus sacræ in templo functiones, plaudente populo, mirum in modum condecorabantur. Percrebescente per provinciam fama Mocobii musici suo cum magistro jam ad urbem Boni aeris, jam sanctæ fidei evocati sunt, ubi, consonantibus ad omnem musices legem instrumentis & Missam, & Vesperas, ut vulgo dicimus, eleganter decantarunt. Symphoniam sævem omnes admiratione, ac laudibus, multi Hispanorum etiam lacrymis prosecuti sunt, memores scilicet terroris, quem paucos ante annos Mocobii, musicorum adolescentum parentes, sibi toties injecerant, quoties Barbaræ illorum buccinæ, ac vociferationes repetitis in assultibus insonuere.

Illud mihi indubitatum, ut principia recentis coloniz, sic progressiones industriis, exemplisque optimis Cæziquiorum Aletin, & Chitalin secundum Deum maxime deberi. Ille placidissima indole, nativæque probitate insignis nihil eorum, quæ ad suorum

correctionem pertinerent, omisit unquam. Primus
 omnium divino sacrificio mane, primus a meridie
 sacris disciplinæ Christianæ institutionibus quotidie
 interfuit. Ipse, quos classico olim ad patrandas cædes
 Hispanorum adhuc hostis animaverat, jam sacræ adstans
 ædiculæ campano ære ad sacras functiones convocare
 in more habuit. Si quid à morum integritate alie-
 num observaverat, vel correxit illico, vel Patri corri-
 gendum significavit, quem obedientia promptissima,
 omnique officiorum genere prosequabatur semper.
 Hac solum re cæterorum se principem ostendit, quod,
 licet natu grandior, plus omnibus domi, forisque
 laboraret. Virtutem mediocri majorem in illo su-
 spexi, quoties eum aspicere mihi licuit. Chitalin ge-
 nere, factisque militaribus apud suos clarior ea fuit
 mentis perspicacia, ut Pater Bonenti Italus, Patris
 Francisci Burges aliquamdiu socius de illo dicere non
 dubitarit: Enimvero Gratias Deo agamus, oportet,
 quod hic Indus Chitalin literis non studuerit; Uni-
 versis profecto mortalibus decipiendis is unus suffe-
 cisset. Cæterum quamvis vividissimi ingenii, floren-
 tiæ ætatis, arrogans, & militaris virtutis fama inflatus,
 divinæ tamen legi, Patrumque arbitrio submitit se se,
 ac cæteris ad meliorem frugem fuerat incitamento.
 Incredibile quanti momenti sint apud Indos, ponde-
 risque Caziquiorum exempla. In America maxime
 locum habet vetus adagium: Talera esse gregem,
 qualis Rex fuerit. Tertius Coloniz S. Xaverii Cazi-
 quius, cui Dominici nomen in baptismo impositum,
 junior utroque, sed omni ex parte superior. Reli-
 quis Mocobiis annos jam aliquot huic coloniz adscrip-
 tis iste cum suorum turma per Cordubensem maxi-
 me agrum latrocinari, terroremque spargere haud
 desit. In velitatione aliqua illius latus Hispani ense
 transverberatpm, sed feliciter con sanatum est. Vidi
 toties, dum nudatus me præsentem fluvios transmit-

teret, horrendam cicatricem. Quid, quod populis suis Mocobiis ob sanctam cum Hispanis pacem iratissimus eorum oppidum pertinaciter est infectatus aliquamdiu, cumque patrandarum cædium opportunitas sibi deesset, equorum greges e pascuis oppidi iterum, iterumque abegit. Pater Burges, homo noxius ad frugem ut redeat, Deum obtestabatur quotidie, & vero auditus est tandem. Qui ferocior ante, nocentiorque, ut primum illi coloniz se adiunxit, omnibus melior, utiliorque evasit. Nemo unus illo ad obsequendum promptior, pietatis, laborisque studiosior nemo. Res erat maximi ad omnes exempli vel eo nomine, quod stirpis nobilitate præcelleret reliquos, reique bellicæ scientia sibi parem vix habere, diceretur. Aliquot post annos scipionem, centurionis insigne, meritorum præmium a Boni aeris Gubernatore Petro Ceballos est adeptus.

Caziquiorum talium exemplo, autoritate, ac vigilantia impetratum est denique, ut oppidum e barbara gentis sanguinariz colluvie nuper conflatum pietatis Christianæ Seminarium existeret. Conjugiorum ad Romanæ Ecclesiæ mentem sanctitas, adolescentum utriusque sexus verecundia incredibilis, obedientiz promptitudo, laboris contentio, litigiorum expers inter omnes concordia, propensissima in sacerdotes suos voluntas Hispanos in admirationem dedit, antiquæ illorum barbariei necdum oblitos. Non se ipsos modo, sed infantes quoque, utprimum in lucem editi, sacro expiari fonte ultro petierunt, quamvis errore barbaris communi id lethale sibi prius existimaverint. Ultimo verni jejunii triduo, dum de servatoris nostri cruciatibus seu audirent, seu cogitarent, in se se excruciosos promiscue omnes exarserant. Flagellis acriter in se sævire plurimi, plurimi cruces

per

per forum bajulare supplicantium ritu videbantur, quod idem ab Hispanis pientioribus facitari in sanctae fidei urbe olim vidissent. Nec adolescentuli ab adultorum se flagellantium imitatione Patrum minis, ac interdictis poterant cohiberi. Nodosi e loro funes flagri vices plerumque supplebant. Dum cruces deessent, boum juga, plaustrorum axes, trabes magni ponderis, ligna, quae ad manum erant, rudissima in crucis formam aptarunt. Ex cruento corporis sui laniatu incredibilem cepisse voluptatem videbantur. Istorum aliquis sociorum terga sanguine diffluere conspicatus in foro: En! quantum nos mutavit Patrum institutio, quam nobis dissimiles, maioribusque nostris sumus! exclamavit. Alienum fundere sanguinem a pueris olim assveti nunc nostrum ultro fundimus. Id enimvero æquissimum. Pro tot, quos rapuimus, equorum gregibus, pro tot cædibus, quas olim patravimus, par est nosmet de nobis pœnas sumere. Recepto apud equestres Barbarorum nationes more Mocobiz etiam matres suos plerumque fortis trucidare consueverant. Exterminata penitus hæc matrum crudelium impietate, polygamia, uxorumque repudiatione proscripta feliciter, soboles mox numerosa Coloniam locupletavit, quamvis per pestilentes variolas iterum, iterumque exhaustam. Si quæ huic oppido honorifica, commemorarem singula, quot paginas implerem! Nostrorum hominum, qui illud moderati sunt, laudibus abstineo. Qua tolerantia, qua sagacitate & prudentia, qua laboris contentione constet feras in homines, barbaros in Christianos transformare, illorum & animos rite imbueri, & corpora curare, ni ipse in Americam naviges, ne conjectura quidem unquam assequeris. Patri Francisco Burges oppidi huius conditori, & per annos complures moderatori seu successoribus, seu ad-

jutores dati Michael Zea, Josephus Cardiel, Josephus Garzia, Bonenti, Emanuel Canelas, Josephus Brigniel, Josephus Lehmann, Petrus Pol, Florianus Pauke, qui mihi ad Abipones translato successerat, cujus etiam opera Mocobiiorum altera Colonia sanctorum Petri, & Pauli nomine insignis principium sumpsit. Caziquius Amokin illi præfuit, qui ad illa usque tempora cum suis Mocobiis per Hispanorum fines atrocissime fuerat grassatus. Novi hominem, illiusque interpretem multos ante annos in urbe correntina egi, dum Coloniam sibi, suisque petiturus Progubernatorem istuc accessit.

Noveris, superiore jam seculo in Tucumania juxta urbem Estéco Mocobiiorum Coloniam aliquam eodem sancti Xaverii nomine insignitam existisse. Ejus originem, statum, ac ruinam hoc loco memorare, a proposito meo alienum haud putavi. Ingens ea tempestate per Indos conflata seditio in Tucumania, & quidquid usquam militum, quidquid armorum, comprimendo tumultui impensum est ab Hispanis. De urbe Estéco, olim florentissima, conclamatum jam videbatur, ni a quotidiana ejus vexatione Mocobii cohiberentur. Alphonsus Mercado Tucumanorum Gubernator armis diffidens, pacemque sine bello certius parari posse ratus, Binos Jesuitas, ceu feciales, ad pacandos Mocobios ablegat. Et vero inermes legati eblandiri verbis poterant, quod, qui eos legaverat, ferro nunquam extorsisset. Pacem spondere Barbari, servaruntque eodem Tucumaniam Gubernante. Verum de ejus successore Angelo de Paredo facti certiores arma resumpserunt protinus luculento, ut semper alias, provincie damno. Illatas strages ulturus, impediturusque porro inferendas novus Gubernator, Bellis tum in Belgio, tum in Lusitania

tania exercitatus, quotquot poterat Hispanos, atque Indos cicures ad arma convocarat. Chacum semel, atque iterum ingressus cepit, cæciditque Mocobiorum manipulos, domumque se recepit. Victoriæ ingens strepitus, fructus adeo nullus exstitit, ut faustissima licet expeditio non ad stabiliendam provincie quietem, quin ad irritandos potius superstitum Barbarorum animos, plurimum conferret, ipsæque victoriæ novarum cladum semen victoribus essent. Enimvero constans annorum plurium experientia Hispanos docuit, Indos, dum vincuntur, sibi magis formidandos esse, quam dum vincunt. Cladi enim superstites, etsi pauciores, duplicatis animis, viribusque extrema audent adversus victores Hispanos, cladi acceptæ memoria vindictam exacuate, numerumque supplente. Provinciæ securitati consulisset Gubernator, si continuato bello victorias victoriis, dum internecione demum Mocobii delerentur, cumlasset. Verum vir cætera bellicosus a suscipiendis porro in Barbaros excursionibus abhorreere cepit. Castris Europæis assuetus viderat per salebrosas Americæ selitudines longe aliam esse belli rationem, easque offerri difficultates, quæ nunquam evitari, raro vinci & ægerrime queant tolerari, & præ loricatis, barbarisque Europæ bellatoribus nudos illos, ac imberbes Paraquariæ equites plus negotii facessere, quippe qui vel fugæ celeritate, vel latebris se suis tueri norunt, & insequentem exercitum jam eludere, jam defatigare. Experientia igitur sua mitescens Angelus de Paredo Leniores, quibus Mocobiorum tranquillaret animos, vias circumspexit. Blanditiis, munusculisque id demum impetraverat, ut illorum contubernia aliquot, posita tantisper similitate, in urbis Esteco vicinia conquiescerent, coloniarque, cui sancti Xaverii nomen inditum, speciem referrent. Cumque since-

ra religio pacis sit firmamentum, frugisque bonæ in-
 strumentum certissimum, Romana ut sacra amplecte-
 rentur, diligenter procuratum est. Instituendis Bar-
 baris Pater Didacus Altamirano noster nobili in Hi-
 spaniis prosapia ortus, Theologiz prius magister,
 Paraquariensis dein Provinciæ Præses, & Pater Bar-
 tholomæus Diaz in Tucumania natus, & linguarum
 Barbarorum sciens, præfecti sunt, haud tamen Mo-
 cobios inter habitare permitti a provido Gubernatore,
 qui scilicet discipulorum Barbariem veritus magistro-
 rum vitæ cautum volebat, quamvis ipsi religionis
 causa nulle sibi mortes expetere. Atque eam ob
 rem cum Gubernatoris jussu in urbe Esteco noctem
 agerent, diem erudiendis Indis semper impendebant.
 Octo quotidie leucas itū, redituque equo conficere
 oportuit; Quatuor enim ab urbe Mocobiotum stati-
 va abfuere. Sacra donec ædícula istic strueretur, crux
 prægrandis erecta est, ad quam divinæ legis præ-
 ceptiones quotidie explanabantur. Indos pueros ali-
 quot dociliores suo habebant in Comitatu Patres, ut
 Mocobiam ipsi linguam, illi Hispanicam condisce-
 rent, mox interpretes, & Christiani moris apud suos
 norma futuri. In colenda hac gente nulli peperce-
 runt labori Patres, nullo tamen præter insignis pa-
 tientis meritum operæ pretio, nisi infantes non pau-
 cos, qui ægrotañtes baptismo lustrati sunt, in cælum
 translatos fructum haud poenitendum arbitreris. Gu-
 bernator, qui jacta vix semente intempestivam posce-
 bat messem, utroque Patre repugnante, dolenteque
 coloniam, rectius dicam, coloniz rudimentum sustu-
 lit, varia causatus. Ejus incolas Mocobios, aliosque,
 quos postrema in hacum expeditione ceperat, Bar-
 baros in Hispanorum servitutem per Tucumaniz ur-
 bes sparsit; qua liberalitate suorum sibi animos devin-
 xit quidem, & operam, quam in susceptis ad Cha-
 cum

cum excursionibus navarunt, remuneratus est; Bar-
baræ tamen nationes, & cumprimis Mocobii a pa-
trio solo abstracti novum Hispani nominis odium
concepere, illatamque sibi, ut putabant, a Guber-
natore injuriam ad hæc usque tempora ulciscen-
tur, toti provinciæ infensi semper, semper infesti.

Alienissimo tempore, locoque primam illam
sancti Xaverii coloniam a Gubernatore fuisse collo-
catam, haud est, quod dubitemus. Nam sub idem
tempus, quo Mocobios religionem docendos Patri-
bus tradidit, illorum populares, ac propinquos ad
Chacum est acerrime infectatus. Neque coloniam
situs prudentioribus probabatur. Urbs enim Este-
co, quæ aliquot post annis terræmotu hausta penitus
interiit, uti fortunis ac opibus, sic publicis flagitiis
abundabat, quod ab ipsis Hispanis toties accepti.
Vicini Mocobii, qui oculis suis malebant, quam au-
ribus credere, fortiusque ad vitium libidinosorum,
ebriorumque exemplis, quam ad virtutem Patrum
sermonibus trahebantur, sibi utique licere putabant,
quod ab urbis incolis Christianis palam, impune-
que fieri identidem spectarunt. Præter alios hæc
quoque princeps causa fuit, cur S. Xaverii oppidum
alterum, nostra ætate, ut dixi, condita ad triginta
leucas ab urbe Sanctæ Fidei fuerit remotum, ne
scilicet impiorum exempla, quæ probissimis in Ci-
vitatibus nunquam desunt, in Mocobiiorum oculos
incurrerent, eorumque mentes, ut pruina teneras
plantas, labefactarent. Excubandum maximopere
Patribus, ne, quos in Christi schola discipulos ha-
bent, Indos, promiscua cum Christianis quibuslibet
consuetudine implicari patiantur. In plurimis eo-
rum spurcicias, nefandaque libidinum genera cer-
nent, quæ ipsi vel ignorarunt semper, vel certe

execrantur Barbari. Constat equidem, non solos Hispanos in Paraquaria degere. Africani, ex his, vel Hispanis misti, ac Indis, quos mulatos, mestizos dicimus, passim preesto sunt. Honesto genere, ac probitate conspicui a coloniarum nostrarum aditu prohibentur nunquam; quin honorifice a nobis accipiuntur, nostris in ædibus habitare, nostræ mensæ accumbere, quidquid in oppido est, circumspicere, ac lustrare sinuntur, ut cuique lubuerit. In oppido certe sancti Joachimi, aliisque, ubi versabar, omnibus pauci sane fluxerunt dies, quibus Hispanum Hospitem domi non haberem. Regiis tamen legibus cautum est, ne temere ad Indorum oppida sex hominum admittatur, quippe ad indos stupidos seu pervertendos, seu decipiendos aptissima. Ad hanc oppido arcendam nulla Patrum sollicitudo, vigilantia nulla aut sufficiens, aut nimia esse unquam potuit. Ejusmodi nebulones quamvis interdum citra nocte propositum adveniant, raro innoxii recedunt; Jam enim fraudibus ab Indis eorum vestes, aliasve reculas eblandiuntur, jam lascivis facetiis, vel actionibus corrumpunt innocentes, jam, quod frequentissimum, adolescentes, puellas nobiles, quin et nuptas mulieres clam abducunt, ad domesticam servitutem, sæpe ad deteriores usus domi adhibendas. Quantus mihi hic scribendi, lamentandique campus pateret! sed parco verecundiz, parco famæ. Quodsi igitur in libellis quibusdam legeris: Hispanos ab Indorum oppidis exclusos: repulsoque fuisse per Jesuitas, noveris. id vel ab ignorantibus, vel a malevolis calumniandi animo scriptum esse. Vitio nobis dati laude dignissima, hoc fatum nostrum, invidorum hic mos semper fuit. Christianam disciplinam, eorumque integritatem in illis Indorum oppidis maxime floruisse, quæ
ab

a Hispanorum vicinitate, ac consuetudine longius aberant, experti sumus. Hinc et Pater Franciscus Burges prudenti certe consilio sancti Xaverii oppidum ad triginta leucas a sanctæ fidei Urbe removit, Mocobiorum suorum probitati consulturus. Quamvis et in hac statione advenis invigilandum fuit diligenter, qui Indis perniciose effutunt sæpe, & si occasio ferat, obscœna patrant. Semi-hispanus quispiam (Mulato) ex Urbe literas Patri attulit. Vidit puellam Mocobiam equitantem cursu ad propinquam sylvam, ubi ligna arida pro foculo colligeret, directo. Hanc eques insecutus est. Sceleris propositum, quod lingue Mocobias ignarus verbis haud potuit, petulcus nutibus prodidit. Puella verecundiæ suæ timens, cum periculum, ac vim alia ratione eludere non posset, impacto ejus capiti stipite simul vitam illius, simul lasciviendi cupidinem ictu uno extinxit, Romanorum heroina Lucretia fortior utique, feliciorque; Hæc violatum a Tarquinio pudorem morte vindicavit sua; Illa aggressoris morte & pudorem suum, & vitam servavit.

Abipones pro veteri cum Mocobiis amicitia, dum frequenter hac iter agerent, hospitio accepti, liberaliterque habiti, sunt in sancti Xaverii oppido. Tum suavi Patrum alloquio, tum munusculis capti eam vitæ rationem, cui Mocobios acquiescere viderant, probare cæperunt demum, eandemque sibi peroptare. Kebachin clari Abipones inter nominis acturum se, ut contubernales sui sibi Colonias ab Hispanis quoque poscerent, sponndit. Debaya-kaikin (El Petizo parvus a parvitate corporis ab Hispanis dicebatur) Caziquiorum Abiponensium facile princeps nostra sub disciplina in sanctæ fidei

terti-

territorio vivere dudum cupiit; sed cum Sanctæ Fidei Pro gubernator fluvii Saladi ripas condendæ Coloniz designasset, Abiponibus hunc situm minime probantibus, tanti momenti negotium est suspensum. Ychoalay equidem cæteris sagacior illam futuræ coloniz stationem ea mente sibi destinari, agebat, ab Hispanis, ut obsequiis suis mancipatos haberent Abipones perinde, ut Calchaquies residuos in Carcaranal habent. Servitutis metus, avitæ libertatis amor saluberrima consilia disjecit maximo Hispanorum detrimento, quin & suo. Malebant Barbari Hispanorum hostes esse, quam servi. Quibus denique modis impetratum sit, ut universa prope Abiponum natio ad quatuor novas colonias redigeretur, id porro singillatim exponendum restet.

CAPUT XIII.

Prima Colonia Sancti Hieronymi Abiponibus Riikahés condita,

Belli impatiens Corduba, & jam calamitatibus impar platatos sibi videre Abipones, pacatosque optaverat. Ad eam felicitatem procurandam Patris Didaci Horbegozo Cantabri opera feliciter usa est, qui Procuratoris Provinciæ officio illic defunctus Collegium sanctæ fidei tum regebat. Is, ut erat acri ad omnia ingenio, facundia singulari, parique religionis studio, commissum sibi negotium acceleravit. Cum Abiponibus, qui ad urbem sanctæ fidei commeabant, cum Regio item Progubernatore Francisco de vera Muxica egit diligenter: Hic ut coloniam constitueret, illi ut acceptarent. Utrinque ad votum cessere omnia. Nerviigini, alio nomine Ychamenraikin princeps apud Abipones Riikahés Caziquius, præterquam quod pacem Hispanis omnibus polliceretur, Jesuitis in disciplinam se cum suis tradere nil recusavit ea tamen conditione, ut juventus religionis elementa edoceretur quidem, adultiores tamen ad ea condiscenda a nemine compellerentur. Nos, qui consenuimus, agebat Barbarus, more nostro vivere sinant, & sentire. Nolumus profecto discendis rebus caput nostrum defatigare. Subscripsit libenter conditioni non optimæ Progubernator tum, quod sibi persuaderet a Patribus effectum iri, ut omnis subinde ætas nullo discrimine & aures & animos præbeat

veritati; Tum quod pacem, qua publicæ quieti, tot mortalium vitis, atque, fortunis consulebatur, quacunque demum conditione oblatam am-
babus, ut ajunt, manibus amplectendam sibi pu-
tarit.

Situs, ubi colonia locaretur, Abiponum ar-
bitrio sapienter fuit relictus. Hi litus septentrio-
nale amnis, quem Hispani el rio del Rey, Indi
Ychimaye a cucurbitis vocant, delegerunt. Ab ur-
be Sanctæ Fidei septuaginta leucas abest locus, Se-
ptentriones versus, territorii, quod hæc sibi natio
vindicat, prope umbilicus, si ab Austro ad Bo-
ream spectetur. Immensam, quæ ad ducentas
plus minus leucas excurrit, planitiem sylvæ utilissi-
marum arborum feraces interfecant hinc, atque
illinc patenti campo inspersæ, ut adeo omni pe-
corum generi pingue pabulum, foco, fabrilique
operi idoneum lignum, venatui ingens ferarum mul-
titude affatim suppetat. Gleba opima est, & se-
menti cuivis par. Lapidem istic ne quæras, ne
lapillum quidem. Nullæ usquam fontium scaturi-
gines. Aquam dulcem sæpe desideres, limpidam
semper. Namque omnis, quæ potatur, ex stagnis
circumjacentibus est haurienda. Amnes equidem
plerique omnes, qui in conspectu sunt, & tenui
alveo fluunt, & aquam turbidam, fæculentam,
amaram, adeoque fæsam ferunt, ut vel a bestiis
respuatur, diuturnis tamen, vel violentis imbribus
aucti dulcescant. Idem de præcipuo illius vicinæ
fluvio Ychimayo sentiendum. Piscibus, testudinibus
crocodilibus, tribusque luporum aquatiliū generi-
bus abundat. Cœli siccitate in plures, ut solet,
menses producta exarescit propemodum, certe pe-
dicibus vadum præbet, & quo minus aquæ, eo
plus

plus salis habet. Paranz, a quo in oppidi conspectu sorbetur, restagnantis alluvionibus, nimbisque profusioribus sæpe intumescit adeo, ut ripas transgressus lacus instar latissime spargatur, et quamvis aquam dulcem tunc porrigat, molestiam incredibilem, periculumque trajicientibus creat. Aquis recedentibus palus undique, et undique cœnum remanet, ut palmum terræ, cui tuto insistas, vix deprehendas. Litus hoc tantis difficultatibus impeditum transmittere oportuit, quotquot collem, cui nova colonia incubuit, adire vellent. Is locus ab Abiponibus quantæcunque Hispanorum amicitiz semper diffidentibus eo consilio delectus est, ne opprimi ab illis per insidias unquam possent; Hancque trajetus difficultatem, quæ adventantes Hispanos moraretur, sibi præsidii instar esse, putarunt. Verum cicuratis animis, absterisque de Hispana perfidia suspicionibus aliquot post annos ab iis impetratum, ut a Boreali litore ad Australe oppidum transferretur, amæno, amploque in colle rursus locatum. Generatim dici potest, cæteros quoque Abiponum Caziquios pro oppidis Conceptionis, sancti Ferdinandi, Rosarii que eas stationes delegisse, ad quas subitus Hispanorum accessus formidari neuntiquam posset. Adeo, cum sibi vel amicissimorum fides suspecta semper, ipso loci situ se se tueri conabantur.

Ex his, quæ de coloniz situ diximus, conjicies, nos sæpe, diuque aquæ dulcis penuria istuc laborasse. Postquam biennalis Cœli siccitas, & lacus, & fluvios mediocres exhausit, in eas sane angustias redacti sumus, ut ex stagni unius reliquiis, ubi et bipedum, & quadrupedum genus omne perstabat quotidie, nobis petenda esset aliquamdiu.

Hæc

Hæc juri spisso similior, cum limi plus, quam liquoris haberet, non nisi diligenter percolata bibi poterat; Quantumque ejus humor aridis siti faucibus, blandiebatur, tantum fœtor nares territabat. Ecquid enim aqua putida, rancida, hirudinibus, bufonibusque innumeris scatens, quadrupedum pedibus, ac excrementis identidem conspurcata balsamum oleat, vel Crocum? Neque aliud tamen fitis remedium in promptu fuit. Puteus cubitos quatuordecim altus, improbo, sed irritò labore cavatus aquam Yalsam reddidit. Ingens Parana vix binas ab oppido leucas distabat. Qua Chacum respicit, ripa humili ubique est, & palustri, arundinibus præterea, arborumque densis ordinibus veluti sepimento quodam, vallatur, unde seu pediti, seu equiti perquam arduus accessus. Culicum ad hæc mordacissimorum examinibus aer, solum omne anguibus teterrimis scatet, tigridibusque. Atque hæc ratio est, cur ipsi ripæ admoveri colonia non possit. Alluvionum, quæ bis quot annis redeunt, tempore cum altis litoribus non coerceatur flumen, ad unam, ad duas sæpe leucas se se effundit. Adversum Paranae litus, quod Hispanorum occupant Coloniz, faxis, collibusque passim attollitur quidem, alluvione tamen præter morem invalescente, periculo haud vacat, quod Correntina civitas sæpius experta. Hæc de situ illius coloniz; de qua mihi sermo. Nunc cætera persequamur.

Rebus in nrbe Sanctæ Fidei compositis ipse Collegii Rector Didacus Horbegozo dierum aliquot molesto itinere eques Abiponum, in fluvii Ychimey litoribus, stativa adiit, tum ut gentis universæ sibi devinceret voluntates, tum ut situs, ubi collocandum oppidum, opportunitates circumspici-

Staret. De Abiponum proposito certus jam in urbem redux sacra pro Sacerdotibus suppellectilem, agriculturæ, fabricæque domorum instrumenta, & quod rei caput, necessaria ad Indorum sustentationem pecora Hispanos inter conquisivit, sine quibus nec inchoari illa colonia posset, neque conservari. At enim, qui ad avertendos a suo jugulo Abiponum cultros, pacis desiderio aureos promittere montes, in promissis implendis parci admodum, ac segnes fuerunt, maxime Cordubenses. Nec mirum, cum verba dare, quam res, sit utique facilius. Indos non erudiendi modo, sed & alendi sollicitudo, ut sæpe alias, in solos Patres recidit, quibus cum rerum necessariorum inopia perpetuo erat consistendum. Quidquid enim subfidii e Regio subinde ærario impetratum precibus, necessitates colonis, Barbarorumque expectationem æquavit nunquam. Bini focii nostri procurando oppido designati: Josephus Cardiel Castellanus intrepidus vir pectoris, & variarum jam gentium Apostolus. Franciscus Navalon itidem Castellanus mitissimi ingenii, & œconomicis maxime curis idoneus illi socius datus, per 20 admodum annos de hoc oppido optime meritus.

Anno 1748 Regius demum Sanctæ Fidei Pro-gubernator cum binis Patribus, militumque turma ad locum, colonis destinatum, profectus est. Sacra ædícula, tuguriolum pro Patribus, alterum item pro Caziquio Principe Nernigini e ligno, ac limbo militum manu obiter constructa, siccoque gramine tecta fuere. Denso imbre ingruente plus in Patrum cubiculo, quam in campo pluuisse videbatur. Talis erat domus fabrica, ut vinearum, vel pecorum custos Europæus illi neutiquam ac-

quiesceret. Portæ tam humiles fuerant ut decennem puerum, ni caput deprimeret, haud caperent. Abipones eodem jam loco collecti storeis suis porro pro tentoriis utebantur, dum denique annorum aliquot institutione perpoliti & sacris usibus, & Patribus, & sibi ædes aliquantulum honestiores condidissent. At vero quantum hæc languisset fabrica, ni ipsi quoque Patres manus suas, consiliumque operi admovissent strenue architecti simul, simul fabri, & adjuutores. Domus nostræ area sudibus cincta, ut adversus Barbarorum hostium incursiones præsidio esset, haberetque imbellis sexus, quo se, suasque proles reciperet, viris interea foris dimicantibus. Abipones Rijkahes, qui Neruigini, & Ychqalay præcipuis ductoribus parebant, hanc primum constituere coloniam, vix trecentis capitibus definitam. Naarè, & Kachirikin Caziqui cum suis Yaaukanigis sat numerosis hic quoque subistere, dum illis correntini oppidum sancti Ferdinandi condidissent. Aliquot post menses Lichinrain, dein Ychilimin, & Kebachichi sua cum turma recenti se coloniz adjunxerunt, mox alii, alii-que confluxerunt. Plurimos non religionis studium, sed novitatis attrahebat. Non paucis munusculorum spes, carnis bubulæ, quæ in dies gratis porrigebatur singulis, desiderium, & securitas promagnete, ac hamo fuit. Pasci a Patribus, vestiri-que cupiebant plerique, non doceri, quod Barbaris, dum primum comparent, solenne universis. Sancti Hieronymi oppidum in 28 gradu 50 minuto latitudinis. 317 gradu 40 minuto longitudinis situm affirmant, qui observarunt.

Patri Josepho Cardiel antistitem arbitrio ad Motobios translato Pater Josephus Brigniel suffectus,

Etus est, ex Austriaca tunc Societatis nostræ Pro-
 vincia, Patre Gallo, matre Carintha Clagenfurti
 natus, musices, matheseosque insigniter peritus,
 præter latinam, germanicamque linguam Gallicæ,
 Italicæ, Hispanicæ, & Quaranicæ perfecte gnarus;
 Quaranicis, enim in oppidis annos undecim versa-
 tus Correntino etiam Collegio quadriennium præ-
 fuit Rector. Sedulitatem, comitatemque singula-
 rem, quam pari morum sanctitate condiebat sem-
 per, in illo suspexi, ejus per biennium in sancti
 Hieronymi oppido socius, ac in lingua Abiponica
 discipulus. Ad Abiponum ingenium natus is, fa-
 ctusque videbatur. Abhorrent illi a Catonibus, al-
 tumque fugiunt supercilium. Facilitate capiuntur
 maxime. Quantum in Abiponicæ linguæ notioni-
 bus investigandis, conscribendo vocabulario locu-
 pletissimo, Grammatica, Catechismo, Concionibus
 &c. laboraverit, jam alias dixi. Quantum omnes
 Paraquariz urbes illi debeant, nunc accipe. Quo
 pacis ab Abiponibus urbi Sanctæ Fidei concessæ be-
 neficium omni Paraquariz commune esset, natio-
 nis universæ optimates Caziqiii ad sancti Hierony-
 mi oppidum, veluti ad comitia, ut evocarentur,
 impetavit. Enimvero adfuere Debayakaikin prin-
 ceps omnium, Kaapetsaikin, Kebachin, Alaykin,
 Malakin, Ypirikin, Oaaikin, oaherkaikin, omnes
 Nakaiketergehe Caciqiii. Naarè, Kachirikin, oahari
 Yaaukanigz. Caziqiii singuli lectam suorum equi-
 tum catervam, terribiles visu formas, suo in Co-
 mitatu habuerunt. Riikahes Caziqiii Ychamenrai-
 kin, Ychoalay, Lichinfain, Kebachichi, in ipso,
 ubi comitia celebrabantur, sancti Hieronymi op-
 pido degebant. Num pax, quam omnes Hispani
 optima fide obtulerunt, acceptanda? Num pax
 Hispanis promiscue omnibus ab universa Abiponum

natione concedenda esset? id in barbaro illo coetu deliberationis erat argumentum. Ingens animorum, opinionumque dissensio primum notabatur. In amicitiam Sanctasidensibus, Cordubensibus, Jacobopolitanis, non item Correntinis, ac Paraqueis indulgendam multorum sententiæ propendere. Negabant equidem universalem, quæ Hispanos omnes complectatur, pacem rebus suis expedire. Hac cessatione, aiebant, armorum usus, militaris gloriæ avitum decus apud nos langueret. Innati adolescentum nostrorum animis ad dimicationes igniculi otio refrigescerent. Indorum peditum instar effeminati sub jugum mitteremur ab Hispanis, ut primum formidabiles illis esse desierimus. Id nobis curandum est maximopere, ut timeri ab omnibus, neminem timere debeamus. Cum una saltem Hispanorum provincia bellum nobis necessarium videtur, ut prædandi ea, quibus ad quotidianos usus indiguerimus, opportunitas nostris hominibus relinquatur. Plura ab Hispanis inimici, quam amici obtinebimus. Formidari ab illis præstat, quam amari, & quis nostrum amorem similitudinis, ac vindictæ studio vacuum sibi polliceatur, si in memoriam revocaverit, quam pertinaciter, quam acriter tot annos omnem hanc provinciam infestati sumus? victi raro victores amant. Libertate, quam veritate majori dicta hæc secundis admurmurationibus probarunt plerique omnes, eam in sententiam præcipientes: ut aliqua Hispanorum territoria communi pace excluderentur, ne belli theatrum, prædandi occasio, armorumque exercitatio sibi omnino deesset. Videntur mihi Barbari cum priscis Romanis sensitisse, qui Carthaginem in Africa nolebant deletam, ne hostis, a quo militum suorum virtus, exerceretur, impofterum deesset.

Ychoalay contra ceteris & sagacior, & facundior contentione, qua potuit, maxima pacem ad omnes omnino Hispanorum urbes extendendam, fvasit. Amicitiam, ait, quam nobis Hispani universi offerunt, universis non concedendam modo, sed et beneficii iustar ambabus manibus amplectendam, affirmo. Argumenta, quæ pro neganda quibusdam pace attulistis, futilia magis, quam utilis mihi videbantur. ut ne militares nostrorum hominum spiritus flaccescant otio, neu arma vestra rubiginem contrahant, timetis? Ecquid tigrides, leones, ursi formicaril, cervi, dorcades, struthiones, penaigeri, squamigerique greges usquam vobis defunt, adversus quos hastas, & quidquid telorum est, vibretis? si tantus vobis dimicandi ardor, contra Yspitalakat, Oackakakot, Ychibachi, Raragrán-raika, Petegmeka, aliosque nobis ut infensos populos arma, irasque convertite. Si tanta confli-gendi libido, occasio ad manum est quotidiana. Usque adcone priorum victoriarum recordatio, futurarum detuens fiducia animos inflat, titillatque vestros, univfersos Hispanos amicos ut dedignemini? His illatas a nobis clades equidem memini. Sed acceptarum ab iisdem cladum, utut velitis, oblivisci unquam num poteritis? Res jam secundæ, jam adversæ satis, superque nos erudierunt, ut ancipiti, volubiliqve belli fortunæ nos porro haud credamus. Ego quidem meliorem, tutioremque nobis certam cum Hispanis omnibus pacem, quam incertas, quas de illis speratis, victorias semper existit mavi? Quam volupe erit nobis in utramque aurem dormire, posito Hispanorum metu, posse desu, quibus propinquantibus quot olim noctes insomnes egimus! quot dierum inedia toleravimus! quot paludes, ac sinuissas fugitivi transamus, ut latebras,

quibus vitam tueremur, denique remotis in sylvis inveniremus. Ah pudet, pigetque illarum trepidationum meminisse! At enim prædarum spes a pacis universalis sponſione vos retrahit etiamnum? Enimvero metuo, ne bello dein proterve a nobis continuato Hispanorum præda ipsi finis perinde, ut Kalchakies nobis quondam & multo numerosiores, & pace vestra dicam, bellicosiores fuerè; Ex frequentissima natione adeo paucos hodie superesse videtis, digitis numerari ut queant. Istorum exemplo tempestive sapiamus, ne idem nos fatum opprimat aliquando. Nostra omnium interest talia non providere tantum, sed et cavere. Videte iterum iterumque, ne si nunc Hispanorum omnium amicitiam recusaveritis, illorum inimicitiam nationi nostræ exitialem fuisse sero doleatis. Neque Hispanorum metu sed vestri amore hæc abs me dicta, existimetis. Nemo unus ignavum me dixerit, meticulosum nemo. Multis abhinc annis eum me fuisse, nostis, qui nec Hispanorum cervicibus, neque meo sanguini unquam pepercerim, seu duceis, seu commilitonis vestri officio perfunctus.

Hunc fere in modum affatus Barbarorum Cœtum Ychoalay cum contumacioribus pacem universalem nondum persuasisset, hæc adjecit: Vana surdis auribus videor hætenus cecinisse. Si ratio vos non convincit, si belli pericula non terrent, si pacis dulcedo non allicit, at commiseratio animos emolliat vestros. En! Abiponum, Mocobiorumque greges Hispanorum captivi in misera servitute vitam vivunt quævis morte acerbiorum. Proles a matrum suarum, conjuges a maritorum amplexibus avulsæ ad nos redibunt nunquam, nisi nos cum Hispanis omnibus in gratiam redierimus. Tot sanguinis propin-

quitate, & antiquis foederibus nobis conjuncti, patria extorres, per miseros civitatum, praediorumque angulos sparsi, alienis imperiis mancipati, laboribus oppressi lugent, & mærore conficiuntur. Tot miserorum libertas in vestra manu est, & pacis universalis pollicitatione emi vel hodie potest. Iterum, iterumque vobiscum dispiciatis, amabo: Præstetne irasci vos porro hostibus, an amicorum misereri, eorumque lacrymas abstergere? Animi fortitudinem, quam armis probastis semper alias, nunc pacis acceleratione reddetis illustriorem. Tanti apud Barbaros ponderis fuit ea Ychoalay oratio, ut mitigatis repente animis oratoris consilio ad unum omnes acquiescerent. Pax sancta cum universis, quæ in Paraquaria sunt, Christianorum coloniis, Josepho Brigniel Hispanæ nationis personam egregie sustinente, causamque agente pro viribus. Ex animi prorsus sententia, fideque integerrima amicitiam Hispanis promississe Abipones vel inde colligas, quod Caziquis singulis singula Hispanorum territoria sint commissa, ut vigilarent scilicet, ne quis Abiponum Hispanorum cuiquam vim porro, damnumve inferret. Debayakaikin custos designatus urbis Assumptionis; Kebachichi Correntinz; Alaykin sancti Jacobi; Ychamen'aikin Sanctæ Fidei; Ychoalay Cordubæ. Unicuique horum datum negotium creditæ sibi provinciae incolumitatem, securitatemque adversus suos tueri eum fere in modum, quo olim in nostra Germania Marchiones ab Imperatoribus constituti patriorum limitum defensores.

Pactis adjecta hæc conditio, ut Abiponibus, Mocobiisque apud Hispanos captivis redeundi ad suos libertas gratuita concederetur. Christianis quoque Abiponum captivis, persoluto tamen libertate

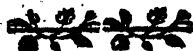

pretio, integrum ut esset, quoquo lubnerit, abire. Et vero Cordubam, ad urbes Assumptionis, & Correntinam, copiosi redire, ense, vestibus laneis, frenis, petasis, globulis vitreis redempti. Non pauci captivorum Hispani, Æthiopes, Quaranii longo usu adeo Abiponibus consueverant, ut libertatis, qua apud istos vel in servitute potiebantur, jacturam veriti ad patrium regredi solum neutiquam vellent. In solo sancti Hieronymi oppido septem supra quadraginta utriusque sexus remansere captivi. Spontanei, sed nempe ipsis plerique Barbaris intolerabiliores, novarum coloniarum pestes, religionis impedimenta, Patrum flagella, flagitiorum, fraudumque architecti, verbo tales, ut, præter Baptismum, quo in Patria tincti sunt infantes, nihil Christiani moris retinuerint. Ipsi heri Barbari istorum plures in malam crucem ut abirent, peroptabant sæpe, quippe quos adeo furaces, immorigeros, & flagitiis compactos, verecundiz plus, quam credi possit, expertes toto animo execrabantur. Idem de Abiponibus, qui ex Hispanorum terris redire, captivis fas esset lamentari. Didicere apud Christianos Scelera, quorum ne nomen quidem inter Barbaros audierant. Complures tamen seu Abipones, seu Mocobii Romanis sacris initiati apud Hispanos, morumque humanitate a pueris imbuti, ut patriam reviserent terram, nullis poterant precibus induci. Novi ejusmodi aliquot, qui, mechanicas docti artes, sorte sua contenti magna cum probitatis laude in urbibus versabantur.

Comitiorum tempore quo de pace agebatur, consultatumne fuerit, an computatum frequentius, statuere vix ausim. Neque enim aut perspicaces satis in deliberando se autumant Abipones, nec in exc-

exequendis, quæ proposuerint, firmos, si pocula abessent; Ex his namque & consiliorum promptitudinem, & linguæ facundiam, & alacritatem animi haurire sibi videntur. Pacis hoc in cœtu sanctæ nuncius eo jucundior fuit Hispanis, quo minus expectatus. Totam subito revixisse provinciam vidisses, & publicis lætitiis gestire, ut navigantes solent, dum procella diutina jactati portum attigere. Verum breve hoc Hispanorum, fluxumque gaudium fuit. Quamvis enim Abiponum natio cætera pactis religiosissime staret, paucis post mensibus datæ fidei immemores pauculi hostilia patrarunt. Oaherkaikin cum suorum aliquot Assumptionis territorium cædibus, ac rapinis vexavit. Cæteris eius excursionem vel ignorantibus vel conniventibus unus Ychoálay perfidiam hominis indignatus non modo injuriam Hispanis illatam sed & labem Abiponensi nomini aspersam acerrime sibi vindicandam putavit. Perpaucos Oaherkaikino complices esse, ac contubernales, novit. Hinc irarum, & spei plenus ad illum compescendum cum exigua suorum manu iter ingreditur. At enim jamjam conflicturnus, quotquot Debayakaikin contubernales numeraverat, Oaherkaikino suppetias venisse spectat. Receptui canere haud decuit. Tentatur belli alea. Paucissimi Riukahes cum plurimis Nakaiketergehes acerrime dimicant aliquamdiu, quamvis clamoris plus, & buccinarum, quam sanguinis fuerit. Jactura intra duos utrinque caecos, & saucios aliquot stetit. Parum tamen absuit, quin Ychoálay, ni denique cum suis in fugam se daret, a fremebunda multitudine opprimeretur. Vitæ suæ consulturus hasta, quod summum apud ipsos probum, amissa acie excesserat, quod binis item locis evenit. Hastæ tres, ut apud Europæos

signis hosti erepta, trophæorum instar Oaherkâkini victoriam ornarunt. Riikahes ad hæc equos plerosque, quos pedites de more pugnaturi a tergo reliquerant, hosti cessere. Internecionis periculo urgente ad fugam accelerandam bini, ternive eundem in equum insilierunt propterea, iuermes alii, alii, quod vestes amiserint, nudi, omnes inglorii maxima, qua poterant, celeritate ad sancti Hieronymi coloniam refugerunt. Adeo causæ iustissimæ defuit fortuna. Fuerunt, qui Ychoalay vices dolerent, multi; Qui projectæ ejus audaciæ insultarent, plurimi. Atque hæc quantulacunque expeditio belli origo exstitit, quod ultra viginti annos Riikahes inter & Nakaiketergehès varia fortuna productum recentes quatuor Abiponum colonias, primam maxime sancti Hieronymi gravissime afflixit, perturbavitque. Strictim attingam præcipua. Nam si singulas belli hujus vicissitudines ordine describendas susciperem, vastum mihi volumen exiret, plusque atramenti consumerem, quam sanguinis toto bello sit fufum. Nunc Ychoalay, & Oaherkâkini, qui authores belli fuerant, imaginem juvat exhibere.

CAPUT XIV.

De Ychoálay, & Oaherkaikin, belli
authoribus, memorabiliora.

Risum comprime, si Abiponense hoc bellum Trojano præferendum dixerò. Hoc cruentum magis. Illud majori cum strepitu ac pertinacia gestum. Helenæ venustas Græcos cum Troibus commisit; Abipones cum Abiponibus militaris gloria. Alter alteri fortitudine cedere noluit, alter ab altero nunquam potuit superari. Hinc litigatum tamdiu, nihil tamen post illatas, acceptasque strages decisum. Decennali obsidione capta a Græcis Pergama, postquam illorum octingenta sex millia, Troium sexcenta septuaginta sex millia occubuerunt, nisi fabulam putes, quod pro historia nobis Græci obtruserunt, de fide semper suspecti. Sancti Hieronymi colonia duobus decenniis oppugnatur, necdum expugnatur. Nos certe, dum in America adhuc egimus, belli finem, quem optavimus dudum, non vidimus. Duo ut belli authores, sic belli fulmina Ychoálay, & Oaherkaikin exstiterunt, si, patet, in parvis uti exemplis grandibus mihi liceat, illum Hectorem patriæ defensorem; Hunc Achillem fuisse dicam, Græcæ per omnia fidei, ac vulnerum contemptorem. Neuter horum CaziQUI nomen sibi arrogavit, quamvis uterque, perinde ut CaziQUIUS quisque, Contubernales habuerit suos, qui eos magnanimitate, factisque militaribus inclytos ad hostiles expeditiones sequerentur. Abiponam

Ca:

Caziqui, quod alias dixi, simul hæreditario jure, simul populi, merita, virtutesque eorum ponderantis, suffragiis sunt, & Nelaſreykatè Capitanei appellantur. Alii, quævis obscuro genere prognati, virtute militari, & expeditionum felicitate id obtinent, ut aliorum ductores sint, ac *Yápochi* strenui dicantur. Ad hanc classem *Ychoalay*, & *Oaherkaikin* pertinebant. En! aliqua istius lineamenta!

Oaherkaikin Nakaiketetgche, *Debayaikaykini* Caziqui primarii contubernalis, & aliorum subinductor, mediocri proceritate fuit, macer, firmis ossibus, facie lurida, ore tetrico, refugientibus introsum, minutisque oculis colore ad fuscum accedente, crinibus curtis, & monachi ritu per intervalla attonsis, per artus omnes luculentis cicatricibus obfusus, auribus, quibus e cornu bubulo nodulos ceu inares infert, pertusus, semper minanti, contemplantique similis, poculorum multorum amens, verborum parcissimus, incredibili in affectus suos facilitate, implacabili in Hispanos odio, semper, etsi minetur nihil, metuendus, in hasta, telorumque usu, in equitandi, notandique artibus ad stuporem versatus, superstitionis Barbaræ tenacissimus, etsi spoliis sæpe dives, vestis elegantioris semper contemptor, lustrorum pellibus plerumque tectus, animo, si quisquam alter intrepido, & ad quidvis audendum projecto, promissorum negligens, mendax, & versipellis, atque nomine suo, quod mendacem significat, *Oaherkaikin* dignissimus. Quam callidus in hoste eludendo, repellendoque, tam protervus alias in laceſſendo fuit. Progubernatorem *Correntinum Nicolæum Patrón*, virum cætera animosum cum centum quinquaginta equitibus suis hostili animo sta-

stationi suæ imminere e speculatoribus cognoverat. Non passus est se quæri ab Hispanis. Ipse relictis domi cum sobole matribus cum una suorum decuria illis it obviam. Thorace militari, atrate ad terrorem vultu, sagittis, hastaque formidendus fida se in statione pedes locat, ubi sylvam a tergo, a fronte annem vadi expertem habuit. Adventantem Progubernatorem per captivum interpretem monet: si confligendi animus illi esset, se quidem hoc proposito adstare pugnae avidissimum. Hispanorum minas sibi semper risui, nunquam terrori fuisse. Percussus Barbari conspectu Progubernator, & contumeliosa provocatione irritatus: Impudentiorem audaciam ecquis mortalium viderit unquam? exclamat milites circumspiciens. Agite, funibus, ut soletis, hanc mihi illaqueate bestiam. Obrigare ad hoc imperium & animi, & manus militum. Domine, reposuit Protribunus quispiam, cui Anasco nomen: Si tanta tibi capiendi hujus Barbari lubido, tute, per nos licet, fortunam experire tuam; Nostrum equidem nemini aut lubet, aut vacat per jocum vitam prodigere suam. Cum annis trajectus, Barbaris adversæ ripæ incumbentibus, periculi esset plenissimus, de reditu, qui fugæ similior, cogitatum illico, nihilque tentatum in hostes præterea. Progubernator, ne irrita excursio in ora hominum pro ludibrio abiret, sibi quæ timiditatis maculam aspergeret, Barbarorum se cædibus abstinuisse, dixit ad urbem rediit, ne pax ab Abiponibus data turbaretur. At, si pacis conservatio tantum illi cordi erat, cur excursione illa non abstinuit? Terrere scilicet Ocherkaikin sancti Ferdinandi colonis perniciosum, volebat. Sed tantum abfuit, ut illum terreret, ut is etiam Correntinos domum properantes eminus insequeretur, & eadem nocte

nocto equorum gregem ex sancti Ferdinandi colonia, Correntinæ ditioni obnoxia, raperet. Hispani hanc injuriam sibi illatam jure putaverunt quidem, sed, ne Crabrones irritarent denuo, taciti concocerunt. Fassus mihi ingenue est militaris Præfectus, qui celebri excursioni interfuit: Equis, armis, quid si & animis miserrime se fuisse tunc instructos, & si Barbaro lubuisset occasione uti, sese omnes nullo negotio deleri potuisse. Plura de eodem Oaherkaikin, in historię meæ decursu dicenda, omitto. De Ychoalay paulo majora jam audi.

Præter nomen omnia Caziqui habuit. Nam & honestissimo apud Riikahes loco natus ipsum Debayakaikin propinqua cognatione attingebat. Ab hoc jam ætate provento is puer adhuc equo pumilioni insidere, moderarique doctus fuit. Sed mox audies, magistrum a discipulo cognato multis post annis in acie jugulatum. Proceritate fuit eximia, facie oblonga, naso aquilino, robore quibusque militiæ oneribus pari, eaque, quid quid spectes, corporis conformatione, quæ virum militarem exprimat, ac commendet. Fors Riikahes olim cum Sanctafesinis inducias pacti sunt, harum fiducia Ychoalay adolescens eam adiit urbem, & mercede conductus Hispanis operam navavit suam jam equorum domitor, jam custos prædiorum. Demum heri sui Josephi Benavides nomen sumpsit, quo nomine dein aliquot post annos Abiponum ductor, Hispanorumque hostis & noscebatur, & passim timebatur, quamvis apud suos puer Oahári, mox adultior Ychoalay vocaretur. Quam alienus semper a Christianorum sacris, tam avidus linguæ Hispanicæ fuit, quam ut condisceret certius, ex urbe

urbe Sanctæ Fidei ad Chilense regnum abiit, quo Hispanus multis cum plaustris redibat. Isti se addixit aurigam primum in itinere, dein in urbe Mendoza vinearum cultorem. Urbs hæc Cis alpes Chilenfes sita, uvarumque est feracissima. Etiam Hispanorum famulus, qua sit origine natus, usque memor militem ubique se præstitit, nunquam in campo sine hasta visus, & supra cæterum vulgus animosus. Hinc, dum ejus socii in Paraquariæ solitudinibus per Charruas, seu Pampas Barbaros spoliarentur, cæderenturve, Ychoalay vim vi repellens semper superstes fuit. Aliquot post annis Mendoza ad Sanctæ Fidei urbem redux, quod Chilensis herus pactam mercedem sibi pendere tergiversabatur, in Hispanos stomachari cæpit. Ira in rabiem conversa est, dum a socio Hispano Cordubensi vitæ suæ (causam nescio) insidias strui ex Sanctafidensi quopiam intellexit. Fortunam suam, & Hispanorum societatem pertæsus Abiponibus se reddit suis, qui id temporis Cordubensem agrum quotidianis fatigabant incursionibus. Acerbissimo cum esset in Hispanos animo, suis se, quoquo latrocinatum irent, popularibus socium adjunxit, remque præclare gessit. Hinc paulo post e Commilitone ductor cæterorum evasit. Ut erat ingenio callidus, manuque promptus, quidquid in Hispanorum perniciem excogitaverat, fortitudine incredibili, pari fortuna semper est executus. Omnium periculorum, victoriarumque particeps, & cladium, quas Hispanis illatas memoravi, pars magna fuit. Repetitis eadem felicitate expeditionibus eam nactus est nominis celebritatem, ut, quantum a suis suspiciebatur, tantum ab exteris formidaretur. Eam ob rem magni ad eum fiebant Abiponum concursus. Habitare cum illo,

sub

sub illo militare, unum omnium erat votum. Bini certe Caziquii Narè, & Kachirikin cum tota Yaaukanigarum suorum gente non Contubernales modo illius, sed & Commilitones aliquamdiu exstiterunt; Hoc duce non ad pugnam, sed ad victoriam ituri sibi videbantur omnes, & cum opimis spoliis redituri.

Illud singulare, quod, quamvis in cæteras Hispanorum colonias sæviret diu, Sanctafidensibus colonis tamen usque pepercerit, quod a sacrorum Deo hominum cæde & se, & suos religiose abstinerit etiam. Jamjam eius socii in quemdam e seraphico cœtu virum arma strinxerant, sed a superveniente Ychoalay prohibiti fuerunt; Ecquid, ajebat, vos non pudeat hastas eorum sanguine tingere, qui nec Hispanorum milites unquam, neque Abiponum hostes exstiterunt, quique præter funem nulla circumferunt arma? Alias societatis nostræ sacerdotem e suorum manibus in campo eripuit. Sinite, exclamavit, huiusmodi impune viam proseguere. Isti equidem, vel me teste, innoxii sunt. Fœminas præstigiatrices, quæ divinandi, medendi, necndique corporibus scientiam sibi arrogant, nunquam suo toleravit in contubernio, & ni protinus alio commigrassent, ipsemet hasta confixit, ne fraudibus circumvenirent suos, vel funestis auguriis perturbarent. Verissima mihi semper visa est Patris Joannis Francisci Aguilar, octoginta annos nati, sententia, qui totidem esse Ychoalay virtutes, quot vitia, identidem affirmare solebat. Nobis certe, qui diu, multumque cum illo versati sumus, plurima in illo observare licuit, quæ commendari, plurima item, quæ reprehendi merentur. Perstringam aliqua. Immodicus sui æstimator alios populares su-

os a magnanimitate celebrari nunquam sine stomacho audivit. Supra ceteros sibi sapiens, sententiaque tenacissimus a proposito se averti segre patiebatur. Ingenio, si quis alius, inquieto, ac turbido nova identidem agitabat consilia de Oaherkaikin, aliisque armulis circumvenicendis, ac bello opprimendis, non emolumentorum ulla spe ductus, sed celebritatis, quam isti nacti sunt, penitus extinguendae desiderio. Hinc lites ex litibus ferere, rixarum causas piscari, novas contentiones excitare solitus. Atque ex hoc fonte novo oppido novae identidem perturbationes affluerant, per hostes otio frui nunquam ut liceret. Et si facilis alias in omnes, placidusque, dum novas animo coquebat in adversarium expeditiones, vel amicissimos quosque, ac sibi charissimos alloquio destituit suo. Tot inter pileos, petasos, ac galeros, quibus pro arbitrio caput tegebat, galericulus illi lanceus flavi coloris fuit, quo quoties utebatur, illum meditandum, torvumque observavi, eiusque alloquio diligenter abstinui. Josephus Brigniel hanc meam observationem & risit, & verissimam comperit adeo, ut flavum illum galericulum proximae, quam animo volebat Ychoalay, in hostes excursionis prognosticon joco diceremus, perinde, ut argentum vivum tubulo vitreo clausum, quoties praecipitat, pluviae vel procellae indicem experimur.

Verum has, aliasque animi maculas luculentis virtutibus Ychoalay absterfit. Illum pacis Abipones inter, ac Hispanos omnes conciliatae instrumentum praecipuum, novae sancti Hieronymi coloniae auctorem, conservatoremque fuisse, nemo nostrum dubitavit. Initam cum Hispanis amicitiam religiosissime soluit semper, &, ne a quopiam Abiponum viola-

retur, diligenter cavit cum capitis sui nonnunquam periculo. Quoscumque enim violatæ pacis reos intellexerat, in illos, ceu hostes suos, vi utendum, armisque putavit. En belli cum Abiponibus Nakai-ketergehes diuturni argumentum! Plura equorum millia, quæ per annos complures prædonibus eripuit, ad Hispanorum ipse colonias reduxit, dominisque restituit, quibus, quid pro præstito sibi officio mercedis deposcere, rogitantibus indignari solebat, ac dicere: Num igitur amicum me esse vestrum ignoras? Mercenarium me ne putes, id unum abs te peto. Sæpe ingentes equorum greges, quos furto sublatos haud citra periculum vindicaverat, ad sanctæ fidei urbem, ad Cordubensia, vel Jacobopolitana prædia, quæ centenis plures leucas a sancti Hieronymi oppido distant, ipse cum suis perduxit. Gratuitam ex tanto itinere defatigationem quis amici causa suscipiet in nostra Europa? Haud inficior equidem, Hispanos, ut sunt natura grati in bene de se meritos, & insigniter munifici, amicum suum Ychoalay, licet repugnantem, aliquando pecoribus remuneratos fuisse. Ardentissimo Hispanorum fortunas seu tuendi, seu recuperandi studio Barbarorum, quotquot in Chaco versantur, odia in se concitavit; Ipsi, quorum consuetudine utebatur, Abipones illum, quippe Hispanorum amantiorem, veluti hostem suum execrabantur. Unde quotidiana ejus querela: Malum jam me mei putant, quia bonus sum. Bonum me dixere olim, quia malus fui. Eum certe Hispanorum adhuc insectatorem & turmatim secuti, & amore persecuti sunt omnes; Hoc enim duce plurimis olim spoliis, trophæis, captivisque ditabantur. Aliquando, dum contubernales ad campos colendos, ad hostes oppidi oppugnandos ab illo

invi-

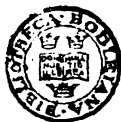
invitati tergiversarentur, vel equorum idoneorum penuriam obtenderent, videres mi Pater, mihi ait, quam alacri animo praeuntem me isti sequerentur, si ad Hispanos mactandos, spoliandosque illos invitarem. Nemo omnium profecto tecum in oppido remaneret, equorum penuriam causaretur nemo.

Factos in oppidi cultura progressus Ychoalay industriis, auctoritatieque secundum Deum tribuendos, fatemur. Ychamenraikin enim Caziquius princeps, etsi bello, ac genere clarus ob placidam indolem perinde charus esset suis, nihil admodum ad stabiliendam coloniam momenti habuit. Omnibus praefuit, profuit nemini, magistratus umbra, potestatis inane simulacrum. Homo & ebriosus, & mulierosus, polygamiae, & conjugum repudiationi assuetus. Nemo avidius illo, nemo pertinacius computationes frequentabat. Quamvis ceterum singulari illum benevolentia complecterentur omnes vel eo nomine, quod in contubernalium vitiis omnino conniveret, temulentus tamen a temulentis vapulavit non raro. Nullo apud illum loco fuit disciplinae christianae studium; Nec ipse ad publicas in religione institutiones accessit, neque ut alii accederent, procuravit. Illo superstitie nemo, nisi jamjam moriturus, sacro se expiari fonte est passus; Illo extincto nemo recusavit. Id quod profecto Ychoalay opera impetratum. Hic quidem, etsi summa cum potestate ceteris incolis non praeset, consilio tamen, auctoritateque res oppidi omnes moderabatur. Ad religionis elementa perdiscenda, ut confluerent in templum, aliis author fuit, ipse tamen interesse aliquamdiu tergiversabatur. Iterum, iterumque a Josepho Brigniel de hoc admonitus: Sine me, Pater, respondit, de Oaherkaikin mactan-

do cogitare. Bellicis curis meum jam astat caput. Confecta pace de religione differentem te audire, mihi vacabit demum. Repetitis varia fortuna adversus Oaherhaikim excursionibus inducias postquam pacti sunt, promissi memoriam illi reficiunt Brigniel, cui Ychoalay: sepes pro ovium securitate meo prius construum in praedio. Reducem me inde discipulum sacra in schola habebis tuum. Et vero fideri exsolvit. Paucos post dies templum ingressus Pater pueris immixtum Ychoalay, flexis genibus humi stratum attonitus videt, comprecantem, respondentemque audit. Nemo posthac illo frequentior, modestior, docilior nemo sacris in adibus; Has illius exemplum piis auditoribus quotidie oplevit. Solennes christianis preces, & quidquid ad religionis capita refertur, non memoria duntaxat fideliter complexus est, sed & cum domesticis suis sub vesperem quotidie alta voce recitabat. Patri verba facienti in templo jam placido capitis annuentis signo, jam repentina exclamatione: *Klerd* est certum. *Kewerks* utique, omnino. *Cbik a Kalagioran* haud dubito, assentiebatur, ut audita magnopere sibi probari ceteris significaret. Interpellare narrantem ejusmodi oculis, ejusque singulas affirmare sententias illi Barbari observantiae quoddam genus putant. *

Ut vel ab anguibus icti, vel lethali morbo languentes salutaribus undis ablui, atque, si occubuerint, Romano ritu sepeliri sacro in loco possent, Patribus unus Ychoalay praesidio, adjumentoque fuit. Baptismum enim, quem sibi mortiferum credunt plerique Barbari, ceu mortem ipsam perhorrescunt, saepeque minis Sacerdoti intentatis recusant. Templum quoque, communem illic sepultu-

re locum, carceris instar reformidant, videnturque sibi post homines natos infelicitissimi, si sibi patrio in tumultu, sub dio, opacoque in nemore computrescere non liceat. Feminae aviti moris tenaciores id curant maxime, ut proles, etsi baptismo jam lustratas, ritu antiquo gentilitiis inferant sepulchretis, ni patrum vigilantia, quam eludunt non raro, eorum conatibus obstitat. Audierat forte Brigniel, infantulum, quem sacro fonte jam a se expiatum novit, recens mortuum ad sylvestre sepulchrum a feminis deportari. Hac de re monitus Ychoalay in equum insiluit confestim, pernicious cursu in furore praeficarum plangentium agmen invehens raptum ex Harpyrarum manibus pusionem Patri rite sacra in ade sepeliendum tradit, qui superpellicea veste indutus equitantem Ychoalay pedes per computa fiterat secutus. Neque facile sit eorum inire numerum, qui baptismum, qui sepulchri honores, utrumque adeo ipsum Ychoalay industriis referant in acceptis. Illo hortante post Ychamenfaikin puppi, puellaeque omnes per baptismum Christo auctorati sunt. Quod ut fieret curatius, non nisi vicini eodem die ad sacrum fontem admittebantur. Volupte erat mihi videre, quam promis voluntatibus adolescentuli verticem abluendum sacerdoti porrigerent, nemine jam repugnante. Id praefecto Ychoalay exemplo magis, quam hortatu effectum, qui proles suas, ut primum in lucem edebantur, baptismis lustrandas, & quae morbo extinguerent, christianorum more sepeliendas Patri offerebat. Michaelam Hlesonymum, qui solus superstes, non modo religionis rudimentis, sed legendi, scribendique scientia imbucendum solertissime curavit. Nomen illi, Mochohis aliis usitatum, Nikolotenhodi erat, Novam

adversus Oahérkaikin excursionem statuit, quam Brigniel impedire nec potuit, neque debuit, ut tamen pugnam, atque adeo mortis discrimen adituri Abipones sospitalibus aquis prius abluerentur, iterum, iterumque svasit, & vero: pervasit plerisque, ad hoc jam idoneis. Ychoalay, etsi ipse morem non gesserit, quod hac in expeditione se nondum occubiturum vere quidem, sed temere diceret, commilitonibus suis, Patri monenti ut parerent, auctor fuit. Miraberis, opinor, hominem, qui aliene securitati optime consuluerit, suam neglexisse, utrum, qui sibi malus, vix alteri bonus esse, vulgo putetur.

Rati vero mirabamur omnes, bonum cetera Ychoalay tot annos baptisma distulisse, ad quod recipiendum prae ceteris dudum idoneus habebatur. Praeter voluntatem nihil in illo desideravimus. Alios complures, quod vel praedarum adhuc avidi, vel ebriosi, vel uxorum multitudine, repudiatione, vel infames, vel religionis dogmatum ignari essent, vel certe, etsi ista abessent, quod eorum constantia nondum satis explorata nobis videretur, a salutari illo dextero exclusimus aliquamdiu, dum melioris fragis documenta dedissent denique. His baptismatis obicibus dudum caruit Ychoalay. Una, dum apud nos egit, eademque conjugē annos complures contentis, comotationibus, nisi de bello consultandum esset, interfuit nunquam, & ebrietatis & ebriorum hostis acerrimus; ut latrocinantium olim princeps, sic vindex jam severissimus latrociniorum, & omni ex parte multo abhinc tempore innoxius. Religionis scita, ut nomen suum, memoria tenebat. In agris, piscibusque colendis assiduus nullum, qui vel sibi, vel oppido conduceret, subter-

fugit laborem. Hæc cum ita essent, dudum Romanis initiari sacris poterat, & vero his initiari se velle aliquando identidem nobis asseverabat, ut primum tranquillato animo, reiectisque belli adversus Oaherkaikui æmulum curis vacare sibi omnino permitteretur. Reipsa, dum regius Progubernator Franciscus de vera Muxica in sancti Hieronymi oppido coram adesset, sacrum sibi baptismum ultro poposcit; Verum ab eodem, quod illam cerimoniam in ipsa sanctæ fidei urbe magnifico cum apparatu suscipiendam mallet, expectare tantillum jubebatur. Moras, repulsamque Progubernatoris agre ferens non nisi aliquot post annos adduci potuit, ut a Patre Josepho Lehman (qui annis pluribus in sancti Hieronymi oppido multa cum laude versatus est) dictum in urbe lautaribus aquis lustrari se pateretur; Id quod eximia cum pompa, tantoque omnium ordinum concursu peractum, ut multitudinem templum non caperet. Illustrem neophytum ipse regius Progubernator sacro e fonte suscepit, lautissima mensa, muneribusque congruis est prosecutus. Gestientibus sanè lætitia, lachrymantibusque oculis Ychoalay tot factis celebrem agni mitissimi instar divinis jam altaribus adstantem spectarunt Hispani, quem lupum olim rapacem omnis late Paraquaria formidavit.

CAPUT XV.

Plura in laudem Ychoalay.

Alienā ex sententia superius affirmavi: vitia totidem, quot virtutes, Ychoalay esse. Nunc prope sum, ut vitia illius a virtutibus numero superari, pronunciem. Libenter istius hominis laudibus paginas impleo, Barbarorum mentem non semper barbaram esse, ut plane perspicias. Quam utilem religioni apud suos proferendæ operam nobis navarit Ychoalay, ex dictis liquet. Quantum oppidi, & qui illud procurabant, Patrum incolumitatem sibi cordi sumpserit, supra fidem est. Injuriam quantulamcunque Patribus vel illatam a suis, vel intentatam suam duxit, quin acrius, quam suam, vindicavit. Tot inter temulentos, rixosos, humanis cadibus a pueritia assuetos, superstitionum ad insaniam usque defensores actum erat de Patrum vita, ni istius auctoritas illis pro clypeo, Barbaris pro freno fuisset. Si quid exteris ab hostibus periculi impendēre, noverat, vel concubia nocte, quo omnium securitati consuleretur, monuit confestim & Patres, & ceteros contubernales. Primus omnium campo obequitare explorator, latebras quasvis excutere, & quoties vis vi propulsanda, ipse aciei frontem occupare consueverat, & sospitibus saepe sociis vulnera domum referre. Strages pleraque, quas oppidum ab hostibus acceperat, Ychoalay absente fucrunt illatz.

Forte Conceptionis recens oppidum, ab illo sancti Hieronymi decem leucas distans, Abipones incolæ de Hispanis sinistre suspicati uno die omnes deseruerant repente, tribus duntaxat istic relictis, quibus datum fuit negotium, ut prima nocte binos Patres Josephum Sanchez, & Laurentium Calado Hispanos per insidias jugularent. De Abiponum fuga, Patrumque periculo edoctus Ychoalay, celo quamvis pluvio, solus advolat, nisi equum, cui insederat, ejus comitem dicamus. Ad Patrum periclitantium portam hastam defigit suam, seque defensorum offert. Primo crepusculo insidiantes tres sicarios videt, terret, fugatque nunquam porro visos. Domus, templique supellectilem plastro avehendamo, bina circiter bouum millia abigenda ad sancti Hieronymi coloniam svadet, campum, ubi tuto pascerentur, suo in prædiolo assignat. Iter molestiarum, periculique plenissimum. Continuatis per multos dies imbribus campus omnis in paludem transformatus, ac plastro impenetrabilis videbatur. Fluvius Malabrigo, aliasque stagna nimbis pertinacibus horrendum in modum iatumnere, Verum Ychoalay consilio, manibus, ac robore perrupta obstacula omnia, omnia, quæ Pater Sanchez transportari volebat, in tuto feliciter collocata fuerunt, elusis Abiponum transfugarum conatibus, qui, quidquid desertum a se oppidum possederat, jam spe devorant. Ipse Tucumanorum Gubernator regius Joannes Victorinus Martinez del Tinco honorificas, ad Ychoalay dedit literas, quibus integerrimam ejus in Patres fidem commendat, grates impense agit, navatamque in transportandis deserti oppidi rebus præclare operam panno rubro elegantissimo, qui cumque nobili Hispano vestiendo sufficeret, remuneratur. Hoc panno oves sibi comparavit, lanam

subinde præbituras, e qua vestes, quibus Abipones utuntur, tapeti turcico similes texendas sibi pro arbitrio curaret. Patribus, ut rubro panno Hispanorum more se vestiret, sudentibus reposuit: Indus cum sim, cur vestitu Hispanum mentiar? Usu subinde attritis rubris vestibus vosne novas substituetis? Haud equidem id spero. Tum enimvero Abiponensem resumere vestitum cogar, omnium risu explodendus. Hispanum se, inquit mei populares, jactavit, hispanica dum durabat vestis. Hac consumpta ad nostrum denuo redactus est habitum. Ex consilio a me, demessoque tritico nummos colligere mihi dum licuerit, Hispanorum me ritu induendum vobis polliceor. Et sane, sacris nostris denique initiatus corporis, equique sui cultu ut Hispanum honestiorem se gessit posthac. E solerti pecorum, agrique cultura nactus est, quantum ad se, suosque ornandos satis fuit. Annotavi ista, ut economicas, politicasque rationes etiam Barbaris, si excolantur, probari, cognoscas. Quam ex animo Patrum esset studiosus Ychoalay, nunquam luculentius patuit ac, dum Ychamenraïkin Hispanorum fastidio ex sancti Hieronymi colonia, quam plures jam annos infederat, cum suis contubernalibus excessit, rapto, ut olim, in campo victurus. Abiens nil sibi prorsus querelæ adversus Patres esse, candidè asseveravit. Spes, metusve illi fugam svaserit, etiamnum ignoratur. Credo, utrumque. Ychoalay cum affectis suis propositi tenax tot Caziquiorum exemplo adduci haud potuit, ut a Patrum seu amore, seu societate vel latum unguem recederet; quin eo consilia, curasque omnes intendit, ut christiani ex sancti Xaverii oppido Mocobii, hispanique ex urbe sanctæ fidei tum ad tuendum desertum oppidum, tum ad Abipones ejus desertores fraviter revocandos

con-

~~XXXXXXXXXX~~ 158
confestim advolarent. Utrumque velociter, feliciter,
que est consecutus. Ychamen atkin equidem cum
suis omnibus ad oppidum rediit.

Non Patrum saluti modo, sed & utensilibus
domesticis, ac oppidi pecoribus, ne quid detrimenti
paterentur, anxia sollicitudine invigilavit Ychoalay.
Statis per hebdomadem diebus boves jam viginti,
jam plures jugulabantur, quorum carnibus Abipones
incolæ alerentur. Voraciores portiones haud contenti
sua clanculum, ac pro arbitrato boves mactabant
sepe, vitulos sepius, ingenti prædii damno. A-
liis in mentem venit oves oppidi jugulare non car-
nis, a quâ abhorrent Barbari, sed pellis desiderio,
quam fraguli instar ephippiis suis injicere consueve-
runt. Quisquis istorum ab Ychoalay deprehensus,
ab eodem multatus est. Ad damnum relarciendum
pro bove octido equos duos, pro ove unum pen-
dere jubebantur; Ni ultro ipsi adducerent, Ychoalay,
qui hanc legem tulit, publicoque vulgavit in fora,
equos invitis rapuit. Mocobius Barbarus advena
vaccam, quæ Ychoalay ipsius fuit, in campo occi-
derat, ratus, eam ex oppidi pecoribus esse. Abi-
ponum aliquis superveniens: heus tu, inquit. Moc-
bio, Ychoalay vaccam mactare ausus es? Væ mi-
sero tibi, si facinus tuum intellexerit! Nuncio,
minisque attonitus Mocobius dissectos jam, ut erant,
vaccæ artus equo imponit suo, restoque ad Ycho-
alay ædēs cursu contendit. En! inquit, bucule tuæ
carnes, quam errore lapsus occideram, putans oppi-
di vestri pecus esse. Siccine, iratissimus reponit Y-
choalay, coloniae nostræ armentis impune vim infer-
ri posse, excors putasti? Enimvero excusatio, qua
facti malitiam levare niteris, culpam exaggerat tuam.
Sed abi jam in malam crucem, cumque mactanda.

excoriandaque bestiae molestanti exhauseris, ejus devoranda etiam laborem tibi sumito. Nec plura. Adeo in sibi noxios mitiorem se praebeat, noxas oppidi rebus illatas semper atrocius vindicavit.

Illud laudi jure dari potest Abiponibus, quod, etsi latrocinium adversus Hispanos, quos hostes putarunt suos, olim profiterentur, domi tamen contubernaliibus suis quantulamcumque regulam clepere, nefas, sibi que turpissimum duxerint. Tuta est domestica supellex, etsi absente etiam hero omnium oculis, manibusque pateat. Eandem utilitatem securitatem nostris in aedibus quoque annos plures experti sumus. Mantile tamen lineum in Patris cubiculo forte evanuit. Re comperta, ne furaces haberentur a nobis Abipones, furis investigandi nullum faciebat finem Ychoalay, dum denique in capiti cujusdam manus lineum illud deprehendisset. Alias Patris Brigniel absentis cubiculum spoliatum. Ablati globulorum vitreorum fasciculi numerosi, telae lineae, lanexque plura volumina, aliaeque id genus res Abiponibus vestiendis subinde, ac remunerandis destinatae. Excanduit enimvero Ychoalay, nullamque cepit quietis partem, in Abipones suos nec furtum, quin ne furti quidem suspicionem cadere posse identidem affirmans. Et vero excussis sagacissime omnibus illas, quae perierant, res a captiva in campo humi defossas in lucem protraxit. Quantum is, superi boni, Ychoalay triumphus! qui ut noxam Patribus inferri, sic furacitatis labem nationis suae hominibus aspergi, minime serebat.

Abipones, ut Americani plerique omnes, omnem servitutis umbram cum perhorrescant, vix tunc nobis obsequium praestitere, nisi de laborum praemio

nio certissimi. Quidquid poposceris : *Missa magis*
labere quam mercedem mihi dabis ? avidissime re-
 ponunt. Ad templi ingressum, ad audienda religi-
 omis capita ficuum, acicularum, salis, tabacæ largi-
 tione primis colonie annis fuerant alliciendi. Nos
 equo ephippia applicantes, securi ligna secantes, qui-
 etis aspectarunt oculis, & licet ad juvandos nos ne
 digitorum quidem moverent, nobis tamen dilaudan-
 dis linguas crebro fatigant suas. Pape ! quam
 belle nosti equum apparare tuum mi Pater ! quam
 dexter, quam robustus es ! agebant, cum juvari
 ab illis, quam laudari malleamus. Ychoalay, ut ce-
 tera omnia suis dissimilis, in omne officiorum ge-
 nus sponte sua effundebatur. Ab adulatione, utili-
 tatisque propriæ suspicione alienissimus non verbis
 dulcibus, sed quovis demum opere officiosum se se
 in Patres probavit. Id mihi profecto exploratissi-
 mum, qui illo comite plura multorum dierum iti-
 nera per molestas solitudines consecrerim. Solertif-
 simi famuli partes ambiebat sibi, & sane omnes
 implevit. Ipse, etsi alii vulgares nos comitarentur
 Abipones, quoties seu pernoctandum in campo,
 seu meridiandum nobis esset, ligna pro alendo foco
 conquirere, aquam adferre, equorum curam gerere,
 in fluminum, inque paludum trajectu securitatem
 mihi procurare quotidie solebat. Equum, qui
 mihi utendum erat, non apparavit modo semper
 sed viæ, quam tunc ingressuri essemus, maxime ido-
 neum sagax designavit. Ipsa in prosecutione meæ
 affixus lateri hæsit, & quamvis hilari colloca-
 tione dictum falleremus, circumspiciens late omnia, pericu-
 lum, si quod occurreret, & significavit mihi confe-
 ssim, & provide declinavit. Ut proles matris, sic
 ego Ychoalay curis præfusa acquievi; His incolumi-

tatem meam tot inter viarum discrimina in acceptis
referre nunquam dubitavi.

Ceteri quoque Patres ad unum omnes plurimum se debere viro optimo, palam fatebantur. Oppidi sancti Hieronymi fabrica, ac conservatio illi tumprimis est tribuenda. Præter terna tuguriola, quæ Hispani opere tumultuario e luto, ac ligno struxerant, cætera omnia Ychoalay consilio, hortatu, ac manibus condita fuerunt, maxime dum ad Australe litus translatum est oppidum. Sacram ædificulam, Patrum habitationem, pecorum custodibus in campo patente tuguria, pecoribus sepes prægrandes construere oportebat. Domus nostræ area, ubi imbellis sexus cum prolibus adversus subitas Barbarorum incursiones se tueretur, sudibus munienda, Abiponibus incolis, qui sub floreis latitabant hætenus, tuguria ædificanda fuere præterea. Hos in fines arborum plura millia sternenda, advectanda, elaboranda. Ychoalay operum anima, operarumque fuit. Ille primus omnium securim arripere, ultimus ponere consuevit. Exemplo suo, quam verbis feliciter Abiponum cæterorum diligentiam exacuit. Conspecta tot palmarum ducis assiduitate neminem jam laboris aut pudebat, aut pigebat. Quisque ædes sibi præ altero concinniores, agros ampliores habere certabat, & omni frugum genere consitos, etsi paulo ante illis storea pro domo, campus, ut sua sponte est, pro agro illis fuisset, laborem quancunque olim pertæsis.

Patres, grati animi specimen aliquod ut edessent, petasum simbriis argenteis latioribus coruscantem dono dedere diligentissimoque Ychoalay, qui etsi ejusmodi elegantius se neutiquam capi significaret, ne

Patrum beneficentiam aspernari videretur, acceptavit quidem elegantem petalum, sed eorum in ædibus deposuit interea, dum eo uti denique sibi lubuisset. Vix semel, ac iterum hoc pileo ornatus in forum prodit, Abiponum aliquis eum sibi poposcit, & illico impetravit. Abiponum Caziquio equidem integrum haud est quidquam eorum, quæ rogatur, negare. Nobilissimus Abiponum quamprimum tenax rerum suarum repulsam petenti dederit, Indus ignobilis, & sylvester passim audiet. Tali convitio ne locum daret Ychoalay, vestes laneas eleganti colorum varietate distinctas, ut e conjugis suæ textrina recens exiverant, obvio cuique, si eas peteret, impertivit. Qua quidem in omnes liberalitate id consecutus est, ut singuli suam illi operam ultro addicerent, quotiescunque suo in prædio seu ad tondendas oves, seu ad arandos agros operis indigeret. Idcirco ingens utriusque sexus multitudo ad juvandum Ychoalay eo confluxerat quotannis. Solo victu, & gratuitis per annum largitionibus operariorum merces definiebatur. Sibi laborantes aluit liberaliter, quin tamen œconomiae oblivisceretur. Abipones agiliores ad venandos in propinquis Paranae litoribus cervos emisit, quorum carne labore campeltri occupatos nutriebat sæpe, sæpe bubula. Suis de armentis mares duntaxat mactare consueverat, sapienterque matribus augendæ soboli destinatis pepercit. Vaccis devorandis, ajebat, Indi inhiant, & nunquam illis in mentem venit cogitare, quod taurus non pariat. Si Hispani vaccas semper comederent, dudum jam nec vacca, neque taurus nobis esset super. Id & prudenter & verissime Ychoalay dictitabat. Indi equidem quicumque, dum illis liberum est, vitulam præ vitulo, vaccam præ bove sibi

mac-

maſtare ſolent vel ideo , quod vaccina caro blandior, tenerior, pinguiorque ſit fere, quamvis vaccas eſſetas , ac vetulas perinde ut Europæi averſentur.

Quantum ſupra cæterum Indorum vulgus ſaperet, aliis quoque in rebus palam fecit. Herbam Paraquaricam, quæ herbæ Theæ inſtar ferventi aquæ injicitur, ac omni hominum generi in Paraquaria quotidiano eſt uſui, ſibi propinatam hauſit quidem, haud tamen petiit a nobis unquam, neque appetiit; Metuebat prudenter, ne uſu crebriore potioni ſumptuoſæ aſſuefactus ad herbam vel pretio, vel precibus obtinendam aliquando adigeretur. Abiponibus aratro, vel ſecuri occupatis herbæ illius portionem aliquam præbuimus quotidie; Ychoalay, ne illa uterentur, author illis fuit identidem. Frigidæ a pueriſſa aſſuetis vobis, inquit, cur facile non ſit calida hac potione abſtinere? Id ni agitis, conſuetudo in naturam abibit, & illius potus neceſſitatem vobis imponet duriffimam. Patres herbam ſuppeditabunt, quamdiu araveritis; Poſtquam arare deſieritis, negabunt, quia magno pretio ſibi emendam. Abſtinete igitur, dum illam habetis, & nunquam vobis moleſtum accidet, illa carere. Hiſpani certe complures, quibus ſolenne eſt iterum iterumque aquam ſorbere ferventem, magnis herbæ Paraquariæ ſumptibus ad incitas rediguntur haud ſecus, ac Europæi nonnulli immodica vini potatione.

Mocobiorum, Abiponumque mos fert, Patrum aures importunis quotidie petitionibus obtundere, Volupe nobis erat, quoties potuimus, ſingulis gratificari; ſed enim frequenter ea poſcunt, quibus ipſi caremus, & quæ ne Amſtelodami quidem in ulla uſquam officina deprehendas, Ychoalay etſi ha-

maniter rogatus a nobis, ut, si qua re opus haberet, significaret, induci nunquam potuit, a nobis quidpiam sibi ut postularet. Quemadmodum minus nobis molestus, quam cæteri omnes, sic & omnibus modestior fuit. Quamvis enim bellicæ virtutis fama ad invidiam emineret, soleantibus illis, ut supra descripsi, Capitanei honoribus inaugurari, & Hæëcherorum classi adscribi se nunquam est passus; Dialecto, quæ vulgo communis, semper utebatur. Cumque tot illius militaria facinora suppeterent, quibus nominis sui mutationem aliam, atque aliam merebatur, primum illud *Ychoalay* nomen usque retinuit. In amictu, in equi sui apparatu a pompa tantum abhorruit, ut alios quoque juvenculos, qui superbe se circumspicerent, curiosiusque comerent, aspectu, familiaritateque dedignaretur sua. Meritorum suorum conscium, immodicum sui aestimatorem fuisse, haud inficior; Præconia tamen, adulationesque ægrè tulit, nil de se magnifice dixit nisi, quod se neutiquam thrasonem esse, crebro affirmavit. Æmulis suis Debayakaykia, & Osherkaikia, qui magnanimitatis prærogativam ambiebant, posthaberi se minime sustinuit. Si quem tamen suorum rem belli strenue gessisse noverat, eum effusis ipse laudibus ornabat. Quod si totum, quantus quantus est, *Ychoalay* fixis intueare oculis, multum umbræ, plus tamen lucis in ejus imagine deprehendes. Hanc vivis mihi coloribus expingendam putavi, ne Barbaros ratione, virtutibusque politicis vacuos, omni laude indignos perperam existimares. Plurima præclaro *Ychoalay* honorifica porro ex me intelliges, belli, quod *Riikahes* inter & *Nakaiketergehes* exarsit, viginti eisdem jam narraturo.

CAPUT XVI.

De hostili incursione, quam Debayakaikin cum fœderatis Barbaris adversus sancti Hieronymi oppidum tentavit.

Inurias injuriis reddere, eadem eade, & sanguinem sanguine expiare prima Barbarorum lex, & prope unica. Debayakaikin Abiponum, quos Nakaiketergeshes dicimus, omnium princeps ab Ychoalay, ut diximus, ad velitationem laceffitus novæ sancti Hieronymi Coloniz exitium, Colonis Riikahes interneccionem minabatur. Id animo versabat diu, diu tamen ictum primum distulit, ut certior is esset, atque adeo postremus. Namque Mocobiorum, qui septentriones versus degunt, Tobarumque equestresturmas novo sibi ad eam expeditionem fœdere conjunxit; Vilelas quoque pedites, pacis ceterum studiosos, & sagittarum usu formidabiles in armorum societatem amplissima prædarum pollicitatione attraxerat. Longo itineri pares ut essent, eos equis instruxit præterea. Numerosas pro hostium paucitate copias secum reputans & victoriam, & novam illam Coloniam spe jam jam devoravit. Sagax Ychoalay consilia, vires, apparatus hostium nec ignorare, neque spernere poterat. Res suas igitur in tuto collocaturus Mocobiorum Christianorum turma in præsidium oppidi evocata ad Regium sanctæ fidei Pro gubernatorem properat, suppetiasque amicitiz, & promissionum jure debitas impense exposcit; Verum præter verba, ac excusationes impetrat nihil; Enimvero

verò ea tempestate urbis milites plerique bello adversus Charruas Barbaros, quos sub jugum miserant, trans Paranam flumen occupabantur. Hinc Collegii Rector Didacus Horbegozo datis ad Tucumanorum Episcopum Petrum de Argandoña supplicibus literis equitum Cordubensium catervam, periclitanti coloniz auxilio futuram, postulat, quam ipse literarum lator Capitaneus Vergara tuto brevique itinere eo deduceret. Sed hoc erat et pumice aquam expectare, quamvis certissimum mihi, optimum illum Præsulem, ut Rectoris precibus fieret satis, nullis industriis percipisse.

Ychoalay in omnem partem nequidquam se versante Debayakaikin nil porro cunctandum ratus tacitis, quoad ejus fieri poterat, itineribus Austrum versus copias duxit suas, neque tamen assultum in hostilem sancti Hieronymi Coloniam temere præcipitavit, astu sibi utendum ratus. Præmisit suorum quosdam, qui per Indorum seu contubernia, seu oppida rumorem vulgarent: Adversum sancti Hieronymi Coloniam a Debayakaikin nil tentatum iri; Quia Conceptionis oppidum ab altero sancti Hieronymi decem Leucas distans, & ab Abiponibus Caziquii Alaykin habitatum, propediem a Mocobiis Barbaris invadendum esse, quibuscum illis re ipsa simultates intercesserant, quæ confictum rumorem, vero reddebant similiorem. Talia confinxit Debayakaikin callidus duplici ex fine. Primus erat, ut, quamprimum S. Hieronymi incolæ aggressionis periculo se vacare intellexerint, Mocobii Christiani veluti superflui præsidarii ad suum sancti Xaverii oppidum remitterentur, quibus absentibus Debayakaikin omnia sibi ad victoriam fore proniora, confidebat. Alter finis fuit, ut Abipones oppidi Conceptionis, dum Mocobio-

rum hostium assultum in horas domi expectaverint, de ope adversus Debayakaikin incolis sancti Hieronymi ferenda ne cogitare quidem possent. Et vero utrobique fraus ad votum cecidit. Testis ego omnium, & spectator fui. Operæ pretium est minutatim exponere singula.

Coloniæ sancti Hieronymi, tauris plerisque jam consumptis, boves vix millenis plures supererant; Horum e numero Vaccæ pleræque vel gravidæ, vel vitulis lactentibus necessariae. Istis ut parcerent Patres, a nobis in Conceptionis oppido tunc versantibus ducentos sibi mitti juvencos, quibus indi alerentur, petierunt, misso simul cum sex Abiponibus prædii sui custode Hispano Raphael de los Rios ad has bestias abducendas. Rite, gnaviterque id negotium ut curaretur, pecorum custodibus comitem me adjunxi. Paratis ad iter omnibus, pede stapedi jam admoto sagittis armatos, atrisque ad terrorem vultibus Abipones per forum discurrere, observo. Istorum quispiam Caziquii principis Alaykin nomine nunciat meo socio Josepho Sanchez: Scloppum promptum, expeditumque ut habeat: sub vespere hostes adfore Mocobios. Quibus cum eadem via, qua mihi eundum, utendum esset, iter ut suspenderem, mihi fradet socius, sed vagos rumusculos aspernanti minime persvadet. Exploratore saltem viarum præmisso ut proficisceremur, & si pulverum repentinus turbo equitatum adventantem proderet, sylvarum latebris vitam crederemus illico, hortatur. Iter omnino inermis feci, nisi novaculam, quam carni secandæ adhibui, armis adnumeraveris. Hispanus, cæterique Abipones comites perinde inermes ad unum omnes. Et vero toto meridie hostium ne umbra quidem nobis uspiam occurrit. Fluvius Ychimaye

(El río Rey) alluvionibus insolitis latissime per campum effusus præ quovis hoste terribilior mihi, periculosiorque fuit profecto. Hoc pelagus, ut ad sancti Hieronymi oppidum pertingerem, corio bubulo, quod Hispanus natans manu traxerat, insidens sub mediam noctem trajeci. Americana hæc, mihiq; advenæ tunc prorsus nova navigatio prope semihoram tenuit. Circumfusi Crocodili, noctisque obscuritas terrorem auxerunt. Revixi, portumque attigisse mihi videbar, dum oppidum ingressus Patres Franciscum Novalon, & Josephum Klein conspexi. Josephus Brigniel equidem, & Ychoalay id temporis ab oppido aberant, procurandis in urbe sanctæ fidei subsidii adhuc intenti. Postridie, dies Sabbathi erat, Patre Novalon urgente ab Abiponum, Mocobiorumque Caziquiis, quid facto opus esset, deliberatum. Mocobiorum præsentia ad oppidi securitatem plurimum valebat equidem; Ast cum isti præsidarii carnis bubulæ, tabacæ, salis, herbæ Paraquaricæ multum itidem consumerent quotidie, rei domesticæ oppidi perniciosi videbantur, ac vel hoc nomine domum protinus remittendi maxime, quod Debayakaikin, ut rumor ferebat, necdum oppido metuendus esset, qui tamen mox assulturus propinquo in nemore cum suis copiis latitabat, nihilque, nisi Mocobiorum abitum præstolabatur.

Mocobiis mane die Dominico digressis Debayakaikin sub vespertinum agmine in tres turmas diviso triplici item via e latebris emerfit in ipso prædii conspectu. Illius curator Hispanus Raphael de los Rios in tugurio suo conquiescens primo impetu multis, atrocibusque vulneribus confoditur ab Abipone, cujus pater in illa, quam Ychoalay cum Oaherkaikin habuit, velitatione occubuerat. Ex Barbarorum legi-

bus enim filiorum interest, patris sui necem ulcisci. Ast cur, amabo, innocens hic Hispanus, cur non Abiponum, qui Velitationi illi interfuerant, aliquis trucidatur? Nemo scilicet Abiponum, necari qui posset, istic præsto fuit. Hinc, quod ab hominum memoria in orbe frequentissimum, innocens nocentis culpam luit. Eodem tempore pecorum custodes Quaranii capti alii, alii, quod equis insiderent, pernicii fuga servati sunt. Armenta uno in loco, quod sub Vesperum assolet, collecta, equorum item bina circiter millia hostibus, nemine repugnante, in prædam cessere. Hæc dum certis nunciis accipiuntur, dumque ipsa hostium concursatio adverso in litore nostris patebat oculis, non tam præteritorum terrore, quam futurorum metu ingens per oppidum trepidatio consecuta est. Imbelli sexui ad domus nostræ aream sudibus cinctam perfugienti parum utique præsidii adversus hostem, si illi mox assilire lubuisset, inermes duo sacerdotes pollicebamur. Siquidem Pater Navalon, qui sclopos duos non optimos in suo clauserat cubiculo, paulo ante agros propinquos lustraturus equo excurrit, quamvis de periculo factus certior reditum acceleravit. Abiponum plerisque paucos ante dies hostilis aggressionis vel ignorantia vel metu ad equorum sylvestrium venationem profectis octoginta aliquot domi remansere. Hi, Debayakaikin in prædio sæviente, compotationi, cantibusque suo cum Caziquio Ychamentraikin hilares indulgebant. De hostis propinquitate commoti quamvis temulenti omnes atratis mox vultibus, correptis hastis ferales inter buccinarum clangores equis citatissimis ad fluminis ripam devolant non oppugnandi, sed a fluminis trajectu arcendi hostis gratia. Quo quidem ex facto si ahimorum parum, satis tamen

men consilii illis fuisse conjicies, dum pauci cum plurimis pugnam detrectant, quos vincere desperabant virtutem multitudine opprimente. Debayakaikin longo belli usu cautissimus in adversum litus ab adversariis obsessum suos trajicere, bellicue ancipitem aleam experiri sibi periculosum putavit. Per faciales igitur actum, mutuoque consensu statutum est: Dimicationem in diem crastinum sibi differendam videri, quod sole in occasum præcipite parum diei jam esset super.

Nocte appetente ad nos nostri rediere, si superis placet, heroes, suisque in tentoriis crapulam exhalant. Quod hostium promissis haud multum fidei tribuerent, missi per omnem campum excubito- res equites, qui cornuum, lituorumque non interrupto boatu vigilantiam testarentur suam, &, si quid hostile observaverint, reliquis significarent. Militarem Barbarorum strepitum Cœli fragores continui comitabantur. Tempestas enim sonantissimis tonitribus, vento procelloso, fulminibus, ac imbre præcipiti turbulentissima noctem integram perduravit. Proles cum Matribus hostis adventuri metu sub dio nostram intra aream pernoctaverant, alluvioni undique patentem, ut adeo per lucem, quam fulgura spargebant, totidem ranas, quot homines, stagno innatantes videre mihi sim visus. Meo in tugurio ollas, cucurbitas, Cantharos, sarcinas deposuere suas, ne ab hostibus diriperentur. Hæc inter vetularum impedimenta cum & Hispanorum, quos olim jugularunt, Calvarie trophæorum instar asservarentur, nescio, quis horror, maiorque incessit. In cubiculo putidis tot barbarorum scrutis undique occupato nec gressum figere citra celsitationis periculum mihi licuit. De somno ne cogitatum quidem, sollicitudine de consi-

fictus, qui ex condito mox ineundus putabatur,
 exitu animum identidem remordente. Noctem om-
 ni ex parte tumultuosiore vix memini me egisse in
 America. Solem, quod tardus rediret, accusavi. Sub
 auroram, tranquillato tandem Caelo, etsi adhuc emi-
 nus fulgurante, ad forum prorepfi, quid rerum age-
 retur, dubia adhuc luce circumspecturus. Abipones
 alios, atque alios vel thorace militari indutos, vel
 penitissime nudos suis cum armis ad oppidi marginem
 confluere vidi, quam opportunum certamini locum
 existimarunt. Acies cum in modum ab Ychamenfai-
 kin instructa est, ut hastati utrumque cornu, me-
 dium sagittarii occuparent, pedites omnes. Equestri
 praetera manipulo, cui Ychohake, Ychoalay frater,
 praerat, datum negotium, ut hostium motus, vias,
 caeteraque omnia cognoscerent, protinusque referrent.
 Volupe mihi erat Americanos istos Martes, quos sine
 risu Europaeus nemo videat, cominus intueri. Ordines
 percurri omnes, atque bellatorum numerum ini-
 vi. Ipsi equidem numerare cum nesciant, numerari
 a Patre cupiunt, identidemque: Multine sumus? ex
 illo quarunt. Ad nonam usque ante meridiem ho-
 ram in acie consistere, dum denique reduces e cam-
 po emissarii praeter vestigia nil uspiam hostium vi-
 deri, nunciant. Dimicationis spe, verius dicam,
 formidine abjecta domum rediere singuli, aciesque,
 quin sanguinis fluxisset gutta, feliciter soluta est. Ec-
 quis risum teneat, dum apparatus tantos, tantasque
 minas in nihilum recidisse, audit. Enimvero nihil
 hoc apud Abipones insolens, rarumve. Parturiri ab
 illis montes, murem nasci ridiculum, toties ipsi vi-
 dimus. Nunquam plus minantur, quam dum ma-
 gis timent. Debayakaikin quamvis pridie ad pug-
 nam condixerit, noctem illam fugae accelerandae im-
 pendit, sibiue vel sine pugna victoriam tribuebat,
 quod

quod Hispano illo jugulato, captis ejus focis, abactisque equorum binis circiter millibus ad suos rediret. Boves, quos rapuerat, noctis procellosa tempestate conterriti ad nota prædii sui pascua refugerunt. Dilapsis hostibus, circa meridiem allatum e prædio Hispani cadaver tot vulneribus terebratum undique, ut viscera diffuerent, artus reliqui hiantes, cruentique horrendam oculis, & humanæ vix similem speciem referrent. Idem corium, quo ante biduum me natans per fluvium Ychimaye traduxerat, advehendo ejus cadaveri, ac ad tumultum Christianorum more deportando adhibebatur.

C A P U T XVII.

De aliis, atque aliis expeditionibus in Oaherkaikin, cæterosque Abipones Nakai-ketergehes ab Ychoalay susceptis.

Sanctæ Fidei ex urbe redux Ychoalay excaudit vehementer, ut primum, quid se absente a Debayakikin gestum fuerit, intellexit. Enimvero acerbissime suis succensuit, quod in hoste, dum propinquabat, observando segnes, in repellendo ignavos se præbuerint. Ipse equidem, si coram adfuisset, certe hostis itineribus, ne improvisus veniret, invigilasset, certissime jam præsentem cum paucissimis licet suorum transmissio flumine acriter invasisset, ne patrata Hispani cæde, spoliato prædio cum prædis simul, simul sine vulneribus impunis abiret. Istud veri simillimum

mum. At vero timendum erat magnopere, ne
 Ychoalay a Barbarorum multitudine oppressus occum-
 beret, illiusque interitu interitus recens natæ coloniz
 acceleraretur. Ego in vicesimum jam diem istie de-
 tentus modum, quo ad conceptionis oppidum per-
 venirem denuo, nusquam inveni. Vix enim omnes
 fluviorum interjacentium eluvie impeditæ, atque ab
 infensis Barbaris infessæ mihi transitum negabant.
 His adde, equum, quo redire tuto possem, defuisse.
 Illum enim, quo adveneram, cum reliquis oppidi e-
 quis hostes rapuere. Alium denique gradarium per-
 elegantem, in Europa centum facile florenis vendi-
 bilem, mihi Abiponum aliquis vendidit. Novacula,
 quatuor & viginti Cruciferis a me olim in Austria
 superiori empta, pretium equi fuit. Ychoalay sum-
 ma, qua in nos ferebatur, animi propensione ad
 meam me coloniam reduxit, quatuordecim Abipe-
 nibus stipatus, quod paucis citra periculum commea-
 re haud liceret. Campus omnis sub aquis latebat.
 Bini fluvii, se ipsis ob tantam eluviem majores, stag-
 numque late patens mihi bubula pelle, Abiponibus
 natatu trājiciendum fuit. Loca palustris, profundæ
 sub aquis scrobes plus negotii dederunt. Ychoalay
 sagacitate superata feliciter omnia undevigesima Ja-
 nuarii, sancto Canuto Regi sacra.

Injuriam a Debayakaikin oppido suo illatam ani-
 mo coquebat assidue Ychoalay, cumque concoquere
 nunquam posset, excursionem in illum novam con-
 stituit. Idcirco ad sanctæ fidei urbem properans mi-
 lites designatæ expeditioni secum interfuturos popo-
 scit, sed triginta duntaxat impetravit eam maxime
 ob causam, quod Regius Prægubernator Hispania De-
 bayakaikin commilitone cæsi mortem Hispanorum
 quoque armis ulciscendam putavit. Verum missi ad
 ex-

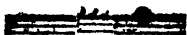
expeditionem meditatam milites de fine Progubernatoris parum solliciti in sancti Hieronymi oppido praefidiariorum instar confidere voluerant interea, dum Ychoalay cum suis Abiponibus in hostes ibat. Hoc vero, Abiponenfibus foeminis, dum earum mariti abessent, Hispanos praefidiarios nec necessarios, neque tolerabiles sibi videri, severius affirmante cum reliquo Abiponum agmine iter demum sunt ingressi. Sed hem! quam breve illud fuit. Viae tot fluviorum latissime restagnantium interjectu impenetrabiles evaserant, alluvione campum omnem pervagante, ut Cespes, ubi vel cubare equites, vel equi pasci possent, nusquam appareret. Progrediendi spes cum nulla esset super, ad oppidum regredi cogebantur. Expeditio itaque magno cum strepitu suscepta fructu prorsus nullo intra triduum est terminata. Ychoalay corporis habitudine semper alias ferreus, & quibusvis viarum molestiis superior febrî ardente, & variolarum, quas Hispani fatuas vocant (las viruelas bobas) quodam genere correptus domum rediit. Sed morbo vix profligato cum exigua suorum turma adversus Oaherkaikin, belli authorem, profectus, & ab hoc in cruenta velitatione binis sagittis est sauciatus; Harum una brachium transverberatum, alterâ occipitis ossi, cui cervix imminet, altissime infixâ hâsit, quas dum eximeretur, illius mucro osseus fractus, ac in occipitis osse sepultus remansit, nulla sui parte apprehendi porro, nec evelli ut posset. Uleus, tumorque inde enatus dolorem una, una periculum indies augebat, etsi, qui his cruciabatur nec hujus suspicionem, neque illius sensum prodere videbatur, ne, quod morte pejus autumant, magnanimitatis famam obscuraret. Patres tamen, cum mederi ægro periclitanti nequirent, ad urbem sanctæ fidei, medicum quaesiturus, ut se reciperet, illi authores fuerunt

runt. Paruit consilio. Opportune per id tempus istic versabatur Lusitanus frater laicus ex sancti Francisci Coetu, Chirurgus omnium ore celebratus, cujus opera in ædibus Hispani nobilis feliciter est confanatus circumstantibus & peritiam chirurgi, & Indidum scalpello, forcipulaque cruciabatur, silentium, serenitatemque magnopere demirantibus, quod superius memoravi.

Inflicta, etsi jam curata, vulnera Ychoalay fodiebant animum: & ad novam in Oaherkaikin excursionem suscipiendam usque stimulant. Non Abipones modo ex sancti Hieronymi, & Conceptionis oppidis universi, sed & Mocobii Christiani magno numero ductorem Ychoalay sequebantur. Penetratum feliciter ad-hostium stativa, dimicatumque diu acerrime. Ipse Debayakaikin in acie fortiter pugnans circa latus hasta periculose sauciatus est, & ni alter quispiam ceu clypeum se utrique objecisset, ab Ychoalay jam jam trucidandus. Vulnerati utrinque non pauci. Mocobiorum Christianorum plurimi, qui, quod more suo ferocius configerent, ut plus gloriæ, sic plura vulnera e prælio abstulere. Cæterum etsi æquo Marte, victoria in neutram partem inclinante, certatum sit pertinaciter, Debayakaikin tamen & vulnere suo, & eorum, qui illud intulerant, ferocitate exterritus noluit porro quidquam sibi cum Ychoalay negotii esse, viasque circumspexit omnes, quibus periculosam cum hoc dein' congregiendi necessitatem declinaret. Mocobiorum quoque septentrionalium vicinitatem suspectam habere cepit, postquam ab illis Caziquius Kaa-petraikin ejus collega cum duobus filiis, aliisque tribus Abiponibus, dum in campo noctem agerent, per insidias perfide est obtruncatus. Rebus itaque suis

suis consulturus ad sancti Ferdinandi Coloniam, Abiponum Yaaukanigarum sedem, universa cum gente commigravit, ubi tum istorum amicitia, tum Hispanorum Correntinorum auxiliis fretus, ceu in portu, tranquillum se conquirere dein' posse, existimabat, mutato hanc ob fugam nomine deinde *Leen-kin* a suis appellatus, quod fugacem significat. Verum vitata Charybdi in scyllam incidit.

Siquidem Ychoalay hanc Debayakaikin cum Yaaukanigis conjunctionem nec pacis studio factam, nec oppido suo opportunam ratus haud multo post cum Abiponum, Mocobiorumque Christianorum longo agmine adfuit, sibique implacabilem hostem Debayakaikin in certamen poposcit. Ne ad manus veniretur, Patrum sollicitudine provide cautum est. Ab his e vicina urbe Correntina evocatus Progubernator Nicolaus Patron, qui quamvis numerofo milite stipatus veniret, pacificatoris munere fungi maluit, quam alterutrius hostium partes tueri. Ad ejus votum res cecidere. Pax in has leges, quas Ychoalay dictaverat, sancita est: Debayakaikin tres hastas, quas primo in conflictu ab Ychoalay obtinuerat, captivos item, quos e sancti Hieronymi praedio abduxit, confestim restituat. Hispanorum, Indorumque amicorum coloniis ne porro fraudi sit. In hoc sancti Ferdinandi oppido quietus, innoxiusque cum suis persistat; Inde alio si demigraverit, arma contra se resumenda, bellumque renovandum, intelligat. Has quidem conditiones in re trepida amplexus est avide Debayakaikin, sed metu solutus pro lubricine negligit. A Mocobiis, qui Boream versus degunt, injurias, nescio quas, causantibus iterum iterumque in ipso oppido invasus est, equisque prope omnibus spoliatus. Ejus contubernales mutatis licet stativis

moreſ haud mutarunt ſuos, latrociniis, cædibusque Hiſpanorum clanculum intenti, id quod ab Ychoalay nec ignorandum, nec ferendum, Debayakaikin præſentiebat. Cum is itaque a ſeptentrionibus Mocobios ſibi inſenſos, ab Auſtro vicinum Ychoalay, eique ſordere ſociatos quotidie pertimeſceret, ad Conceptionis oppidum remotius, & jam ſancti Jacobi Colonis propinquum cum ſuis tranſmigravit. Quod quamvis initæ pacis conditionibus contrarium ſilentio concoxerunt Abipones Riikahes, dum denique novis injuriis, cen hoſtili claſſico, ad novas iras, pugnaſque laceſſerentur.

Abipones aliquot ab equorum ſylveſtrium venatu ad ſancti Hieronymi oppidum reduces, ab obviis Debayakaikin contubernalibus loro percuffos ſe, & aliquot equis ſpoliatos Ychamenſaikin Caziquio ſuo conqueruntur. Contubernium ſat frequens Abiponum Nakaiketergehès in campo ſanctæ fidei, & S. Jacobi urbes inter medio a ſe deprehenſum, nuntiavit præterea. Hanc ſtationem Hiſpanis comneantiſus periculofam, initæ paci repugnantem Caziquius pronunciat, in hoſtiles hos Abipones poſtridie ſibi proficiſcendum, exclamat. Invitatur ad excuſſionem Ychoalay cum reliquis. Invitantur Mocobii Chriſtiani. Paucas intra horas trecentorum prope hominum agmen conſtat. Vindictæ ardor pro ſtimulo fuit. Paucorum dierum itinere deſuncti hoſtile contubernium detegunt, haud ſubito tamen aſſultu aggrediuntur. Ne quis humanitatem in ſe deſiderari, autumet, binos ſeciales Hapaleolin, & Antioſikin præmittunt, qui, ut equos ſibi injuria ereptos illico reſtituerent: Injuriz gratiam poſcerent, hoſtibus amice ſignificarent. Morem ni geſſerint, vim ſibi mox experiundam eſſe, nil dubitarent. Verum illi mili-

tarem gloriam præ vitæ æstimarunt. Mori, quam fugere maluerunt. Buccinarum militarium fremitus, quo viceni trecentos ad pugnam provocant, pro responso fuit. A verbis ad arma, manusque venit. Ychamenfaikin omnium ductor, primusque in acie prima, quam adversarii miserant, sagitta sinistrum oculum ictus momento exanimis concidit. Teli mucro non osseus, non hamatus, sed ligneus, rotundus, & ex illorum genere fuit, quæ in aviculas vibrantur. Præcipua quædam capitis pars, unde mora adeo accelerata, læsa videtur. Mortui Ducis aspectus, fidem superat, quanto commilitonum animos furore inflammavit. Agite, vox erat omnium, nemo hostium vivus abeat. Manus voci responderunt. Namque hastati uno omnes impetu in adversam aciem ferebantur. Enimvero internecione deleri poterant viceni a trecentis, ni his illi ceu murum se objecissent incredibili cum fortitudine. Virtute numerum supplerunt. Nemo omnium pugne prius, quam vitæ finem imposuisse videbatur. Vulneribus perterriti licet hastas hastis, tela telis usque opposuerunt, ne latum quidem unguem ab acie digressi. Stratis in arena virtute bellica clarioribus capita refecerunt victores, pro trophæis domum deportanda. Bini cadaveribus immixti exanimis putabantur; Auricula horum alteri, alteri digitus abscissus est a Mocobio. Verum aliquot post menses ambo superstites, quamvis stigmate, cicatricibusque notati, in sancti Ferdinandi oppido comparuere.

Occisione occisis viris in imbellem sexum, qui in propinquam sylvam profugerat, Mocobiis Cazi- qui Ychamenfaikin morte irritatis lubuit lævire. Fœminæ, earumque proles ad quadreginta obtruncatæ. In captivitatem plurimæ abductæ, quam quidem se-

ritatem in inermes exercitam & damnavimus omnes, & exprobravimus. Abiponum nostrorum, Mocobiorumque vulnerari sunt complures, nemo præter Ychamenſaikin cæſus. Lapagrin veteranus ſancti Hieronymi Coloniz habitator, vir mentis optimæ in hoſtium acie conſpicatus conjugis ſuz fratrem, ad eum morti eripiendum, abſtrahendumque a periculosa ſtatione accurrit; Verum Hapaleolin ejus cognatus, vicinus, & amicus, quod eum furore cæcatus hoſtem putaret, illius lateri immerſa haſta duas ejus coſtas confregit. Dum ad oppidum rediret, ingentem lateris hiatum, vulnusque immane ſpectavi. Convalluit tamen, & paulo poſt baptizatus Pauli nomen geſſit. Caziquii Ychamenſaikin oſſibus (carnem enim ab iis avulſam jam in campo de more ſepeliverant) communibus in oppido lachrymis, funebrique, ut alias retuli, apparatu fuit parentatum. Nos quoque ejus obitum, ut par erat, dolumus vehementer vel hoc nomine, quod plures licet annos in oppido verſatus a Chriſtianis ſacris alienus occubuerit. Ea tamen cogitatio dolorem mitigavit noſtrum, quod illo ſuperſtite extra mortis diſcrimen Abiponum nemo ſit baptizatus, illo extincto vix ullus baptiſma recuſarit, ut adeo Caziquii hujus mors omnibus ſalutaris, luculentumque providentiſſimi Numinis beneficium nobis videretur. Id tamen fatendum, ſupremis ante obitum menſibus eum mutandi mox animi ſpem nobis non dubiam feciſſe. Namque frequenter Chriſtianis in templo inſtitutionibus ſua, quam tenerrime diſcebat, cum filiola interfuit, quam manu ducens Crucis ſignum formare me coram jubebat identidem, meque, num rite id præſtaret, interrogabat. Abiponis Ratregragremaſachin filiulus ſexennis a ſerpente dextra in manu iſtus, venenoque per brachium pectori adrepente in ultimum diſcrimen adductus eſt. Sacro
eum

um latice expiare Brigniel contendit. Verum marito absente, & infcio id permitti posse, negavit mater. Illum cum Ychamenraikin colloquentem Brigniel adiit, de filioli periculo, de suo proposito edocuit. Sine, quæso, inquit Caziquius, Caput pueri Pater abluat. Nil est, quod metuas. Baptisma mortiferum esse, quod olim putavimus, id jam ipse fabulis adnumero, contrarium toties expertus. Nemine repugnante sacro fonte initiatus puer, & Agapii nomine insignitus convaluit.

C A P U T XVIII.

De novis oppidi perturbationibus ex obtenta victoria enatis.

Debayakaikin de cruenta suorum strage factus certior in Conceptionis oppido nullum faciebat tumultuandi, comminandique finem victoribus Riikahes. Qui luctu, ac dolore injuriæ non fureret, contubernaliū erat nemo; Hæc filium, illa maritum, fratrem alter, aut conjugem vel cæsam, vel captam lamentabatur. Kaæperlahachin senex ante alios in rabiem efferatus lymphaticorum more insaniit, cujus mater anus omnium annosissima, & præstigiatrix antistita a Mocobiis jugulata, sorores binæ, nepotes plures in captivitatem abducti. Peuavalkin, quem universa natio heroem dixerat suum, filii adolescentis apud Mocobios captivitatem indignatus mille mortes hostibus, internecionemque quotidie minabatur.

Patria Josephi Sanchez Hispani, qui **Conceptionis** oppidum procurabat, vita in præsentissimo discrimine versabatur, quod eadem ab Abiponibus, & Mocablis Hispanorum amicis illatam Hispano cuicunque luendam dictarent. Certe, ni Franciscus Barreda furentem populum continuisset, ad vastandas sancti Hieronymi, & sancti Xaverii Colonias citra cunctationem omnes Nakaiketergehes advolassent. Landriel Barredæ nomine ad illas colonias missus, ut captivos reddi suis postularet. Ychoalay non Debayakikin minas, sed Regii Progubernatoris vota reveritus petitioni alacriter subscripsit, non item Mocabii, captivorum suorum usque tenaces. Hac repulsa irritati Barbari armis extorquere statuerant, quod Hispanus precibus haud potuit impetrare. Paucos post dies in sancti Hieronymi oppido adfuturos hostes, certis nunciis accepimus. In summa trepidatione petitz a Mocabis suppetitz, sed negatz, quod suo se oppido perinde periclitanti consulere velle, dictarent. Auxilii spe præcisa, quidquid nobis præsidio esse poterat, ab Ychoalay solerter, sagaciterque est imperatum. Designati noctibus singulis excubitores plurimi. Speculatores ultro, citroque missi. Falsis de hostium propinquitate rumoribus decepti, noctes, diesque insonnes, ac semper armati egimus. Debayakikin, qui expectari se a nobis indies, suis ex exploratoribus intellexerat, ne actum ageret, expeditionem aliquot hebdomadibus differendam sibi putavit, nosque nil jam hostile suspicatos oppressit.

Nocte, quæ Pentecosten sequebatur, suo cum agmine in campum oppido propinquum tacitus irrepsit. Tempus omne equorum gregibus per pacua colligendis, armentisque hasta sauciandis impensum. Luna plena facie illustris ad excutiendas pas-

suorum, pecorumque latebra: prædonibus mirum quantum propitia fuit. Sub diei ortum, me rem divinam ad aram faciente, adfunt Pachieke, & Zapancha nuntii a Debayakaikin missi, qui ad conferendas secum manus oppidi contubernales provocarent. Foro militaribus buccinis perstrepende Ychoalay cæterorum nomine nunciis respondit: Haud animos ad dimicandum, sed equos, quibus ad designatam in campo arenam irent, sibi deesse; Quos cum ipsi noctu rapuissent, iis uterentur jam, ac oppido propinquarent, se cum suis eorum adventum in acie præstolatos. Et vero e confluentibus undique Abiponibus acies actutum coaluit, cujus frontem Ychoalay occupabat eques. Percursatis semel, ac iterum ordinibus numeravi singulos, & profecto paucos judicavi. Quod si enim sola multitudo, non virtus aliquando victoriam pareret, nostros a contrariis omnino delendos, dixissem; Tantum illi ab his numero superabantur. Illud silentio haud prætereundum: Præquam reliquis in acie se adjungeret Ychoalay, hastæ suæ mucronem nostræ in arca ad cotem exacuit diligenter, seboque, ut altius carnem, promptiusque iniret, perunxit. Hæc agenti de baptismo, quod flaminis dicimus, familiariter disserui, in hunc unum omnium tela torquenda cum nossem, illiusque saluti, quoquo demum modo, consultum vellem. Sed surdo chœu! fabulam cantasse, videbar, adeo nec aures, neque animum mihi advertit, curis militaribus abreptus. Ex tantis belli apparatusibus quidni fumantes sanguine campos expectaveris? At vero præter strepitum erat nihil. Nam incruentus plane abiit dies.

Nostris enim in acie hostilem assultum per momenta expectantibus circa meridiem a Debayakaikin

per facialem responsum fuit denique: Rebus suis haud expedire certamen in oppidi conspectu, ubi sclopos suppetere (Non nisi duo nobis erant) complures, nihil dubitaret. Horum inani metu territus, quin aliud quid auderet, se se recepit, nullo, nisi equorum, quos abduxerat, operæ pretio, neque alio oppidi nostri detrimento, si boves hastis perfoctos excipias. Tanta procella defunctos nos sub vespere alius excepit turbe eo terribior, quo minus prævius. Me cum Patre Brigniel colloquentem Ychoalay interpellat repente: Heus vos, Patres, contracta præter morem fronte, nobis inquit. Gens nostra, quanta quanta est, & istam coloniam, & Hispanorum amicitiam pertasa defectionem meditatur. Neque, quod illis succensenti, habeo. Hispanorum causa bellum adversus populares nostros nobis sanguine propinquos suscepimus, variaque prohi! fortuna in hanc usque diem prosequimur. Inimici sunt nostri, ex quo Hispanorum nos amicos profitamur, & adversus Debayakaikin, Oaherkaikin, eorumque affeclas defensores acerrimos. Ab istis toties equorum gregibus spoliati, toties vulneribus mulctati sumus; Toties commilitonum nostrorum funera luximus. Norunt hæc Hispani, serenisque spectant oculis, quin de submittendis, quæ amici amicis nobis promiserant, auxiliis serio cogitent unquam. Hispanos jam nostros dicere hostes, haud possumus, sed neque amicos, nisi amicitiam solis verbis, & pollicitationibus definiri, credamus. Atque inde est, quod contubernales mei alienatis repente animis fugam circumspectent. Pro veteri, qua in vos ferebar semper, benevolentia vobis jam auctor sum, ad Regium Pro gubernatorem ut detis literas illico; Qui eas ad urbem deferat, Abiponem equitem dabo. Vestrum erit milites petere, qui salvos

vos Hispanorum in terras reducant quamprimum, antequam Indis equorum, quam hodie passi sunt, jactura exacerbatis vitam vobis eripere in mentem veniat. Ego enimvero vobis defendendis imparem me video. Vobis, dum res sunt integræ, quæso, bene, celeriterque consulatis. Hæc ait lingua sua primum, mox Hispanica repetit ad syllabam omnia, ac denique, num probe intellexerimus a se dicta, singulos nos rogat. Nunquam clarius mihi locutus es, Brigniel respondit. Ejus consiliis parituros nos, ambo pollicemur. Cæterum haud dubitaret, addidimus, Regium Progubernatorem de his rebus edoctum, quidquid ad Abipones nostros seu juvandos, seu consolandos faceret, sine tergiversatione præstiturum. Ex animi prorsus sententia, quod res erat, nobis fuisse locutum Ychoalay, torvi, minacesque Abiponum cæterorum oculi prodiderunt, in quibus conceptum ex tot equorum jactura dolorem, infensasque Hispano mentes non obscure legebamus. Præsens, in quo res nostræ, quin Hispanorum versabantur, periculum illa nocte ad Progubernatorem perscripsimus, sed, qui ad urbem sanctæ fidei, septuaginta leucas distantem, literas deportaret, Cælo multos jam dies procelloso, vix tandem inventus est ab Ychoalay. Iter siquidem, viis omnibus aqua tumentibus, prope interclusum videbatur. Interea, dum, quid Progubernator Regius statueret, intelligeretur, timendum erat magnopere, ne Indi efferati responso non expectata coloniz terga verterent, nobisque obtruncatis recepto olim more latrocinatum abirent. Verum enimvero tantam rebus prope conclamatis tempestatem non sperata malacia excepit. Nemo sane fuit, qui incolumitatem nostram optimo, sapientissimoque Numini cordi fuisse, non perspexisset.

Ex inopinatis, quos jam relaturus sum, eventibus divina Providentia planissime eluxit.

C A P U T XIX.

Ychoalay Hispanis conjunctus Abiponum
hostilium agmen capit; Alias cum Oaher-
kaikin feliciter pugnat.

Charruz, ferox, equestrisque natio, quod in Peranz ripa, quæ solis ortum spectat, iter agentibus diu infesti, latrociniorum rei, pacisque semel, ac iterum violatores a sanctæ fidei equitum turmis capti demum plerique, nativo solo extorres ad Coloniam in campo cajecta conditam redacti fuere, ubi a sacerdote Divi Francisci institutum professo legem divinam docebantur. Armis, equisque spoliati captivorum ritu a præsidiariis Hispanis, dum manscescerent, custodiebantur aliquamdiu, carneque non bubula, quod in nostris fieri assolet oppidis omnibus, sed equina alebantur. Equorum enim sylvestrium, qui nullius domini jure obnoxii, multa passim millia per vicinam planitiem errant. A militibus tot capti quotidie, quot charruis faturandis necessarij putabantur. Segnes olim hi Barbari, fame stimulante, egregiam colendis agris operam sponte sua navarunt. Verum campi oppidulo adjacentes magna ex parte palustres locum, ubi sementem cum spe messis jacerent, fere negabant, & collis, quem tuguria occupaverant, pro incolarum numero angustior videbatur.

ur. Quam obrem a Parocho missi charræ aliquot, qui campis remotioribus exploratis stationem coloniæ opportuniorem detegerent. Reduces, contubernium Abiponum vagorum sat frequens ad lacum album (la laguna blanca) a se deprehensum, narrant. Quæ de re Progubernator sanctæ fidei mox factus certior Abiponum hostilium habitationes minime tolerandas judicavit eo loco, unde ad vexandas Hispanorum colonias excurrendi maximam haberent opportunitatem. Periculoso illi Abiponum contubernio arcendo equitum suorum turmam assignat, illisque ut Ychoalay cum suis, & Mocobiis se conjungeret, missis ad nos literis, precatur.

Literæ Progubernatoris a tribus Mocobiis Christianis allatæ, nobisque præsentibus porrectæ, ceu propitium fidus animorum caliginem discutere. Absterfo mœrore, sopita bile revixit Ychoalay, & rei adversus hostes suos bene gerendæ fiducia, Hispani militis societate lætus eodem vespere apparavit omnia, postridieque vix expectato sole cum numerosa commilitonum caterva iter est ingressus. Nemo erat omnium, qui euntem hilari animo non sequeretur, nemo equorum penuriam causabatur. Etsi enim permultos nuperrime hostis eripuerit, quam plurimi tamen remotioribus in pascuis latitantes ejus & oculos, & manus effugere. Vetus stæc, providaque Abiponum est astutia, equos suos quod eodem omnes loco pasci non sinant, ut pereuntibus aliis alii reserventur. Campi, quos vel sylva tegit, vel fluvius difficiles accessu reddit, insulæ, litorum reconditi sinus pabulum æque, ac latibulum equorum gregibus præbent, atque adeo securitatem. Sed Ychoalay equo procurentem assequamur. Campum attingit a Progubernatore constitutum, ibique, ut condixerant, Hispanis

equites invenit, sed pedites jam, & esurientes, quippe quibus noctu & equi, & boves diffugere, Tam hi, quam illi Ychoalay sagacitate recuperati. Mox Charruis viæ ducibus uno agmine ad lacus albi litora properatum est, sed jam Abiponibus vacua. Quo demigrarint, arduum fuit conjicere. Ychoalay vestigiorum cognitione dudum clarissimo fugitivorum stationis indagandæ negotium ab Hispanis datum. Hoc duce excussis latè omnibus feliciter hostium stativa detecta simul, simul arctissime circumfessa adeo, ut præcisa effugii, victorizque spe cuncti victas manus darent. Armis nudati cum fœminarum, puerorumque grege captivorum instar ad sancti Hieronymi coloniam adducebantur. Hispanorum equitum centurio honorificas ad nos literas dedit, quibus, si quid præclare, feliciterque a se gestum, id Abiponum nostrorum, & cumprimis Ychoalay ingenio, industriisque se tribuere, ingenue confitetur. Incermenta hæc, quod mireris, victoria fuit, nisi quod Hispanus ad sylvæ marginem equitans a latente Abipone sagitta sit leviter sauciatus.

Expeditionis felicitas quantum gentis nostræ animos erexit, tantum Abipones Nakaiketergehes exacerbavit universos, ut adeo hæc qualiscunque victoria non ad accelerandam pacem, quin ad bellum pertinacius prosequendum novos hostibus stimulos admoveisse videretur. Quod Captivorum e numero tres facile nocentissimi Abipones Zapancha, Pachickè, Caziquiorum ex prosapia oriundi, & alter Caziquii Alaikin Levir uxorijs (cujus quidem vultus, non tamen nominis memini) Ychoalay svadente, urgenteque ab Hispanis ad Castrum Montevideo in adverso argentei fluminis litore situm deportati, ibique compedibus vincti detinerentur, id enimvero Nakaiketer-

gehes concoquere nunquam potuerunt. Omnem certe, quam locus, tempusve offerebat, vindictæ occasionem avidissime arripuerunt. Ut cætera omittam, paucos post menses, per Oaherkaikin contubernales septem sancti Hieronymi incolæ, e quibus duo duntaxat viri, iter agentes ex insidiis trucidati fuere. Hanc in suos crudelitatem minime ferendam ratus Ychoalay viginti quinque supra centum Riikahes in Oaherkaikin duxit, cujus tunc stativa ad quadraginta leucas septentriones versus ab oppido aberant. Iter ingressuri plerique, Ychoalay hortante, sed exemplum cæterorum haud imitante, sacris se lustrari undis petierunt.

Mihi ad S. Ferdinandi oppidum, per quod transire cum sua turma Ychoalay visum est, id temporis jam transacto ex hac expeditione non parum negotii, sollicitudinis plurimum existit, ne Yaaukanigæ nostri dudum Ychoalay infensi Oaherkaikin partes amplectantur, bellique molestiis oppidum implicent suum. Pridie, quam Ychoalay suo cum agmine adventaret, illius explorator sub primam noctem me accessit, ad vias, hostisque latibula investiganda præmissus. Post horæ unius intervallum secundus, & hunc paulo post tertius est secutus. Alter alteri, quid a se hodie compertum, quid porro explorandum sit, significaverat. Bini posteriores visa, auditaque nunciaturi ad Ychoalay intempesta nocte regressi sunt. Primus tamen, qui Rochus Chiruulin vocabatur, meis in ædibus noctem egit; Postridie, quamvis ad speculandum missus, divinum sacrificium sibi haud negligendum putavit, quod dies esset Dominica. Suspexit tantam in homine Barbaro religionem, qui paucos ante dies Christo nomen dederit. Illud quoque ea nocte mecum reputaveram identidem: Europæos du-

ces prouiora ad victoriam omnia saepe habituros, si eadem, qua isti Barbari, sollicitudine, ac frequentia speculatoribus uterentur, qui, quidquid hostium fuerit, diu, noctuque circumspectarent. Id quoque mihi indubitatum: Americanos in hoste explorando diligentiores, in aggrediendo cautiore esse, quia Europæis bellatoribus timidiore.

Eodem die sub meridiem Ychoalay cum suis adfuit tam composito agmine, tanto silentio, tanta vestium concinnitate, ut Hispanis equitibus similiores jam viderentur. Hastis ferreis, petasis, ephippiisque Hispanicis instructi omnes. Collem oppido accubantem pro castris delegere. A tergo sylva, a lateribus stagno duplici adversus repentinos assultus defendebantur. In subjectam planitiem, ubi equos pascebant suos, prospectus patuit undique, ut, si quid insidiarum esset, eminus observaretur. Sub dio, ut solent, sine papilionibus noctem egerunt, sed una omnes serie collocati, quæ tamen semicirculum, &, ut ita dicam, falcem descripserat; Illa equidem fictus figura ad mutuam paucorum contra multos defensionem valet plurimum. Ephippia, dum cubant, pro cervicali, equorum stragula pro culcitra adhibent. Hastam quisque suam humi defixam, ac ad manum habet. Quaterni, senive focum suum ad illustrandas noctes alunt, excubitoribus aliis, atque aliis, qui equites campum obeunt, ad dormientium, equorumque securitatem designatis. Si quid sen periculi, seu novitatis notetur, lituis, buccinisque commouent sopitos. Minutatum ista exponere mihi visum, ut, quid Barbari non a Vegetio instructi, sed natura magistra in castris observent, mireris.

Nemo erat Abiponum hospitem, qui ad me domi consalutandum non accurreret. Biennium in sancti Hieronymi oppido versatus novi, amavique singulos, & jam nomine, quod in sacro baptisinate nuper illis obtigerat, a me compellari gaudebant. Hæc enim, ac totius expeditionis finem ex Patris Brigniel literis intellexi. Per biduum, quo apud nos con-
 quieverant, ne caro bubula, sal, tabaca cuiquam de-
 esset, liberaliter curavi; His tribus equidem rebus
 eorum deliciæ definiuntur. Hunc in finem nostro e
 prædio boves complures quotidie occisi. Ychoalay
 pro veteri familiaritate horas quotidie aliquot me-
 cum amicissime est collocutus. Ego sollicitudinem
 omnem, orationemque eo converti potissimum, ut
 baptisma illi persvaderem. Discrimina, quibus vi-
 tam objecturus jam ibat suam, exaggeravi. Ille
 commilitonum numero, ac fide confusus quidquam
 sibi periculi esse, identidem negavit, seque bellicis
 curis intentum piis ejusmodi cogitationibus ineptum,
 fatebatur. Cæcitatem miseratus, virum cætera bo-
 num Deo commendavi. Alia item, quam alibi in-
 sinuavi, sollicitudo animum pungebat meum. Yaauka-
 nigas meos ut ab Ychoalay alienos, sic Oaherkaikin
 vicini sui studiosos, novi. Ne huic adversus illum
 suppétias ferrent clanculum, jure timui. Ast, rebus
 suis consultum si vellent, neutri se ut factioni addi-
 ceant, illis author fui. Eloquentiam in hoc argu-
 mento exhausti omnem, singulos, morem mihi ut
 gererent, & cohortatus sum, & obtestatus. Precibus
 minas adjeci, si quid adversus Ychoalay moverent,
 quem ut Yaaukanigarum auxilio hand indigere, sic,
 si Oaherkaikino auxiliarentur, gravissime irritandum,
 sciebam. Hæc ego tum oppidi primatibus iterum, ite-
 rumque inculcaveram. Et vero simultatum oblitu mo-
 ri-

rigeros se mihi præbuerunt. Juniores aliquot dimicationem eminens spectaturi accurrebant prorsus inermes.

Oaherkaikin interea de Ychoalay itineribus dudum edoctus, tantum abfuit, ut trepidaret, ut misso legato illi nunciaret etiam: In hac se statione versari. Veniret faustis avibus. Sibi nec de fuga, neque de metu cogitare in mentem venisse. Perpaucos sibi esse commilitones, aut tales, ut eorum quisque pluribus sternendis sibi par videatur. Pridie, quam a nobis abscessit Ychoalay, per primarium ejus emissarium Hapaleolin interceptus in campo est Kepakainkin contubernalis tunc Oaherkaikin, ejusque cum forore matrimonio junctus, genere, quam factis militatibus nobilior. Quod conjux ejus Nakaiketergehe esset, fratres vero inter Riikahes versarentur, jam horum, jam illorum partes secutus est, ut spes, metusve illi svaserat; sed vel hoc nomine utrobique odio habitus, desultoriæ fidei homo, veterator nequissimus, ignavus, timidus, & præstigiatorum numero. Ychoalay adventum metuens ex Oaherkaikin contubernio, mox oppugnando, secessit amicitiae obtentu hostium motus exploraturus; Re tamen ipsa proditor hostibus Riikahes obviam iverat, eosque ad Oaherkaikin stativa deduxit, pugnae tamen spectator solum interfuit, & mox sua cum conjuge Abiponibus Riikahes consociatus, deserto Oaherkaikin ad sancti Hieronymi oppidum se recepit. Plura de hoc nebulone alio loco intelliges,

Stativa Oaherkaikin paucas a sancti Ferdinandi oppido leucas aberant, neque vicinis plures istic pugnatore id temporis numerabantur, aliis per Hispanorum colonias grassantibus. Verum tantam, qui re-

sisse-

fterent, hominum paucitatem situs natura contra
 quoscunque tuebatur. A tergo, a lateribus sylvam,
 a fronte campum palustrem habuere, qui accessum
 hosti difficilem, pugnam periculosam reddebat. At
 Ychoalay more suo intrepidus relicto equo pedes
 cernum altissimum eluctatus eo pervenit, unde sagit-
 tis hostem petere licebat. Pressere ducis vestigia haud
 plurimi, iique juniores duntaxat; Cæteri namque
 provectioris ætatis, situs difficultate territi, quod tan-
 tas inter angustias locorum, paludes, ac sylvas victo-
 riam desperabant, ex equis suis, veluti ex orchestra
 socios pedites acerrime pugnantes eminus spectave-
 runt, recusata semper ancipiti pugna. Hanc suam
 cessationem non timiditati, sed prudentiæ tribuendam
 esse, mordicus subinde contendebant ignavi senes.
 Juvenes temere, aiebant, in pericula irruere, non quod
 illis plus animorum, sed minus experientiæ esset, at-
 que adeo, quantum dolerent vulnera, nondum sen-
 sissent. Verum enimvero illa vetulorum tergiversatio
 juvenum audaciam duplicavit, irasque in hostem ex-
 acuit atrocius. Pugnatum est inter paucos, sed ma-
 jori virium contentione. Oaherkaikin ternis vulne-
 ribus gravissime affectus. Ejus frater, sagitta Guttu-
 ri infixæ, periculosissime sauciatus. E reliquis vix
 unus, qui luculentum vulnus non abstulisset ex a-
 cie, superfuit. Quamvis sanguine diffluerent omnes,
 nemo eorum sua e statione vel pedem referre, vel re-
 movere ab arcu manum, videbatur, quod & victis &
 victoribus sane honorificum fuit. Ychoalay in hac
 telorum procella semper incolumis tres duntaxat suo-
 rum in arena saucios numeravit; sacro jam fonte ab-
 lutos. Et vero diceret, in cælesti illo lavacro non
 divinas modo virtutes Indorum animis, sed & mili-
 tarem strenuitatem infundi pectoribus. Illos equi-
 dem Abipones, qui Christianorum sacris fuerant in-
 tia:

tiati, acrius, constantiusque præ reliquis dimicasse, communi fama, atque sermone accepimus. Sauciorum, dum ad nos redierant, vulnera non vidi tantum, sed & curavi. Hapaleolin latus, Laurentii Hispani, Abiponum spontanei captivi, brachium sagitta confixum. Rocho Chiruiliu nervus majoris in pede digiti sagitta pertusus fuit. Hic septem hebdomadas, dum denique a me persanaretur, meis in ædibus remansit. Si per sylvarum fauces propius accedi hostis potuisset, hastisque cominus impetiri, maxime si vetuli junioribus sociam navassent operam, internecionem neutiquam evasisset, totius provincie votis peroptatam. Fervente adhuc pugna adfuere aliquot Oaherkaikin affecit ex sancte fidei prædiis reduces, unde, patratæ Hispanorum cædibus multas equorum centurias adduxere. Hos omnes, dominis mox reddendos suis, prædonibus eripuit Ychoalay, cui ingens præterea equorum, quos vicinis in pascuis Oaherkaikin habuit, multitudo in prædam cessit.

Hæc dum Patre Josepho Klein Parocho absente geruntur, eum, urbisque Correntinæ Pro gubernatorem literis evocavi, Ychoalay expeditionis ancipitem exitum, & colonie nostræ perturbationes veritus. Adfuit postridie sub vespere cum meo socio, & denis equitibus Hispanis, ac Ychoalay e velitatione paulo post redeuntem amice consalutavit. Primo is aspectu hanc equitum, qui sclopiis egregie armati omnes, decuriam suis adjungi Abiponibus a Pro gubernatore Nicolao Patron postulat, ad Oaherkaikin, implacabilem Hispanæ gentis hostem delendum, confestim rediturus. Tenuibus his auctus Hispanorum suppetiis plenissimam sibi victoriam, uberes victoriæ fructus toti provincie pollicetur. Equorum, quos Oaherkaikin contubernales e prædiis Hispanorum raptos hodie ad-

du.

duxerant, agmen exhibet, cædes ab iis patratas, refert eo animo, ut Pro gubernatorem adversus Oaherkaikin concitaret; Verum is, pacis cum Abiponibus universis retinendæ æquo studiosior, pugnæ repetendæ propositum improbavit, disvasitque. Cum sauciis manus conferere, id enimvero ab humanitate alienum sibi videri, dictitabat, victoriamque ejusmodi, quantumvis utilem, nil prorsus gloriæ habituram. Allatis ultro, citroque argumentis huic demum, quod Pro gubernator suggererat, consilio acquievit Ychoalay: Si pacem præ bello mallet Oaherkaikin, suis cum contubernalibus isti se coloniæ mox adjungat. Cædibus, rapinis abstineat: Pacem, amicitiamque universis Christianorum coloniis polliceatur. Si quid istorum renuat, noverit, sibi illico in arenam redeundum. Hæc per Yaaukanigam equitem illi mox renunciata, cuius ore respondit: Oblatas condiciones sibi quidem probari. Nunc tamen & sibi, & sociis vulneratis vires juxta, ac equos ad iter suscipiendum deesse: Persanatis vulneribus se cum sociis, uxoribus, ac liberis ad hanc coloniam commigraturum. His ex Yaaukaniga nuncio, meque ejus interprete intellectis lætissimus Pro gubernator ad urbem properavit. Et vero fidem exsolvit Oaherkaikin. Ychoalay enim ad suos regresso, nondum obductis cicatricibus numerosa cum familia ad nos venit, non religionem docendus, sed carne bubula exsaturandus, incolarum aucturus numerum, mores corrupturus. Pacis, quam promiserat, observatio tamdiu duravit, quamdiu metus; Hoc liber & solum mutavit, & animum, semper latro, semper latrocinantium Abiponum primipilus,

CAPUT XX.

Abiponum gens universa tribus in Colon-
niis collecta ; sed Hispanorum in Quarani-
os bello infelicitè rursus disturbata.

Oaherkaikin ad sancti Ferdinandi Coloniam cum
suis aggregato id demum læti spectavimus, quod a
Caroli quinti Cæsaris, una Hispaniarum Regis ætate
ad hæc usque tempora Hispani Paraquarienses ne-
quidquam sibi peroptarunt. Universa Abiponum na-
tio in tres colonias tributa denique conquievit, qui-
bus subinde quarta accesserat. Quæ quidem res &
Cælo, & omni Provinciæ jucundissimos polliceri
fructus videbatur. Verum eheu ! Subitus ex Europa
turbo spes tantas evertit. Hispaniæ, Lusitanique po-
tentissimi Reges vastissimarum in America terrarum
permutationem inter se pacti sunt, huic utilem uti-
que, sed illi (Hispanos omnes testor) perniciosam,
periculosamque. Pactis Regiis ut fieret satis, am-
plissima septem Quaraniorum oppida, in litore, quod
solem orientem respicit, Uruquayi fluminis sita Lusi-
tanis erant tradenda. Triginta duo, a quibus illa
habitabantur, Quaraniorum Christianorum millia alio
commigrare a Rege Catholico Ferdinando sexto ju-
bebantur. Eorum templa seculi unius, & quod ex-
currit, sudoribus constructa, ornataque, omnibus aliis
totius Paraquariæ & mole, & splendore plurimum
præstabant. Privatorum quoque ædes quadrato e la-
pide, & imbricibus contextæ. Agri tabaca, Gossy-
pio,

pio, ac omni frugum genere abundantes. Prædia innumeris pecoribus referta. Istorum jacturam facere, novam alibi in campis remotissimis, parumque idoneis oppidorum fabricam aggredi, a nepotibus denique absolvendam, arduum id enimvero erat Indiæ a labore abhorrentibus, & cuicumque etiam Europæo populo intolerabile. Finge, ista omnia abesse. Patrio solo æternum exulare, quam hoc acerbum! Heroum Abrahami, & humano majorem celebrat animam divina historia. Cur? Quia Deo imperante e natali solo Chaldaea promptus excessit. Dulci patriæ amore capti Quaranii nullis adduci rationibus poterant, ut migrationem ejusmodi a Catholico Rege sibi imperatam crederent, ad Regios nutus, siquæ alia Americæ gens, in alterum jam seculum semper accerrimi, Hanc oppidorum, quæ lusitanis, hostibus nempe suis, relinquenda essent, cessionem supplicii instar habuere, quin tamen, quæ illo mulctari posset, culpam in se ullam deprehenderint, nisi Deo, ac Regi servisse, culpa putetur. Id, datis ad Regium Gubernatorem Josephum Andonægui literis copiose exposuerant, quas, uti & cætera, quæ ad hoc argumentum pertinent, in libro prodrômo memoravi. Eas literas ut artificii, fucique omnis expertes, sic veritatis, ac candoris plenissimas nemo sine lachrymis perlegit.

Communem hanc, quæ Indorum mentibus altissime insedit, de Regio migrationis mandato dubitationem flagitiosi quidam Hispanorum e vulgo veteratores impudentissimo mendacio corroborarunt. Imperatam Regis nomine migrationem Jesuitarum esse commentum, Indis asseverabant, quippe qui auro inhiantes ea oppida lusitanis ipsi vendidissent. Tam pestilenti suspitione imbuti Quaranii obsurdere ma-

gis ad Patrum monita, quibus ad accelerandam e Regis mente migrationem quotidie urgebantur. Nullus jam imperiis locus, minis, precibus pondus nullum. Extincto, quo in Patres ut filii semper alias ferebantur, amore sui juris esse palam ceperunt, atque suo pro arbitratu gerere omnia. Ad frangendas eorum voluntates, & ad Regis nutum flectendas quid non egere Patres! Quanta tulerunt! Mortis periculo quoties caput objecere suum! Corona e spinis contexta verticem redimitti lugubrem per fora supplicationem duxerant, tonante, quam frequentes lacrymæ interrumpebant, voce, ut Regiæ voluntati obsecundarent, e pulpito obtestati, hortatique sunt collectum in templo populum. Præter miserabiles ejulatus, ac futilia promissa extortum est nihil. Transmigrabant non nulli, quibus mitiora pectora, postmodum soli patrii desiderio victi ad lares rediere suos, obfirmato ad extrema quæque animo. Cum armis exturbandos se se viderent denique, armatis hufitanis, & qui suppetias dein venerant, Hispanis armati obstitere aliquamdiu. Ad pacem, obedientiamque suos ut revocarent, nullum non lapidem moverunt Patres. Cum nihil proficerent, prudentiæ erat, ac necessitatis tolerare, quod impedire nequitiam licebat, nisi cum majorum calamitatum periculo. Cavendum juxta, ac metuendum fuerat, ne rigidiori in Quaraniis Uruquayenses severitate irritati pariter Paranensium oppidorum incolæ cum illis armorum ineant societatem. Patrum aliquis, cui audaciæ plus, quam consilii erat, dum suos per vim armis exuere conabatur, ab Indo efferato jam jam hasta confingendus fuit, nisi alter irruentis impetum repressisset. Parum abfuit, quin nostrorum hominum quispiam, qui inmigrationis negotium curaturus Uruquayum flumen trans mittebat, globo plumbeo necaretur. P. Salvador Quintana

Catalaunus suos ad seditiosorum castra jam jam abituros ut primum intellexit; publico se se mancipavit carceri, negavitque se inde exiturum prius, quam armis positis eos tranquillos domi confidere, nosset. Infinitus sum, si alias aliorum industrias, periculaque recenseam. Verum enimvero nullis jam coerceri frenis Quaraniarum poterant animi, nec a belli proposito averti. Vim vi repellere, pro aris, & focis pugnare ratum illis, fixumque fuit.

Hunc in finem Josephum aliquem oppidi sancti Michaelis, hoc extincto, Nicolaum Neengiru Conceptionis prætorem atavis, avis, ac genitoribus Quaraniis ortum, ducem sibi delegere; Hunc Paraquariæ Regem, Hispanum e provincia Bætica oriundum, Jesuitam, & quid non? Impudenter, imprudenterque, editis etiam in lucem publicam libellis pluribus fixerunt, nobis, qui nudipedem hunc, & quotidianis oppidi laboribus occupatum Indum præ oculis habuimus, jam ridentibus, jam indignantibus. Hanc fabulam a Machiavello quodam progenitam invidia, malevolentia, credulitasque hominum educavit, & non per Europæ provincias modo spargere, sed & Augustissimis aulis pro veritate obtrudere est ausa. Quamvis qui Chimæricum hunc Paraquariæ Regem confinxit, adeo verisimilitudinis speciem neglexerat, ut sibi fidem adhiberi noluisse videretur. At enim ut fame sæviante obscurnissima quæque, ac ingratiissimi saporis ab esuriente devorantur, sic nihil usquam est tam absurdum, tam a veritate alienum, quod a novitatum avidis, credulisque mentibus non credatur. Homines acephalos, pigmos cubitales, gigantes immanes, uno solum, qui pectori infideat, oculo instructos, alia, nescio quæ ridicula monstra Americæ affinxerunt quidam, neque tamen poetis, sed

historicis vulgo adnumerabantur. Idem famosis de Rege Nicolao Libellis fatum erat. Putidam hanc fabulam risu, quam refutatione digniorem in libro tamen prodromo refutavi, ejus fines, ac genesis detexi ingenue. Rudioribus, dedoceri errorem suum qui velint, ejus lectio proderit; Rerum peritioribus superflua videbitur. Mihi in Europam reduci primi nominis Princeps affirmaverat: Rumoris de Nicolao Rege falsitatem multis abhinc annis certam sibi omnino, atque exploratam fuisse. Hanc ephemeridibus Matritensibus anni 1767, confirmari, alias scripsi. Post varias belli vicissitudines, quas alibi obiter attigi, septena illa oppida Hispanis dedita sunt, sed a Lusitanis non acceptata, quod omne id ad Uruquayi ripas territorium somniatis auri, argentique fodinis vacuum ipsi demum comperissent. Indorum exulum quatuordecim circiter millia per Uruquayenses campos pecorum more sparsa; Totidem prope, Uruquayo trajecto, per Paranzæ oppida distributa sunt, ubi victum precarium ex popularium suorum beneficentia, ac tumultuaria e stramine tuguria in beneficiis numerabant, qui nitidas e saxo candido ædes reliquere. Verum Carolus tertius a Neapolitano solio ad Hispanicum translatus fratris nuper extincti Ferdinandi sex. xi pactam cum Lusitanis terrarum permutationem, quam numquam probaverat, rescidit, limites in Paraquaria positos evelli, Lusitanis bellum indici, Quarantos exules ad sua sedire oppida jussit, a Jesuitis, ut semper alias, recepto more dein procuranda. Sed heu! quam funesta oppidorum, antea florentissimorum, facies post triennalem incolarum absentiam! o quantum Niobe Niobe distabat ab illa! Ager erat, ubi Troja stetit. Tempia splendore nuda. Prædia pecoribus exhausta. Ædium parietes, tectaque Corli, militumque injuriis lacera. Ædificiorum pars in

cineres redacta. Agri cultoribus destituti sylvescentes, ac loliis obfiti. Tota late vicinia tigris, angui-
umque sedes. Humanis usibus restituere omnia
hoc opus Patrum, hic labor Indorum. Quæ supe-
riore triennio perire, vix seculi unius industris, ar-
tibusque seu pensari, seu redintegrari posse videban-
tur. Verbo: Uruquayenses Quarani prius omnium
opulentissimi ab exilio reduces omnium egentissimi
fuere. Verum patriæ, ad quam immortalis Regis
Caroli beneficio redierant, dulcedo calamitatum ama-
ritiem absterfit.

Tanta Quaranicæ gentis tragoedia Abiponum
animos ab Hispanis avertit, ac conterruit, recentes-
que illorum colonias, ut pruina teneros flores, mi-
serandum in modum labefactavit. Hispanos, quot
quot usquam vicinis in urbibus bello pares, adversus
Quaranos a Gubernatoribus evocari, oculis ægerri-
mis aspexere. Cognoverunt belli causam, sed neu-
tquam probarunt. Si tanta est Hispanis belligerandi
lubido, ajebant, ecurr in Quaycurus, in Aucas, in Chiri-
guanos, in Yaapitalakas aliosque perniciosissimos po-
pulos arma non convertunt? Cur Quaranos amicos
fidissimos, de Rege, de Regiis Castris optime meri-
tos insectantur? Adeone versatilis Hispanorum est
amicitia? Adeone curta illis ac imbecilla memoria,
ut obsequiorum, quæ sibi Quarani usque præstite-
rant, obliviscantur? Ejusmodi querelæ, & admirationes
in omnium ore, ac animis versabantur quotidie. Au-
diente me, sed latente Abipones quatuor ætate gra-
ves hoc de argumento sermonem miscuere. Memi-
neritis, ajebat horum quispiam, laudum, quibus ce-
lebrari Quaranos adhuc pueri audivimus. Caput a
sacerdote ablui suum patiuntur singuli. Templo in-
tersunt quotidie. Trecentis laboribus non occupan-

tur modo, sed & delectantur. Ut Regiorum Praefectorum imperiis faciant satis, nec sudori, nec sanguini parcant suo. Sacerdotibus suis ad stuporem usque morigeri, nemini mortalium noxii, in omnes summe officiosi omnium ore dicebantur. Tales quamquam fuerint, ex oppidis jam, domibusque eji-
ciuntur suis. Vobiscum jam, quæso, reputate, de nobis quid acturi sint demum Hispani, qui baptismus usque refugimus, a templo abhorremus, aratrum, Iecures, agriculturam recusamus, non raro latrocinatum excurrimus, & licet plerique Hispanorum cupidibus jam abstineamus, eorum tamen, quotquot nobis arriserint, equos abducimus etiamnum. Quæ nos, amabo, fata manent? Si Quaraniis amicis optimis haud pepercere Hispani, in nos, qui boni esse nondum capimus, quid non audebunt? Uno in oppido collecti eorum patemus insidiis diu nocturne; Per camporum, nemorumque avitas latebras sparsi a periculo longius abfuimus. Hispanorum ut propinquitatem, sic amicitiam nobis esse periculosissimam, Quaraniorum exemplo luculentissime docemur. Quid vetat, majorum nostrorum more in campo vivere? Hæc ille, hæc alii plerique omnes Barbari diserebant. Neque res intra verba stetit. Complures sive Hispanorum in Quaranos dnritate exacerbati, sive Hispanorum amicitiae porro diffidentes, sive oblata per militum absentiam latrocinandi opportunitate allecati ex oppidis excefferunt. En! Belli Quaranici acerbissimos toti provinciae fructus!

Ipso die, quo Nicolaus Patron cum Correntinorum equitum centuriis in Quaranos profectus est, Oaherkaikin jam metu solutus Coloniae S. Ferdinandi cum suis contubernalibus vale dixit, rursi, ut alias, & rapinis victurus. Ejus exemplum alii aliarum co-

loniarum incolæ sunt secuti. Quid, quod ab Ychoalay quoque defecerint non pauci, quos inter Neotenkin, & Nanahatkin sanguinis propinquitate illi conjuncti, Veteranique ejus commilitones. Hispanorum urbes, pagoque, viris ad Quaranicum bellum evocatis, a solis prope feminis, ac imbelli populo habitari, seque per indefensa ubique prædia, quoquo luberet, tempore grassari impune posse, perspexerunt. Tam bella occasione usi non Hispanorum modo, sed & Abiponum, maxime sancti Hieronymi, Colonias omni virium contentione insectabantur. Desertus a pluribus suorum Ychoalay, atque adeo ab adversariis explosus suis, quod jam nec juvare Hispanos, nec ab illis juvari posset, Quaranico bello occupatis. Haud tamen fidem in eos mutavit suam, nunquam animo concidit. Ubique, quibus licebat seu viribus, seu artibus, hostili se procellæ intrepidas objecit. Prædium illi erat ad amnis Malabrigo ripas numerosis armentis, ovium gregibus, & equis dives. Hoc a nullis tunc custodibus defensum, a paucalis tamen mulieribus habitatum ingens Abiponum hostilium, Mocobiorum, ac Vilelarum agmen repente invaserat. Nemine repugnante abactis pecoribus, captisque feminis vetulam libertate donatam ad oppidum ablegant, quæ Ychoalay nunciaret: Capta a se illius pecora, & si illa recuperandi libido esset, secum conflicturns ad propinquum fluvium Ychimaye veniret, ejus in litoribus se se præstolaturos. Nuncium a vetula allatum Ychoalay pro classico fuit. Cæco quamvis procelloso, frigidoque ira exardescens cum suorum manipulo ad condictum locum advolavit. Vidit hostium multitudinem, omni telorum genere invasit, vitæque feliciter. Sat multi hostium cæsi, complures vulnerati, fugati reliqui. Et vero omnium erat sententia, occidionem evasurum fuisse neminem, ni Y-

choalay brachio sagitta transverberato sancius pietate
intempestiva in victos uti maluisset, quibus, domum
redire ut possent, ipse equos indulgit. Idem recuperatis
pecoribus, captivisque oppidi mulieribus, vulnere
luculento, & insperata victoria insignis rediit,
hostibus tanto metu consternatis, ut ne suorum quidem
cadavera, quod maxima alias religione procurant,
secum asporterint, tigridibus, corvisque pas-
cendis in campo dies aliquot relicta. Concubia alias
nocte, indicio, nescio quo, expergefactus Ycho-
alay equo, qui ad manum erat, consensu speculatu-
rus omnia excurrit. Vix triginta passus suis ab ædi-
bus remotus binos Tobas exploratores deprehendit;
Cepitque. Captos ad S. Xaverii oppidum ab Abiponi-
bus bene custoditos remisit, ubi Tobæ nonnulli
Mocobiis associati degebant. Militum Hispanorum
absentia Abipones, ceterosque palantes Barbaros in-
dies reddidit audaciores, nocentioresque toti provin-
ciæ. Viarum, prædiorumque, quin & ipsarum ur-
bium securitatem omnino sublatam universi lamenta-
bantur. Barbarorum crebræ incursiones eo erant
funestiores, quod illi, qui hostibus repugnabant alias,
Quaranis amicis oppugnandis fatigarentur, ut adeo
publica calamitas morbo insanabili persimilis videretur,
qui profligatur nunquam partim, quod, qui me-
deri nossent, desint, partim quod remedia ipso mor-
bo periculosiora putentur. Tentatum tamen est ali-
quid in Barbaros aggressores, sed successu Barbaris,
quam Hispanis, secundiore.

CAPUT XXI.

Hispanorum in Abipones grassatores
irrita expeditio.

Visum est denique urbium sanctæ fidei, & sancti Jacobi Pro gubernatoribus, Abipones Coloniarum suarum desertores in remotissimis Boream versus stacivis invadere, eorumque latrocinandi intolerabilem licentiam seu plectere, seu coercere. Franciscus Vera Mexica cum quinquaginta, qui contra Quaranos militare recusaverant, equitibus santafesinis in oppido sancti Hieronymi cum Francisco Barreda se conjunxit; Hic quinque Jacobopolitanorum suorum centuriis equestribus stipatus Abipones quoque Conceptionis oppidi incolas cum Caziquis Malakin, Debayekaykin, Ypirikin expeditionis socios sibi adlegerat, viarum scilicet, & ubi abdere se solent Barbari, latebrarum omnium scientissimos. Dierum aliquot itinere triginta amplius leucas septentriones versus e mensi locum a porcis aquatilibus celebrem (Atopenka Lauatè) attigerunt, quin, quos quærebant, Abiponum perduellium vel umbram deprehendissent. Ab istis equidem ad notos sylvarum, lacuum, paludumque recessus, pergama illa sua, se recipientibus eludebantur quotidie Hispani, ac itinerum celeritate vincebantur. Ad sylvæ cujusdam marginem, quam annis vadæ expers defendit, Abipones septem armati ostentarunt se se, & prætereuntes Hispanos ludibrio ad pugnam provocarunt. Ludificationem haud tulit Ybarra vigiliarum præfectus strenuus. Cum solis

N 5

quin-

quinque Jacobopolitanis suis natando transmisit am-
nem. Sed cum, quos secuturos sperabat, commili-
tones tergiversarentur alii, alii cumstarentur, remen-
sus celeri natatu iter in viam rediit, ne precipitante
jam in occasum sole, tenebris, & ludorum, qui syl-
vam infederant, latentium multitudine opprimeretur.
Alibi hostes equos strigosos, mancos, macie, senio-
que squalentes in via relictos Hispanis, ceu optimam
prædam ludibundi propinarunt; Eadem in statione
Abiponem claudum, annique confectum veluti equo-
rum custodem collocaverant, quem Hispani nec ci-
tra molestiam captivum abducere, neque citra inhu-
manitatis notam mactare possent. Spe congediendi
porro cum hostibus abjectis denique, equis misere
defatis, vacuisque manibus inglorii prorsus do-
mum regressi sunt Hispani. Jacobopolitania equiti-
bus in itū, ac reditu leuæ quadringentis plures per
vias fere arduas emetiendæ fuerunt. Haud defuere,
qui optimum Barredam culpandum putent, quod
Debayaikaikin ac Malakin Caziquios itineris Comites
sibi adsciverit. Isti enimvero, etsi Hispanorum ami-
cissimos se simularent, re tamen ipsa proditores vi-
debantur. De popularium suorum incolumitate,
quam de Hispanorum victoria magis solliciti, quoque
illi se convergerant, per fidos nuncios vagis Abiponi-
bus clanculum significabant, cavere sibi tempestive,
& Hispanorum propinquitatem evitare ut possent.
Enimvero mihi certissimum plane est, hanc Hispano-
rum excursionem secundiores exitus fuisse habituram,
si exclusis Abiponibus sociis solus Barreda cum quinque
Jacobopolitanorum suorum centuriis venisset. Versi-
pellem Debayaikaikin jam, dum Barredam comitaba-
tur, acerbo in Hispanos animo fuisse vel ex eo con-
jicias, velim, quod paulo post cum contubernalium
suorum reliquiis e Conceptionis oppido profugus ca-

teris, qui dudum ad septentriones præcesserant, se associarit rursus, Hispanorum jam palam inimicos. Verum, quod mox intelliges, in hac statione & vivere, & timeri desuit.

Postremus duorum Pro gubernatorum conatus, quia irritus, Abiponum veterem confirmavit opinionem: Se quamdiu ruri sparsos, suisque juris ab Hispanis domari, vincique haud posse. Quæ fiducia eorum iras, animosque duplicaverat ad provinciam viis, viribusque omnibus dein vexandam. Trium illorum Abiponum, quos ab Ychoalay captos, eodemque svasore ab Hispanis in Castro Montevideo vinculis mancipatos alibi dixeram, vel sola recordatio Abiponibus Nakaiketergehes vulnus erat acerbum, quodque non nisi fuso liberaliter Hispanorum sanguine consanari haud posse unquam, dictitabant. Ad hos placandos itaque sanctæ fidei, & sancti Jacobi urbium Pro gubernatores libertate donari tres illos captivos, suisque reddi popularibus a Bóni aeris Gubernatore postularunt. Auditi sunt. Verum unde remedium turbatæ Provinciæ expectaverant, seior inde pestis, ac perniciës in Hispanos redundavit. Compedibus, carcerisque immortuus dudum fuerat alter, cujus nomen memoria mihi excidit, Alter, Zapancha, dum fugam meditans alta ex turri præcipitem se dedit, spinam dorsi labefactavit, jam impar faciendo itineri. Solus Pachickè, Alaykin Cazquii filius, superstes redire ad suos permissus fuit.

Hic ad suos redux, incredibile, quam effusus lælitæ significationibus sit acceptus. Conjugem suo cum patre Ypinnerchin in sancti Hieronymi oppido degentem revisit suam. Dissimulato, quo in captivitatis suæ authores Riikahes æstuabat, vindictam

studio, pæceque tranquillis moribus callide simulata-
talem se finxit, ut injuriarum immemor, melioris
frugis appetens, avidus quietis, verbo, sibi dissimil-
limus jam videretur. Verum sub cinere gliscens ig-
nis in flammæ denique erupit, majoris incendii cau-
sas. Re cum sectatoribus suis clanculum deliberata
ex oppido sancti Hieronymi se cum socijs proripuit,
& ne cujusquam formidine id egisse putaretur, fugæ
insignem rapinam adjecit. Equorum enim, remo-
tioribus in pascuis qui alebantur, prægrandem mul-
titudinem noctu abduxit. Accelerato ad Boreales
plagas itinere contubernii una, una armorum socie-
tatem cum Debayakaykin renovabat. Ætate florens,
forma liberali, ad quidvis audendum projectus, &
Latrocinandi peritissimus cum esset, ejusdem ætatis,
ac propositi homines gestienti ad eum sequendum a-
nimo turmatim affluxere, illius ductu Hispanorum
Colonias vexaturi. Profecto vix provincie angulus
erat, quem infestis incursionibus non afflixissent. Cz-
des editas, rapinasque minutatim recensere haud vacat.
Sancti Hieronymi oppidum cumprimis illi scopus
fuit, ad quod conterendum, vastandumque ejus ra-
bies collineabat. Incolarum tamen vigilantia, & ala-
critas ejus spes perinde, ac conatus fere elusit.

C A P U T XXII.

Debayakaykin Caziquius ab Ychoálay in
acie obtruncatus. Ejus caput e furca
suspensum.

Praelari defensoris laude haud contentus Ychoálay in Debayakaykin Latrocinantium Ablponum archistrategum, ac veluti totidem capitum hydram excursionem suscepit; multis sane nominibus memorabilem. Neglectis Hispanorum, Mocobiorumque amicorum subsidiariis turmis, suorum strenuissimos duntaxat, & probatae fidei omnes, itineris socios sibi adscivit. Diebus aliquot progressus Debayakaykin contubernium in propinquo esse ut advertit: Redeamus, exclamat. Belli aleam experiri haud expedit nobis. Formido, nescio, quæ animum incessit incum, Peregrina mihi semper res, ut ipsi nostis, vel extremo in discrimine trepidatio fuit. Infaustum hoc utique omen. Sinistrum quid, mihi credite, insolens pavor nobis portendit. Agite, redeamus. Hæc ceu ex tripode dicta reveritis sociis, & jam jam terga vertentibus: Heus vos, alter inquit, vacuis redire domum manibus nos ecquid non pudeat? Scelesti Pachieke equos vicino in campo pasci, nullis custobus defensos, novi. Quid vetat, gregem integrum abducere equorum, ad eorum, quos nobis abiens rapuerat, jacturam refarciendam. Probatur consilium, & præda, repugnante nemine, potiti reditum parant. Pachieke interea forte obequitans, campum equis va-

cu.

agnum conspicatus, & quod res erat, e vestigiis prædones Riikahes suspicatus ad Debayakaykin cursu citatissimo advolet, equorum raptum lamentatur, auxilia poscit, assequendorum, mulctandorumque hostium spem facit amplissimam. Nec mora: Quotquot propinqui Abigones Debayakaykin duce premendis Ychoalay vestigiis certatim insilunt, quem paulo post deprehensum ad pugnam laceffant. Pedites, recepto more, ad unum omnes manus conferunt. Utrinque hastis, sagittisque certatur atrociter aliquamdiu. Victoria penes Riikahes fuit. Debayakaykin equidem suorum Hector ab Ychoalay hasta trucidatus, alii ab aliis, & vero, ut communis fama tulit, ne unus quidem hostium eladi superfuisset, ni victor dux furore in clementiam verso suos a cædendis reliquis cohibuisset: Hos de vulgo ludos, clamitabat, sibi haud culpandos videri, qui, solum ut duci morem gererent, arma sumpserant. Pachiekè cum suis fugiens, ac de se magis, quam de Debayakaykin servando anxius palam fecerat, sibi multum animorum esse, dum contra inermes, imparatosque resisset.

Debayakaykin, & nobiliorum quinque capita a cervicibus resecta pro trophæis asportavit Ychoalay. Triumphantis more oppidum ingressus obviis e stipitibus patibulum in foro parari, suspendique ex eo allata quinque capita imperat. Eodem loco suis stipatus equitibus ad circumfusam multitudinem eques verba fecit, conversis in rostra ephippiis: En! aiebat, intento in furcam digito, violatæ toties fidei supplicium! En trophæum nostræ virtutis! His jam oculos vestros pascite exuviis primipilorum hostilium, per quos respirare multo abhinc tempore vobis nunquam licuit, quorum causa insomnes excubiis
no

nostra, ardua itinera, vulnera acerba eheu toties toleravimus ! Bello in hæc usque tempora protracto, Martis alea iterum, ut nostis, iterumque tentata est. Iste (Debayakaykin) conjurati in nostram internecionem populi antesignanus nec vincere nos unquam potuit, neque vinci. Variam semper, ancipitemque belli fortunam, annosam litem magnus ille dies diremit denique, dum de pugna ne cogitantibus quidem nobis, & ut omnia dicam, veluti tergiversantibus victoriam obtulit illustrem, quam vix posteri credant, quam nobis invident complures. Assilientes cum fremitu hostes impavide excepimus, alacriter repressimus, feliciter debellavimus. Fortunæ aliquantulum, per me licet, tribuatis, plus tamen strenuitati nostræ deberi victoriam dummodo fateamini. Vel oculis vestris testibus, res ista omnis sic peracta est, ut nec me commilitonum, quos delegi, poeniteat, neque vos ducis, cui obtemperastis, pudeat. Cervicibus vestris minax qui instabat tandiu, hæc demum exanimatus hasta & minari, & cimeri desuit. Exanimis nec formidari porro a vobis potest, nec plorari debet, lachrymis, quibus aliorum manibus parentare soletis, omnino indignissimus. Quamvis enim sanguine nobis propinquus, animo a nobis alienissimo usque vixit ; Quidquid odiorum, quidquid fraudum, quidquid furoris, vel impetus fuit, id omne in nos torfit, effuditque frequenter. En caput tantarum proditionum olim officinam ! Jam perfido insultate, verum discite, ne quem vestrum idem aliquando factum maneat, datæ Hispanis fidei memores, probitatis tenaces, mihi de vestra incolumitate sollicito morigeri esse. Hostium viles reliquias tanti haud facio, ut nostro eas metu dignas existimarem. Pugnacissimi interiere. Superstites aut ignavi sunt, aut fugaces, & vel ideo nondum extincti, quod vel oculos

fin

fugerunt nostros, vel manus. Fonte exhausto rivus
 li arescunt. Resecto cenchridis capite, reliquum et-
 si moveatur corpus, innoxium est, & paucas intra
 horas contabescit. Sublatis ducibus, quorum hic ca-
 pita intuemini, inimica factio aut victoriæ desperatio-
 ne, aut internecionis metu sensim mitescet, amici-
 tiamque positis simulatibus prestatbit nostram. In
 hunc fere modum peroravit Ychoalay e ducis factus
 Rhetor, omniumque in se & oculos, & aures con-
 vertit; Namque verba factis, linguam manibus re-
 spondere, nil dubitarunt. Neque putes ejusmodi or-
 rationem Barbaro homini a me affingi, quod Inge-
 Garzilasso de la Vega nonnulli propriam suspicantur,
 qui suæ de Peruvianis rebus historiæ longiores ludo-
 rum orationes inspersit. Quidquid de hoc sit, tot
 amorum experientia didici, Abipones, Quaranos,
 aliosque Americanos de argumentis sibi perspectis
 non prolixè modo, sed & eleganter disserere, me-
 taphoris, figuris Rhetoricis, similitudinibusque, quid-
 quid asserunt, pro ingenii sui modulo exornare. Il-
 lud mihi indubitatum, Americanos quantumvis bar-
 baros præ rusticis huiusmodi promptioris esse linguæ,
 disertiorisque.

Hostiles illæ Calvarie a vetularum choro non
 sine lugubri carmine sub vespertinam quotidie e furca
 depositæ, noctu in domo tutiori custoditæ, & quo-
 vis diluculo a vetulis cantillantibus in furca repositæ
 fuerunt diebus aliquot Ychoalay jubente, ne ab ini-
 micæ factionis studiosiore quopiam (Haud enim de-
 erant id genus homines) noctu clanculum surriperen-
 tur. Mortui Debayakaykin filii quatuor, e diversis
 singuli matribus nati, ad Ychoalay contubernium re-
 ceperant se se, idque a Patre, dum viveret, suo jus-
 sos id præstitisse, fama accepi; Verum paulo post

ab Ychoalay convictu abstracti cum popularibus suis vagari ceperunt, amicitia in æternum ejus odium conversa. Nemo tamen istorum, quamvis ætatis sat adultæ, dignus a suis habebatur, qui Patris demortui loco Caziquii munus gereret. Gens tota in manipulos sparsa pro arbitrato suo consociabatur. Oaherkaikin partes alii, alii Pachiekè secuti sunt; Plerique tamen Revachigi, deinde Oahari dictum, genere plebejum, juvenem, factis tamen, corporis, animique dotibus præ quovis veterano eximiam sibi ducem delegerant, de quo plura alibi.

Abipones Nakaiketergehes per varia quamvis contubernia distributi concordibus semper animis, viribusque, quantum licuit, consociatis adversus Riikahe bellum sunt prosecuti, recenti Debayakaykin cæde eorum iras ad vindictam stimulante. Pachiekè Cordubensibus pertinaciter infestus ab iisdem denique per insidias in campo cæsus occubuit. Ejus mors nova hostilium adversus Hispanos excursionum occasio existit, ac incitamentum. Infinitus sim, si vel causas identidem novas, vel successus semper varios hujus belli enumeravero, quo sancti Hieronymi oppidum misere afflictum, rei domesticæ, religionisque progressus retardatus, Patrum, qui Indis instituendis operam dedere, patientia incredibiliter exercita fuit. Etsi cum rerum inopia, quotidianis vitæ periculis, hostiumque machinationibus ad viginti annos conflictandum sibi esset, de deferenda tamen colonia cogitarunt nunquam, idque demum consecuti sunt, ut præter Ychoalay octingentis plures Romanis sacris initiatos auno 1767. læti spectarent. His si adnumereres infantes, vel adultos variolis, morbisque aliis extinctos, qui salutaris fonte expiati sunt, messem operis Apostolicis non pœnitendam obtigisse, judicabis.

CAPUT XXIII.

Coloniz Abiponum a Conceptione divi-
næ Matris nuncupatæ origo, & principia.

Christophorus Almaraz hujus coloniz author dici potest; Certe occasio fuit. Is Hispano genere in S. Jacobi ad flumen saladum agro ortus adhuc puer bello captus est ab Abiponibus. Hos inter educatus vultu, sermone, animo, moribus barbarum expressit. Barbarorum nemo Hispanis illo infensior, infestiorque erat, ut adeo cædibus, Latrocinisque insignis ab Abiponibus ipsis pro Abipone haberetur. Non civitate modo donarunt illum, sed & foeminæ apud se nobilioris conjugio præter morem dignati sunt. Hæc jam aliquoties ex illo mater cum aliis quam plurimis, quas Barreda affiliens, ut dixi, ceperat, ad S. Jacobi urbem abducta est. Conjugis recuperandæ spe, ac desiderio Almaraz cum Alaykin Caziquio suo egit diligenter, ut coloniam suis condendam contubernali-
bus a Barreda flagitaret; Certissimum id fore, atque unicum remedium, quo in libertatem restituerentur captivi omnes, affirmabat. Oratorem hoc in negotio se se, facilemque obtulit præterea. Probatæ ab Alaykin, jam pacis avidiore, consiliis Almaraz sine Comitibus, sine armis in viam se dedit, & lencas tentenis plures emensus nocturnis fere itineribus in sancti Jacobi urbem irrepsit. Ut enim erat vultu Abiponum more stigmatibus insignito, linguæque duntaxat Abiponica gnarus Hispanorum oculos anxie de-
eli.

clinebat, ne in campo ab illis deprehensus pro Abipone haberetur, cadereturque. E voto cessit negotium. Namque Barreda pacandæ gentis Barbaræ, Christoque adjungendæ cupidissimus Almaraz coloniam petentis precibus cum voluptate subscripsit, quamvis, quod Abiponibus tam facilem se præberet, a Jacobopolitanis non paucis reprehensus, qui scilicet captivorum Abiponum, quos reddere oportebat, servitio destitui noluere, privatæ utilitatis, quam publicæ sitientiores.

Joannes Victorinus Martinez del Tinco, qui sub id tempus ad gubernandam Tucumaniam advenerat, ad illam Coloniam accelerandam, stabilendamque plurimum attulit momenti. Vir militari-
bus animis præstans, ingenio, manuque promptus, ac eximia in Deum pietate illustris eo curas omnes convertit, ut Indos, quibus solenne ad vastandam provinciam e chaco erumpere, in ordinem, ac colonias redigeret, Deo, Regique subjiciendos. Et vero, multa in hunc finem etsi præclare præstiterit, multo plura erat præstiturus, si vires votis pares, si Hispanos, Indosque magis morigeros habuisset. Gubernatoris sui fultus auxiliis Barreda, explorataque per repetitum colloquium Alaykin Caziqui voluntate novam coloniam condidit ad amnis, quem Hispani Incipin, Abipones Narahagem vocant, ripam, qua solis ortum respicit, leucas novem a magno flumine Parana, sexaginta ab urbe sanctæ fidei, septuaginta supra centum a S Jacobi territorio distantem. Carpebatur a Jacobopolitanis suis Barreda, quod coloniam tanto terrarum intervallo ab urbe removerit, unde, quid quid necessarium foret subsidiorum, petendum, magno incommodo, majori ob locorum solitudinem periculo adfrendum erat. At enim ip-

si Abipones, quorum desideriis refragari nefas putabat prudens Barreda, eum coloniz situm designaverunt, cetera neutiquam malum. Placido enim colli oppidum infederat. Cœlo gaudet mirifice temperato, quod nec caloribus efferveret æstivis, neque pruina unquam, vel aura rigidiori afflaretur. Amnis vicinus aqua salubri, campus latissime quaquaversus patens pabulis, sylvæ propinquæ arboribus, frugiferis, foco, & cuiusvis fabricæ idoneis abundaverant. Ferarum, quæ venationi optabiles, incredibilis varietas. Palmarum, quæ dapes Indis præbent diversas, omne genus in propinquo. Quidquid humanis usibus necessarium, in promptu erat, lapides, & metalla, quorum ne vestigium quidem illis in finibus, si excipias. Per immenfam planitiem, quæ meridiem versus porrigitur, multa equorum errantium millia passim oculis occurrunt, quos capere ut fas cuicque, sic volupe Abiponibus. Lutræ, quarum carnes cibum, pelles adversus auram rigidiusculam Austro afflante pallia præbent, stagna, lacus, rivosque omnes implent. Par porcorum aquatilium frequentia. Solum omne gleba gaudet frugum feracissima, & sementi cuicunque mire propitia. Tantæ opportunitates, hanc ut coloniz stationem deligeret, Alaykin Cazi-quium impulere. Reliqui quoque ejus contubernales hunc situm magnopere probarunt, quippe qui insidiis vacare eo certius videbatur, quo longius ab Hispanorum urbibus abesset. Amnes, vadi sæpe expertes, stagna prægrandia, paludes, lacusque ad plures leucas porrecti moram incredibilem injiciunt ex sancti Jacobi territorio ad coloniam hanc transituris. Ne subito Hispanorum adventu opprimi possent, illis in stativis, quæ natura sylvis, paludibusque muniverit, quam quæ hastis, telisque defendenda, plus sibi esse præsidii putant Abipones; Nullis equidem

sen pollicitationibus adduci possunt, ut eorum amicitiam, ac fidem desinant habere suspectam.

Tumultuario, ut istic moris est, opere e sumptibus limo illitis sacra ædícula, Patrum, Caziquinque tuguria militum manibus, Barreda presente, jubenteque, constructa sunt. Ab eodem aliquot Caziquorum proles tenere ex sacro fonte susceptæ. Oppidum Patrum Josephi Sanchez Murciani, & Bartholomæi Araoz Tucumanensis cura creditum, in cuius locum paucos post menses Laurentius Casado Castellanus fuit succedens. Alaykin non generis prerogativa, sed meritis militatibus Caziquus toti colonie præfuit. Vir bonæ mentis, placidæ indolis, candoris eximii, intrepidi ad omnia animi; Hinc ut charus suis, sic Hispanis formidandus, quorum colonias annos plurimos, incursionibus fatigabat. Cordubensis maxime, & Jacobopolitanus ager exitialem sibi hostem, implacabilemque eum sensit. Computationibus solitis quamvis crebro interfuerit, in eo tamen tot eximius, quod a rixis, altercationibusque, quæ turbulentis nascuntur, semper abhorret. In una per omnem ætatem, eademque conjuge acquievit, binorum, filiarum, filiorum totidem genitrice. Corporis vigor omnes, ac venustas commendavit. Natus maximus, erat infelix Pachieck, de quo mihi paulo ante sermo, Patri eheu suo quam omnia dissimilis! quamvis, ut corporis, animique ornamentis, sic militari gloria haud dubie Patrem præcellisset tutum, ni juvenili æstu abreptus, aususque viribus majora præcoci fato occubuisset. Alaykino Caziqui Malakín, Ypirikin, Oaikín, & Zapáncha, suis quisque cum contubernalibus, haud multo post se adjungere, et adeo tot familiarum accessione recens colonia mirum in modum augetur. Affluerant isti Barbari

vestium, munusculorum, carnisque bubulae, quae singulis obtingit quotidie, spe allecti. Neque spes ipsos fefellit. Namque coloniae hujus praedio diligentius, liberaliusque, quam aliarum, prospectum est. Praeter illa enim pectora, quae Barrada opulentiores inter Hispanos solertissime conquissiverat, Gubernator Martinez Peruvii Pro-rege Comite Manso de superunda probante sumptis ex arario Regio nummis duobus bouum millia primum, totidem alias coemit, misitque tum procreando foetus, tum alendis Abiponibus destinata. Hic numerus aliquot post annos ad viginti bouum millia Patris Josephi Sanchez industriis accrevit, multis licet millibus Abiponum voracitate consumptis.

Reduces Hispanorum ex captivitate feminarum negotii plurimum, fastidique Patribus facebant. Apud Hispanos sacro baptismo lustratae fuerunt equidem, religionis tamen rudimentis adeo leviter tinctae, ut quid credendum sibi, quid praestandum, cavendumque sit, magnam partem ignoscant, haberenturque pro Christianis, neutiquam, nisi solo nomine, essent. Illud magis detestandum, quod ex longa cum Hispanorum vulgo, cum aethiopibus, mulatisque consuetudine mores, quos ipsi Barbari execrantur, non optimos hauerint, opinionesque imbiberint, oppidi incolis ceteris certam pestem afflaturas. Servitutis adhuc, quam serviverant, tristi recordatione exacerbata nullum non moverunt lapidem, ut popularium suorum animos ab Hispanorum amore, sacerdotum reverentia averterent, suspectam redderent illorum amicitiam, prolium, aegrotantiumque adulatorum baptisma impedirent, legis divinae horrorem, avitarum superstitionum observantiam ceteris inspirarent. Hos in fines calumnias confingere, de Hostilibus Hispanorum

tum in Abipones consiliis: rumores ferere, fugam ex
 colonia suadere solebant, & vero pervaserunt inter-
 dum, quod, cum Hispanos inter versata sint diu-
 tius, fide digniores Abiponibus videbantur. Illa
 Christophori Almaraz conjux, cujus superius memi-
 ni, omnium facie captivarum pestilentissima colonie
 fuit, quia catervis genere nobior, mendacior, & a
 sacris Romanis alienior. In sancti Jacobi urbe per in-
 terpretes minus idemcos religionis superficiem a sa-
 cerdote edocta, & in templo sacris ceremoniis cum
 Almaraz, marito jam antea suo, perpetuo matrimo-
 nii nexu rite conjuncta est. Eam tamen ad Con-
 ceptionis oppidum translata res sibi suas habere
 iussit Almaraz, illius impietatem, suamque de con-
 jugii apud Christianos perpetuitate ignorantiam cau-
 satus; Re tamen ipsa & vetula conjuge abhorrens,
 cum Hispanos populares suos inter jam ageret, ad
 novas cum Hispana puella nuptias aspiravit. Illius
 ducendae ab ipso Tucumanorum Episcopo illi facta
 est copia eo nomine, quod priorem illam Abipo-
 nensem conjugem alterius feminae, cujus is olim
 inter Barbaros maritus quoque fuerat, cognatam
 fuisse, luculentis testimoniis constaret. Ipse ego,
 Presbyteri cujusdam rogatu, Almaraz mecum Cor-
 dubam profecti causam apud Illustrissimum Praesu-
 lem Argandoña egi, evicique a binis nostris Theo-
 logiae magistris, quorum sententiam Episcopus po-
 poscit, mecum sentientibus diligenter excussam, pro-
 batamque. Almaraz jam votorum compos sua in
 patria medicinam dein exercuit proventu, plausuque
 magno, pari utinam agrotantium commodo! Ea
 siquidem, quis non rideat? Hispanorum plebejo-
 rum animis insidet opinio: Quoscunque, qui Barba-
 ros inter versati sunt aliquamdiu, herbarum cognitio-

nam, atque, quis ne Calvus quidem somnia-
rit unquam, modendi artes combibiles, quamvis
non nisi obtruncandis hominibus, excoiciendis homi-
num Calvariis, poculisque exhaustiendis omnem illis
contriverint aetatem. Haud tamen infior, istorum
quosdam, patriæ suæ redditos, Gubernatoribus u-
tilem operam novasse; Namque, ubi in Barbaros
suscepta expeditio, exploratores, vique ducum
munere nemo feliciter funderetur. Adhuc, si cum
Barbaris colloquendum, interpretes, sutoresque e-
gerunt.

CAPUT XXIV.

Abiponum ex Conceptionis oppido fuga,
& reductio.

Res oppidi recentis cursum secundissimum primis mensibus tenuere. Tuta, tranquilloque omnia. Verum turbo subitus, ac triste nuntium tantam malaciam excepit. Hispanos de transferendo oppido, urbisque suae finibus propius adhaerendo cogitare, rumoribus minime oblocutis acceperunt Abipones. Talem Hispanorum vicinitatem, & vitam, & scilicet libertati suae periculosissimam interpretati de fuga incunda, Patribus nil tale suspicantibus consilium cepere. Ipso, quo nuntiabant, die suosque omnes armatos stare Alaykin Patti Sanchez significat, discessionis causam, quam tamen haud prodidit, sibi esse ait. Ovium gregem, bis capitum millibus definitum, sibi concedi, postulat. Improviso nuncio ut attonitus, sic territus Pater, cum populum equis jam infidentem retinere haud posset, ovium gregem non gravate indulgit, & quod armenta cetera non abripuerint, quod se, sociumque vivos reliquerint, in beneficiis numeravit. Dilapsis momento omnibus tres duntaxat projectioris audaciae Abipones remanserant clanculum, noctu Patrem utrumque e condito trucidaturi, spoliaturi sacram arculam, ac domus supellectilem rapturi. Sed, quod alibi scripseram, eodem die Ychoalay superveniens periclitantibus patribus praesidio, auxilioque in sacra, domesticaque supellectili ad Sancti

~~Sancti~~ ~~Thym~~ oppidum transferenda fuit. Pater Lati-
rentius Casado cum Hispano pecorum custode ad
Sanctæ Fidei urbem se recepit, unde cursores, Alay-
kin fugam nuntiaturi, ad Cordubensem, & Sancti
Jacobi urbem missi. Ingens utrobique trepidatio
consecuta est; Barbaros enim sibi olim exitiales
mox latrocinia repetituros, nemo erat, qui ambi-
geret. Hinc munitiuncula Cordubensium in Tio
(campo Cordubam inter, ac Sanctæ Fidei urbem
mediis id nomen est) coctis e lateribus, ad Alay-
kin incursiones coercendas in hæc, quam hodie
videmus, forum surrexit.

Josephus Sanchez in Sancti Hieronymi colonia
Benedicti Præpætoris cum Jacobopolitanorum
carina adventum avide præstolabatur, quem cogni-
ta Alaykin fuga ad fugitivos vel colonie sue resti-
tuendos, vel, si id veniant, armis dein infestandos
assuturum, nullas dubitavit. Sat multi abire dies,
cum e fumo Sancti Jacobi urbem versus quotidie
conspicito milium propinquantium iter ominatus
ad desertum Conceptionis oppidum eques propera-
verat, ab indo Christiano comitatus. In via a va-
gis, & intra sylvam abditis Abiponibus observatus
est, ac ad noctem in oppido vacuo inferendam de-
signatus. Noctu cum in cubiculo prius suo per
pulices sibi haud liberet forum capere, in ipsa
domus arca, sudibus munita, humi stratus conqui-
vit. Socius præter indum famulum illi nullus. U-
troque in utramque aurem dormitante Barbari tres
in arcam irrepere; Horum aliquis vibrata jam he-
sta lethalem ictum intentabat Patri, qui forte ex-
pergescens solo pro arrepto aggressorem cum binis
sociis in fugam dedit. Adeo, etsi nec Hercules
contra duos, ille unus tribus fugandis par fuit.

Sola

~~Barreda~~
sola sclopi ostentatione victor. Mith & pulvis
pyrio, & sicariorum vitæ peperit. Sibi quoque
confuturus, ne umbra quidem Jacobopolitani ex
quitis vîla, Sancti Hieronymi oppidum incolamus
reperit.

Fluxerunt hebdomades non paucæ, dum deni-
que Barreda aliquot equitum suorum centurias ad-
duxit. Castris in desertæ coloniz conspectu locatis;
Landriel, dudum a me celebratum, cum pauculis
ad Alaykin longissime absentis Contubernium legat.
Ille, ut erat Abiponibus notus, iusta ac charus;
Barredæ nomine desertionis veniam facit, ea tamen
conditione, ad desertum ut oppidum ultra imprare
regrediantur. Vana fuisset, quibus ad fugam indus-
ti fuerant, tetricula; fictos, fucilesque de coloniz
alium in locum transferenda rumores; persuadens
Barredam amicum suum ut donis, quæ morigeris
largiretur, onastum, sic formidabili militum num-
mero stipatum adesse, narrat. Mollent itaque, si
sapiunt, illum amicum, quam hostem experiri, non
tum, iterumque singulos obtestatur, promissa mi-
nis, minas promissis temperans prudenter. Homi-
nis benevoli (interpretis ore loquebatur) eloquentia
victas dedere manus Abipones, metuque posito ad
pristinam coloniz stationem, Landriel comitante,
redierunt. Reduces Barreda non amice solum com-
plexus, sed liberaliter quoque solitis manusculis est
prosecutus. Illum nupere desertionis vel nescium,
vel immemorem dixisset. Suspexerunt boni omnes
prudentiam viri, qui Barbaros, etsi reos, infantium
more leniter, suaviterque habuerit; Isti equidem
crepundiis promptius, quam virgarum minis, vel
ictibus, si a recto aberraverint, ad meliorem fru-
gem revocantur. Fuere alii, qui Barredæ in pro-
fu-

flagitio desititum, non sine supercilio palam damna-
rept. Verum isti Catones, qui domesticos intra
parietes tranquilli incanuerunt, Martes sibi tamen
videbantur, quatenus non nisi cum culicibus, puli-
cibusque domi luctarentur quotidie, & quid irati
Abipones bello possint, ignorarent.

Laudandus certe Barreda, quod intempestivo
rigore abstinuerit; censura tamen fortasse dignus,
quod Abiponum primoribus plus equo blanditus,
eaque pollicitus fuerit, quae praestari nunquam po-
tuerat. Fecit ea Hispanorum indulgentia Abipones;
quod timeri sese ab illis crederent, nisi sunt por-
ro, quae nunquam optea. Unum pro omnibus sit
argumentum. Barreda abiens tela tenez volumina
aliquo coloniae reliquit, pecorum custodibus, mer-
cedis conductis, Hispanis praevocato loco, cuius illis
mercedis, neque usus est, tribuendo. Hanc telam
sibi vestientis illi Barreda destinata, captivarum
fraudibus insidiis, perperam crediderunt Abipones,
neemque Patri, nullam ultra sibi dederit, illaturi
dicebantur. Nocturnum dum insolentes inter strepitus
comparando transigerent, consilium, quod de se
interficiendo cepisse putabant, ab obriis jam exe-
quendum accepit Pater, ac securitati consulturus
suis, quidquid tela domi fuit, avidis, timendisque
Barbaris postdie objecit. Paucos post dies ex San-
cti Xaverii oppido, Provincialis iussu ad hanc co-
loniam veni, a quindecim Mocobis equitibus in
hoc tridui itinere comitatus. Obtypui enimvero,
dum equites Abipones, plerosque omnes ejusdem
coloris vestibus tectos, propinquanti mihi turmatim
obviam effundi conspexeram. In quavis enim gente
adventitia hostiles latere animos suspicantur, atque
insidias formant. Equestri Abiponum agmine cin-
ctus

~~XXXXXXXXXXXX~~ 221

Etus undique, ac prope compressus domus nostræ, ac
ream attigi. Pater Josephus Sanchez, mihi obvius,
in amplexus ruit meos. Ejus figura, corporis, ve-
stitumque conformatio terrorem mihi primum, mox
commiserationem iniecerat. Petasus illi ex strami-
ne contextus. Toga squalida, usu attrita, ac nude-
lius prope coloris. Barba pice nigra, spissa, pro-
missaque. Ex oculis afflictæ animi acerbitas emica-
bat: Algirii Mauros inter captivos vitam viverem
tolerabiliorem, mihi agebat, quam hos inter, qui-
bus stipatum te vides, Barbaros. Hi gemitus sa-
lutationis loco fuere, Ecquis mihi ad hæc ani-
mus?

Ejus cubiculum ingressus, Abiponum turba
lateri meo semper adhærente, in cistulam meam,
quam Episcopi literas Patri traditurus aperui, eo-
rum quispiam avidis irruebat manibus, non scru-
tatus modo omnia, sed si quid meis ex reculis ar-
rideret, rapturus etiam, ni circumstantium reve-
rentia cæceretur. Post breve colloquium buccina-
rum militarium clangore, equorum hinnitu, fe-
minarum vociferatione forum omne perstrepsit.
Causas percontanti mihi, Mocobios barbaros in pro-
pinquo esse, respondent. Sub idem tempus Cœ-
lum tonitribus reboans, ingruentesque noctis tene-
bræ horrorem auxerunt. En, inquit mihi Pater, hos
inter tumultus vivendum nobis est quotidie. His,
velis, nolis, insciscere te oportebit equidem. Tu-
gurium vastum e stipitibus limo vestitis pro habi-
tatione, stramen, rectius dicam, gramen siccum pro
tecto, valva lignea pro fenestra, rudis, & scæ ex-
pers tabula pro porta, asser obiter lavigatus pro
mensa, pellis bubula quatuor e fuscis suspensa pro
lecto, humus graminæ, a formicis undique perta-

sebrata pro pavimento mihi fuit. Carcerem, non
 cubiculum ingressi mihi videbar. Ingentes parietum,
 testique hiatus ut vento, pulveri, imbribus, ac so-
 lis, sic serpentibus, culicibus, bufonibusque, aditum
 sicilem praeberunt. Palmae, quae pro tignis tectum
 sustentabant, carie exesa vermium rodentium sibilo
 aures simul, simul oculos deciduo flavo pulvere,
 incredibile est, quantum diu nocturne affligerint.
 Ingentia limi dissidentis frustra, quae triginta libra-
 rum pondus aequabant saepe, a pariete uno impetu
 avulsa mihi conterendo satis, superque fuerant, si
 quam corporis mei partem contigissent. De victu,
 quid dicam? carne bubula seu elixa, seu assa pran-
 dium perinde, ac coena quotidie desinebatur. Si
 triticum Turcicum (Mayz) si pepo accesserat, tum
 enimvero laute epulati nobis videbamur. Necdum
 enim agros, hortumve colere nobis vacabat, quod
 tamen praestitum dein diligenter. De pane nec
 somniatum est unquam. Potum rivus ministravit.
 Vinum vel pro sacrificio saepius desiderabatur. Re-
 rum necessarium penuriam haud nostrae tribuet so-
 cordiae, qui meminerit, Sancti Jacobi urbem, unde
 petenda omnia, centum septuaginta leucas, Sanctae
 Fidei sexaginta ab oppido nostro abesse, viamque
 ut molestiae propter paludes, sic periculi ob palan-
 tes Barbaros, plenissimam non raro profectioni ob-
 stare. Haec tum rerum facies in illo oppido, quod
 meum apud Abipones tyrocinium, & patientiae pa-
 laestra per biennium mihi fuit. Aspera sunt uti-
 que Europaeo, & propemodum intolerabilia haec vi-
 dentur, sed ipsa assuetudine sensim molliuntur, &
 Dei, cui nos, in Americam sponte transvecti de-
 dovimus, recordatione dulcescunt etiam. Non vi-
 ctus, habitationisque miteria, quin potius Barbaro-
 rum ingenii volubilitas, ac durities animum no-
 strum identidem remordebat.

CAPUT XXV.

Coloniz vicissitudines, & perturbationes.

Barbarorum mentes ad humanitatem, ad religionis sanctæ leges erudire, id unum equidem nobis maxime cordi fuit; Eo curas omnes, ac industrias convertimus. Vesum conatibus fructum haud respondere, identidem querebamur. De hostibus jam evadendis, jam invadendis quotidie anxii Abipones sacris institutionibus nec aures præbere, neque morem gerere, paucos si excipias, solebant. Tumultus alii ex aliis nascebantur indies. Antiquæ cum Mocobiis Barbaris similitudines, etsi tantisper sopitæ videbantur, novis injuriis iterum, iterumque recruduerunt. Equorum greges rapturi, obviosque, qui resisterent, trucidaturi aderant frequenter. Paucis ante meum adventum diebus Abiponum nostrorum aliquis duos istorum prædonum hasta confodit, quod quidem fortunæ magis, quam fortitudini Abiponis ab Abiponibus tribuebatur. Haud multum processit temporis, cum Mocobii numerosiores, recentem suorum cædem ulturi, ingens equorum agmen e coloniz nostræ remotioribus pascuis noctu, sentiente nemine, rapuerunt. Præda potiti, nihilque jam hostile metuentes, dum accelerato reditu sylvam transmittunt, a nostris Abiponibus, qui ad siliquas græcas illic colligendas noctem egerant, observati, subita aggressionem oppressi, cæsi alii, alii sauciati, in fugam acti reliqui fuere. Victores nostri

stri sub meridiem triumphantium ritu forum oppi-
di ingressi sunt. Equorum, quos seu recuperarunt,
seu hostibus ademurunt, multitudo pro trophæis
erat. Hos inter & equus exiguae molis, coloris
spadicei, quo Mocobiorum Dux a nostro interfectus
prius vehabatur, ut erat ephippius instructus, ac
struthionum plumis mire ornatus, me spectante ad-
ductus est. Præter Mocobiorum arcus, & sagittas
hasta prælonga, qua Mocobiorum Dux idem utē-
batur, spoliis nomine ostentabatur. Uni dū-
taxat nostrorum leve in brachio vulnus hostili sa-
gitta est inflictum. Is Tabanari dicebatur, adole-
scens strenuus, & præcipuum victoriæ instrumentum.
Quantum paucali contra multos seu imparatos,
seu terrore subito percussos possint, ex hoc eventu
fit palam

Sinistris casibus neutiquam territi Mocobii jam
turmam, jam manipulatim assultus repetiere. Die
Divo Josepho sacra sub vesperum per propinqui ne-
moris latebras copiosa Mocobiorum phalanx adre-
pserat. Verum insidias, quas Abiponum aliquis
forte detexit, reliqui omnes anteverterunt. Uno in
illos agmine invehabantur. Duas prope horas fugientium
Mocobiorum, Abiponumque insectantium cursitatione
campus late omnis contremuit; Lituorum militarium
stridore aer resonabat. Imbellis foeminarum grex cum
prolibus intra areæ nostræ sepiamenta mille inter ge-
mitus latuit interea, me solo præsidarii instar ad
areæ portam excubante. Noctis atra caligo, &
procellosissimi ab austro turbinis fremitus, nescio,
quem horrorem afflavit. In tanta obscuritate, cum
videri nil jam posset, sclopo solvendo jamjam ma-
num admovebam, ut primum equitem suspenso
gradu portæ propinquantem adverti. Ex voce ta-
men.

men, dum, quid hominis esset *Miek akami*? a me rogatus, respondit, Alaykin præcipuum oppidi Cazi-
quium agnovi, qui a reliquis avulsus, num quid insidiarum a tergo lateret, obequitans provide circumspexit. Conquieverant demum militares buccinæ, & in tanto campi silentio de Mocobiis longissime propulsatis nullus mihi jam relictus est dubitandi locus. Meum igitur in antrum dormiturus clanculum recessi. At necdum cubile attigi, dum novus foro obequitantium, lituorumque tumultus, vociferatio incondita, foeminarum miserabilis in domus area ululatus exaudiebatur, cervices jam passim secari a Barbaris, prope credidissem. Armis resumptis accurro. Hostes, qui fuga præcipiti septentriones versus iter relegere suum voluere, tenebris decepti austrum versus delapsi sunt, & ab insequente Abiponum turma medium per forum abacti. Tantos inter fugantium, fugientiumque clamores, num vel gutta sanguinis ab istis heroibus fusa sit, nescio. Illud scio: Me ad vetulas ab ulteriori metu liberandas noctem infornem excubando ad portam areæ consumpsisse. Socius equidem meus, cuius erat in excubitoris officio mihi succedere, cum acerbissimo dentium dolore conflictatus. Et vero de illius absentia mihi gratulabar. Meo enim adstans lateri præ quovis hoste mihi erat formidabilior. Nam sclopo utebatur mutilo, qui non nisi titione admoto flammam concepit. Quidquid illi nitrati pulveris domi fuerat, cornu bubulo prægrandi clausum armatus sclopo bajulabat. Scintilla ex ardenti titione in cornu illud forte decidens quidni ambos nos ad lunæ regionem usque vibrasset? Thecam singulis pyrii pulveris portionibus instructam meum ad exemplum sibi ut pararet, sæpius illi suasi, persuasi nunquam. Hæc de infelici

illo sclopo adnotare mihi visum, ut rideas historicos, qui de Paraquariensium Missionariorum armis, atque armamentariis tantum sunt mentiti. Vaste clarissimi authoris volumine, quod ex Europa attuli, sclopum in Barbarorum coloniis necessarium mihi comparavi. Hoc ad incolas tutandos, ad hostes terrendos, non necandos, annis pluribus sum usus. Neque pilum enim hominis a me usquam læsum, sancte affirmo. Cicatricem quamvis luculentam ex America retulerim. Memoria item dignus ille dies, quo nova Mocobiorum incursio Abiponum nostrorum astu feliciter est dehusa. Illi aggressionem oppidi meditantes propinquo in campo tempestive detecti fuere. Abipones nostri, septem si excipias, oppido aberant omnes, venatus gratia, ut solent, per sylvas sparsi. Alaykin Cazi-quijs jam equo insidens, hactæque innixus sollicitudinem prodidit suam. Oppidum viris vacuum circumspiciens: quid agemus? mihi ait, commilitones desunt. Hamihégemkin ut parvo corpore, sic magnis animis præditus: Viri cum nobis desint, viresque, ingenio hodie pugnandum est, respondet. Nec mora: vestibus indutus Hispani Hispanum mentitur. Comitantibus sex reliquis citatissimo cursu Mocobiis imminet; Hi, quod milites Jacobopolitanos in insidiis latere suspicabantur, fugam præ pugna maluerunt. Ingens hoc dolo discussum discrimen. Infinitus sum, si cæteras id genus Mocobiorum incursiones memorem. Mulcarum instar quo sæpius terrentur, eo impudentius redeunt Barbari, Fatigant alios, & fatigantur.

Manipulares ejusmodi expeditiunculas cum non irritas modo, sed sibi noxias etiam Mocobii intellexissent, totis oppidum nostrum viribus oppugna-

re,

re, ejus incolas numero opprimere, ac uno veluti ictu jugulare, in animum inducere suum denique. Quotquot poterant, Tobas, Lenquas, Mataquayos, Malbalacs, Yapitalakas, Vilelas equites ad armorum societatem, amicitiamque pellexerunt. Ingens Barbarorum e tot nationibus conflatus numerus. Plerique omnes vel fœderatorum multitudinem, vel ducum præsentia confisi non tam ad pugnas, quam ad victorias, pecorumque omnis generis opimam prædam sibi properandum putarunt. Et vero iterum, iterumque, ac tertio conjurata in nostram internecionem turmæ in viam se dederunt, sed jam aqua deficiente, jam campis pelagi instar aqua turgentibus, alias equis Cœli æstu fractis captam remetiri viam identidem cogebantur. Nostrum attingere oppidum quamvis non licuerit hostibus, rumor tamen de eorum itinere, ac frequentia ad nos perlatus plus, quam eorum præsentia, omnium animos conturbavit. Tanto se Barbarorum agmini impares cum putarent, alii, atque alii sensum oppido se suis cum familiis subduxerant, notis in latibulis securitatem quaesituri. Intrepidorum tamen famam, quam affectant impense, ne amitterent, vel obscurarent, timori suo, ac fugæ venationis propositum prævenire. Vetus hæc metu urgente Abiponum astutia, & omnibus in oppidis a me observata. Pro dilabentiurgæ multitudinis terror, metuendique causa, ac periculum apud paucos, qui remanserant, augeſcebat. Ili funestissimis de hoste propediem adfuturo rumoribus utramque nobis aurem oppleverant quotidie, ut adeo, ne quando opprimeremur, periculi probabilitas nobis excubias perpetuandi imposuerit necessitatem. Sine cura somnum capere, sine armis ab oppido plusculum recedere licuit nemini. Propiora sibi mala

ingere solet timor, & timentibus suspecta omnia, inter Barbaros Americæ cumprimis, qui, dum minime expectantur, assiliunt; Ac vel ideo tunc plus periculi, quando tranquilla, tutaque videntur omnia. Crebris experimentis doctus Ciceronis magnopere probavi sententiam, qui: *Malo timidus videri, quam esse parum cautus*, agebat. Quotidiano cum exteris hostibus bello intestinum accessit Abiponum cum Abiponibus. Veteres Abiponum Riikahes cum Abiponibus Nakaiketergehes inimicitiae, ac factiones novarum coloniarum progressibus mirum quantum obstitere.

Vicinum sancti Hieronymi oppidum continuis tumultibus sub idem tempus exagitabatur, Debaya-kaykin semper vel minitantes, vel imminente, quod alibi exposui. Alaykin nostrum, quod illius studiosum, rerumque, quas contra Riikahes machinabatur, conscius crederet Ychoalay, implacabili, acerboque semper animo est infectatus. Nihil intentatum reliquit, quo Alaykin Contubernalibus negotium facesseret, quamvis singulari, quod erga Hispanos profitebatur, studio id a se factum iactaret. Discordiarum, turbaramque seu principia, seu causas juvat ab ovo referre. Quindecim facile menses, postquam in Conceptionis colonia considerant, Abipones nostri, etsi credibus, & rapinis ab adolescentia assueci, nil prorsus noxæ Hispanis intulere, sanctæ pacis custodes integerrimi. Unicus equus, ut Trojæ exitium, sic hujus coloniae perniciēs fuit. Militum Hispanorum, qui bis mille vacas a Gubernatore Tucumaniae in Sanctæ Fidei prædiis emptas nobis adduxerant, aliquis equum in paucis insignem rapuit clanculum, Abipon equi dominus ejus jacturam gravissime dolebat; Eam

non ulturus modo, sed compensaturus etiam ex Sanctæ Fidei prædio quopiam quatuordecim equos lectissimos noctu abduxit. Re comperta Ychoalay, qui binos semper exploratores nostro in oppido aluerat, adest cum Hispano equorum illorum domino, eosque, Abiponibus nequidquam renitentibus, domum reduxit. Recuperatio hæc non citra minas, mutuasque injurias peracta classici instar fuit, quo sopiti dudum, pace animi nostrorum Abiponum ad repetendas denuo equorum rapinas excitabantur.

Ychoalay vel Hispanorum auxiliis sultum nihil omnino a se formidari ut significarent, ad diripiendos equorum greges in Sanctæ Fidei prædia turmatim, excurrunt Abiponum adolescentiores reliquis, qui ætate, vel gradu eminebant, Abiponibus neque hiscere ausis, nobis & nesciis, & invitis, licet pacem cum omnibus sancte colendam, rapinis religiose abstinendum, identidem monentibus. Sed, quid momenti habeant, aut ponderis sacerdotum verba apud hos Barbaros, ad quos subigendos conjurata provincie totius arma binis prope seculis nihil admodum valere? Equorum, quos latrunculi nostri iterum, iterumque abegerant, rumore percitus Ychoalay ad nostram coloniam advolavit solus, ac prope inermis, nisi bile, minisque armatum dicamus. Et vero ex equo suo, cui infederat, veluti ex suggestu ad circumfusam multitudinem concionatus est diu de equis Hispanorum illico restituendis. Verum a circumstantibus plerisque explosus, ab Alaykin clam aucultante clarissima voce versipellis, ac Veterator appellatus, a Pachicke ejus filio, & latronum primipilo ad singulare certamen, intentata sagitta, laecessus est, cui Ychoalay, juvenis æmuli contemptor, nudatum objecit pectus. His

irritatus ad nostras se recepit ades, mihi que: Non audior a tuis, agebat; Quod verbis haud impetro, armis equidem extorquebo. Post triduum, ni equos mox reddiderint, praeliaturus adero. Compulsiōnes, quotquot possum, conducturus jam domum propero. Nocte apud nos acta ad suam furens coloniam rediit. Irriti fuere, quibus placare illum, ac a suo avertere proposito adlaboravimus, conatus, hortatusque. Abipones quoque nostri, quamvis impense a nobis rogati, ultima experiri, quam, quos rapuerant, equos dominis reddere obstinato animo maluerunt, & jam ad conflictum accincti stabant quotidie. Ex hoc certamine utcumque res exciderit, funestissima quaque præsagens socius meus Josephus Sanchez per vias grassantibus Barbaris obnoxias sancti Hieronymi oppidum adiit eo fine, ut Ychoalay animum pacaret. Ast furdo fabulam excinisset, nisi Chitalin Caziquius Mocobiorum, qui ob Debayakaikini metum praesidiarios in sancti Hieronymi colonia tum agebant, jam Christianus mitiora consilia furioso Ychoalay inspirasset. Verum sopitis tantisper, non extinctis odiis brevis illa maliciae foedissimarum tempestatum prænuncia fuit, quorum alia aliam excepit.

CAPUT XXVI.

Meum in Coloniæ negotiis ad urbem
Sancti Jacobi iter.

Esses erant loco, ut colonia utraque tum mutuis odiis, tum hostium exterorum infestationibus propediem conficienda videretur. Alterutri nostrum, meus mihi socius Pater Sanchez ajbat, ad sancti Jacobi urbem proficiscendum est utique, qui Gubernatorem Tucumaniz, certe ejus Vicarium Barredam de periculo coram edoceat, consilium, si quod supersit, remediumque deponat. Iter, ut nosti, centum septuaginta leucarum & molestiarum, & periculi plenum per immensas solitudines, ubi præter palantium Barbarorum, qui ad prædandum excurrunt, humana vix vestigia deprehendas. Enimvero, si iter hoc suscipias, vel paludibus suffocandum te, vel viæ asperitatibus frangendum, meus mihi præfagit animus. Hæc ille mihi tunc et amice & vere memoraverat. Nil tamen his territus ad urbem legatus abire, quam ad clavum, custodiamque periclitantis oppidi ceu præfidiarius remanere malui. Quod, socio absente, si perierit, culpam mihi ab Hispanis tribuendam, prospexi. Illud enim solenne Gubernatoribus Paraquariæ: si recentes Indorum coloniz cursum secundum teneant, gloriam sibi omnem vindicant, præmiisque a Rege cumulantur; si sinistris casibus interciderint,

Patrum, quorum curis commissæ sunt, jam inertiam, jam timiditatem, jam asperitatem acculant. Talia cum animo meo reputans caput, viæ periculis, quam famam et meam, & nationis Germanicæ obtestantium dicacitati obicere, satius esse duxi.

Iter maximis, quidquid spectes, difficultatibus implicitum, cum tribus Indis, quos Mataras vocant, Christianis quidem, sed quovis Barbaro magis incultis sum ingressus. Lingua Quichua, mihi ignota, utuntur, & Hispanicam ignorant. Tribus his comitibus alter accessit ex Hispano, & Africana prognatus. Hic, quod bis mille imperiales Hispanicos e plaustro, quod Peruvianum mercatoribus argentum advexerat, clam surripuerit, in urbe Sancti Jacobi compedibus vinctus, sed e carcere profugus, suum ut lueret crimen, a prætore pecorum custodibus nostra in colonia præesse iussus est. Neque id rarum putes, velim. Quatuor alios homicidas ad pecorum custodiam condemnatos urbs eadem nobis miserat. Ille furti convictus, & e carcere fugitivus per viam mihi ab obsequiis fuit. En! quam præclarum custodem, ac famulum! Necessaria mihi tamen, & utilis ejus opera fuerat. Via, quæ nobis emetienda, maxima ex parte paludibus horret, ac lacubus, qui junco vario, calamisque altissimis sylvescentes ex diuturnis pluviis adeo intumuerunt, ut equis vix vadum relinqueretur, & ob scrobes profundas, ac formicarum tumultus sub aquis latentes perpetua cespitandi causa esset. Reliqua campi planities aquæ innatans pelagi speciem referebat, nobisque cespitem, ubi cubaremus noctu, ubi equi pascerentur, fere negavit. Assiduus primo itineris triduo, & tonitribus horrendus imber

imber diu, noctuque nos infectabatur. Vestes, ipsa corpora, quin ipse sacerdotalium precum codex, quidquid nobis usui erat præterea, aqua stillabant. Caro bubula, viaticum unicum, madefacta quotidie vermibus jam scatuit undique. Hæc tranquillato denique Cælo; austroque frigido spirante, ut sic caretur, e fune pendens fœtorem exhalavit tantum, ut illi vel eminus ferendo nemo nostrum par esset. Verum, cum obsonii alterius nec spes, neque copia esset in vasta solitudine, caro quamvis putrida, ne inedia conficeremur, fami sedandæ adhibenda fuit. Indi Comites piscem vastæ molis hasta confixerant in flumine Salado, solique devorant, quin vel particulam mihi extrema fame laboranti obtulissent, ex quo illorum inhumanitatem conjicias. Pluvia in plures dies producta fluvii alias non maximi ripis late effundebantur suis; trajectumque nobis non arduum modo, sed & periculosum reddidere. Corium adhæc bubulum, quo ad transmittenda flumina ceu lintre utebamur, triduo imbre adeo emollitum est, ut, nisi arborum ramis ex omni latere suffultum nobis usui esse neutiquam posset. Quod Barbarorum, qui illic grassantur, oculos effugerimus, in beneficiis, imo & in prodigiis putavimus numerandum; Nam, etsi illorum, & quos Hispanis rapuerant, equorum recentia vestigia passim prehenderimus, prehensis ab illis non sumus.

Equi quorum ingens nobis caterva, tanto itinere scilicet servitura, nando, esuriendoque fessi vix jam ephippiis ferendis erant. Ungulis aqua continua emollitis ægerrime progrediebantur. Postremis certe diebus quinque horarum spatio quatuor equos conscendi. Adeo exhaustæ illorum vires diu-

tina per aquas ambulatione. Vel tanta, Cælo semper pluvio, lassitatione incredibiliter fatigatum me haud inficiabor. Udz semper vestes diu, noctuque corpori adstrictæ plurimum molestiæ creantur equidem. Comites mei, quidquid vestimenti gesserant, abjicere solebant, &, dum vel aura, vel ad focum sicarentur, omnino nudi præsolabantur, id quod salvis verecundiæ legibus mihi licere nunquam putavi. Tot dierum inedia vires non mediocriter, atterebantur præterea. Ex putridis equidem, ut dixi, carnibus, quovis alio commætu destitutus licet, aliquot duntaxat bolos primoribus, ut ajunt, labris delibavi quotidie. Tertiò decimo itineris die in tugurium, quod oculis obversabatur, solitariū fame stimulatus irrui, & quamvis præter perponem, triticique Turcici tres spicas nihil prorsus in promptu esset, eorum esu recreatus mihi videbar revivisse. Diebus omnino sexdecim in via consumptis die Jovis, qui Pascha præcedit, tribus ante meridiem horis urbem sancti Jacobi conspeximus denique, sed ab illius ingressu flumen, quod dulce vocant, nos arcebat. Hoc alluvione annua, quæ majorem per viginti annos nemo viderat, in tantam excrevit latitudinem, ut vel dexterrimis natoribus formidini esset. Ex omnibus enim, qui Tucumaniam alluunt, annibus coalescere dicitur. Cursu ferebatur rapidissimo, arborumque immanes truncos, avulsa ex ripis tuguria advehebat, quæ quidem corio bubulo, quo navigamus, impacta illud vel pertunderent, vel transversum agerent illico. Quod incolumis, quamvis non sine periculo, ac metu tantum pelagus transmiserim, provido id Barredæ debeo, qui de meo ad oppositum litus adventu a me factus certior per literas, duos nandi arte celeberrimos ad me transportandum, ex urbe misit.

CAPUT XXVII.

Mea in Sancti Iacobi urbe commoratio. Alaykin Caziqui nostri ad Gubernatorem Salensem Profectio.

Post mutuos de more amplexus Barrada Prægubernator, vir mihi in paucis amicissimus, de Colonie nostræ rebus per me edoctus est diligenter. De promptis, quæ ad rem facerent, remediis quotidie a nobis consultatum. Paucos post dies ad Tucumanie Gubernatorem Joannem Victorinum Martinez del Tinéo, cujus in remotissima urbe Salta est sedes, cursor nostris cum literis est missus; Inde alius a Gubernatore ad urbem Xuxuy, ubi Regii ararii curatores solent residere. Interea dum hi tabellarii ultro, citroque commeant, in Sancti Iacobi urbe hærendum mihi fuit, quamquam minime otioso. Negotiis colonie occupatus licet penitentibus Hispanis, ac Æthiopibus sacro pro tribunali aures præbui, Pachali scilicet tempore, prope modum quotidie; Ad me enim, quippe peregrinum, & proxime abiturum, maximi fiebant undique concursus, quod & alibi moris esse sum expertus. Gubernator Martinez, ut Alaykin, alique Abiponum Caziqui ad se invisendum Saltam a nobis mitterentur, per literas identidem flagitaverat; sperabat equidem, alloqui comitate, hospitii lautitiis, liberalique donorum largitione illorum ani-

mos sibi devinciendos; Verum, ut suspicax, ac meticulosum est Barbarorum ingenium, sub quantavis Hispanorum amicitia dolos, infidiasque verentur. Alaykin saepe invitatus, tergiversatus est semper. Nunc tandem, nescio, quibus rationibus ductus, me in sancti Jacobi urbe agente, cum binis melioris notae Abiponibus repente adfuit, ac subito ad quietem, illic interjecto iter Saltam, usque, Gubernatoris sedem, est profectus. Duos Hispanos Barréda providus illi comitando adiecit, quorum viz ducem alter, alter interpretem, uterque adversus quoscunque aggressores defensorem ageret. Haec profectio Barréda parum, minus mihi probabatur. Quodsi enim istorum Abiponum aliquis vel infesto peregrini. Coeli frigore illas inter rupes, vel tertiana febris, quae ob aquas minime salubres istuc perfrequens, afflatus, vel quomodocunque laesus fatis cederet, illum malignis Hispanorum artibus extinctum haud dubie universa Abiponum natio vociferaretur, atque hac ex suspitione novum belli semen existeret illico. Primo, quo in sancti Jacobi urbem advenerant Abipones, die parum aberat, quin sinistrae de Hispanorum in se animo suspiciones illis injicerentur. Nam sanctissimum Christi corpus anniversario, augustoque ritu per fora circumferebatur, his clara voce comprecantibus, illis cantantibus, aliis, ut Davidem coram arca foederis saltantem imitarentur, choreas modeste ducentibus. Ad publicae laetitiae significationem mortaria minimae formae in plateis hinc illinc exploduntur identidem. Abipones caerimoniarum ejusmodi adhuc ignorantes hostili animo ab Hispanis pulvere nitrato salutari se jurassent, nisi a me moniti errorem dedocerentur suum. Eodem, quo supplicantium ordo per fora procedit, tempore quidam ridiculo

mo-

morionum habitu vestiti (Cachidiablos, pulchros diabolos Paraquarienses vocant) circumcurant, & plebejos, maxime si in silentium, vel religiosam modestiam peccent, flagello strepitante percutiunt. Quid si a morionum stupidorum quopiā Abipones, qui inermes proficiscebantur, ictum vel unicum abstulissent, de vi, injuriaque sibi ab Hispanis illata, quis conquerendi finis? quantam abruptandæ amicitiae, bellicae renovandi argumentum fuisset? univērsim dici potest, Barbaros quantumvis amicos Hispanorum in oppidis citra amicitiae periculum raro diversari. Illorum enim amicitia vitri instar facile frangitur. Injuries namque, etsi non accipiunt ab Hispanis, sibi fingunt, & saepe umbra offenduntur.

Hæc animo volvens a Barreda exorari haud potui, ut Abipones ad urbem Saltam euntes comitarer. Quod si enim Gubernator culpas a Patre Sanchez sibi significatas, illis exprobraverit, accusatorem me suum suspicabuntur perperam, & quem dilexerant antea, æternis odiis univērsæ nationis dignum pronuntiabunt, id iter suadenti Barredæ usque opposui. Alaykin ab humanissimō Gubernatore laute, liberaliterque est habitus, & nobilioris Hispani instar vestitus sumptu non medico, fructu prorsus nullo. Domum enim redumdum splendida e pretioso rubri coloris panno vestes suis ostentaret, & quidquid honoris officiosissimus Gubernator sibi præstitit, commemoraret magnifice. En, exclamabant omnes, quantum timeamur ab Hispanis! Adeo humanitatis, liberalitatisque officia formidinis Hispanorum testimonia interpretabantur stolidæ. Quid, quod & agreste Hispanorum vulgus toga Hispanica ad omnem elegantiam

tiam a Gubernatore condecoratum Alaykin egre
aspectaverit oculis. En, aiebant, qui furca trecenti-
tis dignus, hæc cædium apud nos patratum, hæc
rapinarum, incendiotorumque præmia retulit! Alay-
kin tamen ipse vestis Hispanicæ splendore adeo non
capiebatur, ut Barbarorum habitu, cui a puero
inveverat, contentissimus illam situ squallere in ci-
sta permiserit. Semel duntaxat in oppido toga Hi-
spanica, sed sine indulto, calceis, & femoralibus,
indutus Hispanicis advenis ridendum se potius, quam
spectandum exhibuit.

Illud memoratu dignum: sub idem tempus,
quo Alaykin amice ab Hispanicis, & supra merita
honorifice est habitus, Abipones alii, equos scilicet
abacturi, Cordubensium in prædia incurserunt, sed
ab accurrente milite in fugam acti. Fugientium
unus, Alaykin Contubernalis, captus, & Cordu-
bensium in carcerem est pertractus; sed Barreda de-
precante, meque per literas ejus libertatem postu-
lante haud multo post ad suos redire permissus,
ne ejus scilicet captivitas fuso Hispanicorum sanguine
a Barbaris vindicaretur. Vidi hominem nostra in
colonia, sed ejus nomen memoria excidit. Eodem
prorsus tempore Abiponum ingens caterva Jacobo-
politanos, qui in sylvis a ferro dictis mel, ceram-
que conquiverant, hostiliter invasisse, nunciabatur.
Præter alios, qui capti, cæsiq; militari fama il-
lustris miles Lifondo misere est contrucidatus, quod
alibi jam dixeram fufius. Hæc incurfio Oaherk-
kaikin duce quamvis suscepta fuerit, ad conflandam
tamen coloniam nostram, ac Barredæ ejus conditori
invidiam a malevolis Alaykin absentis commilitoni-
bus tribuebatur. Commento putido fidem ut fa-
cerent, Quataypin oppidi Conceptionis incolam ho-

Sili in agmine ab Hispanis, qui fuga eadem evaserant, conspectum esse, impudenter fabulati sunt, quem tamen, dum aggressio facta, ne unum quidem diem ab oppido suo abfuisse, & ipse Pater Sanchez, & ceteri omnes testabantur. Verum, detecta subinde fabula, & ab omnibus explosa. Captivi equidem ipsi, in libertatem dein asserti, a Debayakaykin contubernalibus abductos se, caecos alios, pauperem fecere, ut adeo nullus dubitandi locus superesset. Me tamen in sancti Jacobi urbe detentum sinister huius de nostra colonia rumor non mediocriter affligit.

CAPUT XXVIII.

Iteratus, molestusque ex urbe ad meam
Coloniam reditus.

Procuratū, ut poteram, negotiis ex urbe reducem me quadraginta milites comitari a Barreda jubebantur, qui in colonia a Barbaris idemdem tentata simul praesidiarios agerent, simul pro Abiponibus tum instruendis, tum alendis agro colendo operam darent, dum exacto mense alii illis succederent eosdem in fines. In campo Alarcon triginta admodum leucas ab urbe sancti ~~Messi~~ distante praestolari me milites, dicebantur; Verum solos novem istic deprehendi. Neque plures adfuturos cum mihi Galeanus centurio asseveraret, vel cum his pauculis ingrediendum mihi iter, putavi, sed paulo post remetiendum. Namque milites paucitate sua territi occursum sibi Barbarorum exercitus, caedes, ac sanguinem vel vigilantes fominarunt quotidie. Ad passus singulos, quo Indorum latibus propinquabant magis, metus augebatur. Fumum eminus conspicati hostilium insidiarum esse indicium, nil dubitarunt. Eo loco res erant, ut progressuros se porro pertinaciter negarent. Et vero regressi jam aliquantum centurionis insequentis eloquentia vix demum in viam sunt revocati. Eodem die noctem acturi locum, quem situs natura adversus subitas aggressiones tuebatur, delegimus. Fluvius saladus praerupti litoris a fronte, sylva salebrosa a tergo nobis imminabat. Ast occumbente jam sole equis

vidum ad pascua dimissis, nobis ad focum confidentibus subitus ex sylva Barbarorum ululatus perstrepsit. Hic pavidis semper militibus pro Classico non ad pugnam, sed ad fugam fuit. Nec mora; Celerrimum sibi quisque Pegasus capit, apparatque. Ad fugiendum præcipientes jam allocutus. viderent iterum, iterumque, quid agerent, aiebam; Si dilabantur, sparsos nullo negotio ab Indis contrucidandos singulos; Si uno in agmine conjuncti hac in statione perstiterint, nihil magnopere metuendum videri. Sclopos nobis in promptu esse, atque adeo Barbaros nix ausuros noctu, nitratum pulverem si odorentur. Qua quidem oratione, ut eadem mecum statione quieti consisterent, impetravi, muscarum tamen instar ad quævis Barbarorum motum certissime equis avolaturi suis, quos ephippiis instructos singuli manu retinebant. Adeo trepidatum fuit. Militum aliquis & obesi corporis mole, & vultus elegantia ceteris spectabilior lacrymis disfluebat, illud suum: Ergo moriendum est nobis hac nocte! Miserando cum ejulatu repetens identidem. De Cœna vel cogitare, quamvis præ fame vix spiritum traxerimus, nemini nostrum in mentem venit. Mihi quidem, ingenue fateor, non tam Barbarorum comminatio, quam comitum trepidatio terrori fuerat. Ne igitur, si isti me relicto diffugerint, vasta in solitudine solus, pedesque remanerem, equorum meorum velocissimum capi, appararique jussieram, securitatis meæ instrumentum, quo fugientes milites fugiens, quantum licuerit, comitarer. Equitatione diurna fractus, somnoque oppressus ad equi mei pedes habenas manu retinens, ac sclopum nudo in cespite maximam noctis partem placidissime dormivi. Extrema lassitudo, firmaque, quod nihil in nos tentaturi sint

Barbari, persuasio soporis copiam alienissimo tempore, ac loco mihi fecit.

Albescente jam Cœlo, dum in fluvii litoribus Indorum vestigia arenæ impressa omnium oculis patuere, centurionis & imperiis, & hortatibus neglectis, cursu effusissimo domum revertuntur milites, meque vel invitum, ni desertus in periculosa centum facile leucarum solitudine perire mallet, sequi cogunt. Quatuor supra nonaginta leucæ, quas ab urbe confeceram, mihi remetiendæ fuerunt. Viæ compendium facturi milites per invias Turugon sylvas, per campos palustres, ubi nullum equo tutum vestigium, nullum sæpe vadum, fugientibus similes Salabinam, patriam suam, mecum attigerunt. Pagi illius Parochus Clemens Xerez de Calderon vir antiqui moris, opibus juxta, ac probitate clarus tenerrime me amplexus, & de militum fugacium intempestivo reditu conquerentem solatus est etiam: Divino profusus, aiebat, consilio me hoc ad oppidum vel nolentem venisse, Divinæ Matri sermonem panegyricum ut dicerem; Festum equidem, cui a Carmelo nomen, propinquabat, quod istic per novem dies continuos ingenti cum apparatu quot annis celebratur. Maximi ad hoc ex omni illa provincia omnium ordinum fiunt concursus, cumque loci angustia tot advenarum millia haud caperet, plerisque in campo dumeta inter sub dio agendæ noctes, nobilioribus a Parocho hospitio acceptis. Israelis populum in solitudine castra metantem videbar mihi videre. Templum, etsi minime augustum, sacra supellectili pretiosissima instructum, tantoque argento ornatum est, quantum Europæis in templis raro videas. Maxima ejus pars Canonici Peruviani cognati hæreditate Parocho obigerat, qui, quidquid opum, facultatumque nactus est,

est, templo suo pie impendit. Plures utinam is in America, quin & nostra in Europa imitatores Parochos, Episcoposque haberet! Hoc itaque in templo panegyricum statò die ad numerosissimum auditorem per horam dixi, ipso etiam Pro gubernatore, cum aliis ex urbe optimatibus presente, a quibus, finito sermone, sacro e pulpito inter festivorum ignium, & minimæ formæ mortariorum crepitus ad Parochi sedes honorifice sum deductus, ubi more recepto circumstanti equitum Hispanorum multitudini & vinum crematum, & folia tabacæ in tubulos, e quibus accensis fumum hauriant, convoluta liberaliter distribuebantur. Utroque dono, quod sacro oratori honoris causa ante alios porrigitur, modeste abstinui, Barreda abstinentiæ ejusmodi, quæ sacerdotem deceat, mirum in modum probante. Duodecim dierum, quibus hic invitatus detinebar, spatio tempus omne, quod a brevi somno, mensa, & sacerdotalium precum penso mihi erat super, expiandis culpas confitentium animis consumpsi, qui ab aurora in seram usque noctem me stipabant quotidie, aperto semper in campo juxta templum aures præbentem. Molestæ fere Cœli temperies molestias auxit, cœlestibus licet solatiis conditas; Quin & ipse Parochus, vir probissimus, & ditior, quam doctior, pro ea, qua mecum versabatur, fiducia totius antea vitæ noxas sacro in tribunali mihi patefecit.

Interea Barreda jubente quadraginta milites, qui secundo redeuntem me comitarentur, evocati, campusque leucas aliquot a salabina distans, ubi suis e domibus confuissent, designatus. Hac in statione quotidianas inter pruinas (Mensis enim Julius istic hybernus est) & tigridum pericula triduum sub dio egi cum pauculis, milites reliquos frustra præstolatus.

Nam quinque & viginti contaxat adrepserunt denseque; quorum unus prima itineris nocte raptis etiam centurioni Galeano equis aliquot fugam cepit. Summa hæc provinciarum, & eorum, qui militiæ præstant, infelicitas, quod militum, qui ad expeditiones quas cunque evocantur, vix dimidia pars morem gerere soleat. Rara est obedientia, quia tanta non obedientium impunitas. Flumine Turugon natatu, ut moris est, superato chacum provinciam ingressi sumus, palantium Barbarorum sedem, a quibus ne quid subiti periculi nobis existeret, viarum speculatorum septem quotidie præmissi, qui sub vesperum a se visa, observataque referant centurioni. Detexerant isti Tobarum, Mocobiorumque agmen, qui cum eorum, quos sanctæ fidei e prædiis rapuerant, gregem fugientibus, quam proficiscentibus similiore ad sua latibula properarunt. Contubernales suos suo destitutu ut præmonerent fumo, qua qua transferant, campos, sylvasque incendere. Noctem illam infomnes egimus, quod a fronte, a tergo, a lateribus adrepens flamma exitium nobis minabatur undique, nullusque effugii locus usquam patebat. Quamvis flamma nobis pepercerit, parum absuit, quin fumo cecaremur omnes, suffocaremurque. Coortus sub auroram ventus ignem a nobis, periculumque avertit. Frequentissima Paragnariz, & per immensam plantitiem viatoribus, bestiis, plaustrisque sæpe exitiæ sunt hæc camporum incendia. Tum in hoc itinere, tum sæpe alias, ne vivi cremaremur a flamma affliente, equis vix bene apparatus, laxissimis habenis indios inter ignes nobis fuit currendum, qui nos extingui possunt, neque declinari. Focus, quo iter facientes vel sub meridiem, vel noctu utuntur, remanet sæpe abeuntium incuria, & vento validius aspirante dispersus campum inflamat. Gracem trahit

altius, stupæque instar aridum, junci, arundines, calami que segetis more quaquaversum protensi, ut flammam prompte concipiunt, sic incendio, hebdomadas plures duraturo pabulum præbent. Sylva majori anni parte solis æstu torrentur, arboribusque pice, resina varia fortis abundant; Hinc & accenduntur cito, tardissimeque extinguuntur. Orbem terrarum conflagrare diceret. Tenebras sæpe fumus offundit aeri tantas, solem ut subducant oculis, ipsoque meridie noctem referant. Ex fumo turbinis instar avolante enatas subito nubes, ac fulgura, hisce ipse vidi, solerterque in patente campo pernoctans observavi. Neutiquam succensendum igitur Indis cætera rudibus existimo, qui ad pluviam procurandam campos succendere consueverunt, experti scilicet fumum densiorem in nubes desinere, atque ex illis aquas cœlestes effundi demum. Fateor tamen campi incendia, alix nisi causæ accedant, haud semper certa imbrium remedia esse, ac instrumenta. Nam biennali illa, quam passi sumus, Cœli siccitate hinc, atque illinc, iterum iterumque menses integros ardebant campi, & nemora, neque tamen nobis dedit ignis aquas. Inde occasionem sumpsit Pater Brigniel opinandi, frequentissimas has camporum latissime patentium incensiones siccitatis diutinae causam esse, quod calore ac fumo seu siccentur, seu consumantur terræ vapores, qui in altum elati in nubes primum, deinde in imbres coalescere solent alias. Ast enim fumum condensatum haud longo ab igne intervallo in nubem converti, & fulgurare, tonareque, ipse observavi. Quidquid sit, physicorum arbitriis id relinquo. Meum est, ceptum cum Jacobopolitanis iter proseguere.

Haud prætereundus silentio casus; qui terroris primum, mox risus solutissimi argumentum nobis

fuit. In campo, quem sylva tenuis tegebat, Abiponum complures suis cum familiis latuere, siccandis lutrarum, quas vicino in lacu ceperant, pellibus occupati. Transeuntes nos primo diluvulo utprimū senferant, hostilem Hispanorum assultum suspicati in familiares sibi ululatus effundebantur. Jacobopolitani repentina vociferatione perculsi Barbaros in insidiis collocatos adventum nostrum hostili expectare animo, sibi persuadere. Incredibilis utrinque, sed Panicus terror. Mihi, quod res erat, suboluit. Centurionem itaque moneo: Equorum nostrorum cattervam, quæ a tergo nobis veniebat, medio in agmine collocari jubeat, diripi ab Indis ne posset. Equo languidiori, cui infidebam, alacriore substituto, milites mihi binos adjungat, quibus stipatus præcederem, Indum, si quis uspiam in conspectum se dederit, observaturus, allocuturusque; Qui enim seu Abiponum, seu Mocobiorum calleret linguam, præter me nemo unus aderat. Centurio cum suis lento passu citra strepitum me, eminus sequatur, opem mihi, si res posceret, laturus, peto. Centurio Galeanus ut erat bonæ mentis, opportunis consiliis morem gerit perlūbenter. Aliquantulum progressus Abiponem, qui nos exploraturus suspensio veniebat gradu, equitem, hastatumque detego, ac denique mihi propinquiorem oppidi nostri incolam (Casali nomen illi non sine omine fuit) agnosco, saluto, alloquor, de itineris mei ratione, de Hispanorum, qui me comitantur, tum paucitate, tum integerrima fide, ac amicitia certum facio, num socius meus Pater Sanchez, num Alaykin Caziquius noster sospites adhuc in oppido, & alia id genus, quæro. Ille, absterge jam suspicionibus tranquillior, se, suosque melle in circumjacentibus sylvis legendo, venandisque per laeus lutris istuc occupari, fatetur, ad contubernales suos

suos inviscendos placide nos invitat. Rem ita esse
 suis videre oculis quaterni milites a centurione missi,
 qui melle copioso ab Abiponibus donati ad nos, iter
 accelerantes, rediere; At enim discussus utrinque ag-
 gressionis hostilis timor prae quovis melle dulcior
 fuit. Milites novitii aliquot, qui primis Barbarorum
 ululatus consternati per dumetorum latebras se ab-
 didere, a veteranis festive explosi sunt. Animosi-
 res alii, ni consiliis coercuissem meis, in Indos ami-
 eos, ceu hostes praecipiti ferro ipsuissent utique. A-
 ctum sane de nobis erat. Ex propinquo etenim
 Conceptionis oppido ad opprimendos pauculos Hi-
 spanos Abipones advolassent. Sed quamvis nil ho-
 stile patratum, ut primum isti me cum Hispanorum
 manipulo imminere, intellexerant, atratis ad terro-
 rem vultibus turmatim nobis obviam effundebantur,
 nosque veluti indagine cinctos ad coloniam deduxe-
 re. De patratu nuper in sylva Jacobopolitanorum
 caedibus falso suspectos se haberi, noverant, & vel
 ea propter vindictae metu adventantes milites non, ut
 semper alias pro hospitibus, sed pro hostibus, qui
 sinistra animo volverent, acceperunt.

CAPUT XXIX.

Conceptionis oppidi turbationes
perpetuæ.

Post quinque menses tum in itu, ac reditu, tum Jacobopoli consumptos redux propensis populi gentis voluntatibus acceptus sum. Sphærarum vitrearum ingens copia, cultri, forficulæ, & alia id genus, quæ maximi ab illis fiunt, dona a me liberaliter data lætitiâ auxere. Caterum res oppidi eodem semper erant loco. Ut prius, turbata omnia. Tranquillitatis nec spes, neque remedium superesse videbatur. Mocobii cum aliis Barbaris fœderari ininitabundi semper, sæpissime molesti, ac noxii. Abipones natu grandiores, etsi excursionibus in Hispanos religiose abstinerent dudum, computationibus tamen solitis pertinaciter indulgebant quotidie. Adolescentiores domi ut conquiescerent, induci hand poterant, quippe quibus vagari, prædarique ut in more, sic in deliciis fuit. Vetulæ superstitionum avitarum usque tenaces a sacris nostris non abhorrebant modo ipsæ, sed &, quoscunque poterant, ab illis avertere conabantur. Nemo, nisi præmii spe ductus, templo pedem inferre, paucissimi sacris a meridie institutionibus aures, animosque advertere solebant. Aliis, atque aliis curis, ac studiis plerique omnes detinebantur. Expeditio militaris altera alteram exceperat.

Alaykin fidem Hispanis ut testificaretur suam, & suspiciones, nescio, quas aboleret, cum lectissima suo-

suorum manu adversus Oaherkaikin profectus est, a quo minisne, an promissionibus, nescio, captivos pueros extorsit, ex sylva, ubi Lisondo cum aliis Jacobopolitanis cæsus nuper, abductos. Hi in patriam, paternasque domos nostro ex oppido cum custodibus remissi. Postquam Ychoalay inter, & Alaykin mutuis dudum simultatibus laborantes quædam amicitie species simulata potius, quam contracta est, Abiponibus sancti Hieronymi suppetias venire nostri, illisque consociati Debayakaykin senem binis expeditionibus oppugnarunt damno, quam utilitate, majori. Armo- rum quidem societas nostros inter Abipones, ac sancti Hieronymi fuit tantisper, nunquam concordia animorum. Enimvero nostris Nakaiketergehes Debayakaykin studiosissimis neque in mentem venit unquam aut Ychoalay victorem, aut victum Debayakaykin optare. In hunc propensissimo, in illum acerbissimo semper erant animo, quod, ne Hispanorum equos diriperent, omni virium contentione obstitit, & raptos dominis suis reddendos vi sæpe procuravit. Qua quidem equorum violenta restitutione exacerbati duplicarunt in prædando astutias, industriasque, non tam ut jacturam priorem novis resarcirent prædis, quam, ut nil ab se curari Ychoalay, significarent. Hæc altereationum scaturigo, hæc sollicitudinum, quæ diu, noctuque nos premebant, materia. Michael Ziburro centurio, Piedra buena alique ex sanctæ fidei urbe prædiorum domini cum exiguo equitum manipulo ad S. Hieronymi oppidum venerant, ope Ychoalay equos sibi a nostris Indis abactos recuperaturi. Noverat Ychoalay pascua, ubi equorum recens ereptorum greges latitarent, ad illos igitur clanculum abigendos cum Hispanorum, suorumque turme noctu adfuit, verum spes illum elusit. Namque

Abi-

Q 5

Abipones nostri de Hispanorum in sancti Hieronymi colonia adventu, deque Ychoalay proposito ab adventu quoque tempestive præmoniti, quidquid equorum possederant, trans flumen in remotissimis ab hominum conspectu latebris abdidere præter aliquot strigosos, vetulos, claudos, ulceribus, vermibusve scattentes, quos ad Ludificandum Ychoalay publico reliquerant in foro. Is equis, quos sperabat, quærebaturque noctu, nusquam repertis eorum raptores invadere statuit. Dubia adhuc luce oppido cum suis propinquat, sed occurrentem sibi citatissimo cursu, ferocique impetu Abiponum nostrorum multitudinem conspicatus, ne opprimeretur, tuguriorum objectu se tuctur, Hispanosque non ad mactandos, sed alloquendos oppidi incolas secum adesse, subdole affirmat. Quo audito nostri reflexis, quos intentaverant, hastarum mucronibus quieti inducias indulerunt. Hispanus centurio annis gravis, animique intrepidi cum Alaykin Caziquio per interpretem nostro in cubiculo collocutus est aliquamdiu. Ideone, inquebat, hanc vestræ coloniz stationem delegistis, ut nostris e prædiis, quoties lubet, equorum agmina abigeretis? Nihil ad me equidem, Caziquius reponit, istiusmodi inculatio, & querela. Bello adhuc inter nos ardente par pari reddidi, vim vi repressi. Pace inita vobiscum & vobis, & vestris fortunis religiosissime peperi. Innoxium te novimus, ait centurio, at vero Pachieke filius tuus prædonum est primpilus. Vestra culpa, respondet Alaykin, hæc accidere. Pax sancita sancte observata est a meis contubernalibus; A vestro, qui equum præstantem illis rapuit, milite, violata est primum. Illius exemplo animum adjecere mei ad equos vobis rapiendos, quos noverant a vobis male custoditos. Cui centurio: At tuum erat contubernalium rapacitatem coercere. Enimvero, ridens

dens ait Caziquius, illud dictu, quam factu facilius. Ad venandos equos sylvestres excurrere se se mihi dicunt isti juvenes, & cicures vestris e prædiis, me inscio, ac invito adducunt. Vestrum erat, prædiis vestris invigilare ad arcendos fures. Haud equidem facultatis est meæ campis longe, lateque patentibus invigilare, ac contubernaliū per campos itinera, manus, pedesque observare. Milites vestri, stipendio conducti, vias percurrant omnes diligentius, & si quem meorum, qui equos rapuerit, deprehenderint, pace mea ad obscuram domum (carcerem urbis publicum sic vocant) eum pertrahant, ac liberalliter flagellatum, dum lubuerit, domum remittant. Hispanorum vigilantia, severitateque territi adolescentes nostri equorum furto quidni abstinebunt dein. Bene est, consiliis parebitur tuis, respondet Hispanus, sed jam nostro parendum est imperio: Equi ad unum omnes, qui nobis erepti, restituantur illico. Mihi quidem, Alaykin ait, equus, qui vestri juris sit, nullus omnino est. Aliis, ut restituant, tuto impera. Restituent, si voluerint. Ego siquidem, utut velim, præcipere id, haud queo. Abipones, accepto a majoribus more, suo, non Caziquiorum arbitratu agunt omnia. Illis præsum, sed ita, ut meorum nemini obesse, nec meis deesse utilitatibus possim. In contubernales meos si imperiis, si vi utar, terga mihi vertent actutum. Amari ab illis volo, non formidari. Agite igitur, & vestros equos, quos verbis vix impetrabitis, armis, si lubet, extorquete. Ad dimicationem accincti in foro adstant mei. Hæc, me præsentem, sermocinantem Caziquium impavidus audit Centurio, & ad conferendas manus promptissimus, ni bini Hispani nobiles, quorum neuter militiam profitebatur, Abiponum aspectu perterriti, illi silentium, pacem, celeremque e colonia abitum suassissent.

fissent, de vita tot iter Barbaros servanda, quam de equis recuperandis magis anxii. Prandio, ad quod a nobis invitabantur, recusato, inglorii uno agmine citra cunctationem ad sancti Hieronymi coloniam cum Ychoali discessere, qui, ut mihi falsus ultro est; nunquam Hispanos adduxisset, si tot com-militones Alaykin Caziquio suppetere, nosset. Accelerato Hispanorum reditu audaciores nostri Abipones, nil dubitarunt suorum aliquem mittere, qui eos observet, horteturque ad iter precipitandum, ne ad premenda eorum terga, si cunctati per viam fuerint, reliqui omnes ex oppido accurrant. Interea tempestas coorta, quæ horrendos inter Cæli mugitus multum aquæ, plurimum ignis effuderat, properantes Hispanos comitabatur. Nostri Abipones eodem tempore cantus inter, ac pecula ficcæ, quia nihil omnino sanguinis fustum, victoriam celebrarunt, de Ychoalay frustra fatigato, elusoque mire sibi gratulantes. Miserebat me Hispanorum, quibus tantum ex urbe sua iter non irritum modo, sed & probro-sissimum fuit, & terroris plenum; Id quod illorum imprudentiæ profecto assignandum. Nam, dum Abiponum ira frementium globo cinctos se viderant in foro, ad nostras ædes refugientibus ingenue dixeram: Rem vestram haud satis præmeditati comparetis, amici! Ad pugnandum enim nimis pauci, ad Indos alloquendos, nimis multi venistis. Equis credat, alloqui causa vos adesse, qui dubia adhuc luce, armatis manibus Ychoalay duce nostro oppido adrepsistis? Hostilis aggressiōis num luculentiora usquam indicia? Tempore, ac modo, quo hostes solent, venistis, veniam dabitis nostris Abiponibus, qui hostili apparatu vobis occurrunt, vobis cæterum magnæ ex parte amicissimi. Certe quidem si Hispani soli, de reddendis equis cum Abiponibus acturi, adulto

jam

jam die oppidum adiissent, honorifice sine armorum tumultu accepti, & votorum compotes abituri fuissent, nil dubito. Ychoalay Hispanos comitantis aspectus universi populi & animos, & manus armavit, quippe a quo vinci turpissimum sibi putarent.

Importunus hic Hispanorum cum Ychoalay adventus nobis sane perniciosissimus, & prope exitialis fuit. Nos equidem cum illis colluisse, de eorum consiliis certos fuisse, Indi nostri sibi persvaserant, nosque veluti proditores, ac hostes perperam insectabantur. Nemo illorum ædibus nostris, aut templo jam pedem inferre, nemo jam alloquio nos dignari suo voluit, ut adeo vitam periclitari nostram haud dubitaremus. Illa, quam de nobis conceperant, suspicio inanis prorsus, ac stolidi fuit. Nam de Hispanorum itinere, ac molitionibus ne per somnium quidem nobis quidquam constabat. Illa equidem, qua nobis imminuerunt, nocte calceos laceros, quos unicos habui, consuebam, meos ut pedes adversus pluviam præmunirem, quam ipsa Cœli facies non obscure portendit. Repentino Indorum obequitantium strepitu excitus meo prodivi e tugurio, quid rei esset, observaturus. Abipones nostros fucatis, ut in pugna solent, vultibus, hostis armatos, equis insidentes longo per ~~feram~~ agmine excurrere & vidi, & stupui, quod, quis, vel ubi hostis esset, penitus ignorarem, neque formidæ, quod alias solent, ad arcam nostram sudibus munitam refugerent. Verum circumspectans omnia, Hispanos, Abiponibus Ychoalay immixtos oppido instare, demum deprehendi, & socium meum Josephum Sanchez, nil tale somniantem, expergefeci protinus. Ex quibus liquet, quam stupide Indi nos consiliorum hostilium participes, re-

rums

rumque, quas Hispani animo agitabant, præcios prætarint.

Ychoalay, quod expeditio suscepta optato, speratoque exitu caruisset, in rabiem efferatus ad coloniam nostram Hispanorum ope funditus evertendam adjecisse animum, palam dicebatur. His rumoribus percussi Abipones nostri suis cum familiis oppido se, ac periculo subduxere, turmatim ad nota tibi latibula festinantes. Quis nobis ad hæc animus? Astutia nisi cursorem, qui Barredæ ista nunciaret, cum literis ad sancti Jacobi urbem misimus, opportunum, forte serum, remedium nostræ afflictionis interea expectantes. Consciji equidem Lenitudinis, qua in suos milites utitur Barreda, ac lentitudinis, qua isti iter tantum ingredientur, jure metuimus, ne Roma deliberrante Saguntus iterum periret.

CAPUT XXX.

Barredæ adventus. Oppidi ad flumen

Saladum translatio.

De oppido in ruinam præcipite edoctus Barreda ingemuit enimvero; Quantum enim negotii dederint Hispanis Abipones quondam hostes, noverat, atque adeo amicitiam illorum toti provinciæ salutarem omni studio conservandam porro existimavit. Nil cunctatus quadringentis cum equitibus in viam se dedit eo consilio, ut jam jam fatiscens oppidum a periculosa Ycholay, a sanctæ fidei urbis vicinitate avulsum Jacobopolitano agro propius admoveret. Iter sane perarduum habuit. Primis namque diebus ad viginti sæpe leucas gutta aquæ, quæ vel aviculæ sufficeret, haud suppetebat, annibus, lacubusque diuturna Cœli siccitate exhaustis. Posterioribus imbre per dies aliquot pertinaci adeo submersus latuit campus, ut in aquis equitandum interdum, noctu, somno urgente, cubandum esset. Colles enim, qui aqua mox defluente siccantur citius, passim desiderantur. Militum non pauci avium more in arboribus noctes egere, quin gleba duriore, quam ex altis formicarum tumulis decerpserant, arborum iter ramos collocata focum excitare sibi norunt ad aquam, quam herba Paraquatica conditam bibunt, calefaciendam. Fluvii, quotquot via offert, solito turgidiores natando ægre superabantur. Barreda ipso Pentecostes die oppidum nostrum paulo ante meridiem attigit. Scillantibus aqua

qua pluvia vestibibus ab equo ad templum properans mihi ad aras operanti ministrum se stitit, przclaro ad circumstantes milites, ac lantos exemplo, quod & sæpe alias religiosissime præstitit, ubicunque versaremur. Cæterum in eo totus erat, ut afflictis oppidi rebus celerrimè mederetur, quod, ne interiret, ad fluminis, cui Salado nomen, ripas octoginta facile leucas a primo situ distantes, transferendum duxit. Verum hæc medicina ipso morbo & acerbior, & periculosior nobis videbatur, quia dulcis amor patriæ, maxime Americanis.

Alaykin certe reliquorum princeps migrationem ejusmodi audacter, prudenterque damnavit vel eo nomine, quod situs, qui coloniz designabatur, minime idoneus sibi videretur. Visne tu, Barredæ ajebat. aquam dein amaram bibamus, quam vel equi nostri sorbere nunquam potuere? Fluvius enim Saladus, etsi suo in fonte dulcis, ex annuum salorum accessione salis tantum, ac amaritiei contrahit, maxime dum pluviis deficientibus deficit, ut ne bestiis quidem sit usui. Abipones cæteri ad unum omnes Barredæ consilia averfati nativum solum tot frugibus, ferisque ad delicias abundans, tot latibulis ad securitatem munitum, ut Pergama sua, plurimi fecerunt semper. Hispanorum vicinitatem perinde, ac servitutem, cum illam hujus esse occasionem experti sint aliarum nationum exemplo, solertissime refugebant. Zapancha, de quo plura superius, cænans cænantem conjugem suam cultro trucidavit, quod Hispanorum de mutatione oppidi sententiam sibi probari affirmaret imprudens muliercula. Adeo nec mentionem de hoc argumento ferebant. Munusculis, promissisque dulcibus etsi Barreda demulceret singulorum animos, voluntati tamen ut suffragarentur suæ, impe-

trare nequiquam potuit. Stragulum laneum, quo noctu se tegebat, variis coloribus acu eleganter pictum Caziquio Malakin dederat. Donum hoc pro harno ad captandam ejus benevolentiam, ac prae omni fascino fuit. Stragulo eleganti tectus Barbarus actutum mentem mutavit, quo quo Barredæ luberet, migraturum se cum suis spondit. Caziquium Ypirikin cum ejus affeclis in suam sententiam pertraxit. Adeo dona prae verbis ubique gentium plus possunt.

Qui Caziquiorum Alaykin, Osikin, Machito, & Zapancha partes sequebantur, timebant enimvero, ne vel inviti, quo ire recusabant, ab Hispano milite raperentur, & quod tergiversari pergerent, ab irato Barreda hostium instar per insidias peterentur denique. Solliciti igitur, quo evasura esset res, ad vim omnem propulsandam Ychamenfaikin sancti Hieronymi Caziquium principem, veterem amicum, suppetias vocant clanculum. Adfuit ille cum lectissimo suorum manipulo ad consalutandum, ut aiebat, honoris gratia Barredam. Repetitis, quas iste cum nostris Caziquiis habuit, consultationibus interfuit Ychomenfaikin, & qua potuit, verborum, argumentarumque contentione migrationem ardentissime dissuasit. Verum, quod alienam in messem falcem mitteret, leniter reprehensus a Barreda, mirum quantum excanduit. Exasperati animi acerbiter licet silentio presserit coram Hispanis, illorum tamen amicitiam nuncium remittere, collatis cum Alaykin consiliis, actutum constituit. Fixum illi erat, sancti Hieronymi oppido, trucidatis binis sacerdotibus Brigniel, & Navalon, terga vertere, ad nota sibi latibula regredi, bellumque in Hispanos instaurare. Huic praefusus, ingentem equorum lectissimorum copiam Barredæ militibus noctu rapiendam curavit per suos.

Et vero meditatam Patrum cædem, oppidi sui incendium, fugamque cum suis executurus erat illico, ni per Chitalin Mocohiorum Caziquum, Romanis dudum sacris initiatum, sibi que familiarem a nefando proposito absteritus fuisset. Opportune is ex sancti Xaverii oppido venerat, de suis apud Hispanos adhuc captivis Barredæ locuturus, atque inde officii causa ad sancti Hieronymi Coloniam, quæ decem solum leucas a nostra aberat, aliquantulum deflexit. Tanti apud Ychamenraikin ponderis fuit ejus amicitia, ac, qua valebat plurimum, eloquentia, ut impia consilia ejus ex animo penitus exterminaret. Ad servandam utriusque sacerdotis nostri vitam, ad ejus periculum detegendum divino missus consilio videbatur. Ychamenraikin mutato jam animo equos Barredæ militibus ademptos per Ychoalay ad sancti Jacobi territorium reducendos curavit subinde, & amicitiam cum Hispanis coluit porro.

Tanta fuit tempestatum, imbriumque ultra mentem pertinacia, ut camporum planities omnis in stagnum conversa videretur. Equi diu noctuque aquis immerfi emollitis ungulis periere quam plurimi, superstites vix pedibus jam institerunt. Itineri faciendo impares ea de causa per viam relictæ ad trecentos Militum non paucis, qui decem equis instructi adveniant, nec unicus ad reditum superfuit, ut adeo alienis, quos socii obtulerunt, uti cogerentur. Hos inter Cœli procellosi, & populi, quoties de migratione injecta est mentio, indignantis tumultus mensis abiit, mihi sane tristior novem illis mensibus, quos ulro citroque navigans oceanum inter procillas consumpsi. Barreda quoque morarum impatiens, non expectato imbrium sine cum suis, & quæ sequi se demum voluerint, Abiponum familiis abire constituit. Pridie ite-

neris præmissa quatuor plaustra, domestica oppidi, sacraque templi suppellectili, portis, valvisque domus onerata; Ad hæc singula trahenda quinque boum paribus plerumque, viginti adhæc equis adiutoribus opus fuit præterea per vias aquis, paludibusque horrentes. Cum denique vires nullæ, nullæ industriæ sufficerent, ad plaustra allevanda & portas, & quidquid ex ligno, abjicere in via oportuit.

Nobis ad abitum accinctis Abipones suis quieti confedere in tuguriis. Singula mecum jam equite eques Barreda obiit. Dispicerent iterum, iterumque, quid consilii caperent, mæsta, minacique voce per interpretem me dicebat singulis. Habiturum se pro amicis, qui se sequerentur; Qui istic remanserint, eos Yehoalay, Hispanorumque sanctæ fidel vindicæ manus vix evasuros. Acerrime se insectaturum eos, quot quot pacem datam violaverint dein. Verum Surdis cantavit fabulam. Triste silentium, torvi vultus pro responso fuere. Nil cunctandum posro ratus Barreda mecum, militibus partim præmissis, partim sequentibus ex oppido discessit, ubi relinquendus socius meus Josephus Sanchez fuit subita viscerum ægritudine tentatus, postridie tamen se nobis conjunxit. Primo profectionis die Malakin, cujus voluntatem eleganti stragulo empram superius dixi, alterque Caziquius Ypirikin triginta aliquot cum familiis nos sunt assecuti. Quantum istorum adventus Barredæ animum exhilaravit, tantundem is doloris ceperat ex Alaykin remanentis absentia, qui ut soli nativi, sic propositi sui tenax cum reliqua, quam copiosissimam numerabat, gente nos sequi præfracto recusavit, suo, ut dein intelliges, damno.

Quantæ nobis per omnem viam exhauriendæ fuerint difficultates, facile conjicies, si, quæ de meo ad urbem sancti Jacobi itinere alias scripsi, in memoriam revocaveris. Secundus profectionis nostræ dies finis imbrium, principiumque serenitatis fuit. Verum triginta aliquot dies continuata pluvia campos omnes natura sua planos, declivesque inundaverat omnino. Solum in salum abiisse, jurasses, quoquo oculos conjeceris. Nusquam siccum palmum terræprehendimus toto itinere. Aqua ad furas pertingente plerumque, non raro gentia attingente per dies unum & viginti equitandum nobis fuit quotidie. Humor assiduus nobis ut officeret minus, exspirareque liberius ut posset, nudatis semper pedibus, calceis, tibialibusque ex ephippiorum fastigio suspensis equo insedimus. Aqua enim intra calceos conclusa animi defectiones subitas, stomachi imbecillitates, minuta ulcera, capitis dolores, aliosque generat morbos in America, quod experientia ipsus didici, & in aliis crebro observavi. Folium tabacæ dentibus mansum, & cum saliva pedum plantis illitum, noctibus singulis remedio nobis adversus noxium humorem, atque adeo saluti fuit. Eundem in finem tabacæ fumum haurire identidem non utile modo, sed & necessarium putabatur. Sub dio, sub Jove frigido noctes agendæ, nisi quod raro pruina defuerit, quæ a capite ad calcem dormientes nos texit; Mense quippe Junio, qui hyemis portio in Paraquaria, magnopere exasperatur aura, & quamvis nivibus careat, Auster sæviens frigus præter morem acrius afflat in sancti Jacobi territorio, alpibus nivosi. (la cordillera) quæ Paraquariam a Chilensi separant regno, propinquiori. Cubare noctu dum lubuit, & artis & felicitatis erat stationem detegere aliquam, quæ etsi luti plurimum, parum aquæ ha-

beret. Flumina aliquot, quæ suis egressa litoribus latissime vagabantur, vel natatu, vel corii Bubuli opẽ transmittenda fuere. Plaustra ingentia, ovium, bo-
rum, equorum aliquot millia sine ponte, sine cym-
ba trajicere majoris negotii, longiorisque temporis labor erat.

Post repetitas gelidis in aquis natationes, quoti-
dianas inter aeris injurias, & defatigationes neminem
Hispanorum morbo correptum fuisse, id equidem
mirabar sæpe. Abiponum tamen aliquis, Hemakiẽ
dicebatur, fatis cessit. Hic oppidi sancti Ferdinan-
di dudum incola, frugis non optimæ, & nuperrimo
equorum apud Hispanos raptu infamis cum Ychoa-
lay oculos, manusque ultrices reformidaret, ad nos,
vitam tuiturus, veteri in oppido accurrit. Paucis
ante migrationem diebus, sibi nobiscum proficisci ut
liceret, supplex a Barreda impetravit. Fractis jam
tum viribus, & macie adeo erat confectus, ut equi-
tationis impatiens plaustro veheretur. Svavius istic ut
cubaret, lecti mei stragulum substravi. Sed enim
plaustri succussum haud ferens equo, ut potuit, pro-
repebat, volare prius assvetus. Omne pietatis genus
illi a nobis liberaliter impensum. Morbo per mo-
menta ingravescente, religionis capita edoctus, sa-
croque tinctus latice in campo, cui Don Ghil nomen,
placide expiravit. *Dios ecnam Caógarik Grkauagikam!*
Dios latè ñkauagraniapegalge Creator Deus miserere mei!
Mater Dei intercede pro me, postremi, ac identi-
dem repetiti gemitus illius fuere. Dum eodem loco
sepulchrum illi cavatur, tanta undique aqua scaturit,
ut mersus potius, quam humatus dici possit. Lugu-
bri Indarum ejulatu, consonantibus recepte more eu-
cumbitis, illi parentatum est diu. Nos luculentum
miserentis Dei beneficium interpretati sumus, hominis

per omnem ætatem pessimi bonam, ut confidimus, mortem.

Milites aliquot, quos viæ tardium cepit, fuga dilapsi. Alter, domui suæ qui inhiabat ardentius, incredibili flagitio reditum accelerare suum conabatur. Noverat, in fabrica novæ coloniz diutius se detinendos. Barredæ consilia igitur ut disturbaret, benevolentiz, commiserationisque simulatione Abiponibus fugam, reditumque ad patrias terras celerem suadet, & affirmat: Eo solum fine a Barreda illos a patrio abduci solo, ut per insidias, quam primum opportunitas se dederit, contrucidari omnes impune possent. Caverent sibi itaque ab Hispanorum vicinitate, ac ad avitas patriæ suæ latebras revolarent sine cunctatione. His improbi hominis hortatibus suspicaces Barbari fidem adhibuere eo promptius, quod hanc formidinem animo altissime impressam circumtulere semper. Postridie nobis iter ingredientibus Abiponum nemo se movere visus est. Attonitus repentina tergiversatione Barreda causam sciscitatur, nil tamen exsculpit omnino. Dum denique foemina, olim Hispanorum captiva, impudentem militis ad Abipones concionem proderet, militem tamen, multis licet precibus, ac promissis sollicitata detexit nunquam. Nebuloni post homines natos profligatissimo, quia ille fuerit, mille mortes comminatus Barreda Malakin Caziquio credulitatem ridiculam exprobrat, eique, ut ad proseguendum iter novo amicitiz testimonio alliceretur, nodulos duos argenteos, sui quibus indusui manicas clauserat, porrexit, cum, quod dono daret, nihil sibi jam reliquum videret. Et vero argenteum illud munusculum, ut prius stragulum, magnetis instar fuit, tergiversantesque Indos ad nos sequendos pertraxit. At enim violenta nil du-

rare, hic quoque experti sumus. Hispanorum fini-
 bus quo magis propinquabant Abipones, eo acriori,
 quod a patria recesserint, pœnitentia, metuque tan-
 gebantur. Noctu cum Barreda ad focum humi con-
 fidentibus nobis adest cum suorum aliquot Malakin:
 Has terras suis nec probari, neque expedire omnium
 contubernalium nomine protestatur. Hispanæ gentis
 propinquitatem periculofam suis, atque adeo formi-
 dabilem videri. Desiderari istic arbores, fruges, ra-
 dices, herbas, suæ quibus carere mulieres neutiquam
 possint, lamentatur. Objecta ut dilueret, vacillan-
 tesque animos in officio contineret, eloquentiam ex-
 hausit suam Barreda. Ex Hispanorum oppidorum
 viciuitate beneficia, emolumenta, securitatem, oppor-
 tunitates, nescio, quas illis liberaliter magis, quam
 credibiliter pollicetur. Quæ quidem amplissimæ,
 magnificæque pollicitationes nobis stomachum move-
 bant; Nam, dum promissis contraria experiuntur In-
 di, mendacem esse Hispanum, & verbis, quam rebus
 liberaliorem, nobis identidem oggannire consueverunt.
 Enimvero situs, ubi locata recens colonia, & nobis,
 & Abiponibus miseriarum triste seminarium fuit.

CAPUT XXXI.

Recentis ad Saladum flumen Coloniae
calamitates, ac perpetuae mutationes.

Duo supra viginti fluxerunt dies, dum denique locum attigimus, coloniae designatum. Rincon de Luna, rincón de Yacaré, la fragua ab Hispanis dicitur, quod latibulum Hispani Luna, latibulum Crocodili, officinam, in qua ferrum cuditur, significat. Diversa diversorum nominum origo, quam exponere non vacat. Verum sub multis nominibus parum rei latet. Ab ortu solis ripam Saladi fluminis: Ab occasu campum late patentem habet: Ad septentrionem, meridiemque sylva utrinque clauditur. Hanc inter campus medius, vix quadringentos passus latus & ab eminenti fluminis litore declivis pro oppidi statione delectus est, quod melior oculis non occurreret. Aqua fluminis, licet diuturnis ex imbribus turbida, salis & amaritiei adpersum, aliquid hyberno etiam tempore habuit; Flumen postquam detumuerit, solis aestu accedente, aquam, quae nobis usui sit, certissime defuturam, omnes praesensimus. Barreda obvius Coloniae situ contentus tristitia haec, quamvis verissima omnia, aëris auribus accepit, & qui hanc aquam fastidierit, aiebat iratus, ex Parana fluvio, centum facile leucas distante, per me licet, bibat. Acquiescendum erat viro bono, sed reditus avidissimo. Eo curante raptim structa mihi, socioque tuguriola ex stipitibus sicco gramine vestitis. Tertium item ejusdem formae, quod templi vices subiret interea.

Abi-

Abipones sub storeis, quibus in itinere uti solent, habitare cogeantur. Nec plus. Abit cum suis militibus Barreda, & jam novi oppidi conditor apud Tucumaniz Gubernatorem, apud Limatum Proregem, apud Regem Catholicum, apud omnes proclamatur.

Nos in vasta solitudine nobis, Barbaris, miserrisque, ac quotidianis vitæ periculis relictis sacrificia obedientiæ, patientiæ miracula a cordatis Hispanis, qui nos viderant, dicebantur. Profecto si quot admiratores oculos, totidem manus adiutrices numerassetus, bene nobis, optime nostris Abiponibus fuisset consultum. Habitavimus miserrime septem omnino menses. Casa nostræ, coturnicum caveis similiores, soli, vento, pluviis, serpentibus, bufonibus, gliribus, & quod maxime periculosum, tigridibus patebant undique. Bina foramina portam, fenestramque suppleverunt; corium pensile illis claudendis objecimus. Pro tabulis parandis equidem & materies, & fabrilia instrumenta desiderabantur. Tigridum, quæ propinqua in sylva latitaverant, magna frequentia, major audacia fuit. Cœlo pluvio, vel frigidior cumprimis, ut contra aquas, ventumque procellosum se tuerentur, in Indorum tentoria, more suo, irrepserunt non raro; Ad nostra quoque tuguria, aditum tentaverant interdum, quod ex lyeulenti, quæ juxta portam mane deprehendi, vestigiis illarum patuit; Sed ab ingressu per molossum, quo excubitore utebar, identidem absterrebantur. Equi plures, quos, ut in promptu haberent, storearum suarum periculis loro alligare solent Indi, vel discerpti noctu, vel sauciati. Quo plures tigrides Abiponum hastis confossæ, eo plures, veluti ad vindicandas sociarum mortes, accurrisse videbantur. Glires prægrandes tarmatim e campo ad nos confluxerant, fame stimu-

lante, & esculentis nusquam repertis; quidquid sen-
ligneum, seu lineum, laneumque domi nostræ fuit,
corrodere. Oppidi statio fluminis saladi litus, atque
adeo bufonum innumerabilium sedes fuit, qui ut
mole corporis, sic veneni atrocitate hujates longe ex-
cedunt. Ictu, vel calcibus offensi urinam ejaculan-
tur, oculis certe exitialem. Sole occumbente e la-
tebris profiliunt gregatim, solumque omne dum te-
gunt, glaciei instar lubricum id ambulantibus red-
dunt. Hæ loci ærumnæ, de nostris quid dicam?

Quotidianus victus sola carne bubula, eaque mi-
serissima fere definiebatur. Interdum aliquid ex stru-
thionum, quos Indi ceperant, alis delibatum. Si
quando, quod rarissimum, biscocti panis portiuncula
ex urbe nobis obtigit, paucos intra dies in Indos
semper famelicos, semper importunos mendiculos,
erogata est. Vini extra Missæ sacrificium usus rarif-
simus, ac prope nullus. Vestibus obsoletis, usu at-
tritis tegebamur semper. Verum tolerabilis hæc, quæ
nos afflixit, rerum penuria; Illud acerbissimum, ca-
ruisse nos illis præfidiis, quæ ad Indos juvandos, re-
creandosque necessaria vulgo putantur. Præter car-
nem bubulam, eamque, bobus itineris asperitate in-
credibiliter emaciatis, ingratisissimi saporis, quod illis
largiremur, nostra in penu erat nihil. Struthionum,
quibus vicina scatet planities, quotidiano venatu, mel-
lis, quod subtus terram latet potissimum, collectio-
ne ut tempus fallere, sic famem mitigare consveve-
runt. Apri, cervi, ursi, fornicarii, palmarum, arbo-
rumque aliarum fructus, radices esculentæ, quæ omnia
in chaco passim ad manus sunt, ac in cupediis nume-
rantur, hic nusquam inventæ. Numerosus ovium
grex, qui texendis vestibus lanam ministrabat, nocte
una totus disparuit. Sylvis, campisque remotissimis
per

per Abipones equites, peditesque diligenter excussis ne vestigium quidem illarum compertum est. Lapsa octiduo post fugam aries unicus oppido sese rexit; Quo devenerint tot ovium centuriæ, in hanc usque horam latet, neque facilis est conjectura, nisi, cum nullum usquam reliquerint vestigium, illas avolasse quis somniarit.

Extremæ paupertati perturbatio rerum assidue accessit. Regia via, qua ex Tucumania ad Sanctæ Fidei urbem itur, cum oppido adjaceret, commerciantes ultro citroque equos nostros, bovesque per pascua sparfos rapuerunt frequenter. Idem per vagantium Barbarorum manipulos impune facitatum. Deprehensi aliquoties prædones, sed, cum vanæ sine viribus iræ, inutilis fere prædii excubitorum vigilantia fuit. Ab Alaykin nativo in solo remanentis Contubernalibus emissarii alii ex aliis advenere, qui oppidi situm, ac res cæteras explorarent, Malakin Caziquii nostri gentem ad reditum pellicerent; Ni morem amice invitantibus extemplo gesserint, hostiles assultus, extréma quæque comminarentur. Enimvero Malakin semper sibi constitit, minarum æque, ac promissionum contemptor, alii tamen ejus Contubernales non pauci seu miseriarum impatientes, seu comminationibus territi, seu patrii soli dulcedine tracti ad Alaykin contubernia remigrarunt, e quibus alii se nobis adjunxerunt iterum, iterumque. Ut æstus affluentis, refluentisque Oceani, sic itus, & reditus Barbaris prope quotidianus. Jam spe, jam metu ad varianda stativa impelluntur, vagationum semper amantes.

Alaykin, qui oppidi mutationem se invito factam necdum concoxerat, ut Hispanos inter late-
terro-

terrorem spargeret, cum longo Abiponum agmine profectus vias omnes, Cordubam inter & Sanctæ Fidei urbem medias insedit, iter agentibus quibusvis non formidandus modo, sed & exitialis. Trucidati Hispanorum mercatorum aliquot, spoliati alii, alii detenti, vexatique. Barassa Jacobopolitani, sociorumque trunca sine capitibus cadavera in via, quæ a cucurbitis (los porongos) nomen obtinuit, ad tegendas cædes lacus injecta, sed ab alio fors transeunte paulo post detecta fuere. Ex illa prædonum, qui Alaykin sequebantur, colluvie latrociniorum buccinator quispiam nostrum ausus est oppidum subire, ubi sua, sociorumque adversus Hispanos inermes facinora, opulentasque prædas jactans Malakin nostri contubernalibus socordiam, & quæ inde nascebatur, pauperiem exprobravit. Ostentationi minas adjecit: Conflatas ex Abiponum flore turmas ad oppiduli ignavi internecionem præsto adfuturas, ni excusso Hispanicæ servitutis jugo ad patrium solum mox remigrarint. Hæc ait & fulmine ocyor ad sua suo in Pegaso latibula revolvavit. Si, ut minari incursionem nobis, sic exequi ausi essent, de vita nostra conclamatum fuisset utique. Aperto in campo habitavimus. Domus nullis, ut alias solet, sudibus munita hostium telis, flammisque, quas ejaculari sagitta consueverunt, omni ex parte patebat. Abipones, qui vim vi repellerent, perpauci nobis erant super. Ipse loci situs hostilibus insidiis opportunissimus fuit, cum sylvis circumjacentibus eorum itinera tegerentur. Hinc, quod nobis aliunde ad securitatem procurandam defuit, vigilantia supplevimus.

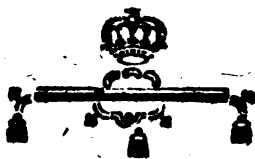
De Abiponum hostilium cædibus, rapinis, confiliis, ac minis per cursorem protinus certiores reddidi

didici Barredam, ut, si qua posset, ratione illorum licentiam refrenaret, nostræ, Hispanorumque iter facientium incolumitati consultum iret. Missi equidem ad nos iterum, iterumque equestres manipuli, tum ut præsidio adversus hostes essent, tum ut nobis domus struerent. Militum, fabrorumque partes omnes impleturi scloperum, hastamve manu altera, altera securim tenere, cogeantur; Fatendum tamen, nunquam propius, impudentiusve Barbaros coloniz imminuisse, nunquam plures equos, bovesque nostro e campo fuisse abduetos, nunquam nobis plus seu negotii, seu periculi exstitisse, quam pauculis his militibus præsentibus. Noctes integræ sapius in armis actæ. Multa, quæ risum mereantur, Panico ex terrore orta silens prætereo. Barbari sibi victores videbantur, quoties Hispanos a se territos, fatigatosque intellexerunt. Ipsus demum Barreda binis cum equitum centuriis adfuit. Illo curante e crudo latere, tignisque affabre elaboratis duo nobis constructa cubicula; Tertium iidem cohærens, quamvis longius, sacra ædícula dicebatur. Fabricæ totius non spectatores nos, sed strenui adiutores fuimus; Limo, & ligno ad sudorem occupati manus, pedesque certatim fatigavimus diebus integris. Operis, quantum erat, architectum collegam meum Josephum Sanchez exstitisse, nemo est, qui ignoret.

Illud magnopere dolendum, ædes tam opere se paratas mentes pauculos nobis usui fuisse. Me equidem paulo post ad sancti Hieronymi oppidum moderatorum jussu translato, Patri Sanchez, Indis- que alio migrandum fuit dein. Namque exhaustis diutina Cæli siccitate fluvii, lacubusque propin-

nantibus, campo graminibus nudato, antequam pecora cum incolis fame, sitique conficerentur, coloniam ad fluvii dulcis, qui leucas, sat multas abest, litora transferre oportebat denique. Illi collocatos Abipones repentina, & qua majorem indigenarum nemo unquam viderat, fluminis alluvio noctu dormientes oppressit, & parum sane absuit, quin omnes demergeret. Jam quærendo, jam fugiendo aquam iterum, iterumque mutare coloniam cogebantur. Ex repetitis migrationibus quanta in Indos, ac Indorum curatores Sacerdotes calamitas, quanta perniciēs in pecora redundaverit, piget memorare. Post quatuordecim, quod Pater Sanchez mihi scripserat, coloniarum mutationes in occidentali, quam Hispani habitant, fluvii dulcis ripa felicior demum situs illis obtigit. A sancti Jacobi urbe meridiem inter, ac orientem quinquaginta circiter leucas; A campo, cui *Los porongos* a cucurbitis nomen est, ubi flumen dulce absorbetur, & in stagna dein dividitur, sexdecim admodum abest. Neque uspiam latiora pascua; Paucos intra annos vaccarum numerus ad triginta millia accrevit, plurimæ quamvis alendis Abiponibus quot annis absumerentur maxime, postquam Debayakaikin numerosis cum Contubernalibus coloniarum se adjunxerat, ex sancti Ferdinandi oppido fugitivus; Novus hospes reipsa hostis coloniarum fuit, quippe quam novis identidem turbis ob annosas cum Ychoalay similitudines involvit, quod supra memoravi. Veterator Barbarus, homo iniquus, Prædiorum hircus, coloniarum, in quibus versatus est, omnium certissima peltis oppido Conceptionis valere jussu cum plerisque suorum avitas in Chaco latebras repetiit, ubi, ut alias dixeram, ab Ychoalay dimicante trucidatus denique fuit.

Pacis turbatoribus libera enimvero respirare cepit colonia, & conquietescere. Etsi fructus nequam operæ responderit, quam illi excolendæ per annos circiter viginti strenuus Pater Josephus Sanchez variis cum sociis navarat, multi tamen adultorum, supremo præsertim vitæ articulo, infantium plurimi sacro latice tincti, reliqui barbariem dediti sunt. Hispani gentis istius, tot olim annos sibi infestissimæ, pacem, amicitiamque pro immortalis beneficio habuere; Illud & patientiæ nostræ potissimum, & industriæ deberi tum demum intellexerant, postquam nos amisere. Nobis enim in Europam, collachrymante tota Praquaria, remissis Abipones plerique omnes ad ingenium, feritatemque pristinam redierunt, vix, ac ne vix quidem ab Hispanis porro pacandi.

CAPUT XXXII.

Colonia ab Abiponibus Yaaukanigis
habitata, & Sancti Ferdinandi, ac Sancti
Francisci Regis nominibus insignita.

Barbarorum latrocinii ad incitas redacta Correntina Civitas urbium aliarum exemplo coloniam ex Abiponibus Yaaukanigis conflandam sibi dudum peroptaverat, quæ sibi adversus Moecbiorum, Tobarumque incursiones præsidio esset. Nicolao Patron Progubernatore curante, Ychoalay, qui prius repugnabat, jam consentiente paratum oppidulum. Situm non optimum ipsi delegere Indi, ab Hispanis, cum opportunior haud suppeteret, tandem probatum. Campus est tenuis in occidentali Paranae fluvii, paulo superius cum Paraquay flumine coeuntis, litore, duas a ripa leucas distans. Ad orientem urbem Correntinam eidem flumini incubantem a fronte, fluvium nigrum (Rio negro) a tergo habet, navium etiam majuscularum patientem, sed aqua amara, salsaque, quam vel bestiae respuunt, semper infamem. Sylvis utrinque, & stagnis amplioribus obsidetur, quæ tamen omnia, unum si demas, aqua dulci carent, sed hirudinibus, crocodilibus, & vario colubrorum prægrandium genere abundant. Piscium, quod a crocodilibus vel terrentur, vel consumuntur, nusquam vel umbram deprehendas. Totus hic terre tractus, paludibus, sylvisque passim interclusus.

for in planitiem excurrit. Pabulum armentis, gregibusque uberrimum juxta, ac saluberrimum præbet, præsertim ubi palmarum sylva (Abiponibus nebokehâ, Quaraniis Carandayti) in Paranzæ litoribus ad multas leucas porrigitur. Gleba, si rite colatur, multo cum fœnore sementem ejusque rei reddit. Arborea fructibus diversissimis pullent, juniorum quoque ingentium, psittacorum loquacium, aliarumque avium catervis perstrepunt præterea. Apri, corvi, damæ, cuniculorum varia genera, pœdæ quæstiles (Abiponibus atopehenra, Quaraniis Captyguara) anates, mel copiosum, siliquæ græcæ, & quod rei caput, arbores variz & altitudine, & duritie præstantes, quoquo te vertas, ad manum sunt, navium, plaustrorum, ædiumque fabricæ insigniter servituræ. Nusquam tigrides desunt, utinam abessent! Cælum immodicis caloribus exæstuans tempestates, turbines, fulmina, nimbos crebro effundit, & liberaliter. Aura ob circumjacentium paludum stagnantes aquas ut vaporibus noxiis, sic culicibus innumeris prægnans vitam insuavem, noctes intolerabiles habitatoribus reddit,

Hæc tamen Yaaukanigarum multis abhinc annis fuerat sedes. In hac statione, dum sacerdotibus se in disciplinam dedere, porro habitare illis visum est. Princeps eorum Caziquitus Nare dicebatur nobili apud suos genere, & factis militariibus insignis, quamvis cæterum nec corporis, nec animi magnitudine eximius singulari pro mulieroso, ebrioloque passim haberetur. Otii, quam negotiorum appetentior mentis languorem prædidit undequaque. Hoc tamen naturæ vitium quadam virtutis specie seu texisse, seu pensasse censebatur. Namque pacem, quam Hispanis petentibus indulserat,

fide integerrima coluit semper, quod idem ejus esse prædandum sitientes timori, non virtuti tribuerunt. Illud certum, & si Abipenum ingenium spectes, profecto rarissimum: Nam ab innocuis etiam ad invisendos vicinos, ad venandos equos, vel cervos itineribus constanter abstinuisse. Domi sutoris claudi instar confidens rarissimus equum descendit. Quamvis re nulla egregius esset, sagittarius nemo unus illo dexterior putabatur. Complures illi fratres natu minores; Hos inter maximus erat nominis Pachiekè projectæ ad quidvis experientiam audaciæ, sagacis ingenii, & si quis alius, fervente adhuc bello Hispanorum cervicibus formidandus. Animorum illi plûs, quam corporis fuit. Magnanimitatis tamen famam computationum frequentia, & repetitis, antequam sacris Romanis intiretur, uxorum repudiis obscuravit. Nicolao Patron præ cæteris in amoribus, atque adeo, dum de bello agebatur, a consiliis fuit. Nos quoque, quoties contra hostes res erat, in ejus sagacitate non minus, quam strenuitate plurimum esse momenti, existimavimus. Præter Nam Caziquios Oahari, & Kachirikin, ut ætate florentes, sic patritia suos inter nobilitate, ac prædandi scientia insolentissimos Yaaukanigarum nonnulli sectabantur.

Sacerdotum nostrorum alii, atque alii in hujus coloniz procuratione sibi successerunt. Magnis singuli venire animis, sed attritis mox viribus ad valitudinem restaurandam revocati plerique omnes. Patres Thomas, & Josephus Garzia primi conditores quanta ferocientes inter Barbaros fastidia, periculaque exhausserint, incredibile. Kachirikin petulantissimus, quod pro arbitrato suo vacas jugulare non sineretur, citatissimo equo accurrens Josepho

Gar-

Garzia laqueum injicere tentavit, Hispanis eorum aspectantibus. Post menses aliquot istis subrogati sunt Patres Josephus Rosa, & Petrus Ebia: Hic pedes, ille caput graviter affectus abiit. Denique P. Josephus Klein Bohemus Glazensis, etsi invale tudine tentatus identidem, tanto oneri ad finem usque par fuit. Quanta egerit, tuleritque per annos circiter viginti, cogitatu, quam dictu satilius. Enimvero instituti mei haud est panegyricum, sed historiam scribere. Mirabar saepe virum tantillo in corpore (quod & ejus cognomen prodiit) tantos animos circumferre. Miseriis, periculisque omnibus usque superior fuit: Hac contempsit intrepidus: Illas tranquillius toleravit. Subsidia annua, quae Quaraniorum opulenti oppida largiebantur, dextre usus, Patre Hieronymo Rejon procurante, praedium locuples in adverso Paranae litore stabilivit, ex cuius proventus aliendis, vestiendisque dein Abipponibus necessaria colligebat. Quamvis, quod alibi conquestus sum, ex Barbarorum pace, amissionisque utilitatis plurimum in urbes Hispanorum derivaretur; Hae tamen ad conservandas illorum coloniae parum, vel nihil omnino continebant, inopiamque causabantur suam, ut adeo totum de Indorum sustentatione sollicitudinis pondus nostris humeris incumbat. Quod si penes Correntinos Cives stitisset, huic sancti Ferdinandi coloniae ab ipsis incunabulis fame, ac rerum omnium penuria certissime pereundum erat. Quidquid sacrae suppellectilis in templo, quidquid panni ad Indos vestiendos nostra in penu, quidquid pectorum in praedio, id propemodum omne Quaraniolorum liberalitati in acceptis referendum fuit. Celebratus saepe, semper celebrandus ob ingenuitatem Nicolaus Patron Pro gubernator; Hic equidem, dum de condenda Vaau-

kanigis colonia ageret, a nostro quopiam interrogatus: Ecquisnam aliturus esset hanc coloniam? prompte, candideque respondit: Hoc Jesuitarum erit, procurare. Progubernatores alii colonias struendi aureos nobis montes pollicebantur; Ast ridiculus plerumque mus prodiit, cum eorum liberalitas magnificis pollicitationibus neutiquam responderet.

Multos saepe menses Josephus Klein incomitatus hoc in oppido egit; Alias diversis temporibus jam Patres Gregorium Mesquida, jam Joannem Quelada, jam Dominicum Perfecti Romanum socios habebat, cui dudum morbo succedere jubebar, a Provinciali. Ex sancti Hieronymi oppido, ubi biennium consumpsi, adverso flumine Parana dies aliquot miserrimo lintre navigandum mihi, reliquum viz ex sanctae Luciae oppidulo ad urbem Correntinam equo conficiendum fuit. Imbrum, quae praesentiant, diuturnitas, Coelum adhucdum procellosum, & quod ex his consequebatur, viz incredibiliter palustres, annuum tumentium trajectus, Charuarum Barbarorum propinquitas iter mihi perarduum, & multis nominibus periculosum reddiderunt. Ab ipso tum Progubernatore ad sancti Ferdinandi coloniam honorifice sum deductus. Primo aspectu, quae nemini non displicerent, oculis offerebantur plurima: locus stagnis, lacubus, sylvisque proxime impendentibus undique cinctus. Aer diu, noctuque ardens. Cubiculum arctissimum, porta duplici, fenestra nulla instructum, palmarum male coagmentatis corticibus tectum, qui incumbente vento loco moventur suo, ut adeo, quoties pluerit, tantundem madefias in cubiculo, quantum foris in campo. Dum prandendum, adfertur aqua

ex stagno vicino, quod et canum, & equorum,
& quibus non aliis bestiarum gregibus tum bal-
neum, tum potum præbet quotidie, ferres omnes
ex oppido, dum pluit, confluentes recipit, & in
Iudinibus, reliqua ut taceam insecta, impletur.
His visis mirari demum desii, à tot, qui me præ-
cesserant, solitis valetudinis factam jacturam, ipsos-
que Indos indigenas cum tertianis febribus identi-
dem fuisse confictatos.

Annis superioribus trecentas inter calamitates
incolamur licet perstiterim, parum tamen abhuc,
quin hæc statio mihi lethalis esset. Morbi originem
accipe. Sole in occasum vergente culicum immen-
sorum exanibus, ceu densa nube, fervebat aer,
qui tumatim in meum convolaverant cubiculum.
Hoc, cum pro triclinio nobis fuisset, cibos pro ce-
na adferentibus æque, ac culicibus patuit, quos
lux candelæ allicere solet. Illorum sibilo clange-
te, & aculeis a somno abstinerebar quotidie. Ne-
quidquam adhibita centum remedia. Fumus bu-
bulo ex stercore culices arceat equidem, sed me
quoque ejus fœtor. Noctes integras insomnes age-
re, in area domus, recentioris auræ gratia, obam-
bulare jam denique in consuetudinem mihi abiit,
ex qua cibi omnis nausea sensim enascebatur. Quo-
tidianis vigiliis, inediaque adeo, emaciatum me vi-
di, ut vix ossibus hærerem. Erant, qui tres dun-
taxat menses me fore superstitem, ominabantur.
Verum ne funestis præfagiis funestus responderet ex-
itus, Provincialis pietas impedivit, cujus imperio
ad antiqua Quaraniarum oppida fui translatus.
Non sine lachrymis vale Abiponibus dixi, quorum
consuetudine per quinquennium usus, & lingua
mediocriter instructus eram. Spes tamen ad eos-

dem, dum convaluero, redeundi a Provinciali fa-
cta discessionis acerbiteratem mitigavit. Apud Qua-
ranios, quorum mox linguam, Abiponica multo
faciliorem, condidici, agenti mihi quarto demum
mensis in sanctae Mariae Majoris, quod Uruquay
flumen ingens alluit, oppido inveteratum stomachi
fastidium evanuit, cibi, somnique facultas, & va-
letudo integra rediit, ad quam recuperandam,
quamdiu Paranae in oppidis detinebar, industriis
medicorum, artesque nihil omnino valuerunt. Ex
quo, quantum aeris temperies, Coeliq[ue] mutatio
possit ad aegros recreandos, planissime intelligas.
Confirmata licet valetudine Quaranios inter annos
novem moratus ad condendum Abiponibus in Tim-
bo coloniam rursus evocabar, & exacto biennio
ab his denuo ad illos remissus. Paucis: Missiona-
rii munere per annos duodeviginti functus septem
Abiponibus, Quaranis undecim impendi, Missio-
nari, ut militis, est ab eorum, qui praesunt, ar-
bitrio pendere, huc, illuc commutare. Idem Apo-
stolorum mos olim.

~~CONFIDENTIAL~~

C A P U T XXXIII.

Oppidi Sancti Ferdinandi progressus,
quo Debayakaykin retardavit.

Yaukaniga quo viliores Abiponibus ceteris, et
arrogantiores fere sunt, minusque morigeri. Qui
tamen satis emolliiri, et liquebere, domari seras
novimus, de litis ad frugem reducendis desperavi-
mus nunquam. Et sane, dum soli adhuc in co-
lonia verabantur, spei affalgebat aliquid. Adultio-
res a solitis in Hispanos excursionibus jam conti-
nuerunt sese. Agris colendis operam dederunt ple-
rique. Quotidiana nobiscum consuetudine barba-
rum mitescbat ingenium. Post mensium aliquot
institutionem humanam quid velut in herba efflo-
rescere non sine jucundo animi sensu animadverti-
mus. Sacri laticis, quem sibi lethiferum prius su-
tumaverant, horret sensim exolevit, & quamvis
illo tingerentur tum infantes, tum adolescentum
plurimi, jamjam connivebant eorum parentes. Ad
quotidianas in religionis sanctæ rudimentis institu-
tiones confluerent puellarum, mulierumque catervæ,
ut adeo vel in America veterem devoti feminei
sexus laudem sibi vendicarent, confirmarentque.
Præstigiatrices tamen vetulæ, quas Barbarorum ri-
tum antistitas dudum dixeram, vel linnen templi
terere nefas sibi putarunt, quin quotquot pote-
rant, ab ejus ingressu arcebant. Putres equo cir-
cum-

cum volentes ad templum compellere, majoris negotii res fuit. Yaaukanigarum quispiam ætate provector sub ipsa coloniz primordia salutaribus expiandum undis cum sua se familia stitit. Joannis Boni, vir optimus, nomen jure nactus est. Namque semper sui similis nil unquam eorum intertermisit, quæ vel a probissimo expectaveris. Ejus conjux, filia, captiva Africanæ originis, quæ sponte sua suo heri famulabatur, ab illius pietate nihil ablusere.

Spee optimas, quas de religionis, colonizque lætis progressibus concepimus, in herba prope succidit infausti Debayakaykin adventus. Nam Ychoalay hostis sui aggræssionem metuens cum Contubernaliū suorum agmine ad hoc oppidum refugit, quod Hispanorum sub tutela cum esset, securitati suæ cautum omnino putabat. Ast vero paucos post dies idem Ychoalay commilitonum centuriis aliquot stipatus, cum Debayakaykin conflicturus, adfuit. Sanguini ut parceretur humano, evocatus a Patre Josepho Rosa Correntinus Progubernator utriusque factionis duces ad pacem, certis, quas alibi dixi, conditionibus sancendam permovit. Tranquillatis cum in modum animis pax tum quidem coaluit. Ast Debayakaikin ad Conceptionis oppidum cum suis emigrante, utrinque recrudit bellum, ut superius scripsi. Jam, quam perniciosa fuerit sancti Ferdinandi coloniz Debayakaykin cum Yaaukanigis conjunctio, obiter exponendum.

Voraces hi, turbulentique ædyenæ præterquam, quod carnis portione solita raro contenti boves clanculum, vitulosque, luculento prædii damno sibi mactant identidem, coloniam ipsam bello cum

ante finitimis Mocobiis, ac Tobis implicuerunt, Alaykin infelicem, relicto Conceptionis oppidq cum suis in campo patente compotantem Mocobiorum phalanx sub diluculum oppressit; acrique demum velitatione cum septem commilitonibus in acie casum; ac mox rite assum eodem in loco devoravit. Septem aliorum, qui in pugna occubuerunt, corpora, adolescentis item duodecim annos nati barbarum epulum amplificaverunt. Vetulam tamen, quam innumeris vulneribus confecerant, intactam reliquere, quod carnes illius jam durescens distarent, ac esui inutiles. Sauciati complures Abiporum equorum celeritate vitam servarunt, quam diffugientes cum prolibus foeminae caeterae vicini nemoris latebris tuebantur. Pachieke Alaykin filius paternam necem armis, quod religiose observant Abipones, vindicaturus Yazukanigas, ac Debayakaykin contubernales Nakaiketergehes ad expeditionem in Mocobios suscipiendam pertraxit, in qua etsi nihil prope sanguinis hostilis fufum, provocati tamen hostili hac incurfione Mocobii in coloniz totius excidium conspirarunt. Assultus diu noctuque repetiti, & plures annos varia fortuna continuati fuerunt. E multis pauculos memorabo.

Dubia adhuc luce ingens Mocobiorum agmen in foro apparuit repente. Debayakaykin cum plerisque omnibus non sine cucurbitarum cantori consonantium strepitu poculis indulgentem, sed mox armatum circumstetere alii, alii interea equorum per pasua vagantium greges impune diripuerunt. Sanguine tamen nonnullorum ingens praeda stetit. Nam Pachieke, Nare Caziqii frater, confesso, qui ad manum forte erat, equo in extremum hostium recedentium agmen invehit hasta

confodit aliquot, quem sanguine retenti spumantem redux ostentavit. Sepe alias Yaaukaniga, dum expeditos habuere domi equos, fugientium Mocobiorum presterunt terga, eoque equis non solum, quos sibi rapuerant, sed &, quibus ipsi in itinere utebantur, spoliatos, pedites domum remiserunt, quo vulnera pro prædis, & triste de commilitonum mortibus nuntium reportaverunt. Phivis percrebescens, & annuum eluvione demersi campi locum, ubi noctu cubarent, Mocobiis haud reliquerant alias. Ideirco e virgultis hinc atque hinc arboribus implexis lectos sibi struere, quibus veluti craticulis citra periculi suspicionem incubantes, noctu a Yaaukanigis insequentibus deprehensi, jugulati alii, alii vulneribus, & equorum, quos abegerant, omnium detractione mulcati fuere. Pari utinam fortuna usi fuissent undecima Calendas Decembris in præda recuperanda. Hunc diem equis meis fatalem nullus unquam dies delebit mea memoria.

Pridie pecorum custos Quarantus observans hostium vestigia, equosque in campo desiderari quam plurimos primo mane nunciat. Yaaukanigis iacturam suam nequidquam deplorantibus eques cum socio Patre Klein, binisque adolescentibus campum lustravi aliquamdiu. Flumen nigram a Mocobiis cursum trajectum, impressa arenis vestigia, gramen ab equorum multitudine attritum vidimus. Hostes sua cum præda id temporis longissime jam a nobis abesse, nemo erat, qui ambigeret, qui de illis assequendis porro cogitaret, nemo. Lituum militarem inflavi sæpius; Mocobiorum lingua facitias edita voce diximus. Ab illis in propinquo latentibus, tacentibusque visi, exauditi, haud

haud tamen invasi sumus, quod assultum postridie in oppido faciendum meditabantur. In reditu cum de equorum, quibus insedimus, celeritate contentio nobis amica esset, unoquoque suum praefereute, cursu certavimus. Laxissimis habenis procurrentes nos eminus ex oppido viderant Abiponenses foeminae, ac Mocobios tergo nostro intare cum crederent, ejulatu solito terrorem prodidere suum, & nobis etiam auditis vix denique conquieverunt. Propinqui itaque hostis suspicio quod nulla esset super, in utramque aurem dormitum est ab omnibus. Sed en! postridie prima post meridiem hora iidem Mocobii equis vegetis, quos nobis pridie rapuerant, vestri in conspectum oppidi se dederunt, residuum equorum gregem abacturi. Yazukanigis plerisque venatione occupatis, reliquis compotantibus, nobis vero, ut Hispanorum mos fert, domi meridianibus concurrentes foeminae ejulatibus forum, vociferatione domus nostrae, quo se recuperant, aream implevere. Expergefacti ad propulandum hostem accurrimus confestim, sclopeto instructi ambo, & jam, quis credat? quantocumque hosti minaces. Pater Klein binis Abiponibus hastatis stipatus praecesserat aliquantulum. Illius vestigia prementem me temulentus Yazukaniga prehensa humero interpellat: Quorsum properas? truciulenta mihi ait voce. Quin potius ad oppidi custodiam remaneas hic, velim. Equos, quam conjuges, liberosque ab hostibus diripi, praestabit equidem. Sine, reposui, utrumque curabitur.

Ab oppido jam, quam ab hostibus remotior, dum his, velut locustarum examine, campum impleri videram, enimvero tantam Barbarorum equitum multitudinem duobus sclopis tetari posse, no-

fu-

fugari, ut crederem, induci vix potui. Ut ut fuerit, calceos, quibus crepidarum instar festinantebar hactenus, ligavi, ne, si precipitanda mihi ad oppidum esset fuga, ad currendum pedes haberem impeditos. Acceleravi gradum hostes versus, quibus jam jam propinquare Patrem Klein conspexi. Verum Barbari solo scloporum splendore territi, non expectato tonitru, certatim in fugam effundebantur, equorumque, quos hac, illac fugitantes velut indagine cinterant, numerosum agmen rapuere. Dilapsis licet hostibus necdum aggressionis periculo defuncti nobis videbamur. Namque nubis instar elatus pulvis equitatus Barbari intra sylvas propinquantis suspicionem injecit. Armati Yaaukanigæ ad illam oppidi partem, ubi assultus timebatur, nobiscum in acie constiterunt aliquamdiu, dum demique equorum, qui prædonum manus effugerant, reliquias ab Indo quopiam adduci vidimus. Consensus celeriter equis, ad locum, cui a cruce Likinranala nomen, leucas aliquot distantem occumbente jam sole properarunt nostri omnes; Noverant scilicet, illac transeundum esse Mocobiis, ut adeo de his mulcandis, recuperandisque equis spem haberent amplissimam. Verum postridie vacuis rediere manibus, hostium sagacitate elusi, qui per speculatores suos de nostrorum insidiis moniti, per vias paludibus, arundinibusque impeditissimas, semperque alias inaccessible fugam cum præda accelerarunt, declinata illa, quæ crux dicitur, statione, ubi ephippia, & quid quid celeritatem retardare posset, prius reliquerunt; Quæ impedimenta, cum sibi usui non essent, nostri cremarunt. Spoliatum me equis præstantissimis dolui equidem; una tamen, quod sine mutuis cedibus peracta sit hæc aggressio, nobis magno-

magnopere gratulabar. Quamvis; utrum Mocobir
omnes incruentis corporibus redierint domum,
sit, cur dubitem. Namque in illos pradio no-
stro, sudibus cincto, imminentes multa vibraban-
tur tela a pecorum custodibus Yaaukanigis; Qua
ictus felicitate, ignoramus etiamnum.

CAPUT XXXIV.

Novæ turbæ ab exteris, ac ipsi inco-
colis concitatas

Periculosior alias procella coloniz incubuit, sed Yaukanigarum virtute feliciter, ut dicam, discussa. Mocobiorum, Tobarumque trecentis plures tacito, aut accelerato itinere nobis imminebant. Eorum ex numero transfuga quispiam socios clanculum antevertit, & Abipones Oaherkaikini Contubernales, nobis vicinos, sibi que, nescio, quam ob causam, amicos de periculo coloniz nostræ commonuit; Inde ad nos rumor tempestive delatus. Pater Klein, cum hostium numero impares videremur, suppetias a Correntino Progubernatore petiturus flumen Paranam, quamvis Austro tum debacchante, procellosissimum, lentre transmittit, more suo, intrepidus. Yaukanigæ nostri ad strenuam coloniz defensionem, victorizque fiduciam identidem a me excitati diu, noctuque, quod cum hoste proxime congressuri assolent, compotationi vacabant interea. A me vigilatum diligenter, & missis quaquaversus excubitoribus, speculatoribusque nihil eorum, quæ ad oppidi, prædii que securitatem facerent, intermissum. Die, quam Dominicam Quinquagesimæ dicimus, duabus post meridiem horis hostium unus vicino in campo a Nahagalkin nostro conspectus est, unde de subsequenti reliquo agmine prona nobis fuit conjectura. Yaukanigæ

conculcanti omnes, et si pedibus viri insisterent suis, apparatus per feminas equos conscendere illico, & fulminis more turmatim nullo ordine excurrentes in Mocobios, Tobasque ad sylvarum marginem latentes invehabantur. Jucundum hoc oculis spectaculum; sed de rerum exitu incertus, anxiusque de oppidi incolumitate armatus persuti, ut, ubicunque necessitas posceret, opem ferrem. Salopus enim unus prae decem hastis plus adversus Barbaros valet. Res, propitio Numine, ad votum occidit. Namque hostibus improvisa nostrorum impressione territis, circumfessisque non jam manus conferre, sed equorum pedes ad fugam stimulare visum est. Fervente mutua insectatione Divisi Mocobi. Pars Austrum versus profugiens binas, quae in campo filiquas græcas collegerant, Abiponenses mulieres jugulavit, infante uno a matris uberibus in captivitatem abducto. Pars altera ad septentriones properavit, nostris istorum terga feram in noctem prementibus. Yazukanigarum, qui ab hostium insectatione non destiterant, complures cum non nisi sub auroram oppido se restituerint, pro mortuis habiti a feminis jam deplorabantur. Unicus nostrorum sub velitationis principium vulnus lat luculentum retulit. Quot hostium seu caesi fuerint, seu sauciati, nihil admodum certi.

Verum tu expectare etiamnum mihi videris muliæres copias, quas ab Hispanis petiturus Pater Klein ad urbem Correntinam pridie navigaverat. Dicam. Nihil prorsus fiduciae Hispanorum in auxiliis collocandum esse vel extremo in discrimine inde conjicies. Sub vespertum Indis nostris fugitivum jam hostem insectantibus advenere Hispani milites duo, et tales ambo, ut acuter militis nomen

mereretur, delectet. Hispani spem referret, quia ne umbram quidem. Si nec Hercules contra duos, quid, amabo, duo imbelles, imberhesque hominuli contra quadringentos Barbaros prestabunt? Mihi certe nulli usui, risu mei Indis fuisse. Pecoribus, ne noctu a Mocobiis remoto in campo diriperentur, oppido admoveendis operam ut navarent suam, nullis aut precibus, aut promissis poterant induci; Extra domus, nostrae, sepimenta prodire, sibi nefas esse, aiebant metu palpitantes. Per Indos, adolescentulos, milite, utroque animosiores armentum omne ad oppidi conspectum, ex praedio adductum, noctuque, ne rursus spargeretur, per eisdem, custoditum diligenter. Nos quoque ad unum omnes, noctem illam in excubiis transeginus, a fugitivo hoste resumptis animis, aggressionem reperi, saepe alias experti. Et vero Mocobiorum per praedii fines, noctu palantium vestigia a nostris speculatoribus primo diluculo fuerunt detecta.

Exacerbatis duarum mulierum, cade, & Hispanorum in mittendis auxiliis tergiversatione animis Yaaukanigæ per cursores Pragubernatorem Corentinum ad coloniam evocant, & cunctationem quamvis, vel repulsam amicitiae violationem interpretaturos se se, minaciter significant. Enimvero die, cui a cineribus nomen, mox comparuit cum Patre Klein Nicolaus Patron denis militibus stipatus. Hunc indi nostri, & qui accersiti fuerant, vicini Oaherkaikin Contubernales fucatis, ut, pugnaturi solent, vultibus, armatique exceptis, & dum illis collocuturus nostram subiit domum, fores utrinque, forique aditus omnes obsederunt. Periculosa nobis consilia eos animo voluisse, undique patebat. Pragubernator Patron, ut erat in-

tre-

trepidus, facetoque ingenio, Pachie, Nare Cazi-
 qui fratrem, sibi alias in paucis charum conspicia-
 tus: fuliginem, qua faciem tinxisti tuam, mihi lo-
 cuturus absterge prius, illi ait; Hic: quoniam
 mihi alloquendus eras, vel ideo atratus ora, ni-
 grisque fucatus coloribus adsum, voce minitabun-
 da respondet, moxque populi universi nomine que-
 rimoniarum capita proterve recitat: Pacem, quam
 emendicasti, inquit, victores nos, & inviti vobis
 indulgimus. Coloniam hanc, quam nobis obtrusi-
 sti, recusavimus diu, quod finitimis hostibus nume-
 ro inferiores nos novimus. Hanc nobis sollicitudi-
 nem ut eximeres, quæ, & quanta spondidisti! Mi-
 lites mei, ajebas, vestri erunt. Hostes vestros pro
 meis habebō. Inita vobiscum amicitia Mocobio-
 rum, Tobarumque odium nobis conflavit, qui a-
 mici nobis, ac fœderati, quamdiu infensi vobis,
 infestique perstitimus. Nunc annis abhinc pluri-
 bus extrema in nos audent. Rapti e sinu matrum
 liberi: obtruncatae conjuges: Equorum greges nobis
 toties erepti. Diu, noctuque, quin respirare tuto
 liceat, ab iis hostibus petimur, & ni vigilantia in-
 fidias, magnanimitate numerum eludimus tot ho-
 stium, nemo sane nostrum jam superstes foret, e-
 quis, cui insideremus, nullus jam restaret. Haud
 te latent ista. Clades, calamitatesque nostras quie-
 tis auribus, tranquillo animo accipis, quin manus
 ad ferendam nobis opem porrigere tibi in mentem
 venerit unquam. Dum injurias ulturi Mocobio-
 rum Contubernia infestis armis nuper invasimus,
 quam acriter nobis succensuisti! Caves equidem,
 ne laceffiti a nobis Mocobii iras denuo in vos re-
 fundant suas, & Correntino in agro grassentur.
 Quousque securitatem vestram capitum nostrorum
 periculo conservatam voles? Nobis enimvero, quid-

quid opposueris, fixum est in Mocobios ire, armisque ultricibus acceptas injurias vindicare. Id abs te unum amicitiae tuae testimonium, nostrae praemium jure poscimus, denos equites Hispanos, ignivomis Catapultis rite instructos, nobis expeditionis socios ut adjungas.

Plura locuturum Pachickè Progubernator interpellat, & minaciter dicta joco intempestivo eludit. Vos equidem, ait, si modo hasta praelonga armati, variis ad terrorem coloribus picti, struthionibus perniciores, equorum ungula campum egregie quatialis, si auram horrifico buccinarum ululatu impleatis, tum enimvero magni vobis heroes videmini. Quae dum gestu mimico proferret, ut belli, quae apud Abipones viget, rationem explorare videretur, incredibilis apud circumstantes indignatio coorta est. Aliis palam frementibus protervior aliquis, Kachinga dicebatur, heus tu, exclamat, lituis, clasticisque nostris, cave porro illuseris! His enim clangentibus trepidare vos Hispanos, totisque tremiscere artibus experti fuimus tot annos. Horrendum populi totius murmur, torvi oculi, vultus minaces periculum Progubernatori portendebant, me, quo demum evasura esset res, haud mediocriter sollicito. Ad deliniendos furentium animos, sibi què conciliandos (Nutibus id svaseram) stylum mutavit callide, ex satyrico in laudatorem Abiponum conversus. Belligerandi peritiam, eximiam in armis, equisque tractandis dexteritatem illis pleno tribuit ore. Laudibus promissa, quamvis nunquam his steterit, liberaliter adjecit: Se nunc quidem expeditione alia (contra Quaranos evocabatur) impediri, ajebat, quominus eorum votis faceret satis; Ast, ut primum bello praesenti

senti defunctus domum rediisset, cum aliquot equitum suorum centuriis in Mocobios se profecturum. Hæc ait, & negotium, nescio, quod, cautatus in urbem properavit, nullo prorsus adventus sui fructu, nisi quod Indos magis irritarit. Res eodem, quo prius, loco relicta. Idoneum qui afflicta, & ægri periclitantis instar fatigenti Coloniz remedium afferret, nemo omnium fuit. Continuas inter Barbarorum aut incursiones, aut suspensiones anni fluxerunt, solatiorum steriles, calamitatum feracissimi.

Præ quovis tamen extero hoste coloniz hujus tum disciplinam, tum rem domesticam labefecit Abiponum, quos Debayakaykin adduxerat, societas infelix; Istorum seu exemplis ducti, seu numero confisi Yaaukanigæ nostri ausi sunt non raro ad agrum Cordubensem, Sanctæ Fidei, & Assumptionis excurrere, ubi, quamvis cædibus abstinere, equorum greges diripuerunt. Quin viciniora Quaraniorum oppida vexarunt impudentius, quorum liberalitate potissimum & alebantur, & vestiebantur. Prædatorias ejusmodi excursions dammare, vetare, dolere, haud item impedire poteramus. Correntinorum tamen territorio nihil unquam noxæ ab illis est illatum. Debayakaykin Caziquii, postquam ad Conceptionis oppidum semper inquietus, nusquam secu us, secesserat, Contubernales non pauci in sancti Ferdinandi oppido remanserunt; Alii Oaherkaikin? Contubernio se adjunxere, qui vicino in campo, & prope in oppidi nostri conspectu sedem diu stabilem fixit. Quæ quidem prædonum vicinitas quantam pestem Yaaukanigarum moribus afflaverit, quantam prædiolo nostro attulerit perniciem, neque verbis exponi,

T 2

neque

neque lachrimis pro merito deplorari potest. Laagala quidam, ex illa Barbarorum colluvie, longe rapacissimus præ omni tigride armentis nocuit. Pro numeroso Oaherkaikin Contubernio alendo boves, quot lubuit, quotidie fustro e campo clanculum abstraxit. Modus, quo coerceri posset ejus rapacitas, suppetebat nullus, Yaaukanigis nostris, Oaherkaikin semper amicis, quotidiana hæc pecorum furta jam promoventibus, jam dissimulantibus. Progubernator ipse, rerum conscius, hunc prædonum primipilum Laagala, lateri suo nostris in ædibus impudentissime assidentem vel verbo reprehendere non est ausus, quin blanditiis demulcere studuit. Si Hispani duces, militibus stipa suis metu obmutescunt, dum Indis immorigeris flagitia exprobrare oportebat, ecquis miretur, si Patres humanis prædiis destituti, Barbarorum manibus, voluntatibus, telisque expositi eorum errores perstringere acrius timuissent. Verum mortis contemptores vicimus timorem, & si quid a legibus ablonum notavimus, quoties ex reprehensione fructus expectari poterat, reprehendimus. Unum e multis, quæ de nostris hominibus adferre possem, exemplum accipe. Pater Josephus Klein, ut semper alias impavidus, Yaaukanigam apud suos nobilem, & malitia, quam ætate grandiore, a noxiis adversus Hispanos excursionibus porro ut abstineret, amice hortatus est. Ferociens juvenis clavam ejus vertici impegit eo impetu, ut impos sui, sanguine diffluens sito semianimis humi procumberet. En! inmane vulnus, & ex omnium sententia periculosissimum correctionis præmium fuit. Nemo Hispanorum militum, qui illic versabantur, Abiponum nemo aulus est percussori sacrilego manum injicere; Impunitus abiit. Alter Yaaukaniga
eidem

eidem Patri colaphum infregerat. Fabula est, quid-
 quid de rerum omnium conditore Deo refers, ex-
 clamans. Ausus fuit impudens Barbarus, quod ne-
 mo unus Abiponum. Assidua prædonum rapaci-
 tate exhaustum est prædium, bovesque Indis vix du-
 os porro menses alendis suffecturos numerabat.
 Neque spes subsidiorum ulla superfuit. Urbis Pro-
 gubernatori pecorum penuria paulo post cogendos
 nos coloniam deferere, coram significavi. At ille,
 ut de colonia deferenda ne quidem cogitaremus,
 me per sacra omnia obtestatus, hortatusque est.
 Quod si enim, aiebat, discedentes vos discedendi
 copiam feceritis Yaaukanigis, id eo consilio a vo-
 bis factum malevoli interpretabuntur, ut novis
 nos Hispanos hostibus, ac calamitatibus belli one-
 raretis denuo. Neminem fore respondi, adeo sto-
 fidum, ut ejusmodi malevolorum obrectationi ad-
 hibeat fidem. Barbaros intra oppiduli angustias
 coarctari, & a vagationibus, quibus a pueris assve-
 verunt, cohiberi a nobis haud posse, si domi ali-
 menta desiderentur. Nam & feris, quas caveis
 claudimus, escam præbemus, quam more suo sibi
 quærere haud possunt. In Europa a discipulis ma-
 gistri aluntur; In America Indi tamdiu pro magi-
 stris habebunt Missionarios, quamdiu illos nutri-
 cios experti fuerint suos. Et nobis, & coloniz
 terga vertent, ubi inedia pereundum sibi viderint.
 Extra coloniam vagabundi, etsi nec serant, neque
 metant, jam venando, jam prædando norunt sibi
 dapes conquirere. Quidquid liberalis procreat na-
 tura, quidquid pecorum in Hispanorum prædiis
 suppetit, sui esse juris, perinde ut feras in campo,
 putant, rapiuntque. Hinc vetus, & quotidie de-
 cantata illorum querela: Se Hispanorum amicos
 sæpius in colonia esurire, quam olim inimicos suis.

in latibulis. Hac oratione seu convictus, seu quod similis veri, conterritus Prægubernator ad coloniam conservandam spondit plurima, sed spondit tantum, præliturus certe omnia, si prolixis viri optimi voluntatibus facultates respondissent. De extrema, quæ proximam coloniz ruinam minabatur, pecorum inopia a me per literas factus certior Provincialis noster Josephus de la Barrera citra cunctationem mille boves suppeditavit, Indiis aliquamdiu alendis destinatos. Ejusdem liberalitate, oppidorumque Quaranicorum subsidii in adverso Paranz litore conditum denique est prædium, quod, cum prædonum incursibus non pateret, annorum aliquot intervallo omni pecorum genere incredibiliter fuit locupletatum.

Illud certissimum: Hanc Yaaukanigarum coloniam (27 gradu, 30 minut. latitudinis. 318 gradu, 15 minut. longitudinis sitam) non Hispanorum ope, aut opibus, sed nostrorum maxime hominum patientia, vigilantia, ac industriis conservatam fuisse; Hanc urbi Correntinz parum subsidii, istam illi emolumenta plurima debere. Certe a primordiis hujus coloniz respirare demum, ac in pacis sinu conquiescere cepit, a Barbarorum, quotquot in Chaco confident, incursionibus semper intacta. Correntinis diuturno bello ad incitas, ut alibi exposui, reductis in adverso, quod colonia nostra tenuit, & præstantissimis arboribus abundat, litore naves, plaustraque struere, ubi ubi liberet, prædia condere, varioque, quo ditescerent, commercio citra periculum operam dare jam licuit. Nostris periculis securitatem suam, inopi oppidulo, quod illis pro muro fuit, facultates, opportunitatesque suas in acceptis referebat. Anno 1767, quo in
Eu-

Europam remissi sumus, ducenti Yaaukanigæ Christiani numerabantur, plurimis aliis jam malignarum-febrium, jam variolarum, vel morbillorum contagione extinctis. Relegatione nostra, mirum, quantum in Hispanos exacerbati superstites, Patris ædibus, temploque in cineres redactis, relicta, quam annos septemdecim habitabant, colonia ad avitalibula, latrociniaque redierunt. Sacerdos e Seraphica familia, qui nostris substitutus fuerat, fugiendo ad urbem ægre vitam servavit suam. Paucas, quas Yaaukanigas inter versatus est, hebdomades vir bonus quot momenta, totidem vitæ discrimina numeravit. Adeo funestus coloniæ, quæ tantis sudoribus, miseriisque nobis constitit per annos septemdecim, exitus fuit, Correntinis, Hispanisque omnibus longe perniciosissimus, adversus quos dilapsi Indi mox arma resumpserunt.

C A P U T XXXV.

Coloniæ Abiponum a S. Rosario, & S.
Carolo dictæ origo, ac situs.

Corruptionem alterius alterius generationem esse, ex
putri infecta nasci, physici affirmarunt alii, alii ne-
gant; At certe talis coloniæ istius origo fuit; Nam
ex Abiponibus transfugis, oppidorum aliorum, reli-
gionisque desertoribus hæc nata est. Disciplinam
Christianam, pacisque otium pertæsi instituto majo-
rum non latrocinii modo, sed & cædibus Hispano-
rum, Quaraniarumque fines vexarunt aliquamdiu.
Verum quod a fronte, a tergo vindicibus se se armis
petendos prospicerent denique, nullæque, quibus ad-
versus Ychoalay Hispanorum defensorem se tueren-
tur, latebræ suppeterent, incolumitati suæ arte con-
sultum ibant, quod Marte haud potuere. Ad As-
sumptionem Paraquarii territorii metropolim tres e
suis oratores legant, qui cæterorum nomine coloni-
am sibi, ac religionis magistros sacerdotes efflagita-
rent. Josephus Martinez Fontez, Valentini in Hi-
spania natus, dimacharum veteranus centurio, & nu-
perrime Gubernator dictus propensissima voluntate
versipellium legatorum precibus subscripsit, quod ce-
lebritatis apud Regem spes amplissimas ex colonia
his Barbaris condita sibi finxerit. Fulgentius de Ye-
gros Paraquayus, armorum præses, &, ut quidem
istic res sunt, supra heroum vulgus, Gubernatris
consilia mire probare, executionem urgere, & Abi-
po-

ponum legatis effuse blandiri non destitit. Sagaciores alii Hispani condendæ coloniz propositum aperte, præfractæque rejecerant. Veteratores istos (Tales profecto fuerunt ad unum omnes) Abipones, nationis universæ fecem, vindictæ metu, non religionis amplectendæ desiderio adesse, non coloniam, sed impunitatem criminum, asylumque apud Hispanos quærere; Homines frugi si essent, oppidis, ubi versati sunt annos complures, & sacro fonte expiati, verga vertere, ac latrociniiis vacare, nunquam sane in animum induxissent suum. Sed demus hæc abesse, provincia hæc rerum omnium egentissima iis destituitur subsidiis, quæ ad Coloniam seu inchoandam, seu conservandam necessaria, verissime dictitarunt. Eadem nostrorum hominum fuit sententia.

Verum surdis hæc a Gubernatore, gloriæ avido, auribus accepta. Ejus jussu convocatus ad urbis forum populus (cabildo abierto dicitur ab Hispanis) pro suis quisque ut facultatibus ad dotandam Coloniam, quod luberet, ultro contribueret. Donum gratuitum vulgo dicitur. Hi boves, ovesque: Illi equos, vel herbam, quæ cum aqua calida bibitur, Paraguaricam: Alii tenuioris fortunæ secures, cultros, & quidquid ad domesticam penum pertinet, liberaliter promiserunt. Enimvero, nisi promissa inter, ac dona tantundem intercederet, quantum verba inter, & facta solet, satis, superque de necessariis coloniz prospectum utique fuisset. Verum, ut Hispanorum utar adagio, multus erat in pollicendo strepitus, sed nuces paucissimæ. *Mucho era el ruido, pocas las nueces.* Multi promissa steterunt nunquam. Alii vacas effectas, equos strigosos, mancos, moribundos, oves vetulas, calvas, hæctica, scabie laborantes, cætera omnia, quæ usui vix porro sint, im-

pu'denter obtruserunt. In plerisque, quibus datum a Gubernatore negotium, bestias, resque, quæ spondebantur, alias colligere, vel conservare, aut fidelitas, aut diligentia desiderabatur. Aliqua sibi occultæ mercedis nomine retinuerunt; Meliora, quæ sibi reservabant, deterioribus commutarunt. Ut adeo nil mirum; coloniam egentio'rem nusquam, calamitosioremque in universa Paraquaria extitisse, quod mihi, oculato testi, exploratissimum, quippe cui per biennium cum extrema paupertate simul, simul cum Barbarorum illorum insolentia luctandum fuit.

De securitate cumprimis sua anxii Abipones stationem, ubi colonia collocaretur, ab Assumptionis urbe Austrum versus septuaginta leucas, a Paraguayi fluminis occidentali litore quatuor distantem ipsi designarunt, sylvis, amnibus, paludibusque circumfessam, atque adeo Hispanis difficiliorem accessu, quibus, quoties sua ex urbe equites venirent, ingens illud flumen esset trajiciendum. Campus hic lingua Quarunica Timbò dicitur ab arbore ejus nominis istic frequentissima. Ab aliis *La herradura* equi solea vocatur, quod fluvius Paraguayus hoc loco inflexu interjectu in gyrum circumactus equi soleæ speciem referat. Duo præterea amnes majusculi (ambo aquam sale aspersam vehunt) Coloniz locum aluunt, ejusque in conspectu unum in alveum coeunt, lacum efficiunt denique sat grandem, qui in Paraguayum flumen mox evolvitur. Aquam omnino dulcem maxime, si Cœli siccitas longior præcesserit, aut piscem nobiliorem in hoc aquarum labyrintho rarissime deprehendas; Crocodilos, a quibus pisces vel absumentur, vel fugantur, innumcrabiles videas passim. Stationem tamen hanc habitationi humanæ nequiquam accomodatam, quam Tobæ sui esse juris

contendunt, Abipones nunc demum latendi desiderio sibi delegerant, & Hispani assensu pronissimo comprobant eo ex capite, quod Mocobii, ac Tobæ hostes, quoties adversus Paraquayenses excurrunt, hic loci potissimum flumen Paraquayum trajicere consueverint; Quasi vero hoc trajectu etiam per Abipones novæ coloniz impedito non decem alios æque opportunos Barbari detexissent.

His in latebris, futuræ coloniz destinatis, juebantur commorari interea Abipones, dum denique rebus rite dispositis, assignatisque sacerdotibus istic oppidulum conderetur. Boves, quibus alerentur, illis dati. Quamvis fœminæ cum prolibus hac in statione persisterent semper, viri plerique omnes consuetis ad sanctæ fidei, sanctique Hieronymi prædia excursionibus occupabantur identidem, unde ingentes equorum greges abegerunt. Ast vindex Ychoalay suorum equitum turma comitatus, luna noctem illustrante, latronum contubernium oppressit, & quid, quid equorum istic deprehenderat, nemine repugnante abduxit. Quo quidem nocturno assultu irritati iteratis rapinis equorum jacturam gnaviter resarserunt suam. Neque puduit Hispanos quosdam de latronibus equos furtivos emere, quo quidem commercio ad prosequenda ardentius furta Indi inflammabantur. Illud risu sane dignissimum: Dum boni hi (si superis placet) Catechumeni Abipones diu, nocteque nullum fecere prædandi finem, illorum integritas summis in Cœlum laudibus efferebatur per urbem Assumptionis a Fulgentio de Yegros, eorum facinora omnium linguis pervulgata vel negante, vel excusante. Idem cum numerosa militum caterva ad Abiponum istorum stationem profectus est, venturis sacerdotibus habitationem fabricaturus. Post diuturnam illie

com-

commorationem, incredibili boum, Coloniz destinatorum, multitudine consumpta duo duntaxat tugiola struxerunt milites tam angusta, tam humilia, tam inepte e ligno, & limo compacta, ut vel Indo Barbaro inhabitabilia ab ipso dein Gubernatore pronunciarentur. In urbem tamen redux Fulgentius collegium Patribus Missionariis se condidisse, pleno ore iactavit. Neque tamen erat, cur istum, ejusque commilitones suscepti itineris pœniteret; Namque cum equis, cervorumque pellibus, quas non sine quæstu de Abiponibus coemerant, domum rediere. Utrumque enim fluminis Paraquayæ litus cervis abundat, qui nec mole corporis, neque forma ab Europæis abludunt.

Nicolaus Contucci noster tum & Provincialis & Visitator Chilensi e provincia missus a Paraquayensi Episcopo Emanuele Antonio de la Torre, & a Gubernatore Josepho Martinez Fontez per literas Regio nomine est monitus, Sacerdotes ut designaret novæ Abiponum Coloniz præfuturos. Petitioni morem gesturus, consultis aliis rerum provinciæ gnaris, mihi, quod Abiponicam callerem linguam, eam provinciam detulit, ex qua quidem, consideratis omnibus, laboris plurimum, parum fructus, gloriæ nihil expectandum videbatur. Æthiopas a me lavandos, rigandos aridos stipites jam tum prospexi. Hinc etsi semper alias volupe mihi obtemperare, peracerbum tamen fuit, falcem amplissimæ messi nunc subducere, & Tarumensibus migrare ex sylvis, ubi in sancti Joachimi oppido ultra sexennium Ytatinguas Indos excolui, Barbarisque Munday, & Acaray fluvios inter conquirendis, sexto jam itinere defunctus, operam non omnino inutilem navavi, ut in libro prodromo uberius expositum. Coloniz igitur novæ super negotio
ad

ad Quaranicum sanctæ Rosæ oppidum, ubi contucci Provincialis tum versabatur, vocatus sum, & mox iter ad Assumptionis metropolim accelerare jussus. Eundo, redeundo, dum denique dictam urbem attingerem, trecentarum prope leucarum profectio continua, paucorum dierum quiete interposita, iisdem equis suscipienda mihi, exhauriendaque fuit mensibus Junio, Julio, & Augusto, illic maxime hybernis. Campos ob Cœli siccitatem diuturniorem passim aridos deprehendi, bestiarumque cadaveribus horrentes, Longissimo sæpe terrarum tractu vix herbula, qua equi pascerentur mei, suppetebat; Sæpissime aqua defiderabatur. Dies demum duodetrigesimus Augusti, Divo Augustino sacer, in urbe Assumptionis incolu-
men me Gubernatori, dudum mihi familiari, stitit, qui meo adventu mire lætus hanc mei electionem magnopere probavit, affirmavitque palam omnibus: Si optio deligendi aliquem ex universa provincia sibi data fuisset, haud alterum abs se fuisse deligendum. Ab Episcopo pariter magnis solatii significationibus, ac mensa postridie sum acceptus. Eundem paucos ante menies, dum sancti Joachimi oppidum visitaret, nostris in ædibus diebus sexdecim hospitem omni officiorum genere sumus prosecuti. Sed en! quam superflua itineris mei acceleratio tanta fuit. Enimvero a duodetrigesimo Augusti die, quo advenisse me dixi, ad vigesimum quartum Novembris usque in urbe mihi erat hærendum, dum denique ad inchoandam coloniam necessaria a Gubernatore pararentur.

Tanto in otio negotii plurimum mihi quotidie fuit. Per omne id tempus equidem Pater Ignatius Oyarzabal Cantaber, qui per annos admodum triginta Missionarius, ut ajunt, segnerianus præcipuas Peruvii, & Paraquariæ urbes incredibili cum fructu per.

peragravit, in foro publico Gubernatore, Episcopo, patritiis universis presentibus ad confertissimum quotidie auditorem noctu dixerat; Alias omne hominum genus sacris meditationibus exercuit. Qui vitæ superioris a puerita labes non expiaret, e tanto incolatum numero vix aliquis fuit. A primo diluculo ad crepusculum usque sacro tribunali affixus sedi. Quod & Hispanicam, & Quaranicam, quæ nonnihil depravata nobiliores quoque matronæ utuntur, linguas callerem; Quod peregrinus item, & mox peregre abiturus essem, id sane verecundiæ levamen plurimis fuit, & nescio, quid fiduciæ, candori-que aspersit, unde maximi ad me fiebant pœnitentium concursus. Si quid a sacro tribunali reliquum erat temporis, id conscribendis Abiponicæ linguæ rudimentis impendi, Patri Joanni Diaz dein servituris, qui mihi in nova Colonia socius designatus, sed invaletudine impeditus ad Quaranhos transire jubebatur. Adhæc rebus, quæ ad sacram ædiculam pertinent, seu procurandis, seu formandis & caput, & manus, & pedes fatigavi identidem. Præter calicem enim argenteum, quo minorem nusquam terrarum vidi, nil suppediatum est ab illis, qui Coloniz Conditores se se jactabant. Collegii nostri Rector vestem Sacerdotalem nitidam, sed unicam, Missarum quoque codicem longo usu detritum, & Divinæ Matris imaginem dono dedit. Servatoris e cruce pendentis corpus e plumbo liquato, adhibito modulo, ipse paravi. Ex his loci pauperiem conjicias, velim.

CAPUT XXXVI.

Coloniæ principia.

Coloniæ, quam moliebatur Gubernator, sacri Rosarii, & sancti Caroli nomine nuncupavit, tum ut suam in Deiparam pietatem profiteretur, tum ut apud Carolum tertium Hispanorum Regem gratiam iniret. Quamvis cæterum, quidquid spectem, in miseram hanc coloniam nomen a spinis, quam a rosis sumptum melius quadrasset; Considerataque incredibili ejus paupertate nihil sane Regium ex illa eluxisset. Quarta & vigesima Novembris anni 1763. cum Gubernatore navim conscendi. Ad fluvii Paraquay margins ferreis fistulis salutati sumus. Comitatus noster quadringentis militibus provincialibus definebatur. Equites Fulgentius de Yegros terra duxit. Pedites reliqui ternas in naves distributi nobiscum venerant. Primum prandium vicina in insula a vigiliarum præfecto Inpreino Cavañas nobis apparatus. Noctibus singulis, &, si litus opportunum, sub meridiem quoque in terram exscendimus. Paraquayum flumen syrtibus, scopulisque latentibus scatet undique, molestiæ tamen plus a culicibus innumeris, quam periculi navigatio habuit, in decimum diem producta. In campo, quem trajectum passo del Timbò dicunt, Fulgentius suis cum equitibus nos præstolabatur. Exscensione facta ad nos salutandos Abipones ex adverso, ubi habitabant, litore natando turmatim venerant. Eorum quoque conjuges, licet Austro atrociter faviente, decumanos inter fluctus
idem

idem præstiterunt, attonitis hoc natantium spectaculo Hispania, ac Indas, ceu Sirenas, suspicientibus, quæ tamen corporis stigmatici, capillorumque habitu ad furiarum stygiarum similitudinem propius accedunt. Aliquot bouum centuriæ, quæ militum, Abiponumque alimento destituebantur, Hispanorum quoque equi omnes in oppositum nobis litus transmissi. Hæc inter tractus negotia triduum nobis eadem in statione abiit. Mox, quod restabat itineris, per flumen absolutum. Sole in occasum declinante tempestas & tonitruis sonantissimis, & procelloso turbine horrenda nobis incubuit. Quamvis lacum, qui illic pro portu est, jam ingressi horas plures miserrime fluctibus jactabamur. Tertia, quam a tergo reliquimus, navis discrimen noctu subiit; Eam salvam non nisi postridie cognovimus. Tempestatem immanis imber, ac per triduum continuatus excepit, nosque intra navis angustias continuit. Crocodili ingentes, qui certatim naves stipant, ad fallendum tempus, oculosque recreandos pro spectaculo nobis erant. Locus, ubi locanda colonia, leucam abest a portu. Hanc pedes, incomitatusque, situs speculandi aviditate, confeci. Campus aquis innatabat omnis. Abiponum obequitantium manipuli ad me consalutandum, comitandumque accurrerunt. Equum quisque suum mihi offerebat, sed quod stapedibus carent illorum ephippia, pedes captum iter prosequi inalevi. Circumspectis omnibus sub vespere ad navim redux situm hunc, coloniarum assignatum, ranis utique, quam hominibus opportuniorem videri, nullum graminis melioris genus in Campo nasci Gubernatori inter Gemitus significavi.

Postridie excubitoribus ad navim securitatem relictis ad præfixam Coloniarum campum equites demigra-

gravissimus. Tuguriolum, quod binis sacerdotibus a Fulgentio prius constructum dixi, ipse Gubernator primo aspectu inhabitabile dixit. Quod hoc durante, inspectanteque per milites opere tumultuario edificatum est, majus aliquantulum, sed nequaquam melius fuit. Reditus accelerandi desiderio nimium festinata omnia. Haud pigebit Europæos nosse tuguriorum ejusmodi structuram. Stipites in terra alte desiguntur. Hinc, atque illinc arundines, aut virgulta vimine, lorisve stipitibus illigantur. Spacium vacuum inter utramque arundinum seriem lignorum, vel si suppetant, laterculorum segmentis oppletur, quibus denique limus paleis, & fimo bubulo bene subactus cum impetu, ut firmitus adhærescat, agglutinatur. Ejusmodi fabricam parietem Gallicum (Tapia Française) Hispani vocant, ac, ubi seu lapidum, seu laterum inopia, passim adhibent. Si rite constant omnia, murusque talis calce, vel terra candida robati dealbetur, ætatem fert, & ab ordinario pariete vix dignoscitur. Solum, ut est, gramine vestitum pro pavimento cubiculi est. Tuguria, sacraque ædificula hunc fere in modum constructa in novis Barbarorum colonis nobis passim fuerunt. Jam, quia ratione tegantur, audi. Palmarum Caranday truncus per medium fissi, cavatque scandalarum, imbricunque vices subeunt aliquando; Cortice equidem sunt durissimo, lignum vero, quod eo clauditur, e filis acutissimis, & spinarum instar pungentibus constat. Plerumque ex graminis adulti, siccatisque fasciculis ad substratas arundines ligatis tectum paratur, ut a libi stramine tritici, quod in Paraquatia haud suppetit; Nam a messoribus spica tritici solum tescatur, culmis, seu stipulis intactis, & mox in agro erematibus, quarum cineres, fimi instar, solum fecundant. Interdum hisdem siccis graminis fasciculis in limo mol-

Il iterum, iterumque volutatis, conglutinatisque xdes
 teguntur, qua quidem industria cavebis, ne ex sagit-
 tis, quas stupa accensa inflammatae Barbari ejaculari
 solent, tectum flammam concipiat. Hoc certe Bar-
 barorum assilientium artificio complures Hispanorum
 pagi in cineres abierunt. Ejusmodi tectum, de quo
 mihi sermo, ad arcendum incendium etsi praesidii ha-
 beat aliquid, ad pluviam excludendam tamen nihil
 admodum valere, hac in colonia sum expertus. Li-
 mus equidem gramine illitus imbris diuturnitate emol-
 litur, aquisque vi irruentibus aditum praebet adeo, ut
 intra, quam extra, xdes liberalius pluisse videatur,
 paucis ut complectar omnia, domus a militibus mi-
 hi condita nulli prorsus usui fuit. Nam lorae, quae
 recenti, humidaque ex pelle formaverant, mox putre-
 factis & arundines, & lutum his agglutinatum decidit
 ita, ut solis stipitibus remanentibus caveae, cui aves
 includuntur, simillimum evaserit tugurium, meo
 subinde, meorumque sudoribus, habitari ut queat,
 laboriose concinnatum. Latus parietis, quod Au-
 strum filrentem respicit, & pluviarum impetu maxi-
 me quatitur, munivi massa ex luto, & bonum sangui-
 ne composita, qui glutinis instar aquam repellit. Sa-
 cra xedcula ut angustissima, sic ornamentis omnibus
 nuda fuit. Aliqua meis manibus elaborata non nihil
 splendoris arae addiderunt.

Aedium nostrarum, adversus hostium assul-
 tus coloniis singulis necessarium, sepimentum in-
 scite, ac negligenter a militibus factum. Quamprimum
 ad suos viam remetiri ut sibi liceat, accelera-
 runt omnia, numeris omnibus absolutum reliquere
 nihil. Eodem in urbem redeundi desiderio ipse e-
 tiam Gubernator torquebatur multis de causis. Nul-
 lam hic cepit quietis partem. Densa culicium exa-
 mina

mina ejus eutem, sed multo acrius animum sollicitudo pungebat, ne qua Barbarorum aggressione opprimeretur. Idcirco remotis in stationibus hinc atque illinc equites excubarunt dies, noctesque. Ad tugurii sui fores præter quatuor machinas legionarias excubitorum peditum decuriam, in tugurio ipso sclopos quadraginta majores, minores aliquot ad ictum semper promptissimos habuit. Sed vel hæc omnia ad conciliandam somni tranquillitatem illi neutiquam suffecere. Concubia jam nocte infomnis, circumcursans, partibus ne desint suis, excubitores hortabatur. Laudassem ejus vigilantiam, nisi nimiam vidissem. Ipsi adeo, quibus colonia condebatur, Abiponibus diffidebat. Sed mutua erat suspicio. Illi namque, qui Hispanorum quantavis amicitiam suspectam habere solent, experimentis nempe cauti suis, timoris argumenta ubi haud deesse existimarunt, quod Gubernator coloniam positurus milites tam multos, boves, quibus alerentur, tam paucos adduxerit. Quorsum, agebant palam, quadringentorum equitum turma? Ni hostile quid in nos meditaretur, satis utique centuria, superque fuisset. Si fixum illi coloniam nobis hoc loco condere, eccur boves trecentis vix plures venire? Hos Hispani absumunt, nobis porro alendis ecquid reliquum facient? His ducti rationibus numerosi militis præsentiam periculo non carere putarunt. Insidiis igitur Hispanorum ne paterent, in campo leucæ quadrantem a nobis distante ea sagacitate tentoria collocarunt sua, ut hinc sylvam, inde fluvium, a fronte tumulum pro vallo haberent; subitumque Hispanis accessum præcluderent, certe retardarent. Ridiculas formidines, suspensionem futilem illis ut eximerem, adlaboravi sæpe, sed irritò semper conatu. Indi, ut cæra signam, suspensiones facile concipiunt, sed, ut marmor in-

sculptam sibi imaginem, difficillime dimittunt, tardissimeque. Neque Gubernatoris suspiciosam mentem ullis tranquillare modis valui. Muscam pro hoste quamvis aspexit. Argumento sit, quod dicam. Sex Yasukanigæ juvenes ex sancti Ferdinandi oppido advenerant, quæ novæ Coloniae facies sit, visuri. Me, sibi dudum notum, officiose salutant. Jussu meo confestim Gubernatorem mecum inermes adveniunt, manusque osculo amicissime venerantur. Is hospitum præsentia territus excubitores omnes in armis promptos stare jubet; Hospites equidem pro hostibus, certe pro hostium emissariis habuit, neque, sinistram de his conjecturam ut poneret, induci a me potuit. Acta anxias inter sollicitudines nocte, nato servatori dicata, primo mane homologesi sacra apud me animum purgat, meisque mox e manibus sub sacrificio divinam hostiam recipit insigni ad circumstantes pietatis exemplo. Sacra ædícula egressus, abiturum se confestim cum suis omnibus, mihi significat, nil tale cogitanti. Vix expectato meridie, rebusque raptim compositis discedit. Fugæ, quam profectioi similior abitus fuit. Abipones de hoc demum edocti suis e tentoriis advolant equites, & digressum paulo ante Gubernatorem, vale ut illi dicerent, affecuturi citatissimo cursu ad portum, qui leucam aberat, properant, sed jam navi infidentemprehendunt. Officiosam Abiponum concursationem insectationem sui hostilem interpretatus, removeri navim a litore jubet properatione tanta, ut planstrum, quod eadem navi in urbem revehendum erat per flumen, nobis reliquerit. Ignoscendum viro cetera strenuo, sed Americanos inter Barbaros povilio, de quorum volubili amicitia, fideque desultoria factus certior cavere sibi, timereque, quam periclitari

malebat. Hac certe ductus ratione discessionis, quam dudum forte animo voverat, tempus nos celavit. Consilia enim tamdiu tuta esse, quamdiu te-
ta, vir militaris probe novit.

C A P U T XXIX.

Coloniæ egestas incredibilis, variæque calamitates.

Hæc a Rosario nuncupata Colonia ab ipsis primordiis spinosissima omni ex parte fuit. Hispanis omnibus cum Gubernatore dilapsis Abiponum, & quotquot in vicinia vagantur, Barbarorum hostilium voluntatibus relinquebar, nunquam tamen tutior, quam solo solius Dei optimi, maximi presidio fretus. Ad triginta minimum leucas nulla usquam Christianorum Colonia, unde quidquam auxilii foret expectandum adversus palantes Mocobiorum, Tobarum, & Quaykuruorum turmas, quorum contubernia adeo mihi propinqua, ut eorum fumus nostris quotidie oculis obversaretur. Colonia enim nostra, quæ in adverso litore fluvio Tebiquary, ubi a Parawayo flumine absorbetur, objicitur, sita est in 26 grad. 26 minut. latitudinis, & 318 gradu longitudinis, atque ab urbe Assumptionis septuaginta abest leucas. Abipones mei ad designatam, ubi habitaveram, Coloniz stationem sua transferre tentoria pertinacissime recusant aliquandiu. Subitus Gubernatoris, ac fugæ, ut dixi, sumillimus discessus conversationis causa, tre-

centerumque suspicionum semen fuit. Abiere Hispani hodie, aiebant, eras forte via alia ad nos trucidandos redituri, ut primum patente in campo locatos nos intellexerint. Loci, quem occupamus, natura securitatem nobis porro præstet, necesse est. Hæc uno omnes ore dictabant. Quod nullas sibi ædes paratas viderent, quas aliis in coloniis construere solebant Hispani, inde pessima quæque suspicandi occasionem arripuerunt. Triduum incommitatus egi. Vetuli tres Indi Quaranii suis cum prolibus intra domus septa mecum habitaverant, quos, Hispanis porro heris inutiles, Gubernator pecorum custodes, famulosque domus hic constituit. Multum illis quotidianis laboris, plurimum periculi, mercedis nihil fuit, nisi promissa mercedem dixeris. Puer quoque Semi-hispanus, qui sacrificanti mihi ad aram serviret, a Gubernatore mihi datus, quod sua in patria noxius, & malæ frugis esset. Talem & ipse fueram experius. Multis ratiocinationibus, ut relicto latibulo suo ad me commigrarent Abipones, denique impetravi. E suis, quos emisierant, speculatoribus longissime abesse Hispanos, didicerunt, absterfa suspitione infidiam tranquillati.

Queque flecterem oculos, & mihi, & Indis necessaria pleraque videram desiderari, sine quibus vix tolerari vita possit, neque Colonia conservari. Oves, quas Hispani contribuere, omnes propemodum vetulæ, calvitio, scabieque squallentes advenerant; Pars illarum maxima, Gubernatore adhuc præsentē, extincta est, ut adeo spes lanæ nulla superesset, ex qua Indæ vestes contexerent suis. Caro bubula præcipuum, & fere unicum alimentum, & macerrima, & permodica quotidianum conquerendi argumentum incolis præbuit. Boves, qui per anni intervalla ex

remotissimis Hispanorum pradiis missi, itineris diuturnitate emaciati, & prope exsangues venerant, ac nullo pinguescendi spatio relicto, cum alii jam non superessent, ad lanienam mox trahendi fuere. Caro seu assa, seu elixa tam succi, saporisque experta, ut ligno similior, ac palato cruciando, quam recreando aptior esse videretur. Mihi certe nauseam movit tantam, ut menses complures præter pedes boum elixos nil præterea cibi caperem, licet pane, aliisque campi, quem colere nondum vacavit, fructibus plerumque destitutus.

In adversa Paraguayi fluminis ripa prædium a Fulgentio de Yegros ad Coloniz usum collocatum, sed pascuis minime latis, & pecoribus adeo parce instructum, ut Indis alendis vix sufficerent, atque adeo perpauca ad foetus procreationem relinquerentur. His curandis ab urbe missus versipellis quispiam fraudibus duntaxat apud suos clarus. Divinæ Matris imaginem per Hispanorum oppida circumferebat diu, quam in rivi alicujus marginibus abs se repertam, & jam, nescio quibus, prodigiis illissem dixit. Pro templo, ubi hæc collocaretur, condendo stipem corrasit undique. Hanc quos in usum converterit, nemo est, qui norit. Templum ejusmodi nunquam vel inchoatum fuisse, omnes norunt. Alias, speculatorem, ut ageret Barbarorum, qui Tebiquary fluminis accolæ vexaverant, publico ære conductus est idem veterator. Officio functuri suo, camposque, num quæ hostium vestigia apparerent, remotissimos lustraturi specie Barbarum indutus, id est, seminudus, plumisque ornatus in viam se dedit sæpius; Verum extra hominum conspectum jam positus in obvia se, tutissimaque sylva abdidit, & biduum, triiduumve in latebris dormiendo, sedendoque consumpsit.

fit, Donum redux de capitis sui periculis, de hostium indiciis a se deprehensis mira quæque stupenti plebeculæ spumanti ore recitavit. Adhæc præstigatoris famam apud rude vulgus prenasasse videbatur; Nam ad vias explorandas abiturus funiculum brachio adstrinxit suo; Hujus ope pungi, vellicarique corpus aiebat suum, si qui hostes in propinquo fuissent. Has ipse fallacias Hispano cuidam familiari detexit subinde, quo auctore hæc refero,

Hominem profligatæ apud omnes famæ, totum a fraudibus, mendaciisque confutum, ad suas unice utilitates intentum prædii nostri custodem Fulgentius designavit; At enim lupum experti sumus. Vacce obefiores suis ipse usibus macerare consuevit, collectumque ex iis sebum, ac adipem Hispanis vendere, nobis in colonia utriusque penuria laborantibus interea. Equos prædii vel cervis cursu assequendis confecit, vel, ceu rem suam, aliis venumdedit. Accusatus a me Gubernatori sæpe, nunquam correctus, de furtis innumeris convictus licet, sed jam jam sibi male metuens fuga se proripuit denique. Nunquam mihi in mentem venit Versipellem hunc Hispanum, qualis haberi voluit, putare; Frons enim, oculi, vultus, mores Africanis, Americanisve majoribus ortum hominem prodidere. In istius locum suffectus est a Fulgentio alter, vitæ quidem integer, sed mentis non omnino sanæ. Terroribus exagitabatur quotidie, & lapides ab incognita manu in se, ubi ubi esset, vibrari vel ipso in meridie somnabat. Tragicis de incredibili hac lapidatione sermonibus, quoties mei copiam nactus est, aurem mihi utramque obtundere vix tandem cessavit. Ab insaniente capite quam in curandis prædii rebus seu diligentiam, seu accuratorem expectes? Tales prædio Fulgentius præfecit, nobis nequidquam

repugnantibus. Armenti curatore idoneo nos semper
 cruisse, calamitas non postrema, prima miseriarum
 radix fuit profecto. Nihil enim sibi ad felicitatem
 deesse putant Abipones, si carne pingui abundant
 semper. Hæc si deficiat, sua in colonia nunquam
 acquiescent.

Illud quoque miseriis adnumerandum, quod,
 cum prædium in opposito nobis litore esset, boves
 victui nostro necessarios per ingens illud Paraguayum
 flumen ad coloniam traducere oportuerit. Ne cum
 boum plurimorum jactura id fieret, & navi, & equis
 strenuis, & equitibus dextris, & industria opus fuit
 non una. Audi, quales adhibeantur. Armenti por-
 tio aliqua ad ripam fluminis adigitur. Circumstan-
 tes equites laqueo injecto boves capiunt singulos, &
 cornibus scaphæ lateri loro alligant ea ratione, ut
 natent quidem eorum corpora, capita tamen in navis
 margine conquiescant, natatioque tolerabilior redda-
 tur. Navi per remiges aduerso litori applicata
 boves solvuntur. Natatione defuncti, & libertate
 recuperata ferociiores ne quaquaversus per campos
 spargantur, id per obstantes equites est impediendum.
 Pro scaphæ magnitudine plures jam, jam pauciores
 uno itinere boves transmittere solemus. Qui quidem
 trajectus molestum mihi semper negotium, & solli-
 citudinum argumentum fuit, cum, quæ ad illum fa-
 ciendum necessaria, pleraque deessent. Nullum erat
 Coloniz navigii genus, ne linter quidem. Hispanos
 hoc in genere versatissimos, ut eclipses in Cælo, ra-
 ro in colonia videre licuit, Abipones, etsi in equo-
 rum gregibus per flumen traducendis dexterrimi, ad
 boves, quos fere metunt, illaqueandos, navique il-
 ligandos minus valent, navisque Gubernandæ scien-
 tia destituntur plerique. Ad minuendas trajectus dif-
 ficul.

ficuitates ex arboribus timbo tenuibus, quod maiores nondum detexerim, lintres binos, sed angustos construxi, qui stipitibus transversim positos connexi magno nobis dein usui fuere. Paucis post mensibus vicina nemora pervagatus in arborem timbo proceram, vastamque incidi, ex qua linter undecim ulnas longus, unam latus prodiit, bobus viginti uno itinere transvehendis par, & tumultuante licet fluvio tutissimus. Longior, latiorque exiisset, si arbor ut alta, sic ad apicem usque perinde recta fuisset. Adhuc quidquid ligni albi inest arbori, refectur, mox enim sub aqua putrescit. Rubra solum arboris portio, quæ medullæ instar, ad navium fabricam idonea putatur, quia durior, atque adeo diuturna. Cedris, e quibus lintres immanes conficiuntur, & altissimis, & vestissimis, & a radice ad culmen usque rectissimis abundat passim Paraquaria, sed sylvæ coloniz nostræ viciniore caruerunt. Hernandus Arias Boni aeris juxta ac Assumptionis olim Gubernator ad utramque provinciam celerrime visitandam per fluvios Paraquayum, & Paranam navigans usus fuisse dicitur lindre cedrino, quadraginta remigibus, & multis ad securitatem militibus instructo.

Milium Turcicum, fabarum, radicum, peporumque varia genera carnis, si adsint, condimentum, si desint, supplementum Indis esse solent. Hortabar igitur Abipones ad agros colendos; Verum necessaria ad agriculturam fore desiderabantur. Boves aratro habiles perpauci nobis suppetebant. Secures, & hæque e ferro instrumenta, quorum ad sepiendos agros, & a bestiis liberandos est usus, minime numerosa, certe longo usu detrita. Ipsa frugum semina plerumque defuerunt. Missi ex urbe aliquot modii

milli Turcici, sed jam a cucullionibus misere corrossi;
 Fabarum item fascus, sed quæ nautarum incuria per
 flumen madefactæ jam germen protruserant. Ab ip-
 sis, quis credat? Barbaris vicinis, quæcumque alias inimi-
 cis semina varia accipimus, frustra ab Hispanis pe-
 tita toties. Campus ipse, quod primo aspectu præ-
 dixeram, plantis inimicus, quia creta abundans. Per-
 crebrescente pluvia stagni speciem retulit; Aquis pau-
 latim subsidentibus saxi instar obdruit, exaruitque.
 Magnam certe campi partem ararunt, conserueruntque
 Abipones, sed nullo operæ pretio. In sylvis, ubi
 gleba pinguior est, & arborum umbra adversus Cæli
 æstus defenditur, nullo propemodum labore frugum
 variarum messem uberem habuere. Tabacæ, quam
 plantaveram, solum mire propitium sum expertus.
 Gossipio ferendo, quod in collibus, locis arenosis,
 vento patentibus, & in Saxetis latius provehit, si-
 tum opportunum diu, multumque circumspexi, nus-
 quam detexi.

Siliqua græca, quæ Abiponibus & pro esca, &
 pro potione est, non nisi remotis in nemoribus pro-
 stabat. Illius tamen inopiam mellis ubique obvii in-
 credibilis ubertas affatim supplevit. Frugum aliarum,
 quæ alibi passim ab arboribus gignuntur, ingens hic
 raritas. Litorales campi cervis, damis, struthionibus,
 amnes finitimi Crocodilis, lupis, porcisque aquatili-
 bus abundant, sed piscibus fere destituuntur, quos
 scilicet a crocodilis voracibus partim absumi, partim
 fugari alias dixi. Paraquayum flumen ubique pisco-
 sissimum longius a colonia aberat, quam ut piscatus
 gratia a me adiri pro arbitrio posset, paludibus cre-
 bris viam intercludentibus, tigridibus, Barbarisque va-
 gis periculum minantibus. Illud singulare: Amnem
 coloniz proximum per dies aliquot omni piscium
 opti-

optimorum genere affluxisse, qui, veluti hostem instantem fugitantes pleno agmine, ingenti cum strepitu celerime defluebant. Nudis manibus, nulloque negotio capiebantur plurimi. Ex flumine rubro, seu Grandi (Indis Yñatè) quot annis exundante per intermedia stagna ad hunc rivum devehì, putantur, de quo plura memoravi, ubi de fluvio dulci mihi sermo fuit.

Cæterum Coloniz penuriam non fuit tantum, & naturæ loci, sed Hispanorum urbis Assumptionis, qui eam condidere, egestati tribuendam esse, mihi exploratissimum. Patres alii ad Barbaros, erudiendos missi, a Gubernatoribus, civibusque opulenti copiosa earum regularum suppellectili liberaliter iustructi fuisse, quæ ad Captandas illorum voluntates plurimum valent. Tela lineæ, laneæ, globuli vitrei, cultelli, forfices, annuli, acus, hamuli, inanes &c. illicia sunt, quibus Barbarorum & oculi, & animi capiuntur. Id genus munusculi plura Americanorum millia ad Dei, Regisque Hispani obsequium per nostros homines, quam militum sclopis, & mucronibus traducta fuisse, nemo unus, nisi rerum Americæ ignarus, in dubium vocat. Mihi ad inchoandam coloniam abeunti ne unam quidem aciculam, neque aliud quid in urbe Assumptionis datum esse, quis credat? Hispani in urbe sanctæ fidei, & sancti Jacobi Patribus ad novam coloniam abituris equos lectissimos tribuerunt, quibus uterentur. Hispani in urbe Assumptionis officii sui immemores, equorum, quos Quaranicorum Patrum beneficentia acceptos illuc adduxeram, præstantissimos quatuor mihi rapuerunt, quin vel Gubernator in latrones animadvertet, vel jacturam resarciret, Hispanis ipsis honestioribus & furtum, & impunitatem palam execrantibus

bus. Abipones ad petendum, quidquid in mentem venerit, audacissimi dum repulsam pro responso quotidie abstulerant, sordidum me, rerumque tenacem dictabant, quod adeo pauperem nunquam credidissent. Sal, & tabacæ folia, quæ cum veterum saliva commixta, subactaque sexus, ætasque Abiponum omnis mandere, & a nobis identidem poscere consuevit, domestica in penu sæpe desiderabantur. Promissa ab Hispanis subsidia ejusmodi raro, parceque cum mitterentur, cumque sæpe alias nautæ tardius ea nobis afferrent, vel male custodita per viam pessumdarent, incredibilis plerumque egestas hac in colonia dominabatur. Quaraniorem ex oppidis, unde in alias Abiponum colonias uberrima beneficia redundarunt, tum ob temporum illorum calamitatem, tum ob ingentem locorum distantiam nihil opis mihi expectandum fuit. Paucae manusculorum, quæ mihi olim ex amicorum liberalitate obtigerant, reliquæ, acus scilicet, cultelli, & spherulæ vitreæ magno mihi tanta in penuria usui fuerunt ad sedandas Abiponum querelas, qui fortunæ melioris spe, Hispanorumque amplis promissionibus allecti hanc in coloniam confluxere, ubi delusos se, rerumque prope omnium inopes jure lamentabantur.

CAPUT XXXVIII.

Belli tumultus assidui.

Ad miseriarum cumulum, aliæ, atque aliæ belli turbæ accesserunt. Martinez novus Gubernator militaris famæ desiderio ardens, Regi se ut commendaret, ex quadringentis, quos ad condendam coloniam adduxerat, militibus ducentos ad oppugnanda Tobabarum, Mocobiorumque vicina contubernia emitte-
re, constituit. Consiliis suis mecum collatis, expeditionem ancipitis eventus dissuasi, ne recens, & incolarum numero imbecillis colonia bello implicetur, & vel in ipsis incunabulis fatiscat. Eodem prorsus ardore, pacem cum omnibus religiosissime ut cole-
rent, Abiponibus commendavi meis. At vero istis conquiescere unquam nec libuit, nec licuit. Tumultus tumultum excepit. Mox sub colonie præcipium Ychoalay equorum Grege nuper sibi raptos reddi, amice poposcit. Repulsa efferatus ad eos vi recuperandos cum lecta suorum manu iter ingressus est. Meis vim vi repellere, ultimaque experiri, fixum erat, inveterato, quo in Ychoalay ferebantur, odio illorum animos obstinante. Enimvero, si vires iris pares fuissent, illis paucioribus licet aggressorum quiscunque numerus haud erat magnopere formidandus. Equorum agmine, in hostium oculos, manusque ne inciderent, ad loca tutiora deducto, speculatores, qui hostium iter observarent, missi. Mel undique per sylvas conquestum ab aliis, ut melle calentes & ad consilia, & ad arma capiendâ evade-
rent

est alacriores. Ego anxius interea jactabar sollicitudinibus, facta oppidi aggressionem, quid agerem, incertus. Ychoalay, mihi dudum amicissimus quovis alio hoste formidabilior repente existit. Nefas sit, agebam, in istum arma convertere, quippe qui jure belli usus ad sua recuperanda advenerit. At vero, si penes illum, ut simillimum veri, victoria steterit; Si furore percitus obvios quosque incolas contrucidaverit, certe quidem, nisi quidquid mihi nitrati pulveris, quidquid plumbi est, adversus Ychoalay exoneravero, cum illo colluisse a meis putabor Abiponibus, sagittis, hastisve confingendus. Perfidi, proditorisque notam, etsi superstes, non effugiam profecto. Hec animo volvens incudem inter, & maleum hâsi, semper anceps. Id denique facturum me constitui, quod in arena optimum factum videretur. A Gubernatore nihil auxilii sperandum. Consulti in urbe per literas Patres sapientiores, ut relicta colonia Ychoalay abeunti me comitem adjungam vitæ servandæ gratia, mihi suscere. Verum nunquam hoc consilio standum mihi putabam; ne fugiendo & mihi, & patrio solo timiditatis maculam aspergerem.

Providentissimum Numen, quidquid erat petuli, a nobis deflexit. Ychoalay equidem magis contra nos itineribus festinans in numerosum Abiponum hostiliū Nakaiketergehe contubernium per viam incurrit. Velitatum est acerrime, nec sine cadibus aliquot, & multis complurium vulneribus. Ychoalay ad decem sauctos, hosque inter sibi sanguine propinquum, & facile charissimum Debonkè, numeravit. Hi curari certius domi, celeriusque ut queant, omissa, quam meditatus est, coloniam nostram aggressionem rediitum acceleravit. Quod Ychoalay factum

Etum timoris argumentum interpretati sunt noctem palam, & ceu triumphum suum festis compositationibus, cantibusque celebrarunt, dum interea formine consanguineorum, qui in ultima velitatione occubuerant, manibus planctu, cucurbitarumque mesto crepitu parentabant. Superstites ex prostrato illo contubernio partim ad nos, partim ad sancti Ferdinandi oppidum se recepere. Sua, quae necdum bene coaluerant, vulnera exhibuit quisque eum in finem, ut horum aspectu ad vindictam celerem, luculentamque sociorum animi accenderentur. Neque opus fuit currentibus calcar admoveere. In Ychoalay plerique omnes conspirarunt actutum. Ex Yaaukanigis, Abiponibusque Nakaiketergehe seu vagabundis, seu nostrae coloniae adscriptis ingens conflatum agmen ad sancti Hieronymi oppidum evertendum abiit, quamvis, ut eo certiore ictu, quo magis improvisi ferirent Ychoalay, ad venandos in campis Australibus equos se excurrere, nobis affirmarint. Sed ad nihilum reciderunt spes tantae, ac fallaciae. Ab illis, quos opprimere, delereque voluerant, repente oppressi, caesi alii, alii fugati sunt. Namque oppido sancti Hieronymi jam propinqui, cum reliquis in loco, cui *Nibirenak Lenerörkie* autrum tigridis nomen, ephippis, equisque superstiti, tinctis iam fuligine vulnibus assaultum meditabantur, in Ychoalay & suis Riikahes, & Moeobis Christianis, & Hispanis equitibus numerosis stipatum incederunt. Quam volupe fuit istis coram praesentibus intueri illos, quos suis in latibulis quassari, oppugnaturique iter hodie susceperunt. Nullo negotio obviam hostium multitudinem interneceione delevisset Ychoalay, ni isti fugere, quam dimicare maluissent. Equorum pernicitati, nemorum latebris, salebrique fugitivi vitam debuere suam. Ab insequencibus tamen vulnerati,

capiti, caeli non pauci. Ad oppidum sancti Ferdinandi usque fugientium terga pressit Ychoalay, & commilitonum numero metuendus terrorē implevit omnia. Fugati ab eo hostes, qui ante victoriam triumphum cecinere, lessum canere in reditu cogebantur. Nostrae quoque coloniae fortis multos dies foeminarum ejulatu perstrepuerunt, mortem Abiponis cujusdam nostri lamentantium, qui paucis post nuptias diebus abijt cum Ychoalay pugnaturus, sed fugiendo cum ceteris perijt. Conjurati in Ychoalay exitum Abipones Nakaiketergehies, et si extremos conatus successu optato caruisse viderent, dolerentque vehementer, novis in illum odiis exarserant, nullatque ejus infectandi finem unquam fecerē. Repetitis velitationibus vitam illi etipere tum non possent, innumerabiles eidem equos restitit, rerumque rapuerunt. Neque mirandum omnino, coloniae meae incolae hostili semper, acerboque in Ychoalay animo fuisse. Ab hoc praecipuum nationis Cariquim De bayakaykin trucidatum, alibi dixi. Quatuor filios, e diversis tamen matribus nati, filii nobiscum versabantur. Reliqui incolae, paucos si demas, ejusdem contubernales, commilitonesque fuerunt. Quantum igitur Ducem illum, ac principem suum amaverant quondam, tantum ejus interfectorem Ychoalay, vindicta stimulante, averfabantur.

Præter intestina Abiponum cum Abiponibus bella, vicinitas Mocobiorum, Tobarum, & Oacka kalotorum, quos vulgus Quaykurus appellat, periculosa nobis semper, saepe perniciosa na fuit. Barbari hi populi ut multitudine, sic nocendi artibus insigniores campum, quem nostra colonia occupaverat, sui juris esse, nunquam ab Abiponibus inlessum, neque contendebant. Colonia recens habitatores,

quod Hispanis parere, ac curae esse noverant, suspectos sibi, ac periculosos putarunt, etsi superioribus annis Confederati unitis viribus Hispanos bello vexarunt saepe. Quamobrem nullum non movebant lapidem, ut iteratis incursionibus fatigatos nos hac ex statione exturbarent. Ad id impetrandum jam artibus, armis alias sunt usi. Pacem, amicitiamque mentientes velut officii gratia ad nos invisendos turmatim affluerant saepe. Liberaliter a nobis, amicisque accepti, munusculis deliniti, carne bubula saturati dies interdum complures apud nos commorabantur. Verum hospitalitate in nostram perniciem abusi incolarum, qui bello idonei, numquam, equorum pascua, vias, aditusque omnes, & reliquas nos, dum lubuerit, invadendi opportunitates callide explorarunt interea, quamvis diligenter a me quoque observati. Qua rerumstrarum cognitione adjuti, quoties sibi visum, ad Coloniam nostram vel terrendam, vel equis spoliandam elanculum advolarunt. Nostra tamen vigilantia impetratum est, ut vacuis plerumque manibus, reque infecta domum redirent. Negotii quidem plurimum nobis facessiverant frequentes vicinorum hostium insidiae, cum noctes saepe integras insomnes agere nos, & arreptis excubare armis oporteret maxime, dum rumor de propinqua Barbaris Oackakalotis percrebrescebat, qui praeter aliorum populorum morem noctes ad assultum deligere consueverunt. Illud molestissimum, quod ad campos, sylvasque remotiores seu venationis, seu negotii alterius gratia excurrere nemini tuto licuerit, Barbarorum quaquaversus palantium metu. Ne ab illis ex circumjecta sylva repente profilientibus opprimeretur Colonia, in domus nostrae sudibus manita aëra speculam ex praetis arboribus erigendam curavi, quae magna nobis usui, ac praesidio semper fuit,

Jam singularia quædam, quæ adversus nos varia fortuna tentarunt Barbari vicini, exponamus.

C A P U T XXXIX.

Mocobiorum, Tobarumque incursiones varie.

Infidiarum hostilium, periculi, terrorisque plena cum essent late omnia, multi Abiponum vitam tot nominibus infavem perrexi, ut respirarent tantisper, transito Paraguyo flumine suis cum familiis ad prædium Fulgentii de Yegros, Tebiquary fluvii litoribus propinquum, excurrerunt, a quo summa voluntate, quin voluptate accepti, nec minori rei familiaris et molimento solerter occupati fuere. Indæ tondendis ovibus, filoque e lana ducendo: Indi custodiendis, castrandis, domandis pecoribus, aliisque, quæ rare occurrunt, laboribus utilem operam navarunt. Caro bubula, quæ ventres implebant, mercedis optime instar illis fuit. Perpauci interea mecum in Colonia remanserunt. Hanc solitudinem aggressioni peropportunitatem censuere Mocobii, federatique illorum Tobæ. Enimvero condemnationem de nobis erat, si eadem hora, quæ pomeridiana apud Hispanos quieti dicata est, dormientem me reperissent. Ut Deum, cujus instinctu præter morem me idiatione solita tunc abstinui, vitæ nostræ servatorem intelligas, sum enucleatius memorare visum est. Lintres novos, remigesque experturus ad fluminis ripam, equo inaccessiblei, pedes ivi solus, rediique. Trium circiter

ter horarum ambulatione, coelique aestu fatigatus licet, quod a prandio non quieverim, divino id prorsus consilio factum. Nam secunda a meridie hora puer Hispanus, qui ad aram operanti mihi servire consueverat, speculae gradibus insistens, equites Barbaros propinquare, exclamat repente. In domus aerea forte obambulans adequantem mihi Mocobiorum turmam conspicio. Atro ad terrorem colore fucati, hastis, arcubusque armati, in certos ordines distributi sine ullo foeminarum, liberorumque comitatu in foro spectandos se praebent, quae quidem omnia intentiones illorum nequaquam amicas prodire. Alias enim, dum amicorum specie nos invisebant, sine sagittis, sine vultuum fucco, cum foeminarum, proliumque comitatu venire consueverunt. Ipsum meridiationis tempus, quo comparebant, eos reddidit suspectos. Hoc enim Hispanos dormientes saepe alias oppresserunt, jugularuntque. Praeter puerum, cujus memini, nemo mecum domi. Nemo in oppido praeter sex vetulas, & Abiponem claudum reliquis per campum, ut solent, sparsis. Consilium in arena. Arreptis armis ad aerae portam exubans solus ego & Ducis & praesidiariorum personam sustinui. Audi, & sperne Americae heroes Barbaros. Tantillus ego tot equitibus terrendis satis, superque fui. Sclopo, quem viderant, ad ictum prompto promptissime terga verterunt. Leni passu per forum recedentes in vicina, quae Indorum tentoris incuberat, sylvula, confedere. Quod Americanis bellatoribus astutiae plus, quam animorum inesse, experientia didicerim, eadem, quam cepi, in statione armatus perstiti, oculis in eorum motus defixis. Afiliunt enim saepe, dum vel timere, vel redire putantur.

Hora quadrans abierit, dum pedes, solo
 prero comite, Mocobios accessi, hostesne, an ho-
 spites putandi sint, exploraturus. Salutati a me
 inermi, & de rebus obviis interrogati, Lacones re-
 spondendo fuere. Torvi oculi, vultus minaces si-
 nistrum animum detexerant. Nobis colloquentibus
 ingens sumus in illa litoris parte attollit se se, ubi
 Paraguayum flumen trajicere solent Hispani. Ro-
 gatus a Mocobiorum Ciziquio Ytioketalin: Unde
 nam, vel a quibus illud campi incendium ortum
 mihi videretur? Ab Hispanis respondi; Ducentos
 equidem milites, qui coloniae aedes construerent, a
 Gubernatore mihi promissos propediem expectabam.
 Perculsi hac novitate Barbari exequi timebant,
 quod in nostrum exitum meditabantur; si quid
 enim hostiliter hic egissent, ab Hispanis equitibus,
 quos imminere credebant, mox vindicandum suspi-
 cati sunt. Sub idem tempus eadem in via, unde
 Barbari venerant, obducta Caelo nubes pulveris in
 conspectum se dedit. Abiponum mulieres, quae
 mane ad conquirendas in sylvis fruges excurrerant,
 suis in equis redire, nescio, quis agebat. At vero
 ex ludulento hastarum micantium splendore, equi-
 tes Barbari noscebantur. His eminus conspectis
 suos in equos insiliere actutum omnes Mocobii,
 quae res novum de illis male suspicandi argumen-
 tum dedit. Puer togam meam vellicans: Domum
 redeamus, Pater, agebat, ne capiamur. Eadem
 sollicitudo mentem subiit meam. Vale Mocobiis
 comiter dicto, passu lento, ne quo indicio latens
 suspicio, metusque se proderet, domum, ad no-
 stra scilicet Pergama, me recepi, ubi resumptis
 armis rei exitum ad portam expectavi.

Nos mora: Tobarum agmen numerosum Ketavalkin Caziquio duce, & nationis universa medico clarissimo per forum se explicat. Omnes omni armorum genere onusti, nigro colore, ut praeliaturi assolent, tincti omnes, quin vel verbo adventus sui causas proderent, dimissis ad pascua equis cum Mocobiorum turma pernoctaturi confident. Armis nudatus accessi, circumspexi, allocutus sum hospites, & cum amicis omni officiorum genere prosecutus, quamvis, quidquid spectaveris, non nisi pro hostibus haberi prudenter possent, nocituri certe, nisi liberaliter a nobis, cauteque tractarentur. Bovem, quem sibi pro cena assarent, mactandum curavi illico; ut ferocienti equo poppismata adhibentur, mordacique molosso ossa obijcitur. Pauci, qui in colonia mecum remanserant, Abipones hostilia quaeque ab advenis expectanda jure putarent. Ne illorum insidiis omnino pateremur, noctem insomnem, oculis, auribusque ad omnia attentissimis, armis ad vim, si opus fuerit, propulsandam semper expeditis egimus. Primo mane necdum dispersis Coelo tenebris, sacrificavi; Festa enim Christi Corporis memoria agebatur. Sine campani aris pulsu, maximoque, quo poteram, silentio res divina peracta, ne Barbari hospites, si me ad aram occupatum nossent, remoto sclopi timore hostile quid in nos tunc impune auderent, quod alias ab aliis Barbaris in Paraquaria facilitatum. Nam Patrem Julianum Lizardi Cantabrum in Valle Ingré sacrificantem ferocissimi Chiriguane oppresserunt, & ex altari funibus abreptum, stipiti alligatum sagittis triginta septem in campo consecere anno 1735 17 Maji in oppido Conceptionis, ubi eidem nationi Christum docendae operam dedit. História de Viri Apostolici vita, morte,

morte, ac virginitas Matris typis data est. Idem
 prope fatum Patri Joanni Antonio Solinas Sardo,
 & ejus tunc in oppido sancti Raphaelis socio Pe-
 tro Ortiz de Zamte Hispanorum alias in Tucuma-
 nia Parocho fuit. Ambo ad flumen Santa diviño
 sacrificio perfuncti in limine sacre adis a Mocobiis,
 & Tobis conjuratis contrucidati sunt. Exemplis
 creditus cautione omni utendum mihi, dum rem
 divinam facerem, putavi, sed nulla suffecerat. Nam
 consecrationis divinæ formulam jam jam pronuncia-
 turum me Barbarorum cæterva circumstetit. Per-
 portam altari contiguam Mocobiiorum præstigiator,
 ac mystagogus irreperat primus. Hic vasto, pro-
 ceroque corpore, naso aquilino, rubro e lana, al-
 bisque globulis distincto, e quo militaris lituus
 pendebat, balteo insignis mihi a tergo adstitit ali-
 quam diu, mox mimicis gestibus, & ridicula brachio-
 rum jactatione ad socios in limine confertos ite-
 rum, iterumque resiliit. Solis nutibus, nescio,
 quæ consilia taciti agitabant. Mihi rem sacram
 prosequenti quis ad hæc animus fuerit, tute con-
 jicias. Ictum lethalem in momenta expectabam,
 ad quodvis lethi genus Numinis amore promptissi-
 mus. Enimvero honorificum mihi fuerat hoc loco,
 hoc modo occubuisse. Verum ad quavis morte
 curiosa, quæ me in patriam reducem manebant,
 videbar reservatus.

Sacrificio ad ultimum apicem rite defunctus
 Barbaris, veluti officiose me sub auroram invidenti-
 bus, munuscula, quæ in promptu mihi erant,
 porrexî, quid tamen animo volverent, ex illis ex-
 scrupere haud potui; debui certe pessima de illis
 suspicari. Nam domus meæ angulos scrutabantur
 omnes. Sudes, quibus sepiebatur, manibus e so-

lo evellere, adionta facie portanti ligneas humerum impactu perfringere num possent, me adstante impudenter tentarunt. Silens, subridensque spectavi ita, cavebamque maximopere, ne quo se vultus indicio latens animi suspicio prodere, & ne qua trepidationis significatione formidinem explicarem. Vilissimo enim cuique crescit audacia, & sentiat se timeri. Hinc, quo minaciore videbantur Barbari, nobisque periculosiores, eo pertinacius serenitate oris, tranquillitatem animi affectabam; quin, e re nostra esse duxi, militem gloriosum, ac frusulentum, agere aliquando. Magnificis verbis animos intrepidus, jaculandique peritiam jactavi. Armorum suppellectilem, glandium plumbeorum varietatem illis coram exhibui. Incredibilem scopi virtutem, qui longissime posita attingat, durissima quæque penetret, ac dirumpat, predicavi. Hæc necis instrumenta oculis objecta, manibus contractata vel audacissimos Barbaros perterrent. Martinez Gubernator e colonia, in urbem rediturus bellicam e ferro machinam minimæ molis, quæ nevium proræ clavo affigitur, ad incolarum defensionem mihi reliquit. In domus arce trunco palmæ imposita est, eodem jubente. Aliquot post menses lectum, cui hæc machina incubet, rotis instructum elaborandum curavi, ut ad locum, ubi necessitas poposcerit, manibus trahi, & adversus hostem irruentem adhiberi queat. Ad onerandam hæc machinam pulveris nitrati portiones octo duntaxat, glandibus plumbeis quindecim prægnantes singulas, Gubernator mihi tribuit, sed globum ferreum unicum, quod ipsa metropolis globorum ferreorum penuria laboraret. Hoc globo, qui semilibram pondere vix æquaverit, non ad necandos, sed terrendos Barbaros utendum mihi putavi.

Nam,

Nam quoties Barbari advenae meo in cubiculo hu-
mi circumfederant, ne quando impugnanda colonia
labido eos inaccesset, globum hunc terriculi instar
spectandum, contructandumque singulis porrent:
Hem! quam ponderosus est! exclamabat quisque,
quantum corporis hiatum, quantum foramen effi-
geret! Nesciebant enimvero, me hunc unicum glo-
bum possidere. Hic a me diligenter servatus, &
meo subinde successori traditus post biennium plus,
quam credi possit, utilitatis praestitit. Namque ex-
plosus unum forte attigisset, solum forte aerem
ferisset; Asservatus, & identidem commostratus
terrui plurimos. Artificis scilicet utendum in
bello, dum vires desunt, more apud Europaeos
quoque Duces passim recepto. Barbaros, ad
quos vincendos nobis nequaquam satis facultatis
erat, territando, vel benefaciendo compescere so-
lebamus.

Utroque alteratro certe modo impetravi, ut
Mocobii, Tobiaque hospites suum, quod attule-
rant, deinde colonia propositum vel mutarent,
vel in opportuniora tempora rejicerent, id quod
aliquot post menses eventus docuit. Dies complu-
res, quos sub dio, eadem, quam primum cepe-
rant, in statione, nostroque in conspectu consum-
perant, equorum nostrorum pascua, campos, syl-
vasque adjacentes, latebris omnibus excussis, quo-
tidie equites percurserunt Abiponum, qui paucissi-
mi aderant, nemine impedire auso, nemine pericu-
losa eorum consilia in dubium vocante. Illi in-
terea, etsi de perfidia nobis semper suspecti, Bac-
chanalia apud nos vixisse videbantur, quod, celsis
me jubente bobus, recenti carne affiatim saturaren-
tur, id quod summopere cordi mihi, ac curae fuit,

ne latine tergite nos ipsos seu albos, seu elixos de-
vorarent. Anthropophagi enim sunt, humanasque
carnes, alia si desint, epulis adhibent, atque adeo
in deliciis numerant; Alaykin Cariziquim, sexque
alios ejusdem commilitones in acie caesos, & a vi-
steribus Tobis, & Mocobiis jentaculi loco con-
sumptos, alibi divi. Teberum plerique, dum
dei rudimenta meis explanaveram a meridie, fu-
eram in adiculam quotidie confluerant. Sed pe-
tatis simulatione hostiles texisse animos, Abiponibus
visi sunt, illius gentis calliditatem toties expertis.
Eventus fortuitus invisus nos hospitibus liberavit
demum, sollicitudinesque diuturnas, ac suspiciones
nobis eremit.

Sole in vespere declinante campus omnis tu-
multu repentino perstrepsit. Qui hostem propin-
quare dubitaret, nemo omnium erat. Domus meae
arum ejulantes cum prolibus implent foeminae.
Pauculi, qui praesto erant Abipones tinctis vario
coere vulcibus arma corripunt. Mihi quidem ea
primum cogitatio injecta est: Nunc denique in-
gens Mocobiorum, Tobarumque agmen adventare,
qui us primi illi, qui apud nos commorabantur
tamdiu, exploratores fuerint, atque praecursores.
At Panicus is terror fuit. Dissipatis equidem, qui
pro pectus nobis eripuerant diu, pulveribus decem
Abipones nostros deterimus, qui bis mille circiter
equos adduxere ex Ychoalay praedio abactos ad
vindictandam necem, quae ab illo Abiponum nostro-
rum cuipiam, ut retuli alias, nupterna in velita-
tione fuerat illata. Ytioketalin Mocobiorum Ca-
riziquius visa tot equorum praeda praedonum tergis
inlatare Ychoalay equorum dominum, nil dubita-
bat. Quemobrem, ne apud nos porro commo-
rans.

~~rem in partem certaminis cum Tchoary~~ vindicæ
 aliquando veniret, ac in periculi communionem,
 postredie, ut primum illuxit, cum suis patrium ad
 solum properans discessit. Quam infenso nobis,
 quam infesto animo fuerit, jam iam abiturus pro-
 didit: si vita, si libertas, si liberi vobis cordi sunt,
 sceminis Abiponenfibus aiebat, hac ex colonia ex-
 cedite actutum; Neque enim, quod occupatis, ve-
 strum est solum; Neque id a vobis usurpari porro
 patiemur. Hoc sanguine tingetis vestro, ni ultro
 emigraveritis. Hoc ille; ut adeo nec suspiciônem,
 quas de hostili ūtorum hospitum animo, concepi,
 neque vigilantie, cautionumque, quibus eorum in-
 fidas elusi, me posituereit unquam. Illo certe me-
 ridie, quo improvise in coloniam irruerunt, per-
 eundum nobis erat, ni propinquantium, quod
 credideram, Hispanorum equitum timore a propo-
 sito absteriti fuissent. Primus hic Mocobierum,
 Tobarumque adventus preludium erat, ac prepa-
 ratio grandis illius expeditionis, quam iidem Bar-
 bari Oækakalotis conjuncti aliquot post menses in
 colonia excidium susceperunt. De hoc argumento,
 præmissis aliis, uberius dein differemus.

[Handwritten signature]

CAPUT XL.

Variolarum pestis calamitatum novarum
semen, & cruentarum aggressionum occasio
fuit.

Mocobiis omnibus, plerisque Tobarum tandem dilapsis eorum Casiquius Keebetavalkin sua cum familia apud nos haesit menses aliquot, dum variolis exarueretur denique, sacro fonte, a me expiatus; Quae res Tobarum gentem in nos concitaverat, mihiq; periculosi vulneris, quod affilientes isti sagitta hamata infixere, occasio fuit. Rem omnem, ut gesta est, ordine exponam. Abipones nostri varicolas infecti e Fulgentii de Yegros praedio ad coloniam redierunt, eamque pestem, nullo sexus, vel aetatis discrimine ceteris afflarunt; corporibus duntaxat hoc morbo jam defunctis parcebatur. Illud sane beneficiis annumerandum, quod lues Americanis gentibus fere lethalis, cum trecentos admodum contigerit, non nisi duos supra viginti incolas necarit, quamvis a quarta decima Maji ad Novembrem usque saeviret. Quantum mihi negotii dederit, qui & medici, & Parochi partes unus expleverim, fidem superat. Qui enim mecum, versabantur Abipones, plerique omnes Barbari adhuc, & vel a sacris Romanis alieni, vel eorum desertores impii, contemptoresque, fuerunt. Hinc diu, noctuque, ea me angebat sollicitudo, ut, si medicamenta, quae porrexi, ad arcendam mortem haud

haud valerent, sacris saltem praesidiis aegrotantium animos beatæ immortalitatis compotes redderem. Verum artis id erat, & infiniti laboris.

Conspecto enim vetula, quæ prima occubuit, funere territi, pauculos si demas, e colonia profugere omnes, remotis in latibulis vitam suam nequidquam tuituri. Aliqui flumine grandi luate transmissio ad viginti leucas recesserunt. Hi sibi relictæ, medicinae, opisque prorsus expertes ad unum omnes convalere. Neque enim, quin maximæ incolarum parti deessem, accedi a me poterant, cum stationem, ubi latitabant, ignorarem, & ad illos investigandos vix quatrimum sufficeret, ducesque, qui vias pemonstrent, desiderarentur. Alii quatuor leucas, plerique cum Caziquia Principe Oahari (qui nuper Rebachigi dicebatur) unam duntaxat a colonia aberant. Postrema duo Contubernia quotidie, dum licuit, mihi adeunda fuere incredibili cum molestia, nec minori ferarum, Barbarorumque palantium periculo. Trajiciendi fluvii, & paludes. Via, præterquam quod salebrosa passim, & palustris, Mocobiorum, Tobarumque insidiis semper obnoxia fuit. Præter puerum Hispanum, qui me comitaretur, nemo erat usquam. Corporibus, animisque miserorum ut contulerem, cibos, medicinas meis ministrare manibus, religionis præcipua capita, salutari latice tingi ut rite possent, explanare, mentes coelestium inanes piis imbueret documentis me oportebat. Baptismum, cum infito Barbaris omnibus errore sibi lethiferum hunc existiment, ut centies moniti admitterent denique, ab iis ægre potuit impetrari. Apostatas, qui uxore legitima repudiata a religione desciverant, ad scelerum penitentiam revocare, arduum magis, pluribus.

ribusque difficultatibus implicatum negotium fuit. Nemo tamen, ut misericentis Dei vim perspicias, nisi rite ablutus, expiatusque e vivis abiit præter unam mulierem, quæ dum primis, qui variolas præcedunt, prodantque, caloribus tentaretur, ad recipiendum baptismum a me preparata, stimulatæque est, illud tamen, cum mortis Periculum adesse negaret tunc recubavit. Ego, non ortum, sed progressum varicellarum Abiponibus cæteris lethalem fuisse constanter expertus, & foeminae, & mariti precibus tribuendum aliquid putavi, neque infecta domum redi cum firmo tamen agræ mox revivendæ proposito; Namque in colonia ipsa haud procul a nostris ædibus decubuerat suo in tabernaculo. Sed en! vix horæ quadrans abiit, cum miseram subito expirasse intellexi, & magnopere dolui. Ad triste spectaculum, Cælo quamvis tonante, ac nimbo, accurrens foeminam corio obvolutam, loris obligatam, & jam ad sepulchrum equo efferendam deprehendi. Mœrentem me, nescio, quæ spes de ejus salute æterna consolabatur vel hoc nomine, quod paulo ante virtutibus theologicis, noxarum detestatione, & baptismi, ut primam vitam periclitari senserit, suscipiendi proposito rite præmunita fuisset; quod si omnino sincerum fuit, de Dei pietate, nullis limitibus circumscripta certus ausum fausta quæque illi ominari.

Agrotantium obsequiis quotidie lassam me coloniz, quæ incolis bellatoribus vacabat, tutandæ sollicitudo identidem fatigabat, cum quotidiani prope modum de hostium propinquitatē rumores vulgarentur. Luculentissimis sæpe indicibus Barbarorum insidiæ detectæ, sed vigilando elusæ. Memorabilis mihi maxime dies, quo, dum in horas assultus ti-

mebatur, adfuit ex Cariguii Contubernio remoto,
nuncius, qui Abiponensem feminam variolis labo-
raatam biduum cum partu periculossissime conflictari,
significabat. Quid agerem, anceps hæsi tantisper.
Relictam sine defensore domum, sacramque
supellectilem hostes diripient. Me extra sepes in
campo deprehensum numero oppriment suo præ-
terea. Me per Barbaros sublato moribundi Abi-
pones sacris præsidis destituentur; Haud equidem
sacerdos alter, eorum qui linguam calleat, aliunde
expectandus. Quod si ad colonie defensionem præ-
sidiarius domi remansero, & matri parturienti, &
proli sine baptismo fors erit pereundum. Hæc
ego tunc meum. Verum Theologica ductus ra-
tione, ut præsentissimum, certissimumque discrimen
a femina, ejusque fortu averterem, incertum de
Barbarorum assultu rumorem sum aspernatus. Ci-
tra cunctationem pedes, & omnino incrimis in vi-
am me dedi, unde hostibus erat veniendum. Con-
fusus Deo arma neglexi, ne, si occubero, victus,
invitusque puter occubuisse. Contra circumfulam
Barbarorum multitudinem scloperum unicum paten-
te in campo nihil valiturum, novi præterea. Her-
ba, quam svaseram, parturienti per foeminas por-
recta efficacitatem habuit, spe majorem. Nam me-
ægotantium tentoria interim perlustrante, prolem
vivam, sed jam pictam variolis enixa est felicitas.
Hanc salutaribus confestim aquis abluendam putavi,
sed ab occurrente avia atrociter mihi est repugna-
tum. Ideo, vociferans exclamat, noster in lu-
cem prodiit nepos, ut lethalibus illis aquis mor-
tem ei accelerares? Clamoribus apud me cum pro-
ficere nihil, ad proles patrem, Debayakaykin Ca-
riguii filium, qui veluti partu defunctus floreas
inter, a noxio acre defendendus, propinquo in
tena

tentorio decubuit; accurret; Optem ad baptismum impediendum adversus me nequidquam implorat. Hic enim, prudentior cæteris, arbitrio Patris acquiescendum esse respondet. Impotens sui, superstitionisque tenax vetula, cum, quas a Genero suo sperabat, suppetias contra me haud impetraret, jam prope in eo erat, ut unguibus, dentibusque in arma conversis me peteret. Verum blanditiis, rationibusque a me delinita furere desuit. mecumque veluti paciscens sciscitabatur: Num infantem, si baptismo initiatus obierit, tuis in edibus (sacram adiculam intellexit) sepeliendum curabis? Negavi, id futurum. In loco patente, quod Cœmeterium dicimus, humandum, prouisi. Quo audito: Quod lubet, jam per me agas, licet, respondit. Proles eodem, quo sacro fonte renata est, die vivere desuit, & tumulto fuit illata. Mater convaluit. Ex quo fit palam, quantum refugiant Abipones sacros intra parietes, ac sub tecto sepeliri. Nemo omnium, qui variolis extincti, baptismum recepisset, ni mox Cœmeterium in sylva morituris sub contagionis principium designassem. Quaraniorem exemplo id egi, qui Cœmeteria muro clausa, sacello eleganti, longis malorum aurearum, citiarumque ordinibus ornata, & prope leuissimam ab oppidis remota habent iis solum, qui variolis mortui, tumultandis destinata, ne vapores ex istorum cadaveribus orti novum variolarum seminarium existerent aliquando. Id cauturus hac in colonia Cœmeterium eo loco, unde ventus terrissime aspirabat, collocavi.

In quotidiana ægrotantium procuratione quantæ mihi molestiæ, ac sollicitudines septem mensibus continuis exhauriendæ fuerint, cogitatu, quam diu

facilius. Præcipuum, magisque numerosum Casiqui Oshari Contubernium adituro mihi quotidie transmittendum erat flumen palustris utrinque litoris. Equos, natare ut queant, e corno extricare, res fuit multi, longique laboris. Hinc ut & labori, & tempori in trajectu fluvii parcerem, fere pedes iter confeci, fluvio lentre celeriter transmissio. Ex quotidiana deambulatione per tot menses continuata occalluerunt mihi pedes adeo, ut cutis frustilla e plantis forficula resecare identidem oportuerit. Tibialia enim coriacea, quibus adversus culices, aliaque passim obvia insecta utebamur omnes, etsi equitantes sint opportuniora, ambulantium tamen pedes attritu offendunt, maxime, postquam sudore obdurerunt. Quoties adhuc cælo pluvio, vel tonitribus horrendum remugiente, quoties sole exæstuante per campum undique patentem, semper culicibus, sæpe luto, ac Barbarorum palantium insidiis infamem eadem via mihi terenda fuit, ne quod officii genus misera tabescentium Abiponum turbæ unquam deesset, cujus amore dulcissimum mihi erat seu fatigari, seu periclitari, uti jucundum agricolis, dum uberior messis, sudore perfundi.

Vulgata undique contagio, etsi eximium faceret neminem, mediæ ætatis hominibus potissimum exitialis fuit. Eodem sæpe tempore vis morbi tantam lætis affixit multitudinem, ut incolumes seu ægris curandis, seu mortuis sepeliendis, riteque deplorandis vix sufficerent. Ut Hebræi olim, ac Romani, maxime infelicitatis genus putant Abipones sepulchri honore, publicisque mulierum lamentis privari. Hinc quo illustrior generis claritudine, meritisque militaribus fuerit nuper vita functus, eo certius, eo diutius

Lamentis, gemituque, & femineo ululatu
Tecta fremunt, resonat magnis plangoribus æther.
Virgil. 9. Æneid.

Præ cæteris lamentorum argumentum præbuit Caziqûi principis Oahâri conjux, celeberrimi Debayakaikin filia, generis prærogativa insignis, ætate florens, elegantia formæ, morumque sçavitæ nulli secunda. Cum nationem universam sui amore, admirationeque impleverit, nil mirum adeo, sincerissimis omnium lachrymis ei fuisse parentatum. Paucos ante annos, quod a serpente periculosus ista decumberet, in Conceptionis oppido baptismo lustrata est. Ego optimam fœminam non variolis, sed a medicorum (Præstigiatores intelligo) turba necatam esse semper existimavi. Quoties enim, ut sacris eam præfidiis ad mortem præmunirem, ejus tentorium adii, aliquot istorum veteratorum paria deprehendi ex illius corpore, hîrudinum, instar, pendentium: Hic brachia, ille pedes, latera alius, alii alios ægrotantis artus & exlugebant, & perflabant, quod medicandi genus & cuius morbo universale, & Americanis gentibus commune alibi exposui, atque superstitiosum rejeci.

Keebetavalkin Tobarum Caziqûius, medicorum universo in Chaco princeps, Abiponum in sancti Hieronymi, & Mocobiõrum in sancti Xaverii oppido aliquamdiu Contubernalis, plerumque vagus, & jam popularium suorum nomine rerum nostrarum explorator cum uxore, binisque filiabus apud nos hæsit menses aliquot. Nemo meorum variolis tentatus est, qui Barbaro huic Æsculapio exugendum se, perslandumque non præbuisset. Ex assidua cum ægris consuetudine virus demum lo-
thale

thale hausit, jam ætate gravis. Egrotans levamis
 nis spe, ut & nostrates moribundi affolent, ex
 alio in alium situm transferendum se curabat identi-
 tidem. Ad extrema deductus in propinqua colo-
 niæ sylvula voluit collocari. Tugurium ex arborum
 ramis paratum adeo depressum erat, ut non nisi
 flexis genibus eum decumbentem alloqui possemus.
 Cum de certissimo periculo nullus mihi superesset
 dubitandi locus, illum rite instructum, apparatus-
 que sacro latice expiavi, primæ noctis silentio.
 Postridie aliquot ante meridiem horis vivere desuit.
 Illius ossa, carne, quam obvia in sylva defoderant,
 nudata uxor, filiaque nativum in solum equis de-
 deportarunt confestim. Ferox, si quæ alia, To-
 barum natio de Caziqui sui baptismo, ac morte
 facta certior me, qui baptismum contuli, ejusdem
 interfectorem criminabatur, eademque armis statuit
 vindicandam; Id quod, priusquam de Tobarum
 proposito nobis quidquam nunciaretur, certissime
 futurum, palam prædixi; Novi equidem baptis-
 mum præ variolis, præ quovis præsentissimo vene-
 no magis lethiferum, stupidis Barbaris videri.
 Baptizabantur a nobis nonnulli, quia moribundi;
 Creduntur mortui, quia a nobis baptizati. Ar-
 duum est, feram, rudemque Americæ plebeculam
 ridiculum hunc errorem dedocere. Et vero non
 intra minas res stetit. Paucis post diebus ultores
 Tobæ equos quingentis plures e nostro campo con-
 cubia nocte abegerunt, trucidaturi haud dubie
 nostrum quemcunque, ni opportunitas defuisset.
 Abipones nostri de equorum jactura queruli ad
 Assumptionis urbem advolaverant, ubi, ut ad To-
 bas prædones mulctandos Hispani secum equites
 excurrent, Gubernatorem sunt hortati, obtestat que.
 Et vero superfluz videbantur Abiponum preces id

petentium, quod Gubernatori, dudum in votis fuit. Ex iis, quæ dicemus porro, intelliges varias mutuarum incurfionum, cædium, fufique a me languinis occasionem exiftiffe. De variolarum, morbillorum, &, qui contagione ferpunt, morborum proprietatibus, ac curatione Cap. 25 partæ secundæ copiofe difseruimus.

CAPUT XLI.

Hispani equites quadringenti Abiponibus
conjuncti numerosum Tobarum Contubernium
expugnant.

Josephus Martinez Fontez Gubernator paulo ante
apoplexia prostratus Fulgentium de Yegres pro-
vinciæ interim gubernandæ, dum alter a Rege de-
signaretur, præfecit, illiteratum quidem, & Marii
Romani ducis more suo in prædio rusticantem, sed
militem, vulgi judicio, egregie sortem, & capien-
dis animo consiliis & manu expediendis æque prom-
ptum. Is præclaram rei bene gerendæ occasionem
sibi gratulatus cum quadringentis equitibus ad no-
stram advolvit coloniam, ut Abiponibus consocia-
tus Tobas toti Provinciæ insectos oppugnatum iret.
Ostiduum prope, dum ingens equorum agmen Pa-
raqwayum flumen trajiceret, ac in pascuis respiraret,
apud nos moratus est. Militum plerique, quod
expeditionem adversus crudeles Barbaros sibi pericu-
losiorem crederent, sacra apud me homologati ani-
mos expiarunt interea. Dierum aliquot iter emen-
si, cum nulla usquam hostilium stativorum indi-
cia paterent oculis, jam de reditu cogitabant Hi-
spani, viarum, quas exhausserant, asperitates, anno-
næ penuriam, equorum lassitudinem causati. Ve-
rum Abipones ut pugna, sic vindictæ avidiores in-
tempestivum, ingloriumque redeundi pruritum pa-

lam damnarunt. Istorum speculatores excussis latebris omnibus equorum vestigia, & his ducibus frequens Tobarum contubernium detexere demum, ad quod non nisi angusta per circumfusum nemus semita accessum præbebat. Expedita ad assultum omnia. Maturato enim opus erat. Puncto sæpe temporis, quod Livius ait, maximarum rerum momenta vertuntur. Hinc fixum erat Gubernatori, ratumque Abiponibus postridie sub auroram Barbaros vel dormientes, vel semisopitos pleno agmine adiri, ne prius hostem propinquum, quam se ab eo circumventos sentirent. Verum cum Abipones aliquot ad speculandam propius stationem præmissi non nisi media nocte ad Hispanos dudum equis insidentes redierint viarum salebris retardati, sylvaque ingens transmittenda lento gressu equitibus esset, prono jam in meridiem sole aggressio facta est denique, spe, quam successu maiore. Barbarorum equidem plurimi, venatus causa per sylvas sparsi jam id temporis domo aberant. Atque adeo, cum, qui assilientibus Hispanis repugnarent, fere deessent, pugna parum difficultatis, plus fortunæ, gloriæ propemodum nihil habuit. Imbellis duntaxat fœminarum, prolium, vetulorumque turba vinci equidem, & vinciri poterat. Subita Hispanorum impressione territi, oculis auribusque scloporum tonantium fulgure percussis, fugam, non arma cepere miseri, quamvis effuse fugientium non pauci ab insequentibus undique Abiponibus intercepti, vel trucidati fuerunt, reliquis sylvarum latebra vitam tuentibus. Ast cum Abipones, vertagorum more, nemoris recessus omnes, ac latibula scrutarentur, eorum oculos, manusque Tobarum paucissimi effugerunt, partim vitæ, partim libertate exutis plurimis.

Hanc qualemcumque expeditionis felicitatem Abiponibus jure in acceptis referebant Hispani. Illorum quippe sagacitate detecta Barbarorum statim. Illorum celeritate e fuga retracti, capti, trucidati- que sat multi. Numerum caesorum, fateor, me ignorare. De hoc, qui me edoceret, nemo fuit. Abipones equidem interficere sciunt obvios, ne- sciunt rite numerare interfectos. Hispanis militi- bus ad incundum hinc, atque illinc sparsorum ca- daverum numerum circumequitare nec libuit, neque vacavit. Præter ingens equorum hostilium agmen, quod Abiponibus præda fuit, capti omnis generis ad quadraginta, plerique ab iisdem. Hispani e- quites quamvis, dum præcipiti in Barbaros impe- tu ferebantur, aliquot scloporum ictibus terruerint omnes, paucos admodum attigerunt. Namque, quod ipsi militares Præfecti reduces palam fate- bantur, nitratus pulvis nocturno rore humidior flammam agerrime concepit, cum noctem, quæ antecessit, omnem sub dio arbores inter in equis consumpserint, ad proseguendum iter identidem prompti. Sed frustra sæpe in Paraquaria nitratus pulvis culpatur, dum sclopis injicitur omni ex par- te tam vitiatis, ut aquam e pumice citius, quam ex illis scintillam ignis quocumque expectare. Prové- stioris ætatis Tobæ quispiam plumbea glande ictus suam præ se agens, & minaci hasta defendens fa- miliam sylvæ marginem jam prope attigerat, Hi- spanorum nemine obsistere auso, sed ab accurren- te Caziquio nostro Oahari esse, quem otiosum ex Hispani vagina rapuit, in frustra sectus est cum comitibus. Eodem mortis genere Keebetavalkin Caziquii uxor, ambæque filie occubuerunt. Abi- ponum nemo, nemo Hispanorum in hac venatione potius, quam dimicatione aut casus, aut læsus fuit.

fuit. Istorum plurimi ad faciendum numerum dun-
taxat, & spectatores assultui interfuerunt. En bel-
la, horrida bella Paraquariensium! eodem tamen
jure a me memorantur, quo Titius Livius na-
scentis Romæ vicinis cum populis velitationes de-
scripsit,

Puer Hispanus, quem infantulum cum matre
paucos ante annos Paraquariensi ex agro abduces-
sant Tobæ, in libertatem assertus est hac occasio-
ne, Quantum educatio valeat, patuit. Ab Hispan-
is popularibus suis, quos cœu hostes torvis semper
spectabat oculis, incredibile quantum abhorrucrit,
nec blanditiis, nec donis placandus. Hispana alia
Tobarum captivitate liberata Gubernatori in acie
cum suis stanti, numerosissimum aliud Tobarum
Contubernium vix bidui itinere ab eo loco abesse,
significavit; At ille, Abiponibus nequidquam illius
aggressionem urgentibus, equorum lassitudinem, ci-
bariorumque penuriam prætexens acceleravit redi-
tum, expugnatione dicti Contubernii in aliud tem-
pus rejecta; verum illud tempus nunquam adfuit,
Indignabantur cordatiores Hispani, Gubernatorem
suis e manibus elabi passum esse occasionem du-
dum optatam delendi, certe mulcandi atrocissi-
mam Tobarum gentem, cui Hispanorum secere
cervicis non negotium modo prope quotidianum,
sed & delictum multis abhinc annis fuit. Abipo-
num societas, quæ ad eos hostes & investigandos,
& insectandos plurimum momenti habuisset, optari
dein ab Hispanis poterit, fors ægerrime impetrari,
Bellissimas indubitatae victoriæ opportunitates ab
uno neglectas plurimi sanguine luunt suo.

Abiponibus cum Gubernatore in Tobas profectis sat mihi interea negotii, sollicitudinumque fuit, unico scilicet, ut saepe alias, coloniarum defensori; Vicini equidem Mocobii, dum solas cum sobole feminas domi relictas per exploratores suos norant, iterum, iterumque nobis nocituri imminabant. Verum cum non cessaverim noctes, non dies pervigil excubare, cassi fuere insidiantium conatus, nisi quod remotiore in campo noctu equorum lectissimorum, quos Hispani milites hic pascendos reliquerant, turbam rapuerint, Hispanis eorum custodiis somno oppressis. Prædonum ductor Mocobius quidam religionis, oppidique sui defensor, mihi dudum notissimus, rapacitate, astutiaque nulli secundus. Interdiu cum Hispanis, eorum custodiis destinatis amicissime confabulari, atque adeo prandere solitus. (Nam & eorum linguam callebat versipellis) noctu repente dilapsus cum sociis prope latitantibus equos abegit & plurimos, & optimos. Diebus quatuordecim in itinere consumptis, rediere nostri heroes, captivorum grege miserabili in triumphum ducto, quos victoriae testes, & ceu trophæa ostentabant. At enim ego victoriam, tot imbellium seminarum, puellarumque occisione cruentatam lachrymis, quam plausu digniorem judicavi, meo, meorumque sanguine haud dubie paulo post expiendam. Namque superstites Tobæ matrum, conjugum, liberorumque seu cadem, seu captivitatem inultam abire haud patientur. Illud nil hæsitans mox præfigebam; Eadem prorsus Hispanorum omnium sententia fuit, certissimum di crimen a furentibus Tobis coloniarum impendere, opinantium. Gubernator tamen acceleratis itineribus in urbem properans, quam parum ei nostra incolumitas cordi esset,

palam fecit, dum nos nobis reliquit, & paucos Abipones Tobarum vindictam spirantium multitudini objecit. Non nisi diu, multumque rogatus, solos quinque Hispanos praesidiarios, eosque omnium miserrimos, quibus scilicet ut animorum parum, sic nihil prope armorum effet, nobiscum remanere iussit. His domum remissis per intervalla alii pari numero, & conditione, quin alii aliis deteriores succedere, ut adeo Abipombus risu magis, quam praesidio essent.

Illud minime tacendum: Gubernatore cum suis copiis praesente, audienteque, nec hiscere auso, Abipones eodem collecti loco eadem Hispanorum a se olim patratam expositis palam corum calvariis computatione publica, cantuque impudentissime noctu concelebrarunt. Istud nulla Gubernatoris, & quadringentorum Hispanorum habitatione si audent, ecquid sacerdotem seu monentem, seu minantem verebuntur? Quamvis, dum reprehensione dignum quid notavimus, neutiquam tacuerimus, quoties verba ad eorum correctionem praesentio plus valitura nobis videbantur. Ipso, quo cum Abiponibus milites ad nos redierant, die Contubernia eorum omnia percurri, captivos singulos circumspexiturus, allocuturusque, siquo auxilio, vel medicamine indigerent, sine cunctatione a me juvarentur. Nam seu terrore ob repentinum Hispanorum assultum, seu maerore & patrii soli, libertatisque jactura, seu aestu flagrantissimi solis per viam male affecti quidni in morbum proclives crederi possent? At vero incolumes deprehendi omnes praeter unam proles adhuc lactentis matrem, cujus extimam in vertice superficiem Hispanorum glans plum.

plumbea obiter iasit. Cum summa duntaxat cutis
perstricta esset, cere recentis particulam cataplas-
matis loco illi apposuerunt Hispani. Verum a
muscis, quæ humida captant loca, insidiantibus
sensim procreati vermes, qui, cum capitis statio-
nem periculosam occuparint, delirare jam jam ce-
pit femina; Sed vermibus tigridis adipe illico tem-
pestive exturbatis convaluit, de quo argumento,
Capite XXVI. de Abiponum medicis, & medica-
mentis uberius disserui.

Captivorum causa, quæ in prædæ divisione
Europæis quoque bellatoribus sæpe usuvenit, alter-
catio levis orta est Abipones inter, & Hispanos.
Hi ut in urbem suam reduces omnium in se oculos
converterent, majorique cum plausu congratulatio-
nibus cumularentur, etiam Abiponum manibus ce-
ptos adolescentes æque ac mulieres Tobas abducere
contendebant, & alienis plumis corniculæ instar
superbire. Abipones, quod ipsi suis manibus, ca-
pitisque sui periculo ceperant, id jure suum esse,
mordicus affirmarunt, quamvis pacta mercede, vel
promissis liberalibus deliniti pauculos Tobarum Hi-
spanis tradidere, in urbem transferendos, reliquis
captivis in colonia retentis. Litem dirimere nec
jûris, neque arbitrii mei esse putavi, de utrorum-
que amicitia conservanda sollicitus, quamvis tacite
optaverim semper, captivorum nullus apud nos
ut remaneret, cum eorum præsentiam coloniam no-
stræ & noxiam, & periculosam fore, prospexerim.
Cum nullus, ubi clauderentur captivi, locus nobis
suppeteret, plenaque, uti cæteri, vagandi libertate
gauderent, heris eorum Abiponibus vel absentibus,
vel sopitis haud multo post dilapsi sunt ad unum

omnes. Grandiores natu aliquot Tobæ raptis clanculum equis ad suos re vesti, exploratis hic omnibus cum popularium suorum turba ad spoliandam, vexandamque coloniam crebro redierunt. Oahari Caziquius captivam suam, quæ cum prole noctu se subduxerat, diu, multumque insectatus est. Sub arbore in campo remotissimo dormitantem invenit. Intentato in eam sclopo infantulum ex ubere pendentem glande plumbea trajecit, matre superstitæ. In illa quærenda defatigatus tanto furore correptus est, sui impos ut videretur. Sclopo, quem a Gubernatore Fulgentio de Yegros, me ne utquam probante, dono acceperat, ad sternendas aves dexterrime uti noverat alias. Sed, ut rem ingenue dicam, nunquam mihi placuit tanta Barbari dexteritas, Hispanis aliquando ipsis, si res ferat, nocitura. Ecquis enim Americana in historia versatus, quam desultoriæ sint Barbarorum voluntates, quam fluxa fides, ignorat? Armis fulminantibus, quæ ab Hispanis imprudenter oblata, in Hispanos abutentur, vel levissime offensi. Et vero cum in sagittis ad certissimum idum destinandis sint versatissimi, etiam sclopi usu Hispanos Americanos superabunt. Hæc ego Hispanis Gubernatoribus identidem inculcavi. Ali ter de Quaraniis in Christi fide, integerrimæque in Hispanos fidelitate in alterum jam seculum firmatis sentiendum. Istis ignivomorum armorum usus a Catholicis Regibus non permissus modo, sed & imperatus fuit, quod plura eorum millia, quoties bellum cum Lusitanis, vel Anglis ingruit, ad Regia castra a Boni æris Gubernatore soleant evocari, ubi strenuam semper operam navarunt egregia sui commendatione, quod ex obviis Paraquariæ historicis liquet. Quamdiu tamen suis in oppidiis versaban-

sur Quarani, ignivoma arma in armamentariis, qui-
 bus singulis Regis Hispani imago præfixa, clausa
 servabantur, porrigenda a Patribus oppidorum cura-
 toribus, quoties indi Regiis sub signis militare ju-
 bentur, vel oppidum suum adversus Barbaros tueri.
 Alias arcus, sagitte, haste, fundæque, quarum tra-
 ctatione eminent, quotidiana Quaraniorum sunt
 arma.

CAPUT LXII.

Abiponum de Tobarum vindicta sollicitudines. Tertianæ febris contagium.

Ut procelloso in mari fluctus fluctum, sic in recentibus Barbarorum coloniis calamitas calamitatem excipit. Abipones mei, Tobarum nuper victores, haud ignorabant victis hostibus eandem, quæ sibi, de vindicandis injuriis legem esse, stragesque sæpe cruentissimas victoriis reportatis succedere. Tali metu anxii omnia in terrorem vertebantur. Ne igitur a Tobis, quos paulo ante lacessiverant, incursione subita opprimi possent, sepibus hinc, atque illinc labore tumultuario erectis sua tentoria muniverunt diligenter. Verum cum timori nulla munimenta sint satis, vel in ipso meridie de hostibus, de insidiis, de aggressionibus est somnium. Scarabæus quis in tempeste stridens pro exploratore hostili habebatur. Nec aut locus, aut tempus ullum vacuum a periculo, ac sollicitudine Abiponibus fuit; Nam, quod experti sæpe alias sumus, propiora sibi mala fingit timor. Mulierculæ adhæc præstigiatrices, quarum præstigiis refragari nefas sit apud Barbaros, propinquum hostem identidem mentiebantur; Vagis ultro, citroque comineantium. Indorum rumoribus præstigiaticum divinationes confirmatæ sunt adeo, ut armis succincti Abipones sæpe dies, sæpissime noctes traducerent de instante jam Tobarum assultu suspectas.

Ad quotidianam trepidationem febris tertianæ contagium accessit, quæ diu per omnes ætates, ac sævus ea pertinacia grassabatur, neminem unum ut intactum relinqueret. Diebus æque, ac noctibus periculose ægrotantibus me præsto esse oportuit, dum denique eadem mihi lues adhæresceret hoc tamen discrimine, quod Indi tertio quoque die febris jacerentur, ego diebus singulis sub solis occasum jam caloris, jam frigoris accessionibus ad horas plures durissime exagitarer, ad id temporis per omnem ætatem nulla unquam vel levi febricula tentatus. Ea fuit mali vis, ut mens noctu deliraret, æstuanti caloribus corpore, lingua carbonis instar nigresceret, pedes languidi cute solum, & ossibus constarent; Interdum, nisi baculo nixus, ægre gressum fixi, viribus omnino prostratis; Verbo, spirantis cadaveris speciem referebam. Quotquot Indorum ad me visendum confluxerant quotidie, uno omnes ore illud mihi lachrymabundi repetebant: *Layam Gregacbi Pay! Layam Gregacbi!* Jam jam moreris mi Pater! Jam jam moreris! Certe quidem a tumultu parum abesse mihi videbar ad extrema redactus morbo indies ingravescente, medico, medicina, cibo congruo, vino, pane, saccharo, verbo, omnibus destitutus, quæ ad me recreandum, roborandumque facere videbantur. Caro bubula exsucca, lignoque durior, quæ sola alias sanum me alebat, languente stomacho horrore mihi vel eminus visa jam fuit. Milii Turcici grana contrita, coctaque, si quando vel quovis pretio oblato ab Indis nactus sum, in cupediis numeravi, quod hac dape incredibiliter refrigerari me, sitimque ardentissimam mitigari senserim. Præterea aqua cum planta, quæ ab Hispanis Verdologa, a Latinis (ut *Ælius Nebrissensis* in suo *Dictionario* affirmat) *Portulaca* dicitur, cocta quotidiano mihi usui, & levamen-

mento fuit. Hæc planta foliola habet vivacissimæ semper viriditatis, quæ cauli rubescenti innata humi serpunt, & aceto, oleoque, si id suppetat, temperata pro lactuca mihi semper alias egregiè serviebant.

Illud acerbissimum mihi, ac vix tolerabile, quod noctibus plerisque maxima fieret populi concursatio, qui Tobas truculentos jam jam propinquos stare miserabili cum ejulatu vociferans me febris æstuantem, meique impotem ad coloniarum defensionem imperiose evocabat. Pedibus insistere cum nequirem, ad demum portam confidens, sclopoque, ceu baculo innixus excubare coactus sum aliquando, ut imbellis plebeculæ, quæ uni sclopo plus, quam centum hastis confidit, timores lenirem. Vivus eram, sed vitæ propemodum nescius meæ. Febrili æstu remittente interdiu mentis quidem, haud tamen pedum compos alienis brachiis suffultus per ægrorum tentoria reptabam sæpe, ne quis moribundus sine sacris præsidis animam efflaret. Augescente indies morbo, hostiumque, ut quidem rumor ferebat, periculo, sacerdotis, medici, militis, præsidarii opera destitutus mortem præstolabatur quotidie, sed, utrum hostium telis, an febris per dies septem & viginti in me sævientis pertinacia conficiendus demum essem, plane incertus, quamvis ad utrumque paratissimus. Mortem equidem præ ejusmodi vita optabilior mihi videbatur, eæpique jam cum ovidio sentire, mortem minus pœnæ, quam moram mortis habere, afficiante. De calamitoso rerum nostrarum statu per literas a me factus certior Fulgentius Gubernator: Non nisi post Pascha aut sacerdotem, aut militem ex urbe ad nos navigare posse, respondit. Nolebat, opinor, vir bonus quemquam Hispanorum sacris, quibus servatoris cruciatus proponuntur, seu spectaculis, seu sermo-

monibus privari; Namque totum, quod Pascha præcedit, triduum comprecantium, se seque flagellantium supplicationibus magno pietatis sensu universus populus interesse consuevit. At enim quis ambigat, luculentiora & pietatis & prudentiæ documenta daturum fuisse Gubernatorem, si nulla illarum ceremoniarum ratione habita moribundo mihi sacerdotem, coloniæ graviter periclitanti militem quam celerissime misisset. Lectis Gubernatoris literis spe omni, quæ collocari in humanis posset, abjecta celestem opem fidentius expectavi, & vero sensi etiam. Hac una servatum me; sospitemque nullus dubitavi. Mitigata post septem & viginti dies febris quotidiana, quæ in tertianam demum conversa est, rediere mihi vires, sed gradu tam lento, ut die, cui & sacris palmis nomen, ad aram rursus operari, quamvis ægerime, possem, summa & capitis, & pedum imbecillitate defectionem animi identidem mihi comminante.

Lapso post Pascha octiduo adest ex metropoli Assumptionis Sacerdos noster Cosmas de la Cueva cum duodecim militum comitatu. Imperatum illi fuerat: Coloniæ curam interea suscipere, si me mortuum jam reperisset; Si ægotantem adhuc, ad urbem curandus navigarem, illo interim vices meas agente. Quantum ego de ejus adventu mihi gratulabar, tantum ille de mea vita lætabatur, timebatque inter Barbaros remanere, quibus nunquam assueverat, Philosophicis, Theologicisque in cathedris magister usque occupatus. Quotidiani de crudelissimorum Tobarum propinquitate rumusculi, buccinarum militarium repetitus stridor, trepidantium foeminarum subita concursatio, pulicum, culicumque importuna examina. habitationis miseria, æcis seu æstus, seu

ob circumjectas paludes malignitas vitam illi intolera-
bilem reddidere, quamvis pane recenti, vino, li-
quoribus aliis ad corpus non modo alendum, sed &
reficiendum, affatim instructus ex urbe venerit;
Quin aquam ipsam, cum mihi ex putido stagno hau-
rienda semper esset, inde avexerit. Ne igitur me
valetudinis recuperandæ gratia ad urbem abeunte
commorari hic porro cogeretur, fidem superat, quam
liberali manu ad me e morbo recreandum, confir-
mandumque sua ex penu quotidie omnia suppedita-
rit. Sed quantum ille a misera, turbulentaque colo-
nia, tantum ego ab urbe abhorruï, Indis, miseriis-
que jam diu assuetus. Hinc illi, octiduum apud nos
commorato, domum redire per me licuit cum ali-
quot militibus, pauculis ad excubandum hic reser-
vatis. Vix urbi redditus lethalem in morbum incidit,
ex quo, menses aliquot lecto affixus, vix tandem
convaleuit. Si ad hunc sternendum octidui mora fuit
satis, quamvis ad commoditatem nil ei deesset, mi-
rari desines, me post biennium in extrema egestate,
perpetuisque turbis istic consumptum labefactata va-
letudine hac colonia excessisse,

Missi sunt denique per intervalla alii, atque alii
militum manipuli, ædes Abiponibus ut struerent;
Hactenus enim, annum amplius, sub storeis habita-
runt suis, quibus tentoriorum instar & domi & in
itineribus uti consuevere. Adeo levi brachio condi-
ta sunt tuguria, ut nec durare multum, neque ha-
bitatores adversus aeris injurias possent mediocriter
tueri. Certe Oahári Caziquius, totius fabricæ con-
temptor, in domum sibi paratam ne pedem quidem
unquam intulit; Hispanis spectantibus equum suum,
ut umbra tecti frueretur, istic collocavit aliquando.
Festis diebus ad acam operatus verba facere ad mili-
tes

tes solebam eo successu, ut illorum plerique universas vitæ superioris culpas apud me expiarent eo fidentius, quod ægrotantibus æque, ac sanis omne officii, & charitatis genus prompte impenderim semper. Periculosa adhuc, ubi versabamur, statio, mortisque formido, ut sacra homologesi animum perpurgarent suum, non paucos stimulavit. Quotidianis equidem hostilis aggressionis suspicionibus agitabamur. Jam Ychoalay equorum suorum raptu iterato offensus, jam Tobæ ultores cum fœderatis Barbaris nobis imminere dicebantur. Neque fas erat istiusmodi rumores, ceu fuitiles aspernari, quippe luculentis sæpe indiciis, sæpe exploratorum hostilium vestigiis confirmatos. Ne igitur imparati, paucique a multis opprimeremur, horas plures interdiu, quin noctes integras armati toties egimus, Abiponibus in acie collocatis. Haud equidem, quod authoris clarissimi pace dixerim, crebra inter pericula metus semper exiit periclitandi. Cruentæ aliorum, qui timere nesciebant, interneciones cautiore nos reddiderunt. Hostis coloniz imminens pedem retulit sæpe, quod se a nobis paratis expectari per speculatores suos norit, assultum tentaturus certe, si nos seu imparatos, seu stertentes novisset.

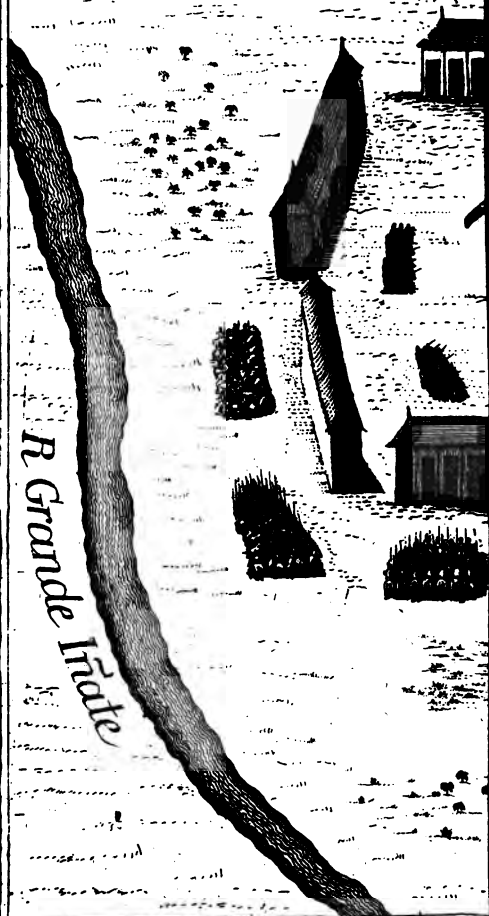
Cum tranquillitatis spes, securitatisque vel umbra nusquam appareret, nemo erat Hispanorum, qui celerem e colonia abitum votis ardentissimis non peroptaret. Quotquot militum a militaribus præfectis coloniam adire jubebantur, ad latomias condemnatos se, vel ad triremes relegatos autunabant. Opu-
lentiores, honestioresque quocunque præmio oblato, morbi simulatione, negotiorum obtentu, commentitiis excusationibus hoc ad coloniam iter a se depellere nitentur; Unde viliores potissimum, & solo

nomine Hispani coloniz obtigerant, qui oneri nobis, non præsidio essent. Tales fere erant, qui sub coloniz primordia quovis mense lintre miserrimo ad nos ex urbe navigare jubebantur tum necessaria quædam allaturi, tum, an superstes essem, exploraturi. Barbarorum metu coloniam non attigerunt sæpe, alias aqua corrupta omnia, mihiq. nulli porro usui futura attulerunt. Hæc non raro egestatis nostræ origo. Non ignoro, Hispanos complures multo cum quæstu in colonia versatos esse. Noverant isti crepundiis, scrutis, quisquiliisque pretii loco obtrusis equos præstantes, pelles cervinas, vel tigrinas, ceram, colores Abiponibus eblandiri. Militaris præfectus, globulos vitreos porrigens per Indorum tentoria uno die ad viginti libras coloris rubri corrasit, qui ab hujatibus Cochinilla, ab Hispanis grana, ab Abiponibus Cachil vocatur. Nunquam defuere, qui equos alienis ex prædiis raptos nullo religionis sensu clam cœmerent. Quod, etsi impedire haud possem, palam damnavi, cum talium emptorum seu aviditas, seu frequentia Indis ad prædandum porro novos stimulos addidisse videatur. Rerum furtivarum emptionem divina vetari lege, palam edixi; Sed æthiopem lavi. Quorum manus ad lucra qualiacunque pruriunt, illorum mentes ad Theologiam obscuræ fere. Adhæc Indi Paraquarienses rerum avidissimi infantium instar in mercatu sunt, vilissima sæpe pro pretiosis acceptant. Equum pro fistula dare Germani vel puero, vel amenti proprium existimant. Id proverbium apud Indos locum habet maxime, completurque frequenter. Alia, quæ vidi, ut taceam, Abipon adultus mulum insignem, jam ephippiis assvetum, & in Europa fors nec quinquaginta scutis venalem Hispano tradidit, qui pretii loco fistulam ex obvia arundine inscitissime a se factam

COLONIA Abiponum
 A Rosario & S Carolo die
 A Barbaris Mocobius, Tobis
 & Oaekakalotis Equitibus
 Circiter Sexcentis oppug
 anno 1765 die 2 Augusti.

R Grande Inate

porrexit. Hispanus præstantissimo mulo lætus, Abi-
pon fistula sua lætissimus fuit; Quam cum horis in-
tegris inflaret, aurem mihi obtudit utramque. Sed
jam majora canamus.

C A P U T XLIII.

Sexcentorum Barbarorum assultus se- cunda Augusti.

Crebra tonitrua fulmen excipit denique. Tobæ
semper minaces, acceptæ stragis nunquam immemo-
res collinearunt diu, ictu certiore ut nos ferirent.
Delendæ coloniz consilio Mocobios amicos, atque
Qaekakalot, seu linguas, vel alio nomine Quayku-
rues in belli societatem sibi adsciverant. Ad expe-
ditionem sexcentos Barbaros accinctos stare, ex ido-
neis nunciis cognovimus. Petitæ per literas ex urbe
suppetitæ. Promissæ sunt, sed nunquam missæ. Ex
quo, quantum vitæ nostræ, quantum coloniz inco-
lunitas Gubernatori cordi fuerit, intelligas velim.
Terrore ex periculi evidentia indies augeſcente inco-
larum numerus decreſcebat quotidie, plerisque ad
notas sibi nemorum latebras metu diffugientibus,
quamvis per intervalla redierint nonnulli, quoties seu
esuries, seu novitatum sciendarum lubido reditum illis
persuavit. Dies sæpe plurimos cum quatuor Quara-
nicis familiis, quas domi alui, cumque aliquot vetu-
lis Abiponibus, qui jam nec itineribus, nec armis fe-
rendis pares, solus egi. In periculosa solitudine, in
2 3 quo.

quotidiana assultus hostilis expectatione quanta excubandi, speculandique omnia assiduitas diu, noctuque me occupaverit, quis mihi in ancipiti rerum nostrarum statu animus fuerit, opinandum tibi relinquo. Desperatis dudum Hispanorum auxiliis quaterni tandem milites, spirantia cadavera dixisses, ex pago capitata adreperunt. Miserabilem hominum speciem intuitus ad moriendum illos, non ad mactandos hostes huc venisse, jurabam. Morbidos se vigiliarum Præfecti inexorabilis imperio e lectis, ut proficiscerentur, abstractos venire, ipsi fatebantur. Laurentius Vernal miserrimæ hujus triadis, ut vulgus ait, capitaneus arthritide vaga laborabat, articulis adeo captus, manus ori admoveere ægerrime ut posset. In scamno stratus dies, noctesque egit. Ob affecta bubonibus inguina alter extremam sensit ambulandi difficultatem. Tertius hæctica, quartus atrabile, & nescio, quibus furiis exagitabatur, usque turbulentus. Hoc authore, postquam noctem unam apud nos egissent, de hostium propinquitate edocti fugam ceperunt socii, sed capitanei precibus retracti. Vel unum istorum quatuor genere, animoque Hispanum esse, primo aspectu pernegavi. Corporis habitudo, & color Americanæ, Africanæve originis suspicionem mihi iniecit. Quod si quis illos Hispanis adnumerare contenderit, Numantinorum, Saguntinorumve nepotes eos esse mihi profecto nunquam persuadebit. Ex eorum factis contrarium patuit. En tales præsidarios colonizæ adversus Barbarorum multitudinem tuendæ Gubernator dedit!

Pauci ab istorum adventu fluxerunt dies, cum Abiponum aliquis, Mocobiorum ferocium dudum contubernalis, concubia nocte equo pernici ad nos advolat, clanculumque Caziquio Oahari: Tobias Mo-

cobiorum, linguarumque turmis confociatos iter jam ingressos, & propediem assulturos nunciat, ac nondum albescente cœlo ad suos recedit. Caziquius vires tum suas, tum hostium æstimans dum hinc tantæ hostium multitudini imparem se, inde Hispanorum auxiliis destitutum videt; Fuga sibi consulit æctutum. Ne tamen metu fugisse videretur, ad dies aliquot venatum se excurrere, in nequidquam repugnante, mentitur. Plerisque incolarum securitatis studio illum turmatim sequentibus, fœminæ cum prolibus paucæ, quæ ab hoste adventuro mactari possent, viri bellatores, qui hosti se opponerent, duntaxat quaterni mecum in colonia remanserunt. Alter quiscunque rebus tam arctis, trepidisque mei loco si extitisset, quidni conscensis celeriter lintribus per flumen, quoquo demum liceret, in tutiora se fuerat recepturus? Et vero quis tandem mortalium succensere ausit fugienti? Hispani Gubernatores ad tuendam Missionariorum vitam præceptis Regiis obstringuntur. Carolus secundus equidem de morte crudeli duobus Missionariis Jesuitis per Barbaros illata edoctus amplissimis literis ad Paraquariam datis præceperat, ut quinque & viginti milites Hispani, homines probi, strenui, Missionariorum arbitrio deligendi in singulis novis Indorum Coloniais collocentur ad coloniarum, Patrumque, qui eas procurant, defensionem. Literas Regias, libris variis insertas ipse legi toties, & rarissime hac ætate observari, sum expertus. Regia voluntate a Gubernatoribus plerumque neglecta quid mirum, tot nostrorum hominum seu perfidia, seu atrocitate Barbarorum in variis coloniis occubuisse. Missionarii, Coloniarum præfidiarios ut agant, & excubitores, nulla lege tenentur, præterquam illa omnibus communi, qua vitam quisque tueri suam

jubetur. Haud ignoravi, extremo, in quo versabar, discrimine fugam mihi licere, ac ab omni dedecore abesse. Obfirmato tamen in quoscunque casus animo, stationem curis meis creditam pro viribus propugnare statui, ne Hispana gens timiditatis me argueret, nativamque, qua Germani semper præcelluere, magnanimitatem in me desideraret.

In excubandi perpetuitate securitatem porro nostram sitam esse, perspexi, maxime, postquam fumini viciniore, detecti eminus nostra e specula exploratores, aliaque indicia hostis propinquitatem non obscurè nunciarunt. Pridie, quam hic affliret, opportune Abipones nostri octo, probatæ virtutis omnes, ad nos rediere sub vesperum, mane mox dimicaturi. Duodecim igitur, haud plures, Abipones pugnaces numeravi in colonia, qui tamen animorum magnitudine paucitatem pensarunt suam. Ego noctem illam, ut sæpe alias, vigilando traduxi, & in domus area obambulando, dum denique circa horam secundam & somno oppressus, & acerrimi frigoris, pruina illabente, impatiens cubitum concederem. Prius tamen capitaneum, ut excubito-rem mei loco constitueret solertissimum, monui, rogavique. Vir bonus securum me esse jubet, & multis jam noctibus se aggressionis metu somnium capere haud potuisse, jurat. Collocatus ab illo in area excubitor, qui rigidiori ex pruina aëri ut se subduceret, in domus angulo se abdidit; Istic confidentem somnus arctissimus complexus est. Hoc igitur imo ex pectore rhonchos trahente, sopitis, quotquot in colonia, omnibus, ipsis canibus, vel muscam peregrinam alias allatrare qui solent, obmutescentibus Barbari sexcentis plures equites suspenso gradu, silentio summo, ad lunæ plenissimæ lucem, cir-

circæ horam quartam adfuerunt. Primo impetu sexaginta boves aratores, quos sepibus clausos prope domum habui, nemine prohibente Barbari abducunt. Illorum pars Abiponum ædes hinc, atque illinc obfidet, ne rerum suarum defensione occupati mihi suppetias venirent. Reliquum Barbarorum agmen, sepositis tantisper ad vicinæ sylvæ marginem equis, per sepimenti latera domui meæ circumfunditur, & sagittarum imbre aream implet. Fœminarum ad domus meæ sepes accurrentium ejulatu expergefacti denique milites, dum illico machinam bellicam, & quidquid scloporum in promptu erat, in irruentes Barbaros exonerare oportuerat, reculis suis in suo tugurio colligendis moram trahunt stupidi, & his quisquillis in tuto locatis ad me expergefaciendum testudineo gradu venit Capitaneus, voceque tranquilla, multis verborum officiis præmissis, veluti felices calendas precaturus, ab hostibus nos cinctos, tandem nunciat. Incredibile, quantum me brevissimè, quamvis necessarii, somni pœnituerit, qui, ne ab hoste opprimeremur, tot noctes vigilaverim sæpe alias. Armatum me cubiculo egredi ut primum senserat capitaneus, sclopum ingenti cum tonitru, sed ictu prorsus innoxio explosit suum; Namque eo loco steterat, ut domus totius interjectæ nec videre hostes, neque videri ab illis posset. Ego fumantem adhuc fistulam, atque lunam versus, quæ tecto meo incubuit, directam conspicatus: Ecquid injuriæ, agebam, a luna accepisti, vir bone? Adversus illam cur modo jularis? At ille, quod ejus sclopus igne præter morem adeo prompte reddito egregie tonuerit, gloriatur plenissimus: Agedum, sodalis, cantillans adstanti militi dixit, sclopum quoque suum exonerare confestim. Hic vero, ut insigniter procerus, sic macer, ac gracilis, totis tremiscens artibus, & fe-

bricitanti, quam tergiversanti similior ad domus angulum se recipit, sed venia dignus. In tanta aggressorum multitudine, tantaque defensorum paucitate equis non trepidare? Enimvero si tempore, si viribus, ac opportunitate uti nosset Barbari, conclamatum de nobis erat.

Hostium adventu, qui repentinus magis, quam inprovifus fuit, perculsum me, non inficior. Verum ipsa periculi præsentissimi magnitudo eos mihi animos iniecit, quos jam ipse admiror. Ut desperatis morbis temeraria sæpe adhibeantur medicamenta, sic, cum declinandæ internecionis spes prope nulla esset super, extrema ausus sum. Reliquorum vitæ servandi fiducia tot mortibus me objeci, quot hostium telis. Solus equidem, sclopo intento minax ad confertam Barbarorum multitudinem accurri. Per solum sagittis, quæ calcatæ sub pedibus usque stridebant, mihi fuit eundum. Indos etiam plurimos sclopum vel unicum timere, atque adeo haud magno opere timendos esse annorum plurium experientia didici. Barbari triplici ordine locati areas sepimento (la palisada, vel estacada ab Hispanis vocatur) muscarum instar inhærebant, contra scloporum ictus sudibus crassis, altisque defendebantur, per quarum intervalla sagittas in nos vibrare quidem, vix tamen plumbeis glandibus per nos attingi potuerat. Quamobrem vana sclopi explosione superfedendum mihi putavi; Audito enim nitrati pulveris crepitu, si quem suorum sterni non viderant, timere desinunt, ac jam audentiores sepimentum transcendunt. Hinc rectissimo cursu ad ipsas sepes contendendi, inde sclopo, cui pugio præfixus, sclopisque manualibus quaternis in incumbentes Barbaros citra erroris periculum collineaturus. At vero casus finis

per optima consilia evertit. Nam, dum vix denos passus a sudibus abessem, mox jaculaturus, avolante sagitta fui sauciatus. Hæc ulnam, & mediamlonga e ligno durissimo; quinque uncis, hami instar, exasperata brachium dextrum circa humerum transverberavit, musculum, a quo medius movetur digitus, pertudit, laterique meo infixæ hæsit. Vulneratus sclopo sinistra prehensio intra domus parietem me recepi, ut a latente istic Capitaneo telum evelleretur. Eum in finem hoc manibus circumagendum diu, & eo fere modo, quo Chocoladæ potio in spumam redigitur, celeriter rotandum fuit, quo dilacerata magis, magisque carne hamatis uncis via ad exitum aperiretur. Quanto id cruciatu mihi sterit, nemo nisi idem expertus, vel cogitando assequetur.

Exempta sagitta, quamvis cruento brachio, & ad quoscunque usus inutili, ad eandem, ubi vulneratus sum, stationem redii, Barbaros a sepius ut arcerem; Sclopis enim manualibus tractandis sinistram brachium sufficiebat. At quantum obstupui, quantum mihi plausi, dum hostes ad unum omnes a sepius jam longe abesse adverti. Americani isti heroes primo sclopi aspectu dum illis ad decem passus propinquaveram, perterriti, reditu meo haud expectato, confestim recessere. Reliqui Barbari, qui coloniz domos invaserant, post diuturnam, cruentamque velitationem a pauculis Abiponibus pariter repulsi fuerunt. Istorum unus, Oaherkaikin notissimi frater Indus pugnacissimus, sagitta ipsis in natibus est sauciatus. Plures hostium vulnera abstulerunt. Domibus suis tandem liberatis ad opem, si quam possent, mihi ferendam Abipones advolarunt. Illorum quispiam, sanguine manantem ut me vidit:

Hoc

Hoc vulnus tuum, mi Pater, inultum hand patiemur. *Hekaam* labè exclamavit. Alter hostes terga dare, & sepibus relictis equos jam jam conscendere conspiciatus ex domus meæ area sagittam vibrat felicitate tanta, ut in Tobæ cujusdam pectus eam alte demerserit. Improviso telo ictus miser & arcu, & pharetra abjectis ab alio, cui a tergo dein' assederat, equite in equum attollebatur.

Cum pedestre certamen neutiquam ad votum Barbaris cecidisset, jam equites omnes restauratis ordinibus viam, quæ sepimentum inter, Indorumque ædes intercedit, occuparunt. Progredi porro ne auderent, cum eodem Abipone, qui Tobam sauciavit, machinam bellicam manu trahente in forum apertum erupi. Sed cave, fumantem hostili sanguine campum expectes, vel cadaverum struem. Nunquam id mihi in votis. Fugare periculosos advenas unicum erat propositum, ac, ne vel equorum calcibus conteramur universi, maxima sollicitudo. Audi, amabo, & ride, dum, quid unus contra sexcentos equites possit in Paraquaria, intelligis. Nitratus pulvis ab Abipone accensus utprimum ex bellica machinula intonuit, omnes vel sulphureo fumo perculsi, vel, quod verisimillimum, globulis plumbeis non nihil aspersi horrendo cum fremitu solutis ordinibus, præcipiti fuga recesserunt, equis non inversis, ut mos fert, sed averfis, & habentæ violenta adstrictione retroactis. Ad propinquam sylvulam, ubi jam tutos se credere, redintegrata acie substituerant eo quidem consilio, ut ad se insectandos me pellicerent, & a sociis quadraginta, qui in declivi stagni proximi margine latitabant, interceptum omni ex parte cingere, opprimereque possent. Per speculatorem ex domus meæ area me inclamantem de insidiis com-
mo-

monitus cum Achate meo Abipone, cumque machina bellica rursus onerata vicino in colliculo constiti, unde & hostium motus ultiores observare, & sacram ædiculam, ædesque reliquas defendere potui, quarum ambitu & ipse adversus equestrem incurfionem undique defendebar.

Barbari in ignivomæ machinæ, cujus tonitru auribus usque instrepens animos terrore compleverat, conspectu assultum porro repetere non sunt ausi. Ne tamen nihil egisse viderentur, vacuisque domum manibus redirent, cum patrandarum cædium opportunitas deesset, ad prædandum animos adjecere. Trecentis ad Abiponum equos, qui in remotis Paraquayæ fluvii litoribus pascebantur, colligendos dimissis, totidem prope illi ad nos coercendos remanserunt. Semicirculum referentes coloniam eminens obsidebant equites, quieti semper, summo silentio, oculis in machinam bellicam semper intentis. Fœderatum agmen, cum triplici ex natione coaluerit, plumis varii coloris ex hasta pendentibus se se distinxerunt. Abiponum manipulus ad repellendum, si irruere tentaret, hostem promptus excubabat. Ego stationis; quam cepi, opportunissimæ tenax æque, ut suæ Barbari. Mutuus timor horarum aliquot quietem, cessationemque utrisque imperavit, nobis hostium multitudinem, illis machinam bellicam reformidantibus. Abipones feminæ, quæ in domus nostræ area mille inter gemitus rei exitum præstolabantur, iterum, iterumque, ut tormentum exploderem, vociferantes me hortabantur; At enim nesciebant, pulveris nitrati supellectilem mihi esse adeo curtam, ut non territandis frustra hostibus impendi, sed ad reprimendos, si rursus auderent, eorum impetus debeat reservari. Hora demum post metid-

diem secunda redierunt prædones, & bis mille minimum equos, quos nobis rapuerant, triumphantium more adduxerunt. Coloniae in conspectu, sed extra teli cujuscunque jactum, veluti prædam ostentantes, eminus transiere. Abipones mei, etsi equorum jacturam iniquissime ferrent, domorum tectis insidentes timpanorum festivo pulsu, ac læta vociferatione prædonibus insultarunt, quod, qui bipedibus universis coloniae internecionem comminantes adventaverant, nunc quadrupedibus contenti recedant. Barbari, qui nos obsederant aliquamdiu, sociis redeuntibus se protinus adjunxerunt. Neque tumultuarius discessus fuit. Caziquiorum imperio binæ equitum centuriæ præcesserant equorum agmen, totidem sequebantur. Cæteri latèra stipabant. Quidquid aridi per campos graminis obvium, more suo accendere, ut sublato in aera fumo victoriam nobis suam, suis reditum eminus nunciarent. Ad proximum lacum, qui paucas a colonia leucas abest, conquiescentes nostris e bobus lautas sibi opulas appararunt, ut relictis ex ossibus postridie patuit.

Remotis licet nostro e conspectu hostibus nondum quiescere mihi licuit, ab hora quarta ad secundam pomeridianam usque non occupato tantum, sed & cursitando, speculando, imperando, sanguinem uberrimum fundendo plus, quam credi queat, fatigato. Sepositis tantisper armis ad medicamenta converti animum, jam miles, jam chirurgus, necessitate urgente, omnibus omnia. Abiponi, quem in velitatione vulneratum dixi, dum sagitta eximebatur, mucronis confracti pars ejus carni alte infixæ hæsit. Ad remedium, quod mihi perspectum, illico applicandum ab ejulante ejus conjuge sum evocatus. Hos charitatis officio defunctus de me ipso curando

do tandem cæpi cogitare. Vulnus ante decem horas mihi inflictum vino calente ablui, ligaviq̃ue. Frigore quantum fuerit exasperatum, quantum sanguinis interea fuderit, facilis est conjectura. Manus sudore continuo manavit, ex quo tela lignea veneni aliquid habere, intelligas. Siti ardentissima cruciabar identidem, quæ cruoris effusionem copiosam consecuta liberali haustu aquæ nunquam poterat mitigari. Cibi vel micam toto die me delibasse, haud memini. Per horas ingravescens vulneris dolor noctu intolerabilis omnino evasit vel eo, quod, dum capienda in lecto quies, situs collocando brachio opportunus non se offerret. Pulvinar illi subjectum levaminis non nihil dedit. Musculus, seu rectius forte musculi tendo, medii digiti motor, telo latus funiculi instar a summo ad imum intumuit, præcipuaque fuit doloris sedes. Vulnus adipe (Axungiam vocant pharmacopæi) Gallinæ in Concha ad Candelam liquefacto noctibus singulis perunctum, nullo præterea medicamento, vel medico accedente post dies sexdecim feliciter conſanavi. Musculus ille sagitta offensus detumuit quidem, digitum tamen, qui ab illo Gubernatur, per menses quinque semper depressum erigere haud potui; Sed & hic ope balsami cujusdam, quod in oppido sanctorum Apostolorum noster Norbertus Ziulak pharmaceutica clarissimus porrexit, perſanatus fuit. Cicatricem luculenti vulneris testem, colouix defenſæ, contemptæque mortis monumentum circumfero etiamnum, & charæ mihi semper Paraquariæ non possum non recordari.

CAPUT XLIV.

Corollaria ad idem argumentum. Controversia de S. Thomæ Agostoli adventu in Americam.

Ranarum a me decantari prælia, & maximam de nihilo historiam fieri, dices, qui ista legis. Ludicra hæc esse, atque ridicula, si cum Europæorum bellis grandibus componantur, lubens fateor. Rem tamen magnam, omni expectatione majorem, & prope modum incredibilem præstitisse Abipones meos, inficiabitur nemo; Horum quippe duodecim sex Barbarorum centurias non sustinuerunt modo horas aliquot, sed & propulsarunt. Duodecim a sexcentis interneccione non deleri, claram quidni victoriam putres? Defensoribus singulis cum quinquaginta aggressoribus, vindictam spirantibus, luctandum fuit. Illos enimvero acres in assultu repellendo, alacres in ejaculandis telis, in declinandis celerrimos, callidissimosque obstupui. Nemo equidem, si illum, cujus memini, excipias, in tanta sagittarum nube est saucius. Duodennis puer, dimicantium fremitu, hinnitusque equorum e somno excitatus, dum e tentorio forte prospectat suo, advolante sagitta infra suram leviter ictus fuit. Hostium complures esse vulneratos, argumento nobis est, quod binos eodem equo vectos discedere passim viderimus; Hunc enim a sauciis observari morem, alias dixi. Reperti postridie in campo vicino thoraces ex durissima aleis pelle,

san-

sanguine imbuti, telisque pertusi, quos scilicet ad leniendum dolorem vulnerati abiecere. Illud admiratione dignum: Idem Toba, a quo vulnus accepi, ab Abipone meo circa pectus sagitta hamata confixus poenas Talionis dedit; Sagittæ equidem, quas faucibus abiecit, ab aliis dein collectæ ejusdem arundinis, formæ, ac magnitudinis, cujus sagitta mihi infixæ, atque adeo ejusdem Barbari fuisse & Abiponum, & Hispanorum judicio censebantur. Coloris plumarum, quæ sagittis affiguntur, perfectæ æqualitas nullum reliquit dubitandi locum. De meo vulnere a se vindicato quantum mei plauserunt Abipones, tantum ego infelicis Barbari sortem miserabar, qui in reditu forsan occubuerit; Ipsam namque mannam (si id vocabulum maribus conveniat) Abiponis celum per terebravit. Ovium nostrarum gregem, cui diripiendo iterum, iterumque hostes institerant, Abipon adolescentulus, fida in statione locatus, continuo sagittarum missu defendit præclare, intactumque servavit. Et quam prurit mihi calamus ad quatuor illos præsidarios, si superis placet, Hispanos laudibus ornandos! Sed nullum, cheu! Strenuitatis vestigium in illis deprehendi, dexteritatis nullum, nisi quod adversus lunam sclopum exoneraverit suum alter, alter Abiponibus in foro dimicantibus immixtus sclopum onerare nescierit; Primum equidem globum plumbeum, dein pulverem nitratum tubo injecit, ut adeo hic ob interjectum obicem nunquam potuerit inflammarî. Alia, quæ apud alios in tractandis armis sæpe observaveram, stupiditatis exempla nec vacat, nec lubet commemorare. Ejusmodi fungos ad coloniarum recentium defensionem militares Præfecti nobis plerumque mittebant, peritioribus, strenuioribus, verbo Hispanis ad rem familiarem augendam domi relictis.

Eodem die, quem iste Tobarum assultus memorabilem mihi reddidit, dum omni periculo jam defuncti nobis videbamur, sole in occasum properante decem equites Barbari, e sylva propinqua erumpentes, in conspectum se nobis dederunt, sed mox nostris ex oculis evanere. Omnium sententia pro exploratoribus habiti, hostes, simulato abitu, in insidiis latere etiamnum, & inopinatum ad nos noctu opprimendos reditum meditari, suspicionem nobis iniecerunt. Insolitus, universalisque tota nocte canni latratus conceptum timorem confirmabat. Num quid insidiarum hostilium subesset, ut fierem certior, hora noctis decima viciniam omnem, campum, sylvam, lacus adjacentis litora armatus lustravi, Hispanis quatuor a tergo me sequentibus; In obvium quemdam, qui per nocturnas tenebras a me agnosci haud poterat, pro hoste habituri mannalem scopum jam eram soluturus, nisi Abiponem nostrum esse ex prompto ejus responso intellexissem. *Mickakami?* Quid hominis es a me interrogatus *Aym* ego celerime reposuit. Eodem, quo ego, sine ad speculandam coloniz vicinitatem is excurrit. Lustratis omnibus jam tranquillior literas, quamvis maxima ob labefactatum brachium cum difficultate, exaravi, per Abipones postridie ad Assumptionis urbem deferendas, quibus Gubernator de rebus nostris edoceret. Literis sagittam meam, Religiosæ obedientiæ, quæ periculosa huic Coloniz me affixit, trophæum, cruentissima indusii mei manica involutam coriacea in theca adjeci, Europæorum ductum more, qui hostica vexilla e castris ad aulam per victoriæ nuncios mittere consueverunt, si parva magnis componere liceat. Sagitta, manicaque meo sanguine tinctæ omnium in se oculos converterant in metropoli, honorificeque istic pro monumento servabantur. Ex Abiponum nuncio-

eiorum relationibus partim, partim ex teli hamati magnitudine magnitudinem vulneris, atque adeo periculi mei arguerunt Hispani. Quid, quod, cum fama eundo crescat, jam e vulnere, & musculi potissimum offensione, cui gangræna accesserit, extinctum me luxerunt sociorum meorum complures, & ad me expiandum sacram Deo hostiam litarunt. Alii me, dum superstitem adhuc norant, confessorem domini pleno ore consalutarunt. Enimvero baptisma Tobarum Caziquio Keebetavalkin e variolis moribundo a me, ut alias dixi, collatum vulneris mei prima origo fuit. In religionis causa fuisse tantillum sanguinis & honorificum mihi, & jucundum putavi; Quin & mortem oppetere cum Apostolo peroptabam sæpe. Pœnituit me non semel, imo & puduit non fuisse tumultatum Apostolicos inter Paraquariæ heroes, quorum opera, sudore, ac sanguine Indi innumerales Cœlo fuerunt illati.

Magnis accessionibus auctus est de coloniz oppugnatione, defensioneque rumor in metropoli, postquam quatuor illi milites periculorum participes, totius certaminis spectatores advenere. Affirmabant illi integerrima fide, oppugnatores Barbaros facile occingentos fuisse, & præ quovis stygio spectro visu terribiliores. Abiponum propugnatorum, etsi pro hostium numero essent paucissimi, virtutem eximiam magnis in Cœlum laudibus efferebant. Mihi, quod Barbaræ multitudinē ad decem passus propinquare, & aperto in campo plures horas obsistere ausus sim, & suam, & cæterorum omnium incolumitatem deberi, palam fatebantur, vel hoc nomine laudandi ipsi, quod præter militum morem modeste de se, honorifice de aliis sentirent, ac loquerentur. Capitaneus ille lunæ formidabilis, candore; quam fortitudine insignior non

erubuit mihi coram dicere: Actum sane erit de nostra omnium vita, mi Pater, ni tibi Deus hodie audaciam singularem inspirasset. Equis non suspiciat tantam in milite ingenuitatem? Ego vero, cum ad tot Barbaros reprimendos humana præsidia abessent omnino, Divina ope servatos nos in tanta procella, gratus, lubensque fatebor semper.

Dilapsis dudum aggressoribus nondum tranquillati incolarum animi. Postridie foeminarum ejulatu perstrepuerit forum, maritos, filiosque suos, qui cum Caziquio venationis obtentu excurrerant, a fœderatis Barbaris in campo caesos lamentantium. Verum promptus illorum ad coloniam reditus infausi rumoris, qui incertis authoribus spargebatur, futilitatem detexit. Quantum de eorum incolumitate nobis gratulati sumus, tantum illi de equorum, quos hostis abduxerat, præstantissimorum jactura mazorem prodiderunt. Sed tot quadrupedantium bestiarum damnum pensare, exigui temporis, nullius prope laboris negotium illis fuit; Namque equis viginti, quos Oaherkaikin amicus mox dono dedit, tum plurimis aliis, quibus in itinere usi sunt, dextre usi vicinis Mocobiis paulo post septingentos eripuerunt, plurimum subinde per fas, & nefas conquirendorum instrumenta. Post aliquot menses tanta bucephalorum frequentia abundaverant, ut nullum unquam perdidisse videri possent. Ego præcharissimis equis toties per Barbaros spoliatus nullos porro habere proprios volui, ut me eos perdendi sollicitudine liberarem dein, possemque vacuus coram latronibus cantare.

Gubernator Fulgentius dudum de coloniz periculo a me factus certior, illi adversus Tobas, sociosque defendendæ decem præfidiarios milites destinavit; Verum hi, ut lenta semper, sæpe nulla est istorum hominum obedientia, biduo post hostilem, quam enarravi, incursionem apud nos appulerunt. Ego, ne solus denuo, dilapsis metu incolis, in periculosa solitudine considerem, de Hispanorum adventu mihi gratulabar magnopere, quod novi Barbarorum assultus propediem metuendi essent. Tobæ enim equorum nostrorum raptu nec placati, neque pacati sunt, cum incolarum trucidandorum occasio illis nuper fuerit præcisa. Cædes suo in contubernio ab Abiponibus patratas Abiponum cædibus vindicari oportere, obfirmato ad novam incursionem animo, identidem vociferabantur. Quod cum idoneis ex autoribus certum nobis esset, trepidatio quotidiana novam diu noctuque excubandi necessitatem imposuit. Pteninæ Tobarum minacium sævitiam reformidantes in remotissimis latebris securitatem quærebant frequenter, maritis, prolibusque in fugæ societatem pertractis adeo, ut plures interdum hebdomadæ habitatoribus oppidulum vacaret. Gubernator ad vindicandum, quem fudi, sanguinem suo cum equitatu in Tobas se profecturum protinus nobis promissit equidem, sed pabuli penuriam, & quæ inde consecuta est, equorum maciem causatus non nisi sexto post mense promissis stetit, Tobarum contuberniis remotiora in loca interea translatis. Hinc ob tantam cunctationem Hispanorum, Abiponumque sociorum expeditio molestiarum quidem plena, sed fructu vacua fuit, Tobis nusquam detectis, qui Hispanorum iter irritum victoriis adnumerarunt suis. Cauta Barbarorum celeritate quoties eheu! Me in

Paraguaria agente cunctabundi Hispani vel delusi
sunt, vel profligati!

Continuos inter armorum tumultus eo loco res
erant, ut nec Abiponum institutioni locus, neque
optati fructus spes mediocris relinqueretur. Ad per-
discenda religionis capita & animus illis defuit, &
otium, bello, vagatione, venationeque identidem
occupatis. Etsi enim, dum ære campano ad audien-
da ex me fidei rudimenta sub vespertum evocaban-
tur omnes, foeminae, vetulis exceptis, pleraque,
puerorum fat multi sacram in ædiculam confluxe-
runt, ex maribus adultis semper paucissimi, sæpe nul-
li comparuerunt. Computationibus, avertisque, qui
superstitionem redolent Barbaram, ritibus eliminandis
nulla unquam par industria, eloquentiaque videbatur.
Sacro latice expiari se moribundi ut sinerent, iteratis
precibus ægre impetravi. Saluberrima quæque, quæ
seu ad coloniae securitatem, seu ad singulorum feli-
citatem pertinerent, svadenti mihi morem gerere ter-
giversabantur fere. Hinc dum Gubernator de inco-
larum numero per literas certior fieri voluit, ut hoc
testimonio exhibito solitam Missionariorum pensio-
nem (quæ ab Hispanis el smodo dicitur) ab ærarii
Regii Præfecto consequeretur, his prorsus verbis ei
 respondi: Pensionem annuam, quam Missionariis a-
lendis Rex Catholicus destinavit, poscere non ausim;
Hæc equidem Colonia non Catechumenos, sed ener-
gumenos habet. Stipendium vero, quod militibus
Regiis solvitur, omni jure mihi deberi, affirmo, cen-
seoque, nullum fore in hac provincia tribunum, vel
centurionem, qui, quantocunque stipendio condu-
ctus, in continuis periculis, excubiis, laboribus, mi-
seriisque mensem vel unum versari vellet, quibus in
alterum jam annum ad hanc stationem adversus Bar-

baros tutandam quotidie fatigor. Hæc ego tum ingenuitate maxima Gubernatori perscripseram. At noveris, toto, quo hic versatus sum, biennio aut Missionarii, aut militis & coloniz propugnatoris nomine nec unicum obolum ex ætario Regio me accepisse. Inde tanta coloniz hujus paupertas; Argentum enim, quod Missionariis glendis Regia pietas pendì imperaverat, præcipuum, & in novis Barbarorum Colonis prope unicum erat vestigal, quo sacram supellestilem, ferrea instrumenta, aliaque Indis tum vestiendis, tum remunerandis necessaria comparare solebamus. Argento citius, certiusque, quam ferro, & verbis Barbarorum expugnantur nationes; Hæc aures, ac corpora feriunt, sed sæpe exasperant animos; Illud, globulis vitreis, annulis, forficulis, cultellis, aliisque id genus munusculis emendis impensum, inveteratam Indorum Barbariem domat, ferocissimasque illorum delinuit voluntates. Rem mihi diu compertam scribo. Subsidiis, quæ ad conciliandam Barbarorum benevolentiam faciunt, penuria speratos rei Christianæ progressus retardat, operarumque Evangelicarum & expectationem, & conatum quemvis ludere consuevit. De religione amplectenda ad ravinum declinet sacerdos, blandiatur, minetur, fudet, si non det auditoribus quidpiam, actum ager, ridebitur etiam, & qui religionis magistro aures præbere porro vellet, aut fidem adhibere, nemo unus erit. Si ambabus manibus esculenta, vestimenta, cultros, quæcunque alia porrigas Barbaris, in Coelum, jusseris, ibunt.

Biennalibus ærumnis, quotidianis laboribus, ac curis prope consumptus, arthritide sæpe tentatus, & digiti medii, cujus mutculam telo læsum dixi, usu destitutus in mei locum Sacerdotem alium ut substi-

tueret, a Provinciali poposci. Tres fluxere menses, dum denique Josephus Brigniel veteranus Abiponum, Quaraniorumque Missionarius, & jam ætate gravis mihi succederet. Pater Hieronymus Rejon illi socius datus. Uterque munusculis ad devinciendas sibi Abiponum voluntates, rebusque ad domesticam penum pertinentibus liberaliter instructus quamvis ex urbe venerit, patientiæ tamen ostendendæ occasionem quotidianas habuit; Indos parum morigeros, Tobas, Mocobiosque semper infestos sensit. Isti, ut alia omit- tam, Brigniel rem divinam faciente invaserunt Coloniam. Senex Quaranius ovium pastor in campo misere jugulatus; Oahari Caziquius, præter alios, graviter sauciatus est. Percurato jam, quod in dimicatione accepit, vulnere paulo post e serpentis lethiferi morsu occubuit. Is licet plebejus genere, factis tamen militariis clarus, intrepidus, callidus, facilis in suos, exteris formidabilis cum esset, Caziquii munus, Revachigi primum, deinde Oahari nomen celebre est adeptus. Modestæ famam captans, Ychoalay, & Kebachichi ductorum clarissimorum exemplo solenni, quo capitanei nationis inaugurantur, honore initiari, nomineque, quo Höcheri nobiles se distinguunt a vulgo, in syllabam IN definente insigniri semper recusavit. Proceritate corporis, formæ liberalis dignitate, armorum, equorumque tractatione, periculorum contemptu, animi magnitudine cuique Abiponum par, plerisque superior nomen illustravit suum, etsi trigessimæ ætatis annum vix excesserit. Propensæ in me voluntatis studio morigerum se mihi præbuisse semper, nisi nimio suis placendi, gratificandique desiderio in vitia, quæ quidem illi pro virtutibus habent, abripi se pateretur, nemini seu imperare quidquam, seu interdicere unquam ausus, quod Caziquii dignitatem non jure san-
gui-

guis, sed populi benevolentia veluti precario sibi collatam meminisset. Illam alterius de altero sententiam Oahari tamulo jure inscripseris: *ubi bonus, nemo illo melior; ubi malus, nemo peior fuit.* In hoc primi nominis Caziquis Debayakaikin, Alaykin, & Ychamenraikin, qui etsi annos plures coloniarum nostrarum habitatores, baptismo nondum recepto in acie pœcubuerunt, felicius erat, quod in ipso mortis confinio salutaribus se undis lustrandum obtulerit.

Josephus Brigniel Abiponum rebus dudum affertus incolarum feritatem, hostium perpetuas seu incursiones, seu comminationes, loci ipsius miseria vix sibi tolerabiles putavit, & vero non multos post menses gravi morbo correptus est, pertinacique. Scripserat amicis pluribus, se haud intelligere, qua demum ratione ego in tam calamitosa, turbulenta, & periculorum plenissima statione biennium perduravissim. Primis, quas ad Gubernatorem Fulgentium dederat, literis, quas ipse vidi, fatebatur: Colonie hujus conservationem meæ patientiæ, vigilantæ, & strenuitati, primo post Deum loco, tribuendam esse. Ingenuam hanc mei commendationem æterno silentio involvissem, ni illam ad rescilendas homunculorum quorundam obrectationes multum habere ponderis existimarem, qui cum ipsi nil unquam præclare, fortiterque gesserint, aliorum præclara facta seu invidia, seu odio abrepti maledico dente rodere audent clanculum, testibus nempe, a quibus mendacii possent argui, longe absentibus. Sed nec operæ pretium fuerit in ejusmodi fucos verba prodigere. Perperam conficta contemptu melius refelluntur. Volupe mihi est etiamnum meminisse literarum, quibus Petrus Andreu Paraquariz tum Provinciæ, inter indos Lules annis pluribus versatus quondam, successor

rem meum significabat, mihiq; quam petii, ad Quarantica oppida redeundi copiam fecit. Memoratis magno verborum pondere calamitatibus, quas in hac Rosarii colonia pertuli, mortem mihi svavissimam, eximia cœli præmia prælagit, gratias mihi agit amplissimas pro navata his Barbaris opera. Nam coloniam spectavit ipse, & ejus miseras obstupuit. Ex Assumptionis enim metropoli ad correntinam urbem per Paraquayum flumen navigans, vicinum ejus litoribus oppidulum nostrum, Gubernatore comite, inviserat. Equestri Abiponum hastatorum turma stipatus utrumque hospitem ex litore, unius prope Leuce spatio, honorifice ad nostram domum perduxit. Cœna carne bubula, assa, eaque, ut semper, miserrima desiniebatur, & aqua vicino e stagno turbidissima. De pane, de vino, quod pro missa vix suppetebat, in mensa ne quidem cogitatum. Noctem meis in ædibus egit Provincialis, sed minime tranquillam. Aerem anim culices, pulices solum omne tegunt, ac somno obstant. Angues horridi non raro in cubiculum irrepunt. Bufonum greges, quo quo te veritas, hac illac oberrant. Gliræ prægrandes familiariter passim se se insipuant, & dormientium jam digitos, jam auriculas mordent. Vespertilioes nostratibus majores ex humanis corporibus sanguinem noctu exsugunt. Canum, quos innumeros Abiponum gens alere solet, latratus rarissime interquiescit. Paucissimæ abeunt noctes, quibus & mulierum, cognatorum manes lamentantium, ejulatus, cucurbita voci consonante, & virorum militares buccinas inflantium stridor infernalem musicam non edant. Tot inter somni impedimenta, ne ipse quidem Morpheus indormiat; Endymion somniculosissimus evigilet confestim. Noverat adhæc Provincialis, crebras esse hoc loco Barbarorum, incursiones, qui animo, fiduciaque

que dormientes jugulandi repente advolant; Vicinos maxime Quaycurus, qui noctes potissimum patrands cædibus impendunt, reformidandos esse. Pridie noctem integram & Hispani milites, & Abipones in armis mecum steterunt, Mteobiorum appropinquatione observata, qui quidem in nos, quippe paratos, armatosque, nihil sunt ausi. Tot rebus turbatus, impeditusque Proviacialis nullam cepit quietis partem, solemque, quod lentior rediret, accusavit; Enimvero nox illa æternitas illi videbatur. Tantas inter vias, habitationisque miseras, in tanta insectorum collavie, in quotidianis prope turbis qui respirare possem, vel conquirere, nunquam intellexit, sortem meam miseratus magnopere. At enim diuturna assuetudine obdurasse me jam ad ista, & percalluisse patientia, respondi. Sic columbæ, quamvis ingenio suo pavidissimæ, postquam in turribus habitare consueverint, nullo æris campani clangore terrentur.

Sacrificio divino sub aurorem defunctus ad navim redire protinus, constituit. Vexam Gubernatore intempestivum reditum dissuadente, quod procellosissimus Auster navigationem impediret, paulo post meridiem, cælo jam aliquantulum placidiore eques me comitante discessit, de nocte feliciter hic transacta lætus, de navigatione naufragiis obnoxia parum sollicitus. Per viam familiariter colloquens solatio incredibili sibi fuisse aiebat, quod me Abiponibus sine hæsitacione loquentem, prompte respondentem audiverit; Barbarorum linguas a Germanis felicius, quam ab aliis perdisci, fatebatur præterea. Globulorum vitreorum fascis aliquot, quos suo nomine Abiponibus dono darem, reliquit. Hunc Provincialem advenum, etsi disgressio longior videatur, historiam

riz inferendum variis de causis putavi. Jam de meo ex hac Colonia discessu. Qui post anni unius spatium factus, reliqua prosequamur.

Scapha, qua Brigniel meus successor venerat, cariosa undique, & lacera adverso flumine Parawayo ad urbem Assumptionis navigavi cum aliquot militum comitatu. Septuaginta leucarum iter otiduo conficimus, velis, remisque usi. Fridge, quam portum tenuimus, die sancto Carolo Borromæo sacra post diurnam malaciam, fœdissima tempestate ad ripam præaltam noctu allidebamur. Tabularum, quæ navi innixas non sine artificio terræ impegerant, ope ad litoris prærupti culmen evasimus. In campo confidentes imbrem ingentibus procellis horrenda inter tonitrua fufum horas aliquot toleravimus; quamvis penitissime madefacti felices nobis videbamur, quod nec fluctibus hausti simus, neque coelesti igne exanimati conciderimus. Militibus dilapsis, nautis ad scapham tuendam remanentibus, per campos torrentibus passim turgentes solus ego (nisi imbrem, ventum, tonitrua comites meos dixerim) pedesque paulo ante meridiem ad metropolim perveni. In collegio nostro sociorum in amplexus meos certatim renuentium charitas navigationis fastidia, noctisque superioris tristem memoriam absterfit. Gubernatorem adii, & quæ ad Coloniam, ad incolumitatem Patrum illi invigilantium servandam, ad Barbarorum incursiones coercendas seu præstare, seu cavere ipsum oporteat, amice commonui. Optimis consiliis acquievit vir bonus. Spopoudit plurima, nil prope præstitit. Eodem, quo prius, loco res coloniz fuisse, quin post meum discessum omnia in deterius ruisse indies, ex literis Patris Brigniel querimoniarum plenissimis iterum, iterumque intellexi. Dolui sæpe, sæpius subrisi.

Instruatīs non nihil viribus ad Quarānica, ubi
 conlāscerem, oppida iter prosequi, visum est. Col-
 legii Rētor Antonius Miranda, vir antiqui moris,
 meus olim Cordubæ Tacumanorum in theologia ma-
 gister, a fūco, adulationeque alienissimus mihi equum
 jamjam ascensuro dixerat: In tua, ex qua venisti,
 statione plura tibi profecto per biennium toleranda
 fuerunt, quam alii aliis in coloniis per annos pluri-
 mos toleraverint. Nemo fuit circumstantium sociorū,
 qui a Rētore dissentiret. Cum dulce sit, me-
 minisse laborum, hoc solatium, ut bellaria sub finem
 mensæ inferuntur, viatici loco abenti mihi a Vale
 dicentibus est impertitum. Cāptum ad Quarānios
 iter interrompere tantisper, & in collegii prædio,
 quod Paraquarū dicitur, vigintique leucas ab Assūm-
 ptionis urbe abest, Parochi nostri, negotiorum cau-
 sa absenti, vices agere ab eodem Rētore jubebar.
 Hic locus in amēnam planitiem, ubi pecorum vis
 ingens pascitur, hinc exētrit, inde, qua solis ora-
 tum spectat, collibus, rupibusque ambitur, in ha-
 rum una crux ē tribus saxis grandioribus coagmen-
 tata visitur, Divi Thomæ Apostoli memoria indige-
 nis semper venerabilis. Credunt equidem, mordi-
 cusque affirmant, huic rupi insistentem Apostolum,
 veluti ex cathedra, ad circumstantes Indos verba olim
 fecisse. In Tacumbulo Assumptionis urbi propin-
 quo specum ab eodem Apostolo habitatum, pedum,
 baculique vestigia lapidi impressa venerabundi adventus
 eommonstrant. Alibi semitam, herbulis quibusdam
 Peregrinis distinctam exhibent, per quam sanctum
 Apostolum ex Quayra, Hispanicæ olim, nunc lusi-
 tanæ ditionis provincia, in Brasiliam transiisse, con-
 tendunt. Caziquins Maracanā Patribus Josepho Ca-
 taldino, & Simoni Mazzeta Italis, primisque e socie-
 tate nostra Quarāniorum Apostolis, eorumque colo-
 niarum

niarum conditoribus circa annum 1612. refulsit, virum coloris candidi, barba insignem, cruce instructum quondam majoribus suis legem novam prædicasse. Illum Thomé, Zumé, ab aliis Chumé, ab omnibus Abaré fuisse appellatum. Quo nomine, quod hominem ab aliis diversum, semper nempe ex libem, significat, jam Quarani quævis sacerdotem vocant. A sancto hoc homine, præter alia arboris Mandioca (ex cujus radicibus farinam, panemque conficiunt) seu usum, seu illius plantandæ modum sibi fuisse detectum. Pater Antonius Ruiz de Montoya Hispanus Patrum Cataldino, & Mazzeta apud Quaranos Collega, rebusque gestis perinde, ac virtutibus clarissimus in suo, quem *la conquista espiritual del Paraguay* inscripsit, libro argumenta adfert nec pauca, neque futilia, quibus Divum Thomam Apostolum non in Indiis modo Orientalibus, sed & in Americæ quibusdam provinciis Christi legem prædicasse, contendit. His, aliisque de hoc argumento monumentis confisi Belgæ nostri in libro, cui titulus: *Imago primi sæculi societatis Jesu* folio 63. ausi sunt dicere: *In remotissimis illis Paraquariæ provinciis tantam ubique inter Barbaros memoriam, vestigiaque sancti Thomæ Apostoli invenere socii, ut dubitari non possit, Apostolum istis olim fuisse.* Verum enim vero nimis fiducia, nullum porro dubitationi locum superesse, boni viri affirmant, historicis criticisque Europæis uno ore id negantibus etiamnum.

Hanc tamen de adventu S. Thomæ in Americam opinionem, a majoribus ad posteros derivatam, & quodammodo per manus traditam indigenæ Indi, Hispani, Lusitanique adeo certam, indubitatamque semper habuere, ut, qui contrarium palam affirmaverit, rudis, impiusque illis videatur. Val meo id

perimento comperi. Dum Quaraniōs Barbaros (quod in libro prodromo annotavi) in sylvis Mbae vera, vel, ut ipsi dicunt, Mborebiretā sepultos, omni cum Hispanis commercio liberos post repetita itinera detexi, illorum princeps Caziquius Roy me, meosque comites Quaraniōs torvis spectabat oculis; Quosquaque enim advenas libertati suae insidari putant, ac pro hostibus habent. Tali suspitione efferatus Barbarus mihi vixdum conspecto: Nobis sacerdote, aiebat, neutiquam opus est. Sanctus Thomas equidem (Thomé marângatu) hanc dudum peragravit regionem, illique bene precatus fuit adeo, ut, quidquid frugum nobis optabilem usquam est, patrio hoc in solo uberrime nascatur. Enimvero credunt stupidi, sacerdotis praesentiam ad terrae fertilitatem duntaxat procurandam conferre. Obstupui sane, Divi Thomae nomen a sylvestri homine rite pronuntiatum audiens. Unde Apostoli istius cognitio, nisi ex maiorum documentis, hausta?

Neque existimes, solos Indos, & ab iis edoctos Jesuitas Divum Thomam Americae hospitem, doctoremque affirmasse. Illustres historici tum Hispani, tum Lusitani eam propugnant sententiam, argumentisque non spernendis reddunt verisimilem. E multis paucos recito: Antonius de la calancha historiae Peruvianae libro 2. Capite 2. Joannes Torquemada in Monarchia Indica parte tertia. Libro 15. Capite. 49. Illustrissimus Episcopus Piedrahita in historia de novo Regno. Bartholomaeus de las Casas episcopus de Chiapa in histor. Mexicana. Pater Alphonsus de Ovalle in historia regni Chilensis libro 8. Capite 1, §. ultimo. Ex Garzilasso de la Vega, qui est matre Yncarum Peruvianorum regia nepote, Patre Hispano nobili ortus, in Peruvio natus, Peruvianam accurate

curate scripsit historiam, constat, crucem insignem a peruvianis illis Regibus in urbe Cuzco cum eximia veneratione conservatam fuisse, in facto palatii Regii loco, quem Huaca appellarunt. Ex admirabili crucis istius cultu religionem Jesu Christi a Thoma Apostolo Peruvianis, Chilenis, aliisque finitimis provinciis fuisse illatam arguunt nonnulli Historicorum, sed tidentur a plerisque. Maximi apud me ponderis est hac in re Nostri Patris Antonii Vieira lusitani, Regii Olyssipone concionatoris, Brasiliæ quoque Apostoli. Qui ejus opera voluminibus quatuordecim lingua Lusitanica Olyssipone typis excusa (Mihi in manibus sunt, & in deliciis) pervolverit, illum acerrimi ingenii, judicii exquisiti, in theologia, in sacra, & profana historia, in Brasiliæ potissimum rebus versatissimum fuisse, fateatur, oportet. Gallia, Anglia, Hollandia, Italia, Hispania Joannis quarti Lusitanæ Regis jussu peragatis, bibliothecarum thesauris diligenter excussis, doctissimis academiarum magistris consultis incredibilem rerum peritiam, doctrinæque famam sibi comparavit adeo, ut Romæ, ubi annos plures lingua Italica ad populum dixit, admirationi esset omnibus, passimque oratorum princeps, ut erat Ulyssipone Principum orator, audiret, maxime momenti negotiis, quæ Lusitani Reges ei crediderant, seu pertractandis, seu extricandis par habitus. Posthabitis aulæ splendoribus iterum, iterumque ad Brasiliæ miseras rediit, ubi multis Barbarorum millibus ad Christi signa, Regisque Lusitani obedientiam traductis, in Oceano sæpius naufragus, de re Christiana, de Monarchia Lusitana optime meritus, ac vel ideo propemodum intolerabilia passus nonagesimum agentis annum in Bahia, Brasiliæ metropoli vivere desuit anno 1698. 18. Julii, quinque supra septuaginta annorum Jesuita. Vir omni ex parte, omnium

opinio

opinionē vere magnus supervacaneum semper duxit, Thomæ Apostoli in Brasiliam adventum argumentis probare, quippe quem Lusitanis æque, ac Indis indigenis indubitatum omnino novit, luceque meridiana clariorem; Illius tamen vestigia lapidi impressa primos, qui Brasiliam detexerant, lusitanos invenisse olim, huncque lapidem in litore urbis Bahia, cui omnium sanctorum nomen adjectum, etiamnum spectari, palam retulit in concione, quam in festo Pentecostes in urbe sancti Ludovici provincie Maragnonis dixerat. Impressa exstat in ejus operum parte tertia, mihi folio 392., estque sermo duodecimus. Ex illo adferam, quæ ad præsens argumentum faciunt, paucula. Christus jam jam in Cælum, abiturus, discipulosque suos ad orbem docendum missurus (ait ex 16. Capite. Versu 14., & 15. Marci) *Exprobravit incredulitatem eorum, & duritiam cordis, quia illis, qui viderant eum resurrexisse, non crediderunt; Et dixit illis: Euntes in mundum universum prædicare Evangelium omni creaturæ.* In provinciarum divisione Petro obtigit Roma, & Italia. Joanni minor Asia. Jacobo Hispania. Aliis aliæ provincie. Thomæ denique hæc pars Americæ, quam vulgo Brasiliam appellant, ubi degimus. Quæro jam, cur Thomæ, cur non alteri Brasilia commissa? Audi rationem. Observarunt authores quidam recentiores, Christum Evangelii prædicationem demandasse Apostolis, postquam eorum in credendo lentitudinem reprehendisset, ut illam tergiversationem laboribus, quos Evangelium prædicaturi toleraverint, etiam expiarent. Cum igitur Thomas præ aliis Apostolis plus deliquerit pertinaciter dubitando, ad luendam duritiam gens Brasiliæ magis barbara, magisque dura illi est commissa. Eventus id docuit; Nam Lusitani, dum Brasiliam detexerant, invenerunt vestigia Thomæ lapidi impres-

sa; Sed religionis, quam illis olim prædicaverat, ne vestigium, ne umbram quidem. Lapis retinuit prædicatoris vestigia, nullum restabat in Barbaris prædicationis auditæ signum. Idem Apostolus Christum prædicavit Indis ad solis ortum in Asia habitantibus. Ad hos venerant Lusitani post mille, & quingentos annos, ibique invenerunt non solum sepulchrum, sacrasque exuvias sancti Apostoli, & quibus necatus est, mortis instrumenta, sed & illius nomen in incolarum memoria, religionemque, quam eos docuit, Jesu Christi adeo, ut omnes se sancti Thomæ Christianos dicerent, qui late patentia Litora Coromandelis insident, ubi in urbe Meliapore idem Apostolus tumulum nactus est. Unde author quantum Indi orientales a Brasilis Americanis differant, eruit, istorumque desultorium ingenium, fluxam fidem, inconstantiamque vivis, verisque coloribus expingit. Illos, etiam postquam crediderunt, incredulos esse, ait; Faciles ad credendum; sed eadem facilitate oblivisci omnium, quæ credidere, ni illis usque præsto sit, a quo in religione conserventur. Id opportunis sacro codice documentis egregie illustrat more suo, confirmatque. E quibus omnibus palam fit, doctissimum Vieira de Divi Thomæ in Brasiliam adventu nihil admodum dubitasse.

Nunquam mihi in mentem venit, in verba jurare authorum, qui eam sententiam tuentur conjecturis magis quam rationibus. Verum neque ausum illam, seu futilem, ac omni verisimilitudine nudam præfractè aspernari quorundam more, qui factum negant, quod trabalibus scriptum literis nusquam invenerint. Americani Australes, quibus nullus literarum, librorumque fuit usus, divi Thomæ adventum viva voce posteris significare, non characteribus exprimere potuerunt.

runt. Peruviani cultiores varii coloris funiculos nodis variis distinctos pro literis adhibuere (Kipos vocarunt) hisque, ut nos epistolis, alter alteri suam aperuit mentem. In opulentissimo, si quod aliud, solis templo Regiæ urbis Cuzco, quod Hispani victores populati sunt, ejusmodi funiculorum falces innumeri reperti fuere, quibus, ut apud nos in tabulario provinciæ annales servantur, rerum, Regumque Peruvianorum història continebatur. Populabundo militi, & asportandis templi thesauris occupato, nec cura, neque otium fuit nodulos illos, sed mysteriorum plenos, funiculos custodire, e quibus per indigenas Peruvianos nodorum interpretes antiquitatis monimenta colligi potuissent, quid si & lux aliqua: Num Americam divus Thomas adierit? elici. Verum hanc a Thoma adiri, nequidem potuisse clamant critici, cum non nisi anno 1492. a Christophoro Colon fuerit detecta. Latuisse Americam, nemo negat, de illa tamen antiquorum fuisse suspicionem, ex Romanis, Græcisque authoribus liquet. Quid, quod doctissimus Episcopus Huetius, Abrahamus Milius cum pluribus opinantur, Ophir, unde Salomon repetitis navigationibus, ut libro 3 Regum capite 9 refertur, incredibilem auri vim obtinuit, Peruvium fuisse, auri, argentique fodinis ditissimum, idque rationibus non spernendis probare nituntur. Quid si igitur apud Hebræos, Salomonis nautarum posteros regionis illius scientiam aliquam remansisse diceremus, viæque, qua Thomas in Americam navigaret, cognitionem? Sed concedamus ultro, Apostolum nullis humanis artibus eo perigisse, mille modis eum potuisse a Deo transferri is solum negaverit, qui eius potentiam, pietatemque nullis circumscribi limitibus ignoret. Neque absurdum est in religionis negotio miracula suspicari. Jesu Christi religio equidem miraculis fundata,

propagata, & in hanc usque diem conservata fuit. Israelis posteris, e sœvissima Pharaonis servitute exempti ut Palæstinam ingrederentur, siccis pedibus mare rubrum transire. Habacuc propheta, Danieli in lacu leonum esurienti prandium ut adferret, ab Angelo capillis arreptis ex Judæa Babylonem fuit translatus, indeque eodem modo Judææ restitutus. Jonæ ad pœnitentiam ut hortaretur Ninivitas, misso, navique ejecto immanis ceti venter pro navi fuit. Si in patrandis miraculis adeo liberalem, & prope dixerim, prodigum se exhibuit Deus, unius ut populi, quin hominis unius saluti ut consuleretur, haud incredibile fuerit, Thomam Apostolum divina virtute, modo quodam naturæ vires transcendente, nobisque incognito Americam attigisse, ut innumerabiles, qui eam habitant, Barbarorum populi avitis superstitionibus rejectis ad supremi Numinis obsequium, christique signa traducerentur. Talia, quæ clementiam æque, ac potentiam divinam magnopere commendant, cogitari pie, haud item pro certis affirmari prudentes possunt. Quemadmodum enim a ratione alienum, ea, quæ fieri poterant, facta dicere, sic imprudentiæ, impudentiæque genus est ea duntaxat facta credere, quæ vel oculis subjecta fidelibus, vel publicis commentariis consignata intelleximus aliquando. Plurima profecto, quæ Deus patravit, mira nos latent etiamnum, semperque latebunt. Hinc & Joannes, miraculorum Jesu Christi fidelis historicus, Evangelium suum, ejusque ultimum caput primum, & vicesimum his sapienter clausit verbis: *Sunt autem & alia multa, quæ fecit Jesus: Quæ si scribantur per singula, nec ipsum arbor mundum capere posse eos, qui scribendi sunt, libros.* Quid sentiant, qui Americanos Thomæ Apostoli discipulos fuisse contendunt, attuli, quin vel eorum sententiæ subscribam, vel repugnem. Utcunque res se habeat

mihi

mihi istic nec seritur, nec metitur. Ecquis demum hanc dirimet controversiam iudex? ubi præter rudes, credulosque, atque nimium cheu fallere, ac falli assuetos Indos idonei defunt testes, nullaue, e quibus erui veritas posset, authorum synchronorum suppetunt instrumenta.

Condonabis mihi, optime lector, tantam a proposito meo digressionem? De hoc argumento disserendi occasionem nil tale cogitanti mihi obtruserat locus Paraquarÿ Thomæ Apostoli vestigiis, venerationeque clarus, ubi Parochi vicibus defunctus, quod reliquum mihi erat, viæ, confeci eques cum aethiopum aliquot comitatu; litora enim Tebiquarÿ, quem cimba transmisimus, Barbarorum incursionibus sæpe obnoxia, iter agentibus periculosissima putantur. Prædie feriarum natalium servatoris nostri Quaraniorum oppida attigi, mihi dudum optata. Ducentas facile leucas aqua, terraque emensus licet, primis mox ab adventu meo diebus & in templorum pulpitis, & in sacris tribunalibus operam navavi sedulo. Tum locorum illorum tranquillitate, victuque opportuno, tum medicamentis a Norberto Ziulak pharmacopæo, medicoque istic celebri mihi porrectis usus paucas post hebdomades tantum convalui, ut novo centum quadraginta leucarum itineri par visus, ad oppidum sancti Joachimi, ejus magistratu flagitante, oppidorum præside Indorum precibus subscribente verni jejunii tempore redirem. Apud hos Ytatinguas Neophytos, ejus oppidi incolas, sexennium antea, mox biennium non sine animi voluptate consumpsi. Enimvero labores istic permulti, sed svayiores, quippe fructuum cœlestium plenissimi. Utinam perennes fuissent! At enim ex hoc oppido post biennium evocatus, Regioque decreto cum cæteris sociis in Europam sum red-

Aus. Exilium Pastorum ovicularum exitium fuit. Abipones equidem relictis oppidis ad secandos denuo Hispauorum cervices redierunt. Ex sancti Joachimi oppido dilapsos quoque Indos omnes (bis mille septemdecim Christianos reliqueram abiens) vicinum pariter sancti Stanislai oppidum incolis, quorum his mille Trecenti numerabantur, Neophyti omnes, penitus destitutum, mihi Viennæ Austriae nuntiavit quispian, qui anno uno tardius ex Paraquaria in Europam navigavit. In Jesuitarum locum suffecti sunt equidem tum presbyteri seculares, tum monachi, verum tales fere omnes, quibus vel Indi displicebant, vel qui displicebant Indis, qui scilicet non sua sponte, uti nos antea, sed mandato Regio, & nō parent, comminationibus episcoporum compulsi oppidorum curam susceperunt. Lacrymantes, me spectante, advenierant aliqui. Aliqui vitæ, quam pauperes inter, vel sibi timendos Indos tantisper egerant, tædio morbum seu contraxerunt, seu simularunt, domum mox redire ut possent. Quanta de hoc argumento scribenda mihi suppeterent! Verum prudentis est talia silentio præterire. Tempus deteget omnia, quæ etiam certissima, libris inferi tuto haud possunt.

CAPUT XLV.

Quam arduum sit Abipones ad colonias,
religionemque Christi traducere.

Abiponum superstitiosos ritus, nativa vitia, ingenium ferox, rapacitatem, bella tum domestica, tum externa stylo candido magis, quam fucato postquam exposui, artis majoris, longioris temporis negotium esse, hos Barbaros in Christianos, quam stipitem in Mercurium transformare, tute conjicies, neque miraberis porro, tantis nostrorum hominum conatibus tantillos fructus respondisse, qui quidem, si operis difficultatem perpenderis, neutiquam aspernandi. Omnis sane rerum mutatio difficilis, sed pessimi in optimum ardua magis, tardior, rariorque semper fuit, Lignum lapidescere vidimus non raro; lapidem in lignum abire, nisi vehementer fallor, nunquam. Qui in vitiis obduruerant diu, ad virtutem ægerrime, lentissimeque traducuntur; A pietate ad impietatem velocior fere est transitus, quippe facilior. Causas, cur ad humanitatem, ad Christianam disciplinam difficilime erudiantur Barbari equites, tibi meditandas enucleatius proponam.

Abipones certis sedibus affixi nunquam, semper vagi, semper peregrini, ubique, & nusquam domi esse a pueris consueverunt. Quo prædæ spes, venationis necessitas, hostis incumbentis periculum eos vocabat, eo perniciousis equis ferebantur, nullius, qui seu vetare abitum, seu acceleratum reditum imperare

re queat, arbitriis obnoxii. Quam enim Caziquis præstare solent, obedientia spontanea prorsus est, & gratuita. Ecquid intolerabile illis videatur intra Coloniam unius angustias coarctari, ab alieno pendere arbitratu, ac cochleæ instar ædibus adstringi suis. Ad campos, sylvasque viciniore et si excurrere, quoties libuerit, cuique liceat, eas, quia a tot aliis contubernaliis toties frequentantur, exhaustas jam iis frugibus, ferisque vacuas deprehendunt, quarum usus dudum ita insueverant, ut, si illis destituantur, melioribus licet abundant escis, esurire se dicant, miserosque se misere lamententur. Sui quamdiu erant juris, avium ultro, citroque volantium more, sine ullo agriculturæ studio illis liberalis natura, quidquid ad victum pertineat, sponte, prolixèque obtulerat. Usu, experientiaque docti norunt singuli, quo loco, quibus temporibus apros, cervos, damas, cuniculorum varia genera, struthiones, struthionum ova, ursos formicarios, porcos, corvosque aquatiles, lutras, radices escas, palmarum, aliarumque arborum fructus maturos quærere oporteat, liceatque invenire. Cumque non omnis, non quovis tempore ferat omnia tellus, hac, atque illac commigrarunt, mutatis identidem stativis. Ipsa hæc soli mutatio, venandique varietas, nescio, quid voluptatis habere illis videbatur. In nostra quoque Europa viri Principes, ut vel rusticatione, vel venatione se oblectent, ex alio in aliud palatium migrare ruri solent.

In colonia quavis statis temporibus, interdum quotidie, caro bubula præbebatur singulis equidem, sed sæpe, pro ratione pascuorum, minime pinguis, sæpe, pro illorum voracitate, modica, aliquando, quod rarius, nulla; Unde enim carnem suis bubulam depromat Missionarius, si bobus careat, si Hispani,

spani, quam solliciti fuerant de coloniis Barbarorum condendis, tam parci, tardique in dotandis coloniarum prædiis exsistere interdum. Abipones, Mocabiosque, ne obvius quisque Hispanorum per eos jugularetur, ceu feras coerceri a nobis, custodiri in oppidis percipiunt utique; Sed ne iidem fame intercant, nihil admodum anguntur. Rem mihi compertissimam scribo. In sancti Hieronymi, sanctique Ferdinandi oppidis aliquando ad incitas adeo redacta sunt prædia, ut, cum ne nobis quidem, quod rodeamus, suppeteret, Abiponibus victus venatu quærendi gratia ad remotiores campos fuerit excurrendum suis cum familiis. Post bimestrem, trimestremve eorum absentiam, agri, quos nostris victi precibus araverant, vel luxuriantibus loliis obsiti, vel a bestiis depasti sylvescebant denique. Messis speratæ iactura novam vel esuriendi, vel evagandi necessitatem induxit eorum quoque animis perniciosam. Namque repetitis, ac in plures sæpe hebdomades productis extra coloniam vagationibus barbaries pristina in iis revixit, morum disciplina, rudimentorum, quæ laboriose combiberant, religionis scientia paulatim oblitterata est, & antiqua, quaquaversus excurrendi libertas jamjam cicuratas eorum mentes effervavit, quod equis quoque dudum sessorem patientibus in Paraquaria usuvenit, qui, postquam sylvestribus associati per campos libere errarunt aliquamdiu, & frenis, & ephippiis ferocissime repugnant e fuga retracti. Boum certe, oviumque penuria rei Christianæ in his coloniis progressum cumprimis remorabatur; Illorum carnes præcipuum sunt in Paraquaria alimentum; Harum lana, gossipio deficiente, vestium, quibus tantopere inhiant Abipones, parandarum optatissimum est instrumentum. Si, Apostolo Paulo teste, apud alias gentes fides per auditum sese insinuat, Paraquariensibus Bar-

baris, quod jam in proverbium abiit, per buccam duntaxat ingeri potest. Hinc maxima nobis, armementa ne unquam deessent, sollicitudo; Maximus dolor, dum raro ista vel adesse, vel rite conservari posse, experti sumus,

Pecorum, pecudumque paucitatem sæpe Hispanorum tenacitas, alias & Abiponum edacitas invexit; Hi equidem, voracissimi cum sint, carne, quæ singulis obtigit, neutiquam contenti boves, frequentius vaccas teneras, ac vitulos elanculum nobis insciis, invitisque sibi jugularunt, maximo prædii detrimento. Si deprehensos corripias, dicasque, clandestinis vaccarum cadibus prædium exhaustiendum; Nil tibi id curæ sit, Pater, reponunt. Hispanorum erit, boves alios mittere; Istud, dum illorum rogatu, ac commodò hac in colonia coivimus, nobis sunt polliciti, Stare promissis si desinant, nos quoque datâ illis fide exsoluti ad eos more nostro jugulandos redibimus. Hæc Barbari. Vaccis ad procreandam sobolem provide reservatis, tauros superfluos, vel juvenecos castratos ad lanienam duci imperavimus; At vero Indos, de futuro nunquam anxios, vaccis juvenculis, quippe pinguioribus, vescendi lubido incessit. Si quando tauri pariant, respondi, tum denique vaccas cadendas, Aggre tulerunt repulsam, ac coloniarum terga versuros se se, minabantur. Si quis nostrum vel minas Barbarorum veritus, vel benevolentiam captans eorum arbitrio permittat armentum, prædium sine bobus repente videbit; Si pertinax repugnet, oppidum sine incolis. Si nova boum supplementa petat a Gubernatore, prodigum dicet missionarium, ejus liberalitatem in Indos damnabit; Si Indos, paupertatem, famemque petatos e colonia diffugisse intelligat, Patrem ejus curatorem tenacitatis nimiae accusabit, ejus duriæ

duritiæ Indorum fugam non sine convitiis palam assignabit. Quidquid egerit Missionarius, in criminationem incurreret. Charybdim etsi evaserit, scyllam vix declinabit.

Neque satis est Abiponum stomachos carnibus bubulis exsaturasse quotidie. Quæcumque alia, quæ in mentem venerint, etsi forte nec in Amstelodamensium insulorum prostent tabernis, a nobis poscere identidem non rogantium, sed imperantium more solebant. Diu, noctuque turmatim nostra triverunt limina, hisque vocibus aures fatigarunt nostras: *Pay! tachkaud bibilalk, tachkaud noarà, lataran, aetgebe, ekel-raye, köpè, achibirak, npeetèk &c.* Pater! da mihi vestem, da petasum, cultrum, annulum, globulos vitreos, securim, sal, tabaccam, & quid non? Fuit, qui concubia nocte ad me dormientem venerat, tabacæ pulveres petiturus. Surrexi, & quod petiit, porrexì. Eorum petitioni si fiat satis, respondent: *Kliri* hoc erat. Si politiores sint: *Kemen naachik*, vel *kimili naachik* quam utile mihi hoc erit! reponunt. Verbo enim, quod gratiarum actionem exprimat, & Abipones, & Quaranii, quid si & alii Americani? Carent. Hinc Quaranii, Abiponum more, gratias acturi ajunt: *Aguiyebese änga* utilissimum mihi id erit. Si, quod rogaris, te non habere, licet verissime, placidissimeque, respondeas, e vestigio audies rusticum illud: Quam sordidus! quam mendax es! *Kemen Oabargek! Kemen apalaik akam!* Sed & duriora audiavi aliquando. Abiponum seniorum quispiam, vir cætera non malus, imperiosa voce cultrum a me efflagitaverat. Cui: Me nunc non habere, sed daturum, quamprimum cultros propediem expectatos ex urbe acceperim, amice, svaviterque respondi; At ille subridens mihi: Enimvero, si hac armatus lancea (obviam

hastam

hastam manu complexus est) eques tibi in campo occurrerem, vix mihi dicere auderes: Cultrum non habeo. Kebachichi maximi apud suos nominis ductor in Conceptionis oppido forte hospes aderat. In nostra confidens domo a meo socio Patre Josepho Sanchez petasum minitabundus petiit; Cum is se non habere petasum diceret, scintillantibus rabie oculis Barbarus reposuit: Tunc petasum negare mihi audes? Hem! nescire videris me sacerdotum esse mactatorem! Paucos enim ante menses hoc duce ab Abiponibus jugulatus est cum viginti aliquot Hispanis Pater Jacobus Herrera ad Quararios iter faciens corduba Tucumanorum. Noveris porro, Josephum Sanchez Kebachichi precibus subscribere haud potuisse, cum ipse petaso id temporis caruerit, pileolo e stramine textus contentus, Neque est, cur quotidianas, intempestivasque Abiponum petitiones magnopere admireris; Pauperies nempe illos importunos, arrogantia ad quidquid postulandum audaces reddit. Tanta unde arrogantia nascatur, jam accipe.

Norunt se timeri ab Hispano. Gladium, quas intulerant, terroris, quem per omnem provinciam tot annos sparserant, victoriarum, quas passim reportarant, usque recordantur. Quod data pace, armis tantisper positis in Colonia misera confideant, conquiescantque, id beneficium gratuitum, Gubernatorum precibus, ac promissis extortum jactant, Hispanis, sibi non item emolumento esse, contendunt. Repulsam passi, quoties rem, quæ nostra in penu non erat, petiere, non sine gemitu conquerebantur: opulentiores, felicioresque se fuisse, quamdiu Hispanorum inimici fuerant, quam nunc sint eorundem amici. Quantum eheu desipere optimates, senesque nostri! Aiebant queruli, prædarumque avidi adolescentes

tentes Abipones, dum Hispanis pacem indulgere. Miseri, inglorii in hoc tabescimus oppidulo! Prædia, mercatorum plaustra, quibus omne mercium genus vestabatur, depeculati uno nobis die comparavimus, quæ ad menses plurimos sufficerent, quæ nullis jam seu precibus, seu artibus a nobis impetrantur. Spoliortum opimorum memores, favere se admodum, gratificarique Hispanis putant, quod latrociniiis jam, cædibus, incendiis intermissis in colonia quieti hæreant; Quidquid ex Hispanorum liberalitate accipiunt, sibi deberi credunt, & ad pacis, quam concedunt provinciæ, beneficium remunerandum parum esse, arbitrantur.

Certe quidem prodigiis nostræ ætatis, victoriisque luculentioribus est adnumerandum, quod Abipones ad colonias adeundas tandem sint adducti, quippe qui a Caroli quinti cæsaris, Hispaniæque Regis temporibus, tot aliis Paraquariæ populis sub jugum missis Hispano victori jam pugnando, jam fugiendo semper repugnarint. Expeditiones tot in illos frustra susceptæ docuerunt militem: Abipones omni Europæorum vi, & astutia superiores esse per suam calliditatem, celeritatem, & cum primis per locorum, quæ occupant, situm, quo ipsa illos natura tuetur, & inexpugnabiles reddit. Eorum enim natale solum labyrinthus videtur e sylvis, immensa, sæpe arida camporum planitie, paludibus, stagnis, lacubus, fluviiisque compositus, qui Hispanis vel accessum negat, vel exitum, utrumque semper arduum, sæpe periculosum facit certe. His fere latebris libertatem defenderunt suam Abipones; Illorum stativa, quod alias dixi, propugnaculorum instar, & munitionum, quas arte paramus, loco sunt; sylvæ densissimæ pro muro, fluvii, paludesque pro fossa, arbores præaltæ pro specu-

specula, & Abiponum quisque pro excubitore, speculatoreque semper fuit. Ne deleri unquam interfectione possent universi, in varia tributi contubernia, in aliis; atque aliis stationibus habitaverant tum; ut, si quis repente hostium motus notesceret, alii alios de periculo commonerent, mutuamque sibi opem ferrent; tum ut certius hostilem conspectum declinarent.

Vetus enimverò, Hispanorum querela est: Difficilius multo a se inveniri Abipones, quam vinci. Quos vicino, patenteque in campo locatos hodie per speculatores tuos cognoveris, cras longo terrarum intervallo remotos ab hesternis stativis, jam sylvas, paludesque inter sepultos latere, intelliges; omnemque ad eos oppugnandos aditum tibi interclusum dolebis. Si quid enim periculi suboleat Barbaris, expeditis ad fugam maturandam equis in tutiora confestim loca avolant; missisque in omnem partem speculatoribus excubandi pertinacia hostis propinquantis consilia ferre eludunt. Quoties pleno agmine adversus exeros hostes visum excurrere Abiponibus, imbellem sexum, liberos, conjuges fidis latibulis, & decrepitorum, juvenumque praesidio testas domi relinquere consueverunt. Nihil adeo succensendum Abiponibus, existimo, quod ad colonias nostras toties invitati tamdiu sint tergiversati. Latibulis enim; propugnaculis nempe suis, nudati dum in oppidis degunt, & quorumcunque patent insidiis, suam se vendidisse & libertatem, & securitatem sibi videntur. Hispanorum equidem, quamvis hi eorum se amicos jurent millies, amicitiam, fidemque nunquam non suspectam habent; tragicædiarum, fallaciarumque identidem memores, quas majoribus accidisse suis, audiverant. Injuriarum memoria sæpius, quam beneficiorum ad feros posteros propagatur.

pagatur. Vulnere atavis inflata ad vindictam simulant nepotēs.

Sancte affirmo, me totum in eo fuisse; Abiporum animis amorem in Hispanos, fiduciamque ut inspirarem. Isti, aiebam, ni Paraquariam adiissent, equos, boves, canes, quos in deliciis habetis, etiamnum ignoraretis. Testudinum more vobis rependum foret. Ferina semper carne, nunquam bubula vesceremini. Quam laboriosam, quam sterilem haberetis lustrarum, cuniculorum, struthionum venationem, si Vertagi vobis deessent. Hi, ne ab hostibus dormientes opprimamini, latratu cavent suo, fidissimi ubique excubitores. Equi, vestri amores, vestra, si dicere liceat, in terris numina, præcipua belli, venatus, iterum, quin & ludicrorum certaminum instrumenta, Hispanorum beneficio vobis obtigerunt. Militari virtute majores vestros superastis; Cur? Hi pedites fuerunt, vos equites. Næ! Saxa vos, ac stipites jure dixerim, si sincero amore in Hispanos non exardeatis, quibus res tantas debetis ex Europa ad vestrum solum translatas. Verum nihil hæc omnia ad divinæ religionis lumen, quod Hispani advenæ vobis accendere; Enimvero per Christianæ legis magistros, quos sumptibus, navibusque suis ex Europa advectos vobis offerunt, felicitati vestræ consultum maximopere cupiunt. Ex quibus palam fit, quanto amore, quanta fide Hispanos vobis adeo beneficos, vestri studiosos prosequi vos oporteat. In vos, vestrosque majores arma converterunt aliquando, haud inficior; Sed a vobis laceffiti id egerant, & par pari retulerunt. Amorem posthac amor reddent Hispani, si absterfis odiis, suspicionibusque, quas perperam fovetis, eorum amicitiam omni officiorum genere cœlueritis. Audiant ista iterum iterumque.

unus refragari palam ausus est. Plus tamen oculis suis, quam auribus, plus Hispanorum factis, quam Missionariorum verbis credunt. Quid de Hispanis sentiant, clam mustitantes familiari in consuetudine, nobis absentibus, produnt interdum: Illos utilitatibus suis unice intentos de Indorum commodis parum laborare: Pacem servare, quamdiu bellum timent; Maxime timendos esse, dum sibi maxime blandiuntur: Illorum facta a verbis abluere, mores a lege, quam profitentur, plerumque discrepare, ajunt. Si de equis Hispanorum e prædio raptis objurgentur, negant hoc furtum esse, terram suam ab Hispanis usurpari, contendunt, & quidquid illorum est, jure suum esse, quia in solo suo prognatum, affirmant. Totam prius exhauries rhetoricam, quam istiusmodi errores, veteresque, quas à majoribus suis hæreditate acceperant, similitates eorum ex animo evellas; Id quod tamen vel improbo labore impetrandum a Barbaris; Ni enim pacem, amicitiamque sinceram Hispanis polliceantur, norunt omnes, nunquam se in nostram coloniam, disciplinamque recipiendos. Indi omnes, quotquot usquam in America nostræ institutioni, ac curæ crediti, non quidem Hispanorum privatorum mancipia, quod multi contra leges Regias contendebant, sed Hispani Monarchæ tributarii, militesque semper fuere. Id non de Quaraniis, & Chiquitis solum, sed & de Mocobiis Christianis, Abiponibus, aliisque, quos excoluimus in Paraquaria, populis dictum existimes, velim.

Sed fingamus, Abipones feros & ad coloniam quampiam, & ad Hispanorum amicitiam jam denique propendere. Quot, quantæque, superi boni, restant difficultates, quæ vinci vix posse videbantur, in eorum moribus immutandis. A pueris ætatem omnem

in cadibus, & rapinis consumptere; Ex hac latrocinandi consuetudine & opes suas, & militarium honorum gradus, & multum strepitantia nomina collegerant perinde, ut scipio a vastata Africa Africanus, a Germania domita alii Germanici dicebantur. Qui plures Hispanorum cervices rescuit, plura pradia, plaustrave negotiatorum diripuit, numerosiores captivos adduxit, luculentioribus cum vulneribus ex acie rediit, is supra ceteros eminere credebatur. Pulchrum illi erat, monstrari digitis, & dicier: Hic est. Quam durum illis manus ab Hispano abstinere, sine pradis inopes, sine dimicationibus, & victoriis inglorios, sine buccinarum militarium tumultu quietos thomi considere in colonia, non jam capita hostium, sed ligna secare, hastam cum Stiva, & securi permutare, ad aratrum cum bobus resitantibus luctari, flexis in sacra ædícula genibus religionis rudimenta cum puerulis condiscere, & ut verbo dicam omnia, quodammodo repuerascere. Ardua hæc, quis dubitet? Et prope insuperabilia veteranis pugilibus, qui non uni urbiculæ, quin provinciæ universæ formidabiles se tamdiu fuisse recordantur. Sensim tamen deposita feritate plerique provectioris ætatis coloniarum nostrarum disciplinæ se affuefecerant, quamvis identidem nobis experiri licuit: Naturam, etsi furca expellatur, tamen usque redire. Præminas vetulas, maresque nondum virilem ætatem adeptos domare maximo, & fere inutili labore nobis constabat; Illæ avitarum superstitionum tenacissimæ a barbaris ritibus vel latum unguem recedere, nefas putant; Hi libertatis, vagationumque cupiditate æstuantes, laborem quemvis pertæsi latrocinando sibi & equos copiosos, et nominis claritatem parare, nituntur, ne a genitoribus degenerasse suis viderentur, quos profligatas a se hostium acies, accensa oppida, spoliata pradia, abactos equo-

rum, captivorumque greges, accepta, illataque vul-
nosa jactare quotidie audierunt.

Deum optimum, Maximum, rerum omnium
conditorem, Gubernatorem, ac arbitrum ne de no-
mine quidem norunt Abipones, ut Capite octavo de
Abiponum religione fufius dixi, affirmavique: In uni-
verfa eorum lingua, ceterum locupletiffima, nul-
lum prorsus fuppetere vocabulum, quod Dei, vel
divinitatis notionem exprimat. Malum demonem
(Illis Keebèt) avum fuum, Groaperikie, fœviffime
compellant, & quamvis nullo venerationis, facri-
ficii que genere profequantur, ne sibi noxæ effet, mag-
nopere verentur, reverenturque. Hunc a nobis in-
ftituti denique afpernari, ac fupremo Numini fidem,
cultumque adhibere didicerunt. Tot rancidas fuper-
ftitiones, tam ftolidas opiniones, quas cum lacte
combiberant, quas ex vetularum ore, ceu Delphico
e tripode auditas proniffimo affenfû a teneris ungui-
culis dignabantur, anilibus fabulis, ridiculis commen-
tis adnumerare jubebantur fimul, fimul religionis no-
stræ myfteria, quæ vel fagaciffimi cujusque captum
transcendunt, pro indubitatis habere. Eft aliquid
profecto, avorum, atavorumque, quorum maxima
apud Barbaras gentes authoritas, Sanctionibus nun-
cium remittere, & peregrino ex orbe advectas leges,
moribus fuis undequaque contrarias amplecti. Con-
juges, quotquot lubuit, sibi adfciscere, & quoties
lubuit, nemine rogato, improbante nemine, repu-
diare fingulis licuit. Tantam libertatem perpetuo
conjugis unius vinculo confringere, hic labor, hoc
religionis amplectendæ obftaculum multis, multis de-
ferendæ incitamentum erat. Juniores fœminæ Chrifti
legem non probant modo, fed & dilaudant, mari-
tisque fœvadent fuis vel eo etiam nomine, quod vi-

sis baptismo jam lustratis porro integrum non sit vel duplicare uxores, vel recipere. Anus e contrario, quæ morum magistræ, rituum antistitæ, nationis oracula sunt, rei Christianæ progressibus pertinaciter obstituerunt semper, cum, quo plures Christo se adiungerant contubernales, eo magis auctoritatem defluere suam, suumque labelactari quantum experiantur; Ea propter, ne quis suorum sacris adibus pedem inferret, sacerdoti docenti aures praberet, vel salutari se tingi latice pateretur, dolis, minis, aliis quibusque artificiis cavebant diligenter.

Compotandi consuetudo tam altæ in Abiponum animis radices egit, ut tardius, difficilisque ebriositas, quam ceteræ turpitudines, posset exterminari. Abstinerere jam credibus, rapinis, superstitionis ritibus, in una acquieverunt uxore, sacris intererant frequenter functionibus, agros coluere diligenter, ædes sibi struxerunt concinnas, verbo, in frugi homines mutati jam, cicuratique videbantur. Verum, ne variis de causis ad compotandum recepto more confiderent, mentemque potu seu ex melle, seu ex siliquis Gracis parato demergerent suam, vix denique ab iis poterat impetrari. Sed quis, amabo, Barbaris succenseat, qui hanc ebriositatis pestem apud cultissimas Europæ gentes etiamnum grassari meminerit non in Europa modo, sed & apud antipodas. In Paraguarîa (quod vel formicarum greges infiniti vineas undique vastaverint, vel botros maturos vesparum, palumbularumque sylvestrium catervæ devorarint) parum etsi suppetat vini, nusquam tamen desunt ebrii, aqua vitæ, vel e fructibus variis expresso liquore, vinum passim supplente. Noxia, quæ in Abiponum oculos sæpe incurrunt, Christianorum exempla, ne illi ad meliorem frugem traducantur, crebro

G c 2

impe-

Impediunt. Paraquariam insident Hispani, Lusitani, æthiopes, Indi indigenæ, & ex promiscuis istorum muptiis prognati, quos mulatos, mestizos, quarterones, puchuelos &c. Vocant. In tanta hominum, non semper optimorum, colluvie, ac varietate nil mirum reperiri plurimos, qui dicunt se nosse Deum, factis autem negans; Nam etsi Catholicæ credant, gentiliter tamen vivant, inimici crucis Christi, quorum Deus venter est. Tanta quidvis rapiendi licentia, tanta morum impudentia, libidinum tanta libertas, tanta cedium, facinorumque atrocissimorum impunitas in urbibus, ac prædiis dudum invaluit, ut barbarissimorum Indorum contubernia, cum illis collata, virtutis, humanitatis, pudicitiaque theatra dicere jure possis. Tot seu indigenæ, seu advenæ bipedum nequissimi, ad omnem turpitudinem projecti morum suorum contagione Barbaros inficiunt, flagitia, illis olim peregrina, docent, efficiuntque, ne sacerdotum institutioni fidem habeant, cum christianorum veterum dicta, factaque illi contraria quotidie audiant, videantque. Funestam hanc pravi exempli pellem, nullis bonorum lachrymis sat deplorandam, nullis industriis eliminandam quotidianis experimentis compertam habeo. Unum de plurimis adfero. Ychoalay Cazi-qui- Hispanos inter annis pluribus versatus, homo supra fidem sagax Patri Josepho Brigniel superfluum in vetanda polygamia rigorem amice objecerat. Ecce, mi Pater, aiebat, Abiponibus Baptismate lustratis non nisi unicam indulges uxorem? Homines alii, qui civitates insident, quidni christiani sunt? Putasne una singulos conjuge contentos vivere? falleris enimvero mi Pater, istud tibi si persvadeas. Multas habent plurimi. In obvias quasque, ut lubido, occasioque tulerit, feminas irruunt impudenter. Hæc Indus, qui in Hispanorum coloniis lasciviendi licentiam,

tiam, multorum pellicatum, obsecrantesque olim spectavit. Furtum non licere christiano, nobis inculcas identidem. Ichoalay inquit Patri Hispani, quamvis christianos se dicant, si quem equum nostrum, qui ardeat, viderint, rapiunt. Hac, hisque similia objectans Ychoalay haud poterat mendacii argui, ut a nostris nosmet falli oculis, auribusque fateremur. Iudei, qui apud christianos, christiani qui apud Indos captivi fuisse aliquamdiu, ex urbibus advenae, milites praesidarii, pecorum custodes Hispani, Coloniae, Abiponensium pestis sunt certissima. Nullum scribendi finem, ad finem historiae jam properans, invenirem, si quae explorata mihi, de hoc argumento, singula commemorarem. Pravis christianorum exemplis rei christianae apud Indos progressionem retardari maximopere, & impediri, extra controversiam nobis est. Incipiunt christiani veteres Americae moribus christiani esse, & Abipones, Mocobii, Tobæ, Mataquay, Chiriguani, Baix, Payaquæ, Villos, Lengua, Lirles, Chunipies, Serrani, Patagoni, Aucaes, &c. Verbo: Indi omnes Paraquarienses censent esse. Barbari, legem Christi amplectentur. Idem divus Chrysostomus homilia 10. in primam ad Timotheum epistolam olim affirmaverat: *Nemo est, gentilis esset, si nos, ut oportet, christiani esse cerneremus.* Hoc argumentum in templo Beni aeris coram Regio Gubernatore Josepho Andonargui, & nobilissimo urbis concessu ex pulpito pertractavit, rationibusque evidentissimis stabilivit noster sacerdos Dominicus Muriel Hispanus morum sanctitate, & scientiis eminens, eximius deinde Theologiae magister in Academia Cordubensi, praecipuus apud nos magistratibus perfunctus, & utilissimi operis, quod *Fassi novi orbis* inscribitur, Venetiis 1776. typis dati auctor, etiamnum Faventiae superstes. Eadem navi mecum ex Europa advectus paucos

ante dies in Bóni acris arbe appulit, dum de hoc argumento ad illustrem, confertissimumque auditorem, me quoque presente, instrepide, praeclareque verbe fecit.

Addidit tamen prudenter, sanctoque affirmavit: Nullo non tempore in Paraguarina existisse Gubernatores, Hispanosque alios, qui non modo partes omnes christianae legis religiose impleverint, sed & religionem sanctam apud Barbaros legibus, verbis, factis, donisque liberalibus strenue promoverint semper. Id quod etiam certissimum esse, ipse testor, doctum tamen, alios improbos, quorum ingens est numerus, exemplis pessimis Indorum genti plus obvisse, quam pauci illi probissimi profuerint. Piam christianam, morumque integritatem Quaraniensis in oppidis floruisse vidimus vel ideo, quod, ne promissae advenarum feci ad illa aditus pateret, Regius legibus fuerit cautum; Quamvis honestioribus Hispanis, quos hospitio liberaliter, honorificeque acceperunt, non modo ad oppidorum aedes omnes, quin ad nostrum triclinium liberrimus semper accessus fuit. Ceterum aliis foetidissimo e vulgo hominibus seu arvendis, seu ejicendis nulla vigilantia unquam suffecerat. Ex solo sancti Sathislai oppido recenti, quod ex Indis sylvicolis conflatum, intra biennium septuaginta pueri, puellaeque, parentibus incisi, plorantibusque, in servitutem abreptae. Et Episcopo, & Gubernatori factum inipium patefeci. Indignati sunt ambo, Minati sunt, nescio quae, istis raptoribus. Sed vana sine viribus ira. Vana sine fulmine tonitrua fuerunt in ea scilicet provincia, ubi & sacri praefules ejeti olim a seditiosis civibus, & Gubernatores in vincula, in carceres compacti.

CAPUT XLVI.

**Fruſtus non modici ex Abiponum Colo-
niis Collecti, quamvis majores ex-
ſpectari.**

Coloniz quatuor: Sancti Hieronymi, Concepcionis, ſancti Ferdinandi, & Roſarii totidem Gymnaſia fuere, ubi Abiponum gens collecta humanitatem una, una Chriſti legem docebatur. Tot obices, qui progreſſus optatos diu morabantur, cultorum induſtria, patientiaque inviſta remoti tandem ſunt, vel ſuperati. Abſterſa morum barbarie, ſuperſtitionibus ſenſim proſcriptis animos ſeroes ſuavitate Apoſtolicis utcunque manſuefecimus. Qui rapto vixerant antea, ferarum more, vel venatu, poſito jam laboris horrore ad agriculturam animos, manusque applicuerunt. Qui in latrocinando magis impigri prius exiſtere, & gnavioreſ, colendis agris, ædibus ſibi fabricandis ſtrenuiorem quoque operam dederunt ſubinde. Ychoalay, Kevathichi, Tannerchin, ut alios taceam, annis ſuperioribus belli fulmina, Hiſpanorum terror, ſtrategi nationis fortunatiſſimi omnium ore celebrati ſunt; Ad coloniam translati bouum domitores, aratores, architecti præ cæteris dextri, indefeſſique evaſerunt. Contubernales ſuos, quos ad cædes patrandas duxerunt antea, jam ad cædendas pro ædium ſuarum fabrica arbores, ad linum pedibus ſubigendum,

dum, ad proscindendos aratro campos verbis, exemplisque hortabantur suis, omnium solertissimi. In sancti Hieronymi oppido, cæterorum metropoli, plerique omnes, in tribus aliis sat multi salutaribus undis lustrati Christo se adjunxere, quas etsi sospites recusaverant aliquando, at saltem jamjam morituri susceperunt. Quis infantium inerat numerum, quos sacro fonte baptismatis renatos ad cœli delicias evolasse ex his Abponum Colonius læti recordamur. Adulorum, adolescentiumque quam plurimi tum morum innocentia, attenta christiani dogmatis auditione, reverentia sacris ædibus, imaginibusque impensa, tum precandi studio, divinorumque mysteriorum usu, solidæ in Deum, cœlitesque pietatis documenta dederunt; Fœmineus tamen sexus, ut ubique gentium assolet, in religionis officiis palmam tulit semper. Haud vacat singula, quæ ad hoc probandum faciunt, minutim recensere, nefas tamen fuerit, tacere omnia.

Ychohake, celebrati a me toties Ychoalay Germanus frater per omnem ætatem mille nocendi artibus eximius, & jure nationis heroibus connumeratus vitam flagitiis infamem præclara morte clausit. Dudum contabescens aliquot ante obitum suum mensibus sacris christianis petiit initiari. Jamjam e vivis migraturus fratrem, conjugem, cognatos, qui ejus læsto affusi lachrymis indulgebant, facessere jussit, ne, quæ cum sacerdote sibi porro agenda, conferendaque restarent, inutili præsentium comploratione intexturbarentur. Præstigiaticum, quæ moribundos obsidere, tympani pulsu, cucurbitarum sonantium strepitu, horridis lamentis, frigida repetita aspersione, & trecentis aliis ineptiis, dum denique exstinguantur, prosequi consueverunt, nullam ad suas ædes admisit, ut
quan-

quantum ab avitis superstitionibus abhorreret, omnibus faceret palam. Multa jam nocte, cubitum ut concederet, adstantem sibi Patrem Brigniel amice, suaviterque monuit: Accersam te, dum mori me sensero, aiebat. Stetit promissis. Duabus ante auroram horis coram illo fide, fiduciaque plenissimus expiravit, die Divinæ Triadi sacro. Superstitiosis popularium suorum ritibus ex animo jam insensu, suprema voluntate cavit, ne Abiponum veteri instituto equos, ovesque suas summi ad tumultum mactarent, easque hæreditatis nomine filiorum suorum usibus voluit reservari. Nobiliores Indi in loco, quem a nobis sacra in ædicula designari petierant, sepulchrum manibus suis foderunt, quod alias feminarum munus, Rejēctis lamentis muliebribus, cerimoniisque Pomaño ritu a nobis terræ est mandatus. Ychoslay lachrymis diffudit, quod nullum jam fratrem sibi esse superstitem dictitaret. Hemakie, de quo alibi plura scripsi, pluresque alii spoliandis, jugulandisque Hispanis per omnem vitam occupati mortem Christiano homine dignam me præsentem oppetierant. Delicis affluo etiamhūm, dum Kaamalarin secularem, totque apud suos trophæis illustrem collato baptismo a me Christo adscriptum, recordor. Vix novi Abiponem, qui a sacris nostris illo alienior, Hispano nomini infensior esset. In tentorio confidens suo quoties Hispanum vel eminentem transeuntem viderat, *Kamioŋé utteguink* recede canis, irarum plenus exclamabat. Abiponia Apostata, quis credat? opera ad baptismum recipiendum fuit permotus. Puella Abiponenſis jam Christiana matre comite noctes plurimas in sylva a tigridibus, serpentibusque frequentata se se abdidit, ut nefandas declinaret nuptias, ad quas a Pazonoirin Barbaro, & siquis alius, religionis acerrimo hoste raptandam se, prævidebat. Computationum

tionum licentia vel temperata jam, vel penitus eliminata. Polygamiz, repudiorumque usus apud ple-rosque exolevit. Barbarissima consuetudo necandi fœtus ab ipsis demum matribus damnari coepit, quamvis apud equestres Paraquaris nationes passim civitate donata. Rerum, quibus carere vix possunt, quibusque prius abundaverant, penuriam æquo ferre animo malebant plerique, quam artibus, quas lex vetat divina, sibi olim familiaribus eas sibi procurare. Propensioris jam in Hispanos animi indicia dedere frequenter. Kepakainkin, postea Machasri dictus, homo pestilens omni ex parte, & popularium suorum odio dignissimus. Dona ut elicaret, Hispanorum aures blanditiis permulcere noverat alias, alias, ut Abiponum animos adversus Hispanam gentem concitaret, nullis artibus pepercit. In sancti Hieronymi oppido recens advena colloquentium Abiponum circulo forte interfuit. Cumque, ut solebat, de Hispanis insectandis, profligandisque Sermonem inferret, Tasherchin homo strenuus, & jam mentis optime exanduit, clavaque arrepta seditiosi Kepakainkin brachium validissimoque assavit ictu: Desine, sivebat, istiusmodi memorare. Alia nobis jam in Hispanos mem; alius de illis sensus. Amici nostri sunt, fœderatique. Hoc in oppido & bene de illis sentimus, & bene loquimur. Apaga cum tuis ineptiis, conviciisque. Et vero ad quemvis Gubernatorem regionum tutum prompti Abipones Hispanis se associant equitibus adversus quosvis hostes militaturi, semperque magnificis laudibus ab Hispanorum duce ornati redierunt.

Hæc colonias universæ Paraquaris profuisse, nemo sane negaverit; Pacatis enim Abiponibus, & nominarum ferarum instar cævas per nos coercitis licuit transper-

asper Hispano respirare. Vitis publicis, per quas commercii gratia commeandum, securitas est reddita. Prædia item, Paraquariis, Tucumanisque opes præcipue, nova in campis Abiponum metu desertis condita, vetera novis pecorum accessionibus locupletata. Aliis quoque Barberis, Tobis, Mocobiis, Quaycuruis, quibus solenne erat in Hispanorum agrum infestis armis incurrere, magna ex parte via est interclusa, ut adeo nobis Abipones inter & excubantibus, & sæpe perclitantibus Hispani in pacis gremio tuti, tranquillique conquieverint, nobisque vitas suas, ac fortunas in acceptis referre nil dubitaverint. Id consecuti sumus aliquando, ut universa Abiponum natio in tribus illis coloniis (quarta enim Rosarii tardius accessit) consideret. Non inficior, permultos eorum desertis coloniis arma resumpsisse, & more suo palantes ex indefensis prædiis equorum greges abegisse. Sed jam dixi alio loco, id Hispanorum culpa accidisse, dum festis propemodum forminis domi relictis viri omnes ad expugnanda septem illa Utuquayensium Quaraniorum oppida, luctantis e pacto tradenda, fuerant evocati. Ex infausa illa expeditione quante perniciæ & in Hispanos Paraquarienses, & in Abiponum oppida redundaverit, piget meminisse, quin & pudet.

Illud quoque certissimum: Abipones non paucos annis compluribus nobiscum in colonis versatos & baptismum, & disciplinam semper respuisse, moris sui perditissime senaces, licet cætera innoxios. Dolumus id quidem, quin tamen magnopere mireremur. Num enim vel Græca, vel Romana gens, vel Hebræa Apostolis Christi legem docentibus victis illico manus dedit? Num prius moris annis idolorum fana diruta, synagoga penitus everta? Multo-

rum

sunt fadore, sanguine; & seculis is labor, consistit, & necdum metam attigimus. Quantula cheu! orbis portio Jesu Christo sacramentum dixit, innumeris etiaminum Moysis, Mahometis, confutii, naturæ legem, vel idola colentibus. Annosa quercus, altisque defixa radicibus non uno ictu sternitur. Abiporum superstitiones ridiculas, vagandi, latrocinandique consuetudinem, majorum exemplis firmatam, & alteram veluti naturam evertere penitus diuturni laboris, & prope desperati fructus negotium plerique videbatur; Nam experientia constat, Barbaros equestres, uti Malbalas, Charyas, Ancas, Tobas, Mbayas, Quaykurús, Mocobios, Chiriquanos &c. difficilius longe, tardiusque, quam pedestres, ad humanitatem, religionemque adduci. Inveterata equis pernitiibus omnem late provinciam pervagandi, latrocinandique licentia, dulce venatum est, quod medellia alte infidens ægerrime exturbatur. Idem sensit Dñs Xaverius. Esi intactum, intentatumque, si nil reliquerit, ut vicinos Asiæ populos, quin & remotiores sinas, Japonesque Christo adjungeret, nunquam tamen ad tentandos, docendosque Narsingano, seu Bissagenfi regno finitimos Badagas, equestrem, latrocinijque assuetum populum, animum adiecit, quod in ea expeditione oleum se, & operam perditurum, sapienter prospexerit, quam certiori, luculentiori quo cum fructu nationibus alijs impendit.

Perspecta licet equestrium Barbarorum duritie, pertinaciaque, minime tamen negligendi Apostolicæ operis Paraquariæ videbantur vel hoc etiam nomine, quod eorum instantio, domitioque ad publicam provinciarum totius tranquillitatem, ac incolumitatem plurimum haberet momenti. Sed multo artificio utens dum illis, qui ad istos tractandos, imbuendosque accesserint.

cesserint. Ut equi feroces poppysmatibus, infantes saccharo, & blanditiis mitescunt, ut sauciati vulnera a medico leni manu, ne exasperentur, attrectari solent, ita prorsus Indi equites, peditibus arrogantiores, singulari cum suavitate & quadam cum indulgentia alloquendi, monendi, atque corrigendi sunt, lenteque cum illis festinandum, ne præcoci fervore, ac severitate futurorum spes fructuum intercidat repente. Franges arborem adultiorem, si flectere volueris. Terrebis, fugabisque Barbaros e sylvis adventas, si Eliæ spiritu exardescens absonos, in conditosque eorum mores primo mox tempore abolere, & ad Christianæ disciplinæ amussim conformare imprudenter contendas. Præpropere certe, fervidaque ingenia, ut sæpe exercitiis, sic recentibus coloniis exitio fuere. Prudens cunctator, si lenitate, suavique, quantum per religionem licuerit, indulgentia uti noverit, ab Indis etiam ferocissimis sensum impe- trabit omnia, maxime si verborum suavitatem liberalitas comitetur. Gregorius & sapientia & sanctitate magnus certe Pontifex Augustinum, quem Angliæ Apostolum, magistrumque Evangelii dederat, per literas provide commonuit: Paulatim ut Christiani dogmatis sementem jaceret; Caveret, ne primo impetu omnes omnino incolarum prava mores, ac ritus funditus extirpatos vellet; Quibusdam in rebus con- niveret tantisper, donec novellus hic ager ad falcem patiendam radices egisset. Hæc noster Petrus Ribadeneira in sancti Pontificis historia refert. Talia profecto svaserit Gregorius Augustino Divi Pauli Apostoli exemplo ductus, qui primis nascentis Ecclesiæ an- nis interdum indulgentior in Judæos fuisse videtur, maxime, dum Timotheum discipulum circumcidit, ut ex actibus Apostolorum capite sexto decimo ver- sur tertio liquet: *Hunc (Timotheum) voluit Paulus*

secum

secum proficisci: Et assensus circumcidit eum propter Iudeos, qui erant in illis locis. Sciebant enim omnes, quod pater ejus erat gentilis.

Indulgentia in Barbaros licet nobis semper cordi esset, haud tamen connivendum, tacendumque putavimus, quoties res vel religioni contraria, vel aliis perniciofa a nobis poterat impediri. Vitam immortalem infantibus moribundis baptismate ut procuraremus, mortis periculum saepe incurrimus, Barbaris scilicet repugnantibus, arreptaque hasta in nos jam iam irruentibus, quod sacro Christianorum lavacro accelerandam aegrotantibus mortem stolidi opinentur. Eiamnum horreo meminisse illius noctis, qua me comite, facemque praeferente Pater Brigniel ad infantulum, quem morti proximum repente intelleximus, salutaribus undis lustrandum properavit. Illius Pater Caziqius Lichiuram, deinde Ychilimin vocatus, nec precibus, neque rationibus, vel minis induci potuit, ut filiolus abluendi copiam faceret. Id quod, cum caziquio vel invito, ac repugnante Brigniel praestare contenderet, injectis a furente Kebachichi brachiis retractus est, ceteris, qui nos stipabant undique, framentibus, ac dira quaeque minatis. Caziqius vix jam spirantem filiolum non modo brachio utroque arte complexus est, sed & vestibus suis contextit undique, ut ejus pars nulla oculis pateret. Quamobrem periculo non mediocri defuncti, haud tamen votis potiti domum recessimus. Infans tamen paulo post e morbo recreatus marorem nostrum absterxit. Intrepidum ejusdem Patris Brigniel animum alio jam loco celebravi, qui, dum vicino in campo e palmarum foliis, ramisque malo daemone, quem avam suam vocant, tugurium exstrui ab Abiponibus intellexit, eo ad superstitiosa haec facta disturbanda eques

excurrit, nil fanaticæ multitudinis armis veritus. Quoties mucronibus, sagittisque circumfusi accurrimus pacificatores ad turbulentorum Abiponum agmen a mutuis cadibus, vulneribusque abstinendum. Plurima ejusmodi, quæ mihi in promptu sunt, lubens prætereo. Si utriusque Indiarum annales perlegeris, jurabis enimvero nostros homines, qui divinam Barbaros legem docuerunt, indulgentiæ suavi Apostolicam severitatem consociasse, quoties pro Dei Gloria, morumque integritate standum fuit. Admirationem omnem exhauriunt, & prope fidem superant magnanimitatis exempla, quæ socii nostri ferissimis Paraguaris populis domandis intenti reliquere posteritati. Quanta ausi sunt pro Deo, quanta passi Rochus Gonzalez, Barsena, Boroa, Ortega, Mendoza, Ruyz de Montoya, Mazzeta, Cataldino, Diaztaño, Lorenzana, Romero, Yegros, Zea, Castañares, Machoni, Strobel, Andres, Brigniel, Nudorffer, Cardiel, Fons, alique tot eorum imitatores! Jam sæviter, jam, si causa Dei agebatur, fortiter cum Indis agendo nationes barbaritate immanes, minere formidabiles & Deo, & Hispænicarum Monarcharum subdiderunt, Europæis armis frustra oppugnatas sæpe, nunquam expugnandas. Nihil eos trepidasse vel inde conjicies, quod, Barbarorum institutioni ut primum se devoverant, trecentis periculis caput objecerint suum omnes, multi quoque vitam Apostolicam eruenta, decoraque morte clausierint. Visum mihi hoc loco eorum nomina annotare, qui in Paraguaris vel ab Indis Barbaris, vel ob Indos diversis in locis, ac temporibus anecti fuere. Veniam dabis, si mortis annum, mensem, ac diem in quibusdam non expressero. Fasti, historicique Paraguaris primi nominis Pater Nicolaus del Techo, Doctor Franciscus Xarque Decanus in Alberracia, Petrus Lozano,

no, qui accurate hæc omnia, fideque maxima retulerunt, mihi jam ad manus non sunt. Quid si igitur invitus etiam silentio præteream aliquos, qui ad hanc virorum fortium classem referri merebantur? Fideliter describam, quos meis in adversariis reperi. Nulla prope est Paraquariz natio, cui operam non navassent aliquando Jesuitæ; Colliges ex mea recensione, nullam prope esse Paraquariz nationem, quæ non trucidasset Jesuitarum aliquem, imo aliquos. Si quem tædeat, tot peregrina nomina perlegere, illorum Lestione, mea pace, supersedeat. Erunt, qui illa capiantur.

Pater Rochus Gonzalez de Santa Cruz natus in urbe Assumptionis &

P. Alphonfus Rodriguez & P. Joannes de Castillo occisi a Quaraniis in Caarò anno 1628. die 15. Novembris.

P. Christophorus de Mendoza (qui scribitur baptizasse nonaginta quinque Indorum millia (interfectus a Quaraniis Barbaris in Tapè anno 1635. die 26. Aprilis. Ab iisdem Barbaris eodem tempore occisi, devoratique trecenti admodum infantes baptizati, primitiæ Christiani gregis in Tapè in oppido Jesus & Mariæ.

Patres Casparus Osorio, & Antonius Ripario necati a Chiriguanis anno 1639. die 1. Aprilis.

P. Didacus Alfaro, Panamæ in Peruvio natus globo trajectus a Mamelucis Brasiliensibus anno 1639. die 29. Januarii.)

Pater

P. Alphonsus Arias & P. Christophorus de Arenas interempti ab iisdem Mamalucis alio loco, & tempore.

P. Petrus Romero & Frater Matthæus Fernandez ejus socius cæsi a Chiriquanis in terra Curupay anno 1645. die 22. Martii eo, quod baptizatis dixerint: *Non licet vobis habere duas uxores.*

P. Espinosa occisus per Quopalaches in via ad urbem sanctæ fidei, quo missus est a Patre Antonio Ruyz de Montoya superiore missionum ad emendandum Gossipium, nudis Indis vestiendis destinatum.

P. Lucas Cavallero sagitta primam, acia clava trucidatus per Pinzocasas anno 1711. die 18. Octobris

P. Bartholomæus Blende Belga & P. Josephus de Arce Canarius a Payaquis mactati anno 1715.

P. Blasius de sylva natus in Paraquaria, ejus provincialis antea, & Frater Bartholomæus de Niebla interfecti alio tempore ab iisdem Payaquis.

P. Joannes Antonius Solinas Sardinus & Eiusdem socius Reverendus Dominus Petrus Ortiz de Zárate Parochus, quorum curæ colonia nova sancti Raphaelis commissa, eodem die, & loco ad flumen senta a Mocobiis, & Tobis interfecti in limine templi.

P. Nicolaus Mascardi, qui cum multis Patagonibus quærebat civitatem de los caesares (hodie fabulosam) Hac non inventa redux occisus est per indos Poyas. Provincia chilensis cum Paraquariensi olim erat conjuncta.

Frater Albertus Romero a Zamucis, qui ejus caput securi fiderunt, interemptus anno 1718.

P. Julianus Lizardi, Cantaber, a Chiriguanis seditiosis in Velle Ingre ad aram operans abreptus in campum vicinum, stipiti alligatus, sagittis septem & triginta confectus occubuit in oppido conceptionis ab eadem natione habitato.

P. Augustinus Castañares Tucumanus Saltenis a Tobis & Mataquayis clava trucidatus in itinere anno 1744 die 15. Septembris.

P. Jacobus Herrero ad Quaraniorum oppida profisciscens prope Cordubam ab Abipone hasta transixus anno 1747. die 18. Februarii.

P. Franciscus Ugalde Cantaber a Mataquayis sagittarum imbre necatus, & confligente, quod iidem Barbari sagittis igniferis accenderant, templo in cineres reductus. Philosophiae operam dedit Cordubae, dum ego Theologiae, Juvenis omni ex parte praeclarus.

P. Antonius Quasip Hispanus a Quaña captus, ab alio clavae valido ictu fronti impacto prostratus, a Mbaya Oyomadigi eorum Caziquio ense jugulatus, vulneratusque omni ex parte, in praedio oppidi sanctissimi cordis Jesu apud Chiquitos, anno 1764.

P. Martinus Xavier Navarrus, Divi Francisci Xaverii consanguineus, & P. Balthasar Sena Quaranicis in missionibus fame extincti.

P. Joannes Neumann Austricus ex ærumnis in molestissima aliquot mensium per flumen Paragua navigatione toleratis confestim obiit in urbe Assumptionis anno 1704. 7. Januarii.

Frater Henricus Adamo e morbo, quem in suscepto ad Indos Chiquitos itinere contraxit, mortuus.

P. Lucas Rodriguez, dum continuos inter imbres, sylvasque continuas Ytatines ex oppido fugitivos in Taruma diu quæsierat, domum redux paulo post exspiravit.

P. Felix de Villa Garzia Castellanus ex aliquot mensium itinere, quo eodem Ytatines per Tarumensia nemora investigabat, in sinistro oculo ulcus tabo manans (vulgus fistulam vocat) vermibusque quotidie scatens contraxit, quo misere cruciatus annos plures pius senex, & denique extinctus fuit. In oppido sanctæ Rosæ & admiratione, & commiseratione persecutus sum dira patientem Apostolum. Vermes identidem succrescentes acuminata virgula ex ejus oculo quotidie evellebantur.

P. Romanus Harto Navarrus duabus sagittis circa ventrem periculose sauciatus ab iisdem Mataquayis, a quibus ejus socius P. Franciscus Ugalde eodem vespere fuit necatus, crematusque. In ita, ac reditu per Oceanum navigationis socius mihi erat.

P. Josephus Klein, Bohemus Glazensis, viginti admodum annos inter Abipones cum laude versatus, adolescentem ejusdem nationis ferociorem de rapinis, cædibusque vitandis leniter commouit. Sed ab eo monitoris optimi occiput clava impacta periculose

Iose fuit vulneratum adeo, ut diutissime sui impositus, humique stratus sanguini innataret suo. In oppido sancti Ferdinandi.

P. Martinus Dobrizhoffer, dum & suam & sacerdotalem adiculam adversus sexcentos Barbaros assilientes defenderat in oppido Rosarii, illi hamata sagitta dextrum brachium transverberatum, latus medii digiti musculus, costa una sauciata a Toba Barbaro anno 1765. die secunda Augusti hora quarta matutina. Baptismus Caziquio Tobarum Keebetavalkin ab eo collatus causa hostilis assultus, tantique vulneris fuit.

Hi omnes (quid si & alii plures?) quorum haud memini jam (Stabilienda varias inter Paraquariæ nationes Christi religione occupati vitam, certe sanguinem animose profuderunt. Felices, quibus Evangelii seu causa, seu occasione in arena occumbere licuit! Superstites nos, etsi periculorum, laborumque participes, sociorum nostrorum adeo præclara sorte haud digni videbamur, cum mortem oppetere Paraquariensi in solo nobis non licuerit. Quamvis decretum Regium, quo Europam repetere jubebamur ob causas etiamnum nobis ignotas, quippe, ut decretum sonat, Regio in pectore reservata, quavis morte acerbius nobis videretur; Et reipsa quam plurimis seu adhuc Oceano innotantibus, seu navigatione quatuor, imo & quinque mensum defunctis mortem acceleravit. Ex triginta aliquot Jesuitis, qui navi sancti Ferdinandi ex portu Boni aeris in Europam vehebantur, quinque duntaxat semi vivi Gaditanum portum attigerunt, reliquis in navigatione miserrima morbo extinctis. Taceo plurimos alios, quibus idem sortum fuit, seu aliis navibus, seu ex aliis Americæ, Asiæque.

Atque provinciis advectos. Dolere boni omnes, tot viros religione, scientiisque variis insignes, de re Christiana, de America optime meritos, Apostolicos Barbararum Gentium piscatores piscium marinarum escam denique fuisse.

Nobis, qui nostra in patria, exules Paraquaria licet, incolumes in hanc diem Dei beneficio vivimus, dulcissimum est meminisse laborum, quibus obruebamur, dum plarium annorum spatio jam Abipones, jam Quaranius divinis præceptionibus imbuiere conati sumus, quamvis fructu conatibus haud semper pari, votisque nostris nentiquam respondente, maxime apud Abipones, qui equestrium Barbarorum more minus dociles, minus morigeri cultoribus suis multum negotii, solatii parum, ut alias dixi, dederent. Nemo tamen operam, quam his dedimus, penitentiam, aut colonias, ubi collocati sunt, inutiles omnino fuisse unquam dixerit; Præterquam enim, quod per has tranquillitas toti provincie reddita fuerit, Abiponum quam plurimi tum infantes, tum adulti sacris nostris initiati, ad pacem, humanitatemque traducti; Neque dubium est, permultos, qui sacro lustrati fonte, necdum rationis usu præditi vivere desierunt, bestorum sedibus fuisse adscriptos; Quin & non paucis adultis, qui rite expiati obierant, eandem felicitatem obtigisse, opinor. Numerum Abiponum, qui in eorum quatuor Colonis baptizati fuerent, non exprimo, quia ignoro. Ne enim incerta pro certis lectoribus obtrudam meis, conjecturis, opinionibusque meis nihil admodum tribuere consuevi.

Quaraniarum in solo multo amplior semper messis fuit. Omissis aliis, quæ alibi a me, vel ab aliis dudum scripta ad hoc probandum facerent, ex mo-

numentis fide dignis a me olim adnotata pauca ad-
jicio. Ab anno 1610. usque ad 15. Augusti anni
1768. Septingenta duo millia octoginta sex Quara-
niorum nostrorum hominum manibus baptizata fue-
runt. His non adnumerati sunt illi, qui in oppidis
antiquioribus per Mamalucos prædones direptis bap-
tisma a Jesuitis susceperunt. En illorum oppidorum no-
mina, ac situs!

- Oppidum Assumptionis in Yyuý in terra Caziquí Nern
— — Omnium sanctorum in Carò.
— — SS. Petri, & Pauli in Caazapaquazú.
— — S. Christophori in adverso litore fluvii
Ygay.
— — S. Joachimi ibidem.
— — S. Therese prope scaturiginem Ygay.
— — Jesus, Mariæ in Ybiti Caray in adverso li-
tore Ygay.
— — Visitationis in eodem territorio.
— — S. Barbaræ in occidentali litore Paraquay.

Pleraque istorum oppidorum plura jam Christia-
norum millia complectebantur. Verum, cum libri,
quibus baptizatorum nomina, vitæque sanctorum in-
scribi solent, partim incendiis, partim Mamaluco-
rum direptionibus interierint, baptizatorum in quo-
vis oppido Quaraniarum numerus definiri haud po-
test. Illud mihi exploratum, bismille circiter tum
infantes, tum adultos variarum nationum Indos sa-
cro baptismo a me solo lustratos fuisse.

Postremis, quos in Paraquaria egerunt Jesuitæ,
annis quinquaginta, & uno: duodeviginti millia par-
vulorum octingenti septuaginta quinque id est;
18875. ad Cælum transierunt, quippe Baptismi com-
potes,

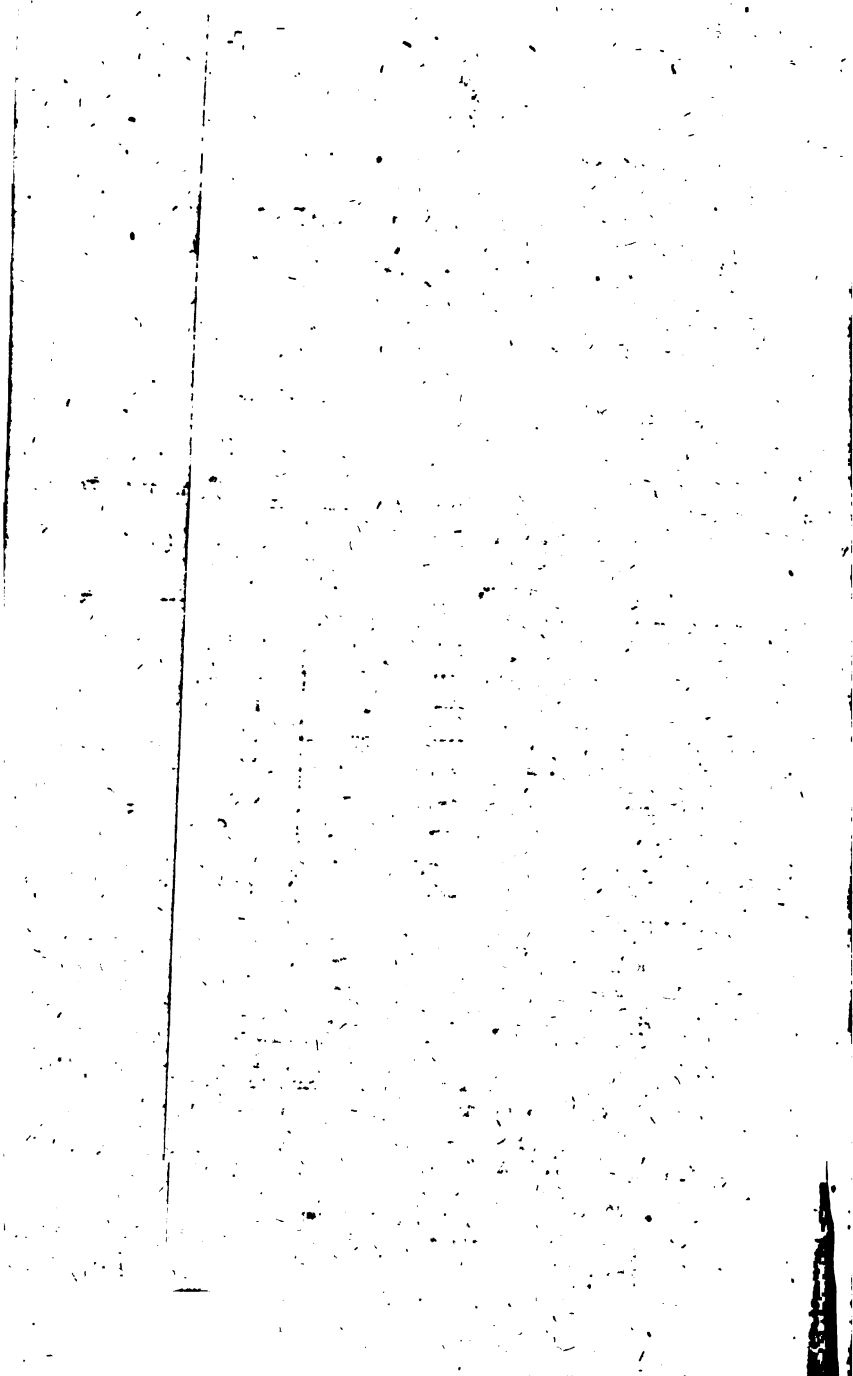
UUS

TARANICORUM

XII.

Nota.

culi est, ex numeris præcedentibus
 ab rus. Hæc tabula manu Indi Quaranii
 de le oppidorum Quaranicorum frequen-
 tia cæterarum, quas variis Indorum na-
 na Matritensi, Romæque a nobis ratio
 receris ; Præterquam enim quod fœmi-
 na castra, aliaque obsequia frequenter
 ev Ingens sane fuit Oppidorum Quara-
 nic numero eminebant, partim variolarum,
 mo rum sterilitate, ac armentorum Lue
 sapi numerosa quod publicas ejusmodi cala-
 mi nt. Anno 1767, quo ex Paraqua-
 ria lia numerarunt, etsi 30 antiquioribus
 illi dita accesserint a quatuor millibus, &
 cir nem paucula hæc mihi visum est ad-
 no

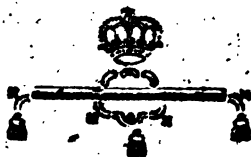
potes, rationis, culpæque omnis adhuc expertes. Ne incredibilia hæc tibi, vel exaggerata videantur, no-
veris anno 1732. in triginta Quaraniorum oppidis,
quæ Paranz, & Uruquay litoribus imminent, Cen-
tum quadraginta & unum millia Christianorum, centum
oëtoginta duos fuisse numeratos. Vide adjectam tabu-
læm. Repetitæ variolarum, morbillorumque pestes, mi-
litares Regiis in castris expeditiones adversus Lusitanos,
bellici tumultus occasione septem oppidorum ad Uru-
quayum, Barbarorum cruentæ incursiones, morbi adeo
diminuerant incolarum numerum, ut (quamvis ante an-
nos viginti duæ Ytatum coloniz S. Joachimi, & S. Sta-
nislai quinque propemodum capitum millibus constan-
tes antiquis triginta oppidis accesserint) nobis in Eu-
ropam remissis vix centum Quaraniorum millia cen-
serentur.

Illud quoque in meis adversariis deprehendi, ab
anno 1747. usque ad 1766. completum in his duo-
bus & triginta Quaraniorum oppidis 91520. Christia-
nis sacris initiatos fuisse.

In decem Chiquitorum oppidis anno 1766. nu-
merata sunt viginti tria Indorum, Indarumque mil-
lia septingenti oëtoginta & oëto. Omnes (pauca
Catechumenos & sylvis recens adductos si excipias)
ut præclari Christiani, sic formidati milites, & Hi-
spanis perutiles. Per cæteras, quæ in Chaco provin-
cia superfuere, variarum nationum colonias a no-
bis conditas, gubernatasque eodem anno quinquies
mille quadringenti quatuor supra viginti jam Christia-
ni censebantur. Multj enim incolarum nondum ba-
ptizati. Certum Christianorum numerum in singu-
lis his coloniis ignoro; Id solum comperi, oppidum
S. Francisci Xaverii anno 1743. a nobis conditum
mille

mille circiter Mocobios Christianos aluisse anno 1766, oppidum S. Hieronymi anno 1748. inchoatum octingentos Abipones Christianos. Oppidum S. Ferdinandi anno 1750. captum non nisi ducentos numeravit. Reliqui incolæ adhuc Catechumeni erant, nisi potius energumeni dicendi videantur, quippe post tot institutionis annos nativæ adhuc feritatis tenaces, & a Christianorum sacris alieni. Oppida conceptionis, & Rosarii quot Abipones jam baptisinate insignitos numeraverint, mihi haud constat. Fusio rem hanc enumerationem eo fine inspersi, ut planissime intelligas pedestribus populis majori cum fructu operam navari a sacerdotibus, equestres vero nationes difficilius multo, ac lentius ad sanctam religionem traduci. Hinc rei Christianæ apud Abipones progressus etsi vota nostra non æquaverint, omnium tamen Hispanorum expectationem superarunt. Atque hæc, quæ de Abiponum rebus in promptu mihi fuerant, fide, quam potui, maxima, quamvis stylo haud elegantissimo conscripsi. Rerum veritas, non verborum fucus mihi cordi fuit. Si quæ Barbaries in orationem irrepsit, lector prudens ignoscet utique scriptori sylvas Americæ inter, ac Barbaros tot annis versato.

F I N I S.

MENDA SIC CORRIGE.

Pag. linea. Pro

lege

7	26	Delapfi	dilapfi
11	25	Adolescentens	Adolescentes
21	33	Post verbum: <i>Ar.</i> <i>dere</i>	deest: <i>Sollicitudo</i>
25	33	Accurens	Accurrens
28	24	opportune	opportuna
29	22	Lufitanus	Lusitanus
67	19	Babari	Barbari
67	20	Iruiffent	Irruiffent
69	26	curaret	curarent
83	16	annis	annis
91	10	vita	via
128	1	A	Ab
132	21	Fomidari	formidari
143	4	Chinenfes	Chilenses
145	13	Nunquam	Nunquam
145	16	chariffimos	chariffimos
147	8	nduftriis	Induftriis
147	15	cojugum	conjugum
149	18	fequelchri	fepulchri
149	20	Post Ychamenrai- kim	Deest obitum
167	31	Post: mærorque	Deest: Me
168	16	cognofcerent, re- ferrent	cognofceret, refer- ret
179	11	Præftolaturol	Præftolaturum.
196	23	Næapolitano	Næapolitano.
203	15	Non	<i>eft fupèrfluum</i>
234	4	cigant	creant

Pag.

Pag. linte. Pro

lege

254	9	festinatus	festinantes
258	3	Mocobiorum	Mocobiorum
309	5	Caput XXIX.	Caput XXXVII.
339	34	Excurrent	Excurrent
350	1	Caput LXII.	Caput XLII.
360	12	obscurus	obscurus
368	18	somno	somno
422	10	Care	Care

